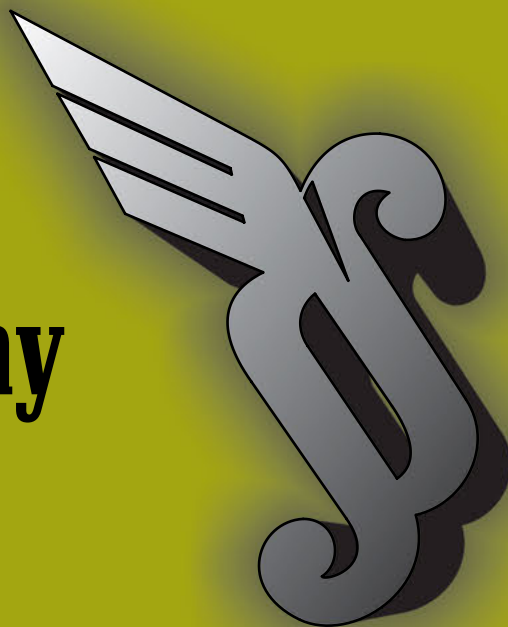

**Problemy
Prawa
Prywatnego
Międzynarodowego**

TOM 29

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego

Tom 29

pod redakcją
Maksymiliana Pazdana

Zespół Redakcyjny

Maksymilian Pazdan (redaktor naukowy, Akademia Leona Koźmińskiego)
Wojciech Popiołek (zastępca redaktora naukowego, Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Witold Kurowski (sekretarz Redakcji, Uniwersytet Śląski w Katowicach)
Maciej Zachariasiewicz (sekretarz Redakcji, Akademia Leona Koźmińskiego)

Rada Naukowa

Christian von Bar (Universität Osnabrück), Andrea Bonomi (University of Lausanne),
Cristina González Beilfuss (University of Barcelona), Paul Lagarde (Université Paris I),
Rett R. Ludwikowski (The Catholic University of America), Heinz-Peter Mansel (Uni-
versität zu Köln), Dieter Martiny (Europa-Universität Viadrina), Andrzej Mączyński
(Uniwersytet Jagielloński), Paul Meijknecht (Universiteit Utrecht), Cezary Mik (Uni-
wersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), Jerzy Poczobut (Uniwersytet Warszawski),
Jerzy Rajski (Uniwersytet Warszawski), Andrzej Szumański (Uniwersytet Jagielloński),
Luboš Tichý (Univerzita Karlova), Zdeněk Kučera (Univerzita Karlova)

Recenzenci

Joanna Buchalska (Akademia Leona Koźmińskiego), Łukasz Dyrda (Uniwersytet Jagiel-
loński), Dariusz Fuchs (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego), Ewa Kamarad
(Uniwersytet Jagielloński), Jakub Krysa (Akademia Leona Koźmińskiego), Paweł Książak
(Uniwersytet Łódzki), Elwira Macierzyńska-Franaszczyk (Akademia Leona Koźmiń-
skiego), Marcin Margoński (Collegium Polonicum Słubice), Mateusz Pilich (Uniwersytet
Warszawski), Marek Świerczyński (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego),
Monika Wałachowska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu), Michał Wojewoda
(Uniwersytet Łódzki), Anna Wysocka-Bar (Uniwersytet Jagielloński), Mariusz Załucki
(Akademia Frycza Modrzewskiego), Jacek Zrałek (Uniwersytet Śląski w Katowicach),
Łukasz Żarnowiec (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego)

Adres Redakcji

„Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego”
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
40-007 Katowice, ul. Bankowa 11b
tel. (032) 359 18 03; e-mail: pppm@us.edu.pl

Publikacja jest dostępna w wersji elektronicznej:

www.journals.us.edu.pl

Central and Eastern European Online Library

www.ceeol.com

Spis treści

Studia

Jagoda Klimala: Regionalne ujednoczenie prawa prywatnego międzynarodowego w Skandynawii ze szczególnym uwzględnieniem spraw spadkowych	5
Maciej Kochanowski: Badanie przewidywalności szkody zgodnie z art. 74 zd. 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów (CISG)	39
Natalia Lubaś: Umowy dotyczące spadku obejmujące przedsiębiorstwo rodzinne na przykładzie rozwiązań hiszpańskich	67
Maciej Zachariasiewicz: Swobodny przepływ dokumentów w Unii Europejskiej: znaczenie i oddziaływanie rozporządzenia 2016/1191	91
Maria-Anna Zachariasiewicz: Metoda unilateralna w prawie prywatnym międzynarodowym. Uwagi na marginesie orzeczenia TSUE w sprawie C-135/15 Republika Grecji przeciwko Gregoriosowi Nikiforidisowi	125

Glosy

Jacek Górecki: Statut spadkowy w postępowaniu dotyczącym podatku od spadku. Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 16 maja 2019 r., II FSK 1811/18	151
Witold Kurowski: Wybór prawa dla umowy o pracę. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawach połączonych DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL (C-152/20) oraz Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL (C-218/20)	169

Materialy

Konwencja z dnia 19 listopada 1934 r. o dziedziczeniu, testamencie oraz zarządzaniu spadkiem (z języka szwedzkiego przetłumaczyła <i>Jagoda Klimala</i>)	191
---	-----

Contents

Studies

Jagoda Klimala: Regional unification of private international law in Scandinavia, with particular emphasis on inheritance matters	5
Maciej Kochanowski: Evaluating the foreseeability of damage according to art. 74 second sentence of United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG)	39
Natalia Lubaś: The agreements as to family business succession based on the example of Spanish solutions	67
Maciej Zachariasiewicz: Free circulation of the documents in the European Union: the significance and impact of the Regulation 2016/1191	91
Maria-Anna Zachariasiewicz: The unilateral method in private international law. Some observations on the basis of the judgment of the CJEU in case C-135/15 Greece v. Nikiforidis	125

Glosses

Jacek Górecki: Law applicable to succession in the proceedings concerning the inheritance tax: a note on the judgment of the Chief Administrative Court of 16 May 2019, II FSK 1811/18	151
Witold Kurowski: Choice of law to the individual employment contract. The gloss to the judgment of the Court of Justice of the European Union of 1 July 2021 in the joined cases of DG, EH v. SC Gruber Logistics SRL (C-152/20) and Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD v. SC Samidani Trans SRL (C-218/20)	169

Materials

The Convention of 19 November 1934 comprising private international law provisions on succession, wills and estate administration (translation: <i>Jagoda Klimala</i>)	191
---	-----

Jagoda Klimala^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0002-2766-884X>

Regionalne ujednoczenie prawa prywatnego międzynarodowego w Skandynawii ze szczególnym uwzględnieniem spraw spadkowych

Abstract: The aim of the following article is to introduce characteristics of the Nordic countries' cooperation in the field of private international law, with particular emphasis on legislative cooperation concerning matters of inheritance law. The study discusses the genesis, characteristics and methods of legislative cooperation, along with selected Nordic conventions on private international law. As an example of a legal act of such kind, the article presents the Convention of 19 November 1934 comprising private international law provisions on succession, wills and estate administration, the detailed analysis of which was based on the author's translation of the act from Swedish to Polish. Selected detailed issues discussed in the content of the Convention were also presented, some of which were compared to the solutions adopted by Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012.

Keywords: Nordic cooperation — Nordic inheritance convention — Nordic Council

---

^{a)} Mgr, Uniwersytet Jagielloński.

1. Uwagi wstępne

Korzenie i historia współpracy skandynawskiej¹ dowodzą, że działania legislacyjne w ramach Rady Nordyckiej (szw. *Nordiska rådet*)² — podobnie jak między państwami Beneluksu — postrzegać można jako etap wstępny współczesnej współpracy sądowej między państwami członkowskimi Unii Europejskiej. Państwa leżące na północ od Polski wykształciły pewnego rodzaju wyjątkowy model współpracy, oparty na niepowszechnych mechanizmach, zasługujący na dokładniejsze omówienie. Dostępna literatura tematyczna, poza pozycjami w językach narodowych państw nordyckich, nie jest obfita w źródła, które w sposób kompleksowy opisują naturę współpracy nordyckiej, szczególnie zaś współpracy prawnej. Co więcej, ze względu na zaangażowanie części regionu w integrację europejską, ciekawym zagadnieniem są również nordyckie procesy integracyjne, obejmujące zawieranie umów międzynarodowych między tymi państwami, a także unifikacja prawa w nich obowiązującego oraz ich relacja do postępującej europeizacji prawa. Współpraca nordycka nie jest tematem tak odległym od kwestii i problemów istniejących z perspektywy polskiego porządku prawnego, jak mogłoby się wydawać. Poza bliskością geograficzną, podobieństwo Polski do Szwecji i Finlandii sprawa-

---

¹ Skandynawia jest regionem obejmującym Danię, Norwegię oraz Szwecję, tj. państwa leżące w obrębie Półwyspu Skandynawskiego. Do państw nordyckich zaliczane są natomiast wspomniane państwa skandynawskie, a także Finlandia, Islandia oraz terytoria autonomiczne — Wyspy Owce i Grenlandia, należące do Danii, oraz Wyspy Alandzkie, będące szwedzkojęzyczną jednostką administracyjną Finlandii. Termin „prawo skandynawskie” jest jednak powszechnie używany w nauce prawa oraz komparatystyce (szczegółowe uwagi terminologiczne zob. U. Bernitz, *What is Scandinavian Law?*, „Scandinavian Studies in Law” 2007, vol. 50, s. 14). Jednakże określenie tej grupy państw jako „państwa nordyckie” wydaje się właściwsze, ponieważ pokazuje szerokie spektrum powiązań między nimi, obejmujących więcej niż aspekt położenia geograficznego, a także odpowiada terminologii określającej ich wspólne instytucje.

² Współpraca państw nordyckich rozwijała się przez ponad sto lat wspólnych przedsięwzięć. Początki nowego rozdziału historii, jakim jest integracja nordycka, sięgają przełomu XIX i XX w., chociaż już kilkadziesiąt lat wcześniej pojawiła się koncepcja zwana skandynawizmem. Zakładała ona powrót do tradycji Unii Kalmarskiej, czyli ściślejszą współpracę państw skandynawskich, które miałyby stać się potęgą na politycznej mapie Europy. W połowie XX w. państwa nordyckie zdecydowały o potrzebie instytucjonalizacji współpracy. W 1952 r. Dania, Szwecja, Norwegia i Islandia utworzyły Radę Nordycką, do której Finlandia dołączyła w roku 1995. Rada w założeniu miała stanowić forum międzyparlamentarne, pogłębiające nordycką integrację, jednocześnie nadając jej oficjalne ramy. Zob. więcej Z. Klepacki, R. Ławniczak, *Rada Nordycka a współpraca i integracja państw skandynawskich*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, Warszawa, 1976, s. 17 i n.

dza się do obowiązywania w nich rozporządzeń unijnych, a w przypadku Danii (która jest państwem członkowskim UE, ale zasadniczo nie uczestniczy we „współpracy sądowej w sprawach cywilnych”) i Norwegii wiąże Polskę konwencje lugańskie³.

Przybliżenia modelu współpracy, jaki państwa nordyckie przyjęły w procesie ujednoczenia prawa prywatnego, warto dokonać ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień należących do zakresu prawa prywatnego międzynarodowego. Za przykład nordyckiego aktu normatywnego ilustrujący złożoność regionalnego systemu współpracy legislacyjnej państw nordyckich może posłużyć nordycka konwencja spadkowa (szw. *Den nordiska arvkonventionen*), której treść omówiona zostanie na podstawie autorskiego tłumaczenia z języka szwedzkiego⁴.

2. Współpraca państw nordyckich na gruncie prawa prywatnego

Pojęcie „prawo nordyckie” bądź „prawo skandynawskie” może być przede wszystkim rozumiane jako zbiorcza kategoria obejmująca systemy prawa krajowego poszczególnych państw nordyckich, wraz z aktami normatywnymi o charakterze międzynarodowym zawartymi między tymi państwami.

Wspólne korzenie językowe⁵, historia, tradycje, kultura oraz relatywnie korzystna sytuacja ekonomiczna państw nordyckich, a także podobne cele społeczno-polityczne umożliwiają dzisiejszą efektywną współpracę, opartą na zasadach partnerskiej kooperacji, poszanowania demokratycznych wartości oraz wzajemnego zaufania.

Ze względu na specyfikę prawa nordyckiego jego kwalifikacja jako należącego do systemu prawa kontynentalnego bądź systemu *common*

³ Zob. więcej P. Mostowik, M. Niedźwiedź, *Druga konwencja lugańska o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2009, z. 4, s. 990 i n. oraz P. Mostowik, *Międzynarodowe prawo prywatne i postępowanie cywilne w dekadę po wejściu w życie Traktatu Amsterdamskiego*, „Przeгляд Sądowy” 2010, z. 2, s. 47—48.

⁴ Tłumaczenie tekstu Konwencji, autorstwa Jagody Klimali, zostało opublikowane w niniejszym tomie „Problemów Prawa Prywatnego Międzynarodowego”, w dziale *Materiały*.

⁵ Podobieństwo języków nordyckich oraz powszechna znajomość języka szwedzkiego w Finlandii znacznie ograniczają problemy komunikacyjne oraz terminologiczne w tworzeniu i tłumaczeniu aktów prawnych.

law wydaje się nieoczywista. W nauce prawa proponowano m.in. przyporządkowanie prawa nordyckiego do germańskiego odłamu systemu prawa kontynentalnego lub traktowanie go jako oddzielną grupę bądź podgrupę europejskich porządków prawnych⁶. Pomimo trudności w jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, do jakiego systemu zakwalifikować prawo skandynawskie, możliwe jest wyodrębnienie grupy cech dla niego charakterystycznych. Jedną z nich jest brak rozwiniętej kodyfikacji, nawet na gruncie prawa prywatnego, przy jednoczesnym oparciu porządku prawnego na źródłach prawa stanowionego. Nordyckie prawodawstwo cechuje podejście bardziej pragmatyczne i powściągliwe w porównaniu z kompleksowymi oraz systemowymi regulacjami praktykowanymi przez prawo kontynentalne. W miejsce kodeksów preferowane są krótkie akty prawne ograniczające do minimum kazuistykę⁷. Istotny wpływ na kształt dzisiejszego prawa skandynawskiego wywarła również znacząca pozycja praktyków prawa, niemających profesjonalnego wykształcenia w zakresie nauk prawnych⁸, a także rola, jaką dla stosowania prawa i interpretacji aktów prawnych przez sądy mają prace przygotowawcze

⁶ Proponowane są również podejścia klasyfikujące system prawa skandynawskiego jako jeden z mieszanych porządków prawnych, stojących w opozycji do tradycyjnego podziału na prawo stanowione i precedensowe. Konrad Zweigert oraz Hein Kötz wyróżnili prawo skandynawskie, obok systemów prawa romańskiego, germańskiego, anglosaskiego oraz praw państw Bliskiego i Dalekiego Wschodu. Zob. więcej P. Letto-Vanamo, D. Tamm, *Nordic Legal Mind*, in: *Nordic Law in European Context*, eds. P. Letto-Vanamo, D. Tamm, B.O.G. Mortensen, „Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice Volume” 2019, 73, s. 7; por. J. Husa, K. Nuotio, H. Pihlajamäki, *Nordic Law — Between Tradition and Dynamism*, „Tilburg Institute of Comparative and Transnational Law Working Paper” 2008, no. 10, s. 5—12.

⁷ Przyczyny determinujące postępującą kodyfikację w państwach Europy kontynentalnej nie miały uzasadnienia w skandynawskich realiach, gdzie nie występował problem mozaiki źródeł obowiązującego prawa — ze względu na brak klasowej struktury społecznej i wykształcenia odrębnych praw miejskich, a także na ograniczone wpływy prawa rzymskiego oraz niewielką rolę prawa kanonicznego. Dopiero na przełomie XVII i XVIII w. w państwach skandynawskich zaczęły pojawiać się akty prawne mające charakter kodyfikacji — *Danske Lov* z 1683 r., *Norske Lov* z 1687 r. czy szwedzki kodeks cywilny — *1734 års lag*, które nie były jednak rozbudowane w takim stopniu, jak pozostałe kodeksy europejskie. Zob. więcej J. Husa, K. Nuotio, H. Pihlajamäki, *Nordic Law...*, s. 12—14 oraz s. 24—25.

⁸ Zjawisko sięgające korzeniami czasów średniowiecza — z uwagi na niedobór wykwalifikowanych prawników. Wpływy europejskie zdeterminowały pewne zmiany w tym obszarze w kolejnych wiekach, jednakże rola niewykwalifikowanych sędziów nie pozostała bez znaczenia dla dalszego rozwoju skandynawskiego porządku prawnego oraz nurtów skandynawskiej myśli prawniczej — np. skandynawski realizm prawniczy oraz pragmatyczne podejście do postrzegania roli prawa. Zob. więcej J. Husa, K. Nuotio, H. Pihlajamäki, *Nordic Law...*, s. 20—23.

oraz motywów ustawodawcy w procesie legislacyjnym, przy jednoczesnym ograniczeniu znaczenia doktryny⁹.

Długoletnia tradycja w procesie kreowania modelu nordyckiej współpracy legislacyjnej pozwoliła na wykształcenie oraz ewolucję różnorodnych jej form, z których niejednokrotnie korzysta się po dziś dzień. Wypracowane przez państwa nordyckie rozwiązania cechuje interesująca charakterystyka. Pierwsze próby harmonizacji prawa między Szwecją, Danią i Norwegią podjęto w roku 1872. Wtedy też miało miejsce pierwsze z serii spotkań nordyckich przedstawicieli nauki prawa oraz praktyki prawniczej, których tradycja znajduje swoje źródła w niemieckich wzorcach oraz kontynuowana jest do dziś. Z początku miały one charakter nieformalny, były platformą stworzoną dla środowisk akademickich. Pozwoliły także na umacnianie pozycji nordyckiej nauki prawa oraz w pewnym stopniu przyczyniły się do nadania prawu skandynawskiemu wyraźniejszych cech charakterystycznych, a w konsekwencji do wyodrębnienia go jako osobnej kategorii¹⁰. Spotkania te stanowiły nie tylko forum dyskusji i wymiany myśli między znawcami prawa. Inicjowały również projektowanie oraz wprowadzanie regulacji prawnych. W każdym z państw nordyckich prywatnoprawne akty pod koniec XIX w. uchwalane były w niemal jednakowym brzmieniu¹¹. W pierwszych dekadach XX w. nordycka kooperacja przyniosła rezultat w postaci serii traktatów, z których część wciąż pozostaje w mocy. Kolejną formą współpracy było tworzenie w każdym z państw współpracujących z sobą komitetów, których zadaniem było przygotowywanie projektów aktów prawnych. Współpraca w ramach wskazanej formy ma miejsce do dnia dzisiejszego. Przybiera postać konsultacji międzypaństwowych, których celem jest ustanowienie możliwie podobnego do siebie prawa w poszczególnych państwach. Przeważnie jednak konsultacje te nie prowadzą do opracowania jednej ponadpaństwowej regulacji lub projektu aktu podlegającego implementacji w każdym z państw¹². Obecnie prace tego rodzaju komitetów odbywają się głównie w ramach i na forum Rady Nordyckiej oraz Nordyckiej Rady Ministrów¹³.

⁹ U. Bernitz, *What is...*, s. 43–44.

¹⁰ J. Husa, K. Nuotio, H. Pihlajamäki, *Nordic Law...*, s. 26.

¹¹ Głównie ze względu na dynamiczny rozwój handlu międzynarodowego. W tym miejscu należy wymienić prawo weksli, czeków, znaków towarowych czy kodeksy morskie, a idąc nieco dalej, kodeksy handlowe oraz prawo umów wprowadzane z początkiem XX w. Zob. więcej P. Letto-Vanamo, D. Tamm, *Nordic Legal Mind...*, s. 3.

¹² S. Blomstrand, *Nordic Co-operation on Legislation in the Field of Private Law*, „Scandinavian Studies in Law” 2000, vol. 39, s. 59–62.

¹³ W językach skandynawskich współdziałanie państw w ramach obu Rad określane jest jako *Nordiskt Samarbete* (szw.), co tłumaczyć można bezpośrednio jako Nordycka Współpraca. Oddaje to charakter nordyckiej kooperacji, a także odzwierciedla skandy-

Chociaż państwa nordyckie zmierzały do ujednoczenia reguł prawa prywatnego już przed powołaniem Rady Nordyckiej, dopiero Traktat z Helsinek¹⁴ w 1962 r. nadał współpracy w tej dziedzinie wyraźną podstawę prawną. Akt ten określił ramy współpracy, wyznaczył konkretne cele oraz podstawy funkcjonowania struktur organizacji, a jego postanowienia zobowiązały państwa członkowskie do rozwijania współpracy na gruncie legislacji, stanowiącej pierwszy wymieniony w Traktacie obszar kooperacji. Artykuł 4 Traktatu stanowi, że państwa umawiające się powinny kontynuować współpracę w obszarze prawa, ze szczególnym uwzględnieniem działań na rzecz uzyskania możliwie najszerzej unifikacji przepisów prawa prywatnego w każdym z państw. Kompleksowy charakter integracji nordyckiej rzutował na wyjście owej współpracy poza ramy prywatnoprawne. Kolejny artykuł sygnalizuje konieczność współdziałania w ujednoczeniu niektórych norm prawa karnego¹⁵. W treści aktu wskazano również na możliwość unifikacji reguł prawnych w innych niż karno- i prywatnoprawnych obszarach, jeśli wydaje się to celowe. Traktat konstytuuje także zasadę uznawania i wykonywania orzeczeń sądów krajowych pomiędzy państwami nordyckimi¹⁶. Państwa te wcielają w życie zasady ustanowione Traktatem przez aktywną współpracę na forum Nordyckiej Rady Ministrów. Prace w komitetach do spraw legislacji pozwalają na wprowadzanie jednolitych bądź podobnych przepisów prawa, z poszanowaniem specyfiki i odrębności krajowych porządków prawnych. Od czasu instytucjonalizacji współpracy nordyckiej grupy ekspertów pracują również nad nowelizacją konwencji nordyckich zawieranych już na początku XX w., a także opracowują akty zastępujące owe konwencje. Nordycka Rada Ministrów za pośrednictwem komitetów wydaje też publikacje zawierające obszernie wyjaśnienia motywów wspomnianych zmian aktów normatywnych oraz komentarz do reguł prawnych w nich zawartych¹⁷.

---

nawskie pojmowanie celów, dla których państwa te zdecydowały się zrzeczyć, <https://www.norden.org/sv/organisation/nordiskt-samarbete> [Dostęp: 31.08.2021 r.].

¹⁴ The Helsinki Treaty (2018:746).

¹⁵ Dotyczy typów czynów zabronionych oraz kar grożących za ich popełnienie, a także umożliwienia przeprowadzenia śledztwa bądź dochodzenia oraz procesu karnego w każdym państwie nordyckim za przestępstwo popełnione w jednym z nich.

¹⁶ Art. 4—7, The Helsinki Treaty (2018:746).

¹⁷ Przykładem może być obszerna publikacja na temat porozumienia o zmianie nordyckiej konwencji spadkowej, dostępna na stronie internetowej Rady Nordyckiej: *Den nordiska konventionen om arv, testamente och boutredning (antagen i Köpenhamn 19.11.1934) En översyn av konventionsregleringen föreslagen av den nordiska expertgruppen för familjerättsfrågor*, Nordiska ministerrådet, TemaNord 2013:528, <https://www.norden.org/sv/node/6068> [Dostęp: 31.08.2021 r.].

Jednym z najistotniejszych czynników wpływających na porządek prawny państw nordyckich ma członkostwo w Unii Europejskiej. Europeizacja prawa, w tym materialnego prawa prywatnego państw członkowskich UE, ma znaczący wpływ również na prawo krajowe państw nordyckich. Oczywiście kwestia ta jest relewantna dla tych państw nordyckich, które należą do Unii Europejskiej. Jednakże można zauważyć, że integracja europejska wpływa także na współpracę prawną państw nordyckich, które niejednokrotnie są zmuszone do rewizji regionalnych porozumień lub dostosowywania kierunków swojej współpracy adekwatnie do kierunku obranego przez Unię Europejską.

3. Umowa międzynarodowa jako środek ujednoczenia norm prawa prywatnego międzynarodowego

Na przestrzeni ponad stuletniej współpracy prawnej zawarto szereg aktów, będących konwencjonalnymi traktatami międzynarodowymi, których celem jest określenie wolności i precyzyjne wskazanie obowiązków państw umawiających się w kontekście międzynarodowego prawa publicznego¹⁸. Tytułem przykładu można wskazać wspomniany wcześniej Traktat z Helsinek. Państwa nordyckie zawierały również umowy międzynarodowe, których celem było poszerzanie współpracy o kolejne obszary, a także ujednoczenie konkretnej gałęzi prawa lub szczegółowych zagadnień. Na mocy nordyckiej konwencji utworzono unię paszportową i wspólny rynek pracy¹⁹. Przykładem interesującego porozumienia może być także Nordycka konwencja językowa²⁰, gwarantująca prawo posługiwania się swoim językiem ojczystym w kontaktach z aparatem państwowym innego państwa nordyckiego. Przykładami umów unifikujących prawo materialne w państwach nordyckich są konwencje w takich dziedzinach, jak ubezpieczenia społeczne, jednolite prawo patentowe, ochrona środowiska czy przyznanie obywatelom innego państwa nor-

---

¹⁸ M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego*, Oficyna a Wolters Kluwer business, 2008, s. 12 i n., <https://sip.lex.pl/#/monograph/369182464/11> [Dostęp: 31.08.2021 r.].

¹⁹ Wersje aktów w języku angielskim można znaleźć na stronie: <https://www.norden.org/en/information/nordic-agreements-and-legislation> [Dostęp: 31.08.2021 r.].

²⁰ Konvention mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om nordiska medborgares rätt att använda sitt eget språk i annat nordiskt land, Svaneke den 17 juni 1981 (SÖ 1982:93).

dyckiego czynnego i biernego prawa wyborczego do organów samorządów lokalnych²¹.

Dyscypliną prawną, nad którą państwa nordyckie pochyłały się już na etapie tworzenia pierwszych konwencji, było międzynarodowe prawo prywatne. W celu zobrazowania złożoności problemu, jakim jest stosowanie norm prawa prywatnego międzynarodowego ustanowionych w ramach współpracy nordyckiej, warto przedstawić pokrótce system prawa prywatnego międzynarodowego jednego z państw nordyckich. Charakterystyka szwedzkiego systemu prawa prywatnego międzynarodowego ilustruje złożoność zagadnień, jakie pojawiają się w kontekście nordyckiej współpracy w tym obszarze oraz konsekwencji dla krajowych porządków prawnych. Wielość źródeł prawa prywatnego międzynarodowego stwarza istotne problemy praktyczne. Rezultatem członkostwa Szwecji w Unii Europejskiej, a tym samym związania europejskim prawem w zakresie współpracy sądowej w sprawach cywilnych, jest wyparcie z zastosowania w określonych obszarach krajowych norm kolizyjnych przez normy unijne. Ponadto, Szwecja związana jest umowami międzynarodowymi, z których szczególne znaczenie mają konwencje opracowane przez Haską Konferencję Prawa Prywatnego Międzynarodowego²². Należy też wskazać, że wciąż istnieje regionalny system prawa prywatnego międzynarodowego w niektórych dziedzinach prawa kreowany przez konwencje zawarte między państwami nordyckimi²³. System ten, szczególnie w zakresie obszarów regulowanych przez prawo Unii Europejskiej, musiał zostać poddany rewizji, aby państwa nordyckie będące państwami członkowskimi UE mogły dalej w nim uczestniczyć. Warto również wspomnieć, że zgodnie ze szwedzkim porządkiem prawnym przepisy aktów prawa międzynarodowego, z wyjątkiem odpowiednich aktów prawa Unii Europejskiej, nie mogą być bezpośrednio stosowane przez szwedzkie sądy. Aby postanowienia umów międzynarodowych mogły stanowić podstawę prawną działania i rozstrzygnięć sądów, wymagają implementacji do krajowych aktów prawnych poprzez wskazanie w ich treści na bezpośrednie stosowanie norm aktu międzynarodowego bądź dostosowanie aktu krajowego w danym przedmiocie

---

²¹ Z. Doliwa-Klepacki, *Europejska integracja gospodarcza*, Temida 2, Białystok, 1996, s. 55.

²² W tym temacie, a także w kwestii postrzegania prawa obcego zob. więcej U. Maunsbach, *Sweden: Proof of and Information About Foreign Law in Civil and Commercial Matters — Swedish Perspectives*, in: *Treatment of Foreign Law — Dynamics towards Convergence?*, ed. Y. Nishitani, „Ius Comparatum — Global Studies in Comparative Law” 2017, 26, s. 347—360.

²³ Zob. więcej M. Bogdan, U. Maunsbach, *Private International Law in Sweden*, ed. 3, Wolters Kluwer, 2020.

do postanowień aktu międzynarodowego. Obrazującym to przykładem jest ustawa o dziedziczeniu w sytuacjach międzynarodowych²⁴, w której treści wprowadzono m.in. reguły dotyczące dziedziczenia w sytuacjach objętych częścią zakresu nordyckiej konwencji spadkowej, gdy w danej sytuacji występuje „element nordycki”.

System szeroko pojętego szwedzkiego prawa prywatnego międzynarodowego charakteryzuje się wspomnianą wielością źródeł jego norm. Ponadto, w szwedzkiej praktyce legislacyjnej przyjęto system wdrażania norm prawa prywatnego międzynarodowego w aktach normatywnych, które nie stanowią kompleksowej regulacji tej dyscypliny prawa. Zamiast tworzenia kodyfikacji obejmującej krajowy system prawa prywatnego międzynarodowego, praktykuje się poszerzanie poszczególnych aktów prawnych zawierających merytoryczne regulacje konkretnych zagadnień bądź dziedziny prawa o przepisy wyrażające normy kolizyjne. Co więcej, źródeł norm kolizyjnych niejednokrotnie należy szukać wśród zasad niepisanych, wynikających z orzecznictwa, którego interpretacja, choć oficjalnie nie stanowi źródła prawa, jest jednak wiążąca²⁵.

W kontekście nordyckiego modelu współpracy we wskazanym obszarze można przyjąć, że mamy do czynienia z definicją prawa prywatnego międzynarodowego w znaczeniu szerokim²⁶, gdzie oprócz wyodrębnionych z aktów norm kolizyjnych znaleźć można również normy jurysdykcyjne, normy prawa materialnego oraz przepisy tworzące ramy proceduralnej współpracy między państwami. Dziedzinami, na których nordycka współpraca prawna skupiała się w największym stopniu, były prawo rodzinne, spadkowe oraz upadłościowe. W wymienionych obszarach ustanowiono kompleksowe międzynarodowe regulacje.

3.1. Konwencja w przedmiocie upadłości (Den nordiska konventionen om konkurs)

Konwencja nordycka o upadłości została zawarta 7 listopada 1933 r. między Danią, Szwecją, Finlandią, Norwegią i Islandią²⁷. Naczelnym

---

²⁴ Lag (2015:417) om arv i internationella situationer, SFS no. 2015:417, akt dostępny na stronie: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svenskforfattnings-samling/lag-2015417-om-arv-i-internationella_sfs-2015-417 [Dostęp: 31.08.2021 r.].

²⁵ M. Bogdan, U. Maunsbach, *Private International Law...*

²⁶ Zob. więcej M. Pazdan, *Pojęcie prawa prywatnego międzynarodowego*, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2014, s. 8–10; M. Czepelak, *Umowa międzynarodowa...*

²⁷ Istotne porozumienia między państwami — stronami Konwencji, zmieniające jej treść miały miejsce w roku 1977, Överenskommelse med Danmark, Finland, Island

celem Konwencji jest zapewnienie uznawania i wykonywania decyzji w przedmiocie ogłoszenia upadłości²⁸. Konwencja zawiera normy kolidujące w kwestiach związanych z ogłoszeniem upadłości i wiążącymi się z tym skutkami, nie wskazuje jednak bezpośrednio jurysdykcji sądów. Główną zasadą wynikającą z Konwencji, w przypadku ogłoszenia upadłości w jednym z państw nordyckich, jest automatyczne uznawanie tego ogłoszenia w pozostałych państwach stronach co do majątku upadłego znajdującego się w tych państwach. Konwencja jednak odnosi się jedynie do upadłości ogłoszonych w państwie będącym jej stroną²⁹. Akt wskazuje, że prawem właściwym w przedmiocie m.in. ustalenia zakresu masy upadłości, prawa i obowiązków upadłego, praw wierzycieli czy kwestii zarządzania majątkiem powinno być prawo państwa, w którym postępowanie upadłościowe zostało wszczęte, o ile nie zachodzi żaden z określonych w Konwencji wyjątków — m.in. wyłączenie z masy upadłości składników majątku, które według prawa państwa ich położenia nie podlegają egzekucji³⁰, czy istnienie szczegółowych reguł dotyczących egzekucji nieruchomości, statków wodnych i powietrznych³¹. Kwestii obowiązywania i stosowania w każdym z państw sygnatariuszy poszczególnych norm Konwencji poświęcono wiele miejsca w literaturze państw nordyc-

---

och Norge om ändring av den nordiska konventionen den 7 november 1933 om konkurs, Köpenhamn den 11 oktober 1977 (SÖ 1978:10) oraz w roku 1982 — Överenskommelse mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om ändring av den nordiska konventionen den 7 november 1933 om konkurs (SÖ 1934:8 och 1978:10), Köpenhamn den 11 oktober 1982 (SÖ 1982:85).

²⁸ Konwencja nie ustanawia definicji legalnej pojęcia upadłości. Kwestię tę rozstrzyga prawo materialne każdego z państw będących stronami. Postanowienia Konwencji obejmują zarówno upadłość osób fizycznych, również nieprowadzących działalności gospodarczej, jak i osób prawnych. Jej postanowienia nie obejmują szczegółowych zasad w sprawie likwidacji oraz restrukturyzacji przedsiębiorstw.

²⁹ Państwa są zobowiązane do uznania skuteczności ogłoszenia upadłości w innym państwie nordyckim, nawet jeżeli według ich własnego prawa krajowego w danej sytuacji nie zostały spełnione przesłanki uzasadniające ogłoszenie upadłości. W kwestiach administracji masą upadłości czynności podmiotu zarządzającego mogą dotyczyć wszystkich składników majątku, niezależnie od miejsca ich położenia, jeżeli znajduje się ono na terenie któregoś z państw nordyckich. Zob. więcej C. Parment, *The Nordic Bankruptcy Convention — an introduction*, Johann Wolfgang Goethe University Frankfurt, Frankfurt, 2004, s. 3.

³⁰ Art. 1 den nordiska konventionen den 7 november 1933 om konkurs (SÖ 1934:8), tłumaczenie pierwotnej wersji Konwencji w języku angielskim dostępne na stronie International Insolvency Institute: https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/2-_nordic_treaties_0.pdf [Dostęp: 31.08.2021 r.].

³¹ Art. 4 Överenskommelse mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om ändring av den nordiska konventionen den 7 november 1933 om konkurs (SÖ 1934:8 och 1978:10), Köpenhamn den 11 oktober 1982 (SÖ 1982:85).

kich³². Wykracza ona również poza przedmiot niniejszego opracowania. Jednakże w tym miejscu należy wspomnieć o konsekwencjach związania Szwecji i Finlandii przepisami Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2015/848 z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie postępowania upadłościowego³³.

3.2. Konwencja o ochronie środowiska (Miljöskyddskonventionen)

Regionalnym aktem, który został sporządzony na relatywnie wczesnym etapie umiędzynarodowienia współpracy klimatycznej, jest Konwencja o ochronie środowiska zawarta między Danią, Finlandią, Norwegią i Szwecją dnia 19 lutego 1974 r.³⁴ Akt ten nie jest regulacją *stricto* z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego, jednakże zawiera poszczególne normy, które w szerokim rozumieniu można postrzegać jako należące do tej dziedziny. Umawiające się państwa postanowiły o konieczności traktowania działań i czynników szkodliwych dla środowiska naturalnego jako spraw wspólnego zainteresowania³⁵. Ponadto, Kon-

---

³² Przykładem z literatury szwedzkojęzycznej może być: *Ds 2007:006 Internationell insolvens — en diskussionspromemoria*, Norstedts Juridik AB, 2007, s. 129, <https://books.google.pl/books?id=2BdKzvV1Z4gC&printsec=frontcover&hl=pl#v=onepage&q&f=false> [Dostęp: 31.08.2021 r.].

³³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/848 z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie postępowania upadłościowego, Dz.U. L 141 z 5.06.2015, s. 19–72. Zgodnie z art. 85 Rozporządzenia nr 2015/848, zastępuje ono w swoim przedmiotowym zakresie stosowania w stosunkach pomiędzy państwami członkowskimi umowy międzynarodowe zawarte pomiędzy nimi, w tym Konwencję nordycką o upadłości. Dotyczy to postępowań wszczętych przed wejściem w życie poprzedniego rozporządzenia upadłościowego — Rozporządzenie Rady (WE) nr 1346/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie postępowania upadłościowego, Dz.U. L 160 z 30.06.2000, s. 1–18, zastąpione przez Rozporządzenie nr 2015/848. Konwencja nordycka będzie miała jednak zastosowanie w stosunkach między Szwecją lub Finlandią a państwami niebędącymi członkami Unii Europejskiej w zakresie, w jakim Rozporządzenie nr 2015/848 jest sprzeczne z zobowiązaniami w sprawach dotyczących upadłości wynikającymi z Konwencji nordyckiej, w postępowaniach wszczętych przed wejściem w życie Rozporządzenia nr 1346/2000.

³⁴ *Miljöskyddskonventionen mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige*, Stockholm den 19 februari 1974 (SÖ 1974:99).

³⁵ Podejmowanie takich działań w jednym z państw powinno być przedmiotem debaty na poziomie między państwowym, przy czym możliwe jest zawieranie porozumień między poszczególnymi państwami, dotyczących szczegółowych kwestii klimatycznych, które wyłączają stosowanie Konwencji w zakresie przez nie określonym. Kwestie działań szkodliwych dla środowiska w jednym z państw umawiających się traktowane są na równi z działaniami szkodliwymi w innym państwie. Działania szkodliwe zdefiniowane zostały m.in. jako dysonowanie odpadami, wykorzystanie ziemi oraz zasobów naturalnych czy działania zanieczyszczające powietrze.

wencja umożliwia ubieganie się o odszkodowanie i podejmowanie innych kroków prawnych przed sądami czy organami administracyjnymi innych państw umawiających się. Jednocześnie organy sądowe, administracyjne i władze państwowe zobowiązane są do współdziałania w kwestiach ochrony środowiska, przez co rozumie się m.in. umożliwienie i usprawnienie obiegu dokumentów czy powoływanie instytucji i organów na rzecz kontroli działań szkodliwych.

3.3. Konwencja w przedmiocie zabezpieczeń społecznych (Nordisk konvention om social trygghet)

Aktualną wersją aktu jest Konwencja nordycka o zabezpieczeniach społecznych zawarta w Bergen 12 lipca 2012 r.³⁶ przez Danię, Szwecję, Norwegię, Finlandię oraz Islandię, którą stworzono z myślą o uzupełnieniu regulacji międzynarodowych, w tym w ramach Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Unii Europejskiej. Ideą Konwencji jest dążenie do jak najbardziej swobodnego przemieszczania się ludności między państwami nordyckimi, czemu sprzyja szeroki dostęp do świadczeń wynikających z ubezpieczeń społecznych oraz klarowne zasady dotyczące ich pozyskiwania. Podobnie jak Konwencja o ochronie środowiska, omawiany akt również nie stanowi jednolitej regulacji z zakresu prawa prywatnego międzynarodowego. Jednakże w jego treści można znaleźć pojedyncze normy kolizyjne, jak również przepisy mieszczące się w szerokim ujęciu tej dziedziny prawa. Konwencja określa zasady, jakimi powinny kierować się państwa nordyckie we współpracy w omawianej dziedzinie i z którymi powinno być zgodne krajowe ustawodawstwo obejmujące kwestie zabezpieczeń społecznych. Generalną zasadą jest stosowanie Konwencji wobec sytuacji dotyczących osób zamieszkałych w jednym z państw nordyckich, a także ich rodzin. Konwencja precyzuje, że o tym, czy osoba ma miejsce zamieszkania w danym państwie nordyckim, decyduje prawo tego państwa. W razie konfliktu uważa się, że osoba ma miejsce zamieszkania w państwie, w którym jest ona zarejestrowana jako zamieszkała. Przepisy omawianego aktu określają również zasady w przypadku dostępu do ubezpieczeń społecznych z poszczególnych tytułów, ponoszenia kosztów przez państwa oraz współpracy na szczeblu administracyjnym.

---

³⁶ Nordisk konvention om social trygghet, Bergen den 12 juni 2012 (SÖ 2014:5).

4. Nordycka konwencja dotycząca spraw spadkowych (Den nordiska konventionen om arv, testamente och boutredning)

4.1. Geneza Konwencji

Państwa nordyckie już w 1934 r. stwierdziły, że w celu urzeczywistnienia regionalnej współpracy na gruncie prawnym zaistniała potrzeba formalnego ujednoczenia norm kolizyjnych w zakresie prawa spadkowego. Wraz z zacieśnianiem więzi i rozwojem współpracy między państwami, a co za tym idzie migracji obywateli wewnątrz regionu, kwestie i problemy związane z tą gałęzią prawa zyskały doniosłe znaczenie, tym bardziej, że rozwiązania przyjęte przez materialne prawo spadkowe oraz reguły kolizyjne w państwach nordyckich znacznie różniły się od siebie³⁷. Nordycka konwencja spadkowa, czyli Konwencja z dnia 19 listopada 1934 r. między Danią, Finlandią, Islandią, Norwegią i Szwecją, obejmuje przepisy prawa prywatnego międzynarodowego dotyczące dziedziczenia, testamentów i zarządzania spadkiem. Zawiera w przeważającej części normy kolizyjne stosowane w sprawach spadkowych, jak również uregulowania dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń.

Po złożeniu dokumentów ratyfikacyjnych w dniu 14 czerwca 1935 r. Konwencja weszła w życie 1 stycznia 1936 r. Akt ten na przestrzeni wielu lat obowiązywania wymagał dostosowania jego treści do zmieniającej się rzeczywistości faktycznej i prawnej. Od czasów gdy Konwencja weszła w życie, zwłaszcza po utworzeniu wspólnego nordyckiego rynku pracy w 1955 r., przepływ mieszkańców państw będących jej stronami zwiększył się w znacznym stopniu. Konwencja stworzyła praktyczne rozwiązania, przydatne dla rozwijającej się nordyckiej współpracy, która wymagała zmian w prawie krajowym państw nordyckich, obejmujących także reguły kolizyjne w sprawach międzynarodowych z zakresu spraw spadkowych³⁸. Ostatnie, przed 2012 r., większe poprawki miały miejsce w latach siedemdziesiątych, kiedy to zmienione zostały unormowania do-

³⁷ Zob. więcej: M. Jänterä-Jareborg, *Överenskommelsen av den 1. juni 2012 om ändring av den nordiska arvskonventionen*, in: *Utviklingen i nordisk arvrett — tegn i tiden*, Nordisk arvrettskonferanse 24. oktober 2012, TemaNord: 2013:517, 20013, s. 68.

³⁸ *Den nordiska konventionen om arv, testamente och boutredning (antagen i Köpenhamn 19.11.1934) En översyn av konventionsregleringen föreslagen av den nordiska expertgruppen för familjerättsfrågor*, Nordiska ministerrådet, TemaNord 2013:528, s. 27.

tyczące formy testamentu oraz częściowo skorygowano warunki uznawania i wykonywania orzeczeń oraz decyzji w sprawach spadkowych.

Obecny kształt i brzmienie Konwencji zdeterminowane są m.in. przyjęciem przez Parlament Europejski oraz Radę Unii Europejskiej Rozporządzenia nr 650/2012 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego. Rozporządzenie to wyklucza pierwszeństwo stosowania dwustronnych bądź wielostronnych umów między państwami członkowskimi przed Rozporządzeniem, w zakresie przez nie objętym. Jednakże, za sprawą postulatów zgłoszonych przez przedstawicieli Szwecji oraz Finlandii podczas prac przygotowawczych³⁹, w treści Rozporządzenia umożliwiono stosowanie nordyckiej Konwencji spadkowej w poniższym zakresie:

„Niniejsze rozporządzenie nie wyklucza stosowania Konwencji z dnia 19 listopada 1934 r. między Danią, Finlandią, Islandią, Norwegią i Szwecją obejmującej przepisy prawa prywatnego międzynarodowego dotyczące dziedziczenia, testamentów i zarządzania spadkiem, w wersji zmienionej porozumieniem międzyrządowym między tymi państwami z dnia 1 czerwca 2012 r. przez państwa członkowskie będące jej stronami, w zakresie, w jakim konwencja ta przewiduje:

- a) przepisy dotyczące proceduralnych aspektów zarządzania spadkiem określonych w konwencji oraz pomocy w tym zakresie udzielanej przez organy umawiających się państw stron konwencji; oraz
- b) uproszczone i szybsze procedury uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach spadkowych⁴⁰.

Prace nad unijnym rozporządzeniem oraz nad nowelizacją Konwencji odbywały się niemal równolegle. Państwa nordyckie zmuszone były, również pod presją czasu, obrać taki kierunek rewizji treści Konwencji, aby w pierwszej kolejności zapobiec konfliktom związanym ze stosowaniem norm Rozporządzenia w Szwecji i Finlandii, a także utrzymać dotychczasowe ramy współpracy nordyckiej na gruncie prawa prywatnego, włączając w to kolizyjnoprawne zagadnienia spadkowe. Rozwiązaniem, jakie przyjęto, była zmiana projektu nowelizacji Konwencji, sporządzonego jeszcze w roku 2009, oraz ukształtowanie podstawowych norm kolizyjnych dotyczących dziedziczenia i testamentu w sposób zgodny z tre-

³⁹ *Den nordiska konventionen...*, s. 7–11.

⁴⁰ Art. 75 ust. 3 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz.U. L 201 z 27.07.2012, s. 107–134.

ścią Rozporządzenia. Pozwoliło to na stworzenie stosunkowo jednolitych reguł dotyczących wyboru prawa właściwego w najistotniejszych kwestiach w granicach Europy, włączając w to państwa nienależące do Unii Europejskiej⁴¹.

Porozumienie między Danią, Finlandią, Islandią, Norwegią i Szwecją z dnia 1 czerwca 2012 r. zmieniło treść Konwencji w sposób znaczący. Brzmienie większości artykułów zostało zaktualizowane, dodano dwa nowe artykuły — art. 3a oraz art. 3b, a także uchylono kilka uregulowań. Porozumienie to w rzeczywistości zastępuje dotychczasową treść Konwencji, będąc nową umową międzynarodową, do której państwa przystępowały, podpisując ją wraz z zastrzeżeniem późniejszej ratyfikacji lub zatwierdzenia, bądź bez niego⁴².

4.2. Ogólna charakterystyka Konwencji

Struktura Konwencji obejmuje art. 1—30, dzielące się na cztery główne części, zawierające następujące zagadnienia:

- 1) art. 1—16 — Prawo właściwe w sprawach dziedziczenia i testamentu,
- 2) art. 17—18 — Prawo właściwe w kwestiach długów testamentowych,
- 3) art. 19—26 — Jurysdykcja i prawo właściwe dla kwestii podziału majątku spadkowego oraz zarządu spadkiem,
- 4) art. 27—30 — Postanowienia ogólne, uznawanie i wykonywanie orzeczeń.

Zakres temporalny zastosowania Konwencji ograniczony jest do sytuacji, gdy spadkodawca lub małżonek pozostający przy życiu w chwili śmierci spadkodawcy, który przejął majątek spadkowy, zmarł najwcześniej w dniu wejścia w życie Konwencji, a po 2012 r. — w dniu wejścia w życie wspomnianego Porozumienia, które miało miejsce 1 września 2015 r.

Akt ten obowiązuje na terenie państw do niego przystępujących — Danii, Islandii, Norwegii, Szwecji i Finlandii. W treści aktu znaleźć można jednak przepis, zgodnie z którym terytoria autonomiczne — Wyspy Owcze i Grenlandia, nie przystępują do Porozumienia, z zastrzeżeniem, że może ono zostać tam wprowadzone w życie z odpowiednimi zmianami po negocjacjach między duńskim ministerstwem sprawiedliwości a właściwymi ministerstwami pozostałych umawiających się państw.

⁴¹ *Den nordiska konventionen...*, s. 30—31.

⁴² Överenskommelse med Danmark, Finland, Island och Norge om ändring av konventionen med Finland, Danmark, Island och Norge undertecknad i Köpenhamn den 19 november 1934 (SÖ 1935:17), om arv, testamente och boutredning Köpenhamn den 1 juni 2012 (SÖ 2015:1).

Konwencja obejmuje w głównej mierze sytuacje, gdy zmarły był obywatelem jednego z państw nordyckich oraz posiadał miejsce zwykłego pobytu (szw. *hemvist*⁴³) w innym państwie nordyckim w momencie śmierci. Istnieją jednak wyjątki pozwalające na stosowanie postanowień aktu również w sytuacji, gdy zmarły posiadał miejsce zwykłego pobytu w państwie, którego był obywatelem⁴⁴. W czasie opracowywania Konwencji zasada obywatelstwa była ugruntowana zarówno w orzecznictwie fińskim, jak i szwedzkim w sprawach spadkowych z elementem międzynarodowym, podczas gdy w pozostałych państwach stosowano zasadę domicylu, a następnie zwykłego pobytu. Rozwiązanie przyjęte przez Konwencję stanowi więc swoisty kompromis, pozwalający na dostosowanie jej do prawa krajowego w sposób uniwersalny⁴⁵.

Zasada ogólna, wynikająca przede wszystkim z art. 2 Konwencji, stanowi, że prawem właściwym w kwestii prawa do dziedziczenia po zmarłym jest prawo tego państwa umawiającego się, w którym miał on miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci⁴⁶. Wyjątkiem od owej zasady jest stosowanie *lex rei sitae* w stosunku do nieruchomości wchodzącej w skład spadku, co uregulowane zostało w art. 13 Konwencji⁴⁷. Wraz z nowe-

⁴³ Konwencja nie definiuje pojęcia *hemvist*. Jednakże można przyjąć, że oznacza ono zwykły pobyt w rozumieniu m.in. prawodawstwa unijnego w zakresie aktów prawa prywatnego międzynarodowego i międzynarodowego postępowania cywilnego. Zob. więcej M. Jänterä-Jareborg, *Överenskommelsen av den 1. juni 2012 om ändring av den nordiska arvskonventionen*, in: *Utviklingen i nordisk arvrett — tegn i tiden*, Nordisk arvrettskonferanse 24. oktober 2012, TemaNord: 2013:517, 2013, s. 83; por. M. Jänterä-Jareborg, *Behövs det särskilda internordiska regler om makars egendomsförhållanden och arv?*, in: *Bonus pater familias: festschrift til Peter Lødrup 70 år*, 2002, s. 3.

⁴⁴ Art. 1 Konwencji:

„Postanowienia niniejszej konwencji dotyczą kwestii dziedziczenia oraz testamentu po osobie, która w momencie śmierci była obywatelem i miała miejsce zwykłego pobytu w jednym z umawiających się państw, chyba że co innego wynika z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego”. Tłum. J. Klimala.

⁴⁵ *Den nordiska konventionen...*, s. 11—12.

⁴⁶ Art. 2 Konwencji:

„Gdy spadkodawca nie zdecydował inaczej w stosunku do tego, co wynika z artykułu 3, prawem właściwym w kwestii prawa do dziedziczenia po nim jest prawo tego państwa umawiającego się, w którym miał on miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci.

Jeżeli, w drodze wyjątku, ze wszystkich okoliczności sprawy wynika, że zmarły w chwili śmierci był wyraźnie ściślej związany z innym umawiającym się państwem niż to, którego prawo miałyby zastosowanie na podstawie poprzedniego ustępu, prawo tego państwa stosuje się w odniesieniu do prawa do dziedziczenia”. Tłum. J. Klimala.

⁴⁷ Art. 13 Konwencji:

„Dla kwestii dotyczących nieruchomości stosuje się szczególne reguły obowiązujące w państwie jej położenia, dotyczące prawa spadkobiercy do nieruchomości wraz z przy-

lizacją Konwencji przestała obowiązywać zasada tzw. *femårsregeln* (szw.), zgodnie z którą łącznik zwykłego pobytu stosowany mógł być dopiero wówczas, gdy zwykły pobyt spadkodawcy przed śmiercią w danym państwie trwał co najmniej pięć lat. W przeciwnym razie stosowany był łącznik obywatelstwa. Rozwiązanie to wpływało ograniczająco na swobodne przemieszczanie się oraz integrację wewnątrz rejonu nordyckiego⁴⁸.

Artykuł 2 Konwencji wprowadza również klauzulę ściślejszego związku, mającą zastosowanie w sytuacjach wyjątkowych. Zgodnie z tą zasadą, w sprawach dotyczących prawa do dziedziczenia, biorąc pod uwagę wszystkie ich okoliczności, stosować należy prawo tego innego państwa umawiającego się, z którym spadkodawca był wyraźnie silniej związany.

Kolejny artykuł (art. 3) umożliwia spadkodawcy dokonanie wyboru prawa⁴⁹. Wybór ten jest jednak ograniczony do prawa wskazanego łącznikiem obywatelstwa. Spadkodawca może dokonać wyboru prawa tego państwa umawiającego się, którego jest obywatelem w momencie dokonywania tego wyboru bądź w chwili śmierci. Wybór prawa jest możliwy również wtedy, gdy spadkodawca posiada obywatelstwo więcej niż jednego państwa strony Konwencji. Jeżeli spadkodawca dokona wyboru prawa innego niż prawo państwa umawiającego się, ważność tego wyboru będzie oceniana na podstawie przepisów tego państwa umawiającego się, w którym wyborę dokonano.

Wymienione artykuły zarysowują ogólny system wewnątrz Konwencji, zgodnie z którym w celu wskazania prawa właściwego dla oceny pra-

---

należnościami bądź prawa spadkodawcy do rozrządzenia daną nieruchomością w testamencie na rzecz niektórych spadkobierców.

Prawo do uczynienia w testamencie zapisu powierniczego dotyczącego nieruchomości bądź innego rozrządzenia nieruchomością na rzecz nienarodzonego dziecka jest oceniane zgodnie z prawem państwa, w którym nieruchomość się znajduje. Niniejsza konwencja nie ma zastosowania do dokonania tego rodzaju rozrządzeń, które nie dotyczą nieruchomości”. Tłum. J. Klimala.

⁴⁸ M. Jänterä-Jareborg, *Överenskommelsen av den 1. juni 2012 om ändring av den nordiska arvskonventionen*, in: *Utviklingen i nordisk arvrett — tegn i tiden*, Nordisk arvrettskonferanse 24. oktober 2012, TemaNord: 2013:517, 2013, s. 69.

⁴⁹ Art. 3 Konwencji:

„Spadkodawca może zdecydować, że prawo do dziedziczenia po nim będzie podlegało prawu tego państwa umawiającego się, którego w momencie wyboru prawa bądź śmierci jest obywatelem.

Spadkodawca, który jest obywatelem kilku państw umawiających się, może wybrać prawo jednego z tych państw, których był obywatelem w czasie wyboru prawa bądź śmierci.

Jeśli spadkodawca zdecydował, że prawem właściwym ma być prawo państwa niebędącego stroną konwencji, ważność wyboru prawa będzie oceniana, w każdym z państw umawiających się, na podstawie ogólnych zasad tamże obowiązujących”. Tłum. J. Klimala.

wa do dziedziczenia w pierwszej kolejności powinien być brany pod uwagę wybór prawa dokonany przez spadkodawcę zgodnie z wyżej wskazanymi regułami. W razie braku wyboru prawa stosowany jest łącznik ostatniego miejsca zwykłego pobytu osoby zmarłej. Miejsce to powinno jednak przypadać na terytorium jednego z państw umawiających się, a z ogółu okoliczności sprawy nie wynika, że spadkodawca był ściślej związany z innym państwem stroną.

Znaczna część Konwencji poświęcona jest kwestiom ważności formalnej podejmowanych przez spadkodawcę czynności. Ustanowione Porozumieniem z 2012 r. art. 3a i 3b odnoszą się do formy wymaganej dla dokonania wyboru prawa właściwego. Czynność ta powinna zostać dokonana w formie, która wymagana jest dla ważności testamentu. Wybór prawa właściwego może być również wyrażony jako postanowienie w testamencie. Ważność odwołania wyboru prawa uzależniona jest od jego dokonania w formie wymaganej dla odwołania testamentu. Jednocześnie w tym miejscu Konwencja odwołuje się do art. 8, który wyznacza zasady wymagane dla formy ustanowienia testamentu. Zgodnie z tym przepisem, ważność testamentu pod względem formy oceniana jest według prawa państwa, w którym testament został ustanowiony, lub prawa państwa, w którym spadkodawca w momencie ustanawiania testamentu bądź śmierci miał miejsce zwykłego pobytu, albo którego był obywatelem. Na tej samej zasadzie oceniana jest ważność odwołania lub zmiany testamentu. W kwestii rozrządzeń testamentowych obejmujących nieruchomości ważność testamentu pod względem formy oceniana będzie na podstawie prawa tego państwa, w którym nieruchomości się znajduje. Artykuł 8 wprowadza również, nieczęste w treści Konwencji, odejście od zasady zwykłego pobytu na rzecz domicylu dla oceny ważności testamentu bądź jego odwołania czy zmiany pod względem formy⁵⁰.

⁵⁰ Art. 8 Konwencji:

„Ważność testamentu pod względem formy oceniana jest według prawa państwa, w którym testament został ustanowiony, lub państwa, w którym spadkodawca w momencie ustanawiania testamentu bądź śmierci miał miejsce zwykłego pobytu, albo którego był obywatelem.

Jeżeli testament obejmuje nieruchomości, jego ważność pod względem formy oceniana będzie również na podstawie prawa państwa, w którym nieruchomości się znajduje.

Pierwszy akapit ma odpowiednie zastosowanie w przypadku zmiany lub odwołania testamentu. Odwołanie również uznaje się za ważne pod względem formy, jeśli spełnia wymogi przepisów prawa, zgodnie z którym tenże odwołany testament, na podstawie akapitu pierwszego, jest ważny pod względem formy.

Jeśli testator, według prawa państwa niebędącego stroną konwencji, miał miejsce zamieszkania w tym państwie, dla kwestii poruszonych w pierwszym i drugim akapicie, zamiast miejsca zwykłego pobytu, można zastosować łącznik miejsca zamieszkania.

Zgodnie z art. 9 Konwencji⁵¹, ocena zdolności spadkodawcy do ustanowienia bądź odwołania testamentu powinna być dokonana według prawa właściwego wskazanego przez ogólną zasadę wynikającą z art. 2 i 3. Spadkodawca zostanie jednak uznany za zdolnego do ustanowienia lub odwołania testamentu, jeśli posiadał ową zdolność według prawa państwa zwykłego pobytu, będącego jednocześnie państwem stroną Konwencji w momencie dokonywania czynności. Jednakże gdyby zwykły pobyt nie miał miejsca w państwie umawiającym się, to zastosowanie ma wspomniana reguła, wskazująca na krajowe systemy prawne poszczególnych umawiających się państw. Zasada ta została również włączona do kolejnych artykułów Konwencji, dotyczących podważenia testamentu, umowy dziedziczenia i darowizny na wypadek śmierci.

Artykuł 10 Konwencji dotyczy podważenia ważności ustanowienia testamentu bądź jego odwołania ze względu na stan psychiczny spadkodawcy lub z powodu oszustwa, błędu, przymusu czy innego bezprawnego zewnętrznego wpływu. W sytuacji tej wskazano, że prawem właściwym powinno być prawo państwa, w którym spadkodawca miał miejsce zwykłego pobytu w czasie, gdy bezprawny czyn lub stan psychiczny wpływający na ważność ustanowienia testamentu miał miejsce.

Powyższe regulacje dotyczące kwestionowania ważności testamentu, tj. art. 8–10, nie znajdują jednak zastosowania, gdy spadkodawca w chwili śmierci miał miejsce zwykłego pobytu w Szwecji lub Finlandii, gdyż w takim przypadku stosowane jest prawo obowiązujące w tych państwach. Ma to związek przede wszystkim ze związaniem tych państw przepisami unijnego rozporządzenia spadkowego. Również na rzecz Norwegii wprowadzone zostało dodatkowe ograniczenie. Przepisy prawa norweskiego, zgodnie z którymi prawa wynikające z treści testamentu oraz sprzeciw wobec ważności testamentu są ograniczone określonym terminem, stosuje się także w przypadku testamentu obywatela in-

---

Do innych niż poruszone w akapicie pierwszym, drugim lub trzecim kwestii dotyczących stosowania prawa państwa niebędącego państwem umawiającym się zastosowanie mają zasady ogólne obowiązujące w każdym umawiającym się państwie”. Tłum. J. Klimala.

⁵¹ Art. 9 Konwencji:

„W kwestii oceny zdolności spadkodawcy do ustanowienia bądź odwołania testamentu prawem właściwym jest prawo tego państwa umawiającego się, którego prawo jest właściwe wg artykułu 2 lub 3 w kwestii prawa do dziedziczenia po zmarłym.

Uważa się również, że spadkodawca jest zdolny do sporządzenia lub odwołania testamentu, jeżeli posiadał takie uprawnienia na mocy prawa umawiającego się państwa, w którym miał miejsce zwykłego pobytu w chwili ustanowienia lub odwołania.

Jeżeli spadkodawca w danym czasie miał miejsce zwykłego pobytu w państwie niebędącym umawiającym się państwem, zastosowanie mają ogólne zasady obowiązujące w każdym umawiającym się państwie”. Tłum. J. Klimala.

nego umawiającego się państwa, jeżeli w chwili śmierci miał on miejsce zwykłego pobytu w Norwegii. Opisane wyjątki wynikają z art. 11 Konwencji.

W treści art. 12 poruszono natomiast problematykę umów dotyczących spadku, darowizn *mortis causa*, a także majątku otrzymanego przez spadkobiercę od spadkodawcy podlegającego zaliczeniu na poczet spadku, których wiążący skutek ocenia się na podstawie prawa państwa, które następnie zgodnie z art. 2 lub 3 stosuje się do prawa do dziedziczenia. Regulacja ta pozwala więc na pośredni wybór prawa oraz, w pewnym stopniu, wzmocnienie gwarancji, że wola spadkodawcy zostanie wypełniona, kwestie te bowiem w prawie materialnym poszczególnych państw uregulowane mogą być odmiennie.

W dalszej kolejności Konwencja porusza wspomnianą wcześniej kwestię dziedziczenia nieruchomości⁵², a także problem dziedziczenia przy stosunku przysposobienia⁵³, zagadnienie upływu terminu do przyjęcia spadku⁵⁴ oraz kwestię pasywów spadku⁵⁵.

⁵² Art. 13 Konwencji:

„Dla kwestii dotyczących nieruchomości stosuje się szczególne reguły obowiązujące w państwie jej położenia, dotyczące prawa spadkobiercy do nieruchomości wraz z przynależnościami bądź prawa spadkodawcy do rozrządzenia daną nieruchomością w testamencie na rzecz niektórych spadkobierców.

Prawo do uczynienia w testamencie zapisu powierniczego dotyczącego nieruchomości bądź innego rozrządzenia nieruchomością na rzecz nienarodzonego dziecka jest oceniane zgodnie z prawem państwa, w którym nieruchomość się znajduje. Niniejsza konwencja nie ma zastosowania do dokonania tego rodzaju rozrządzeń, które nie dotyczą nieruchomości”. Tłum. J. Klimala.

⁵³ Podczas prac przygotowawczych do Porozumienia zmieniającego Konwencję twórcy zdecydowali, że utrzymanie art. 14 w dotychczasowym brzmieniu wydaje się celowe, z tego względu, że odnosi się on do odrębności, mających zastosowanie głównie w prawie duńskim, dotyczących zastrzeżeń przy ustanowieniu stosunku przysposobienia, które powinny być stosowane również w innych państwach umawiających się, jeżeli adoptowane dziecko jest obywatelem jednego z tych państw. Zob. więcej *Den nordiska konventionen...*, s. 53; Art. 14 Konwencji:

„Jeśli adoptowane dziecko jest obywatelem jednego z umawiających się państw, a zezwolenie na adopcję udzielane jest w jednym z tych państw, z zastrzeżeniem adoptującego do rozrządzenia majątkiem spadkowym bez uszczerbku dla adopcji, zastrzeżenie to powinno mieć zastosowanie również w pozostałych państwach”. Tłum. J. Klimala.

⁵⁴ Art. 16 Konwencji:

„Dla kwestii przedawnienia prawa/upływu terminu do przyjęcia spadku bądź testamentu po spadkodawcy prawem właściwym będzie prawo ustalone na podstawie artykułu 2 bądź 3 dla prawa do dziedziczenia”. Tłum. J. Klimala.

⁵⁵ Art. 17 Konwencji:

„Odpowiedzialność spadkobiercy za zobowiązania spadkodawcy będącego obywatelem jednego z umawiających się państw, długi spadkowe bądź wykonania poleceń testamentowych oceniana jest na podstawie prawa tego umawiającego się państwa, w którym spadkodawca miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci”. Tłum. J. Klimala.

Konwencja w znacznym stopniu skupia się na regulacjach dotyczących administracji spadkiem oraz wszelkich kwestiach z nią powiązanych. Dostosowanie, w omawianym zakresie, postanowień Konwencji do zmian legislacyjnych, jakie nastąpiły w prawie państw nordyckich od wejścia w życie aktu, nastęrczyło grupie eksperckiej opracowującej nowelizację z 2012 r. znacznych trudności. Zwrócono uwagę, że przy kolejnej rewizji Konwencji szczególną uwagę należy poświęcić tym właśnie zagadnieniom⁵⁶.

Artykuł 19 wyznacza ogólne ramy dla wskazania prawa właściwego w zakresie wspomnianych wyżej materii oraz jest pierwszym przepisem Konwencji odnoszącym się także do jurysdykcji⁵⁷. W szwedzkójzycznym brzmieniu wymienione zostały kwestie, które można tłumaczyć jako zarząd spadkiem, podział majątku spadkowego oraz dział spadku (*boutredning, bodelning, och arvsifte*), natomiast przykładowo w wersji norweskiej określone zostały one jako zarząd spadkiem i podział majątku spadkowego między spadkobierców a pozostającego przy życiu małżonka (*behandlingen av et dødsbo og skifte mellom den avdødes arvinger og en gjenlevende ektefelle*⁵⁸). Na potrzeby dalszego przedstawienia cha-

---

Art. 18 Konwencji:

„Wezwanie nieznanych wierzycieli, które ma miejsce po otwarciu spadku, jeśli roszczenie było znane, a wierzyciel miał miejsce zwykłego pobytu w innym umawiającym się państwie, uważa się za bezskuteczne, jeżeli wierzyciel nie został powiadomiony o wezwaniu we właściwym czasie lub w inny sposób nie dowiedział się o nim”. Tłum. J. Klimala.

⁵⁶ *Den nordiska konventionen...*, s. 55.

⁵⁷ Art. 19 Konwencji:

„Dla kwestii zarządu spadkiem, podziału majątku spadkowego oraz działu spadku po obywatelu jednego z umawiających się państw stosuje się prawo tego państwa, w którym spadkodawca miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci. Jeśli, według tego prawa, czynności te odbywać się mają przy pomocy sądu bądź innego organu, jurysdykcja przypada sądom bądź organom państwa, którego prawo jest właściwe.

Jeżeli pozostały przy życiu małżonek, będący obywatelem jednego z umawiających się państw, przejął całość majątku spadkowego po śmierci spadkodawcy i majątek ten ma zostać podzielony między spadkobierców, stosuje się prawo tego państwa, w którym małżonek ten ma w czasie podziału bądź miał w chwili śmierci miejsce zwykłego pobytu. Jeśli według tego prawa czynność ta dokonywana jest przez sąd, jurysdykcja przypada sądom tego państwa.

Zarząd masą spadkową, podział majątku spadkowego oraz dział spadku mogą obejmować również składniki majątku spadkowego znajdujące się w innym umawiającym się państwie”. Tłum. J. Klimala.

⁵⁸ Szczególne trudności w przekładzie wiążą się z terminem *arvsifte*. Pojęcie to tłumaczone jest m.in. jako sukcesja — art. 30 i Rozporządzenie nr 650/2012, bądź zdarzenie prawne lub procedura zbliżona do działu spadku, podczas której spadkobiercy nabywają prawa ze spadku — Kap. 23 §1 *Ärvdabalk* (1958:637). W tłumaczeniu angielskim również *distribution of an estate*, według *Svensk/engelsk ordlista för Sveriges Domstolar, Avdelningen för kompetensutveckling och internationella relationer och Kommunikationsavdelningen, Domstolsverket*, 2019.

rakterystyki omawianej Konwencji można przyjąć, że kwestie te należy zbiorowo ująć jako problemy dotyczące zarządu spadkiem, na który składa się także podział majątku spadkowego w sensie materialnoprawnym oraz proceduralnym. Dla owych zagadnień łącznikiem wskazującym prawo właściwe jest miejsce zwykłego pobytu spadkodawcy w chwili śmierci. Przepis ten wprowadza również zasadę, zgodnie z którą, jeżeli kwestie te wiążą się ze zdarzeniami prawnymi bądź czynnościami, które według właściwego prawa mają być podejmowane przez sądy lub inne organy, jurysdykcja przysługuje sądom i organom państwa prawa właściwego. Czynności te mogą obejmować także składniki majątku spadkowego znajdujące się w innym umawiającym się państwie. Kolejnym przepisem zawierającym normy jurysdykcyjne jest art. 21⁵⁹, zgodnie z którym zasady stosowane przy wyznaczeniu jurysdykcji krajowej według art. 19 mają mieć zastosowanie również w stosunku do określenia jurysdykcji w sporach dotyczących dziedziczenia, testamentu oraz praw i roszczeń pozostającego przy życiu małżonka spadkodawcy. Przepis ten, w przypadku zgodnej woli stron, umożliwia odstępstwa od wskazanej zasady.

Znaczna część trzeciego działu Konwencji poświęcona została kwestiom praw pozostającego przy życiu małżonka spadkobiercy do udziału w majątku spadkowym oraz jego praw z tym związanych. Materia ta wymagała szczegółowej regulacji ze względu na specyficzne unormowania dla materialnego prawa spadkowego, a także procedur związanych z dziedziczeniem oraz zarządem spadkiem w poszczególnych państwach⁶⁰. Między innymi w treści art. 19 i 20 wskazano, że prawem właściwym dla podziału majątku spadkowego przejętego po śmierci spadkodawcy przez jego pozostającego przy życiu małżonka, będącego obywatelem jednego z umawiających się państw, jest prawo państwa zwykłego pobytu owego małżonka zarówno w chwili podziału, jak i jego śmierci — gdy majątek dzielony

---

⁵⁹ Art. 21 Konwencji:

„Spory dotyczące dziedziczenia lub testamentu po obywatelu umawiającego się państwa, który miał miejsce zwykłego pobytu w tym Państwie, oraz kwestii praw i roszczeń co do spadku przysługujących pozostałemu przy życiu małżonkowi spadkodawcy będą rozstrzygane przez sądy tego państwa, którego prawo, zgodnie z artykułem 19, stosuje się do kwestii zarządu spadkiem, podziału majątku spadkowego i działu spadku.

Jeżeli strony wyrażą na to zgodę, spór może zostać rozstrzygnięty w innym umawiającym się państwie, z wyjątkiem przypadków, gdy spadek podlega rozpatrzeniu przez sąd, wykonawcę testamentu lub inne instytucje, albo spór dotyczy roszczeń związanych z sukcesją lub testamentem po zmarłym, który miał miejsce zwykłego pobytu w Finlandii lub Szwecji, lub kwestii podziału majątku spadkowego i działu spadku po osobie, która miała miejsce zwykłego pobytu w Finlandii”. Tłum. J. Klimala.

⁶⁰ M. Jänterä-Jareborg, *Överenskommelsen av den 1. juni 2012...*, s. 68.

jest po śmierci tego małżonka. Reguła ma zastosowanie również wtedy, gdy małżonkowi mają zostać przekazane poszczególne składniki majątku spadkowego⁶¹.

Konwencja w szerokim zakresie obejmuje zagadnienia związane z zabezpieczeniem majątku spadkowego. Artykuł 22 wskazuje możliwości związane z rejestracją i tymczasowym zabezpieczeniem lub sprzedażą składników majątku spadkowego w przypadku niemożności należytego ich zabezpieczenia, jeżeli znajdują się w innym państwie, niż to, którego prawo jest właściwe na podstawie łącznika zwykłego pobytu⁶². Kolejne artykuły, tj. art. 23—26, wprowadzają m.in. zasadę ochrony majątku spadkowego do czasu jego podziału⁶³, wyłączają wymóg rejestracji prawa własności wymaganej w niektórych państwach dla ważności i skutecz-

⁶¹ Art. 20 Konwencji:

„Przy podziale majątku spadkowego, o którym mowa w artykule 19, w kwestii prawa pozostałego przy życiu małżonka do otrzymania, za wynagrodzeniem bądź bez, składników majątku spadkowego stosuje się prawo właściwe określone w artykule 19.

To samo dotyczy kwestii, czy małżonek posiada roszczenie, ażeby spadkobierca pozostawił mu, do korzystania bądź w posiadaniu, składnik majątku, który przypadł temu spadkobiercy w dziale spadku, a także kwestii przysługiwania spadkobiercy zastawu bądź hipoteki na tymże składniku majątku. Jednakże zastaw bądź hipoteka na majątku znajdującym się w innym umawiającym się państwie nie może powstać inaczej, niż zgodnie z prawem tego państwa”. Tłum. J. Klimala.

⁶² Art. 22 Konwencji:

„Jeżeli w innym państwie niż państwo, którego prawo jest właściwe ze względu na miejsce zwykłego pobytu, znajdują się przedmioty majątku należące do spadku, sądy państwa, w którym znajduje się składnik majątku, na żądanie zarządzą rejestrację i tymczasowe jego zabezpieczenie oraz sprzedaż składników majątku, które nie są odpowiednio przechowywane/zabezpieczone. Ponadto, władze tego państwa, na wniosek, udzielają pomocy w zabezpieczeniu mieszkania w zakresie wymaganym przez prawo tego państwa. Wniosek może zostać niezwłocznie skierowany do właściwego organu. W razie potrzeby koszty można uiszczyć z góry.

Pismom w języku fińskim lub islandzkim musi towarzyszyć uwierzytelnione tłumaczenie na język duński, norweski lub szwedzki. Jeżeli śmierć nastąpiła w innym państwie niż to, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu, majątek pozostały powinien zostać zatrzymany i zabezpieczony bez wniosku, zgodnie z obowiązującymi tam przepisami”. Tłum. J. Klimala.

⁶³ Art. 23 Konwencji:

„Jeżeli majątek, o którym mowa w artykule 19, podlega administrowaniu przez zarządcę majątku spadkowego w Danii lub publicznemu podziałowi w Islandii, lub Norwegii, ograniczenia w prawie wierzyciela do zaspokojenia się z majątku spadkowego będą miały zastosowanie w równym stopniu do majątku w innym umawiającym się państwie.

Nie ma to jednak zastosowania w kwestii należności podatkowych lub innych opłat ogólnych nałożonych w tym państwie, a także windykacji wierzytelności z majątku, która stanowi zabezpieczenie roszczenia lub może być utrzymywana jako zabezpieczenie roszczenia”. Tłum. J. Klimala.

ności tego prawa, jeżeli przedmioty majątku spadkowego nie znajdują się w państwie, w którym zasady takie nie obowiązują⁶⁴, oraz ustanawiają zasadę, zgodnie z którą w zakresie, w jakim zastosowanie przepisów Konwencji zależy od położenia majątku, roszczenie spadkobiercy uważane jest za istniejące w państwie, którego prawo zostało wskazane jako właściwe w art. 19 dla spraw zarządu spadkiem⁶⁵.

Zagadnienie uznawania i wykonywania orzeczeń porusza art. 27⁶⁶. Jednocześnie otwiera on ostatnią, czwartą już, część Konwencji. Decyzje i orzeczenia sądów państw umawiających się obejmujące postanowienia dotyczące zarządu spadkiem oraz podziału majątku spadkowego obowiązują również w pozostałych państwach będących stronami Konwencji. Dopełnienie tej zasady stanowi brzmienie art. 28, zgodnie z którym uznanie i wykonanie orzeczeń, a także wywołujących skutki prawne ugód ma odbywać się na podstawie prawa tego państwa, w którym uznanie i wykonanie orzeczenia ma miejsce, jeżeli dotyczy ono kwestii prawa do dziedziczenia, praw pozostającego przy życiu małżonka, podziału majątku spadkowego i odpowiedzialności spadkobiercy⁶⁷.

---

⁶⁴ Art. 25 Konwencji:

„Przepisy jednego z państw, w których rejestracja własności jest niezbędna do tego, aby prawa nabyte w drodze postępowania sądowego lub przez tytuł egzekucyjny, lub w drodze praw z zastawu były ważne w stosunku do spadku, nie mają zastosowania do przedmiotów znajdujących się w chwili śmierci w innych państwach”. Tłum. J. Klimala.

⁶⁵ Art. 26 Konwencji:

„W zakresie, w jakim zastosowanie powyższych przepisów zależy od położenia majątku, roszczenie spadkobiercy uważane jest za istniejące w państwie, którego prawo na podstawie artykułu 19 określa sposób traktowania spadku. Jeżeli jednak roszczenie jest powiązane z wekslem lub innym dokumentem, którego dowód jest niezbędny do jego realizacji, uznaje się za istniejące w tym państwie, w którym dokument się znajduje.

Za miejsce położenia zarejestrowanego statku wodnego bądź powietrznego uznaje się miejsce pochodzenia bądź rejestracji”. Tłum. J. Klimala.

⁶⁶ Art. 27 Konwencji:

„Jeżeli sąd w umawiającym się państwie zdecyduje, że majątek, o którym mowa w artykule 19, trafi pod zarząd sądu, sądu spadkowego, zarządcy majątku spadkowego, powiernika lub wykonawcy testamentu, lub że majątek będzie przedmiotem podziału przez współuprawnionych lub zostanie podzielony pod nadzorem osoby do tego wyznaczonej, decyzja ta obowiązuje również w innych umawiających się państwach”. Tłum. J. Klimala.

⁶⁷ Art. 28 Konwencji:

„Prawo państwa, w którym ma nastąpić uznanie lub wykonanie orzeczenia, stosuje się do uznawania i wykonywania orzeczeń i ugód dotyczących prawa do dziedziczenia, praw pozostającego przy życiu małżonka, podziału majątku spadkowego i odpowiedzialności spadkobiercy”. Tłum. J. Klimala.

Konwencję kończą art. 29⁶⁸, ustalający wspomniany już zakres temporalny obowiązywania Konwencji, oraz art. 30⁶⁹, ustalający termin wejścia w życie Konwencji oraz umożliwiający wypowiedzenie tej umowy międzynarodowej przez każde z państw umawiających się wobec każdego z pozostałych państw.

4.3. Wybrane zagadnienia szczegółowe

4.3.1. Rozumienie sprawy spadkowej

Interesującym zagadnieniem, jakie pojawia się już na pierwszym etapie analizy treści Konwencji, jest rozumienie sprawy spadkowej. Konwencja potocznie określana jest jako *den nordiska arvskonventionen*, co tłumaczyć można jako „nordycka konwencja spadkowa” bądź „nordycka konwencja o dziedziczeniu”⁷⁰.

Postanowienia Konwencji lakonicznie wyznaczają jej zakres przedmiotowy, określony jako kwestie dziedziczenia i spadku. Natomiast w większości artykułów zawierających normy kolizyjne, włączając art. 2 i 3 ustanawiające główne zasady co do wskazania prawa właściwego, operuje ona pojęciem prawa do dziedziczenia — *rätt till arv* (szw.). Pomijając kwestie zarządu spadkiem oraz inne szczegółowe zasady, w dalszej części aktu, przy przyjęciu wykładni literalnej, zakres przed-

⁶⁸ Art. 29 Konwencji:

„Postanowienia niniejszej konwencji nie mają zastosowania, jeżeli spadkodawca zmarł przed wejściem w życie konwencji, ani w przypadku, gdy pozostały przy życiu małżonek przejął całość majątku spadkowego po śmierci spadkodawcy, a pierwszy zmarły małżonek zmarł przed tą datą”. Tłum. J. Klimala.

⁶⁹ Art. 30 Konwencji:

„Konwencja zostanie ratyfikowana, a dokumenty ratyfikacyjne będą przechowywane w archiwum Duńskiego Ministerstwa Spraw Zewnętrznych niezwłocznie.

Konwencja wejdzie w życie między państwami umawiającymi się 1 stycznia lub 1 lipca, co nastąpi po upływie trzech miesięcy od złożenia przez co najmniej trzy państwa dokumentów ratyfikacyjnych. W odniesieniu do późniejszych państw ratyfikujących konwencja wejdzie w życie 1 stycznia lub 1 lipca, co nastąpi po upływie trzech miesięcy od złożenia dokumentu ratyfikacyjnego.

Każde państwo może, w stosunku do każdego z pozostałych, wypowiedzieć konwencję z zachowaniem okresu jednego roku do następnego 1 stycznia bądź 1 lipca”. Tłum. J. Klimala.

⁷⁰ Termin *arv* odpowiada w języku polskim pojęciu dziedziczenia — sukcesji, gdyż oznacza zdarzenie przejścia praw bądź majątku ze zmarłego na spadkobiercę. Jednakże określenie „nordycka konwencja spadkowa” wydaje się tłumaczeniem poprawnym, ze względu na objęcie zakresem przedmiotowym aktu większej ilości zagadnień aniżeli jedynie dziedziczenia.

miotowy głównych norm kolizyjnych wydaje się zawężony. Wskazane na podstawie stosownych artykułów Konwencji prawo właściwe powinno rozstrzygać jedynie o kwestii prawa do dziedziczenia, a więc odpowiadać na pytanie, czy dana osoba jest bądź nie jest spadkobiercą.

Porównując powyższą konstrukcję z rozwiązaniami przyjętymi przez Rozporządzenie nr 650/2012⁷¹, można zauważyć, że zakres ten faktycznie wydaje się wąski. Wspomniane Rozporządzenie stosuje się do dziedziczenia majątku po osobach zmarłych, przy czym wyłączone jest jego stosowanie w stosunku do spraw administracyjnych, celnych i podatkowych. Akt definiuje dziedziczenie następująco: „dziedziczenie» oznacza dziedziczenie majątku po osobie zmarłej i obejmuje wszystkie formy przejścia składników majątku, praw i obowiązków na skutek śmierci, czy to na podstawie dobrowolnego rozrządzenia na wypadek śmierci, czy to w drodze dziedziczenia ustawowego”⁷². Rozporządzenie w kwestii zakresu zastosowania prawa właściwego określa, że owemu prawu podlega „ogół spraw dotyczących spadku”⁷³. Można więc uznać, że akt ten traktuje pojęcie sprawy spadkowej synonimicznie z określeniem „ogół spraw dotyczących spadku”. W treści Rozporządzenia wskazano również, które kwestie w szczególności powinny być rozumiane jako objęte zakresem znaczeniowym tego pojęcia, tj. np.: kwestie otwarcia spadku, zdolności do dziedziczenia, odpowiedzialności za długi spadkowe czy działu spadku⁷⁴. Treść Konwencji również zawiera normy regulujące wskazane zagadnienia, jednakże nie są one traktowane zbiorczo jako jedna kategoria, np. „ogół spraw dotyczących spadku”, jak ma to miejsce w treści Rozporządzenia. Tym samym zasada ogólna dotycząca wskazania prawa właściwego nie znajduje zastosowania automatycznie do wszystkich wymienionych kwestii. Należy jednak zaznaczyć, że z licznych przepisów Konwencji owa zasada wynika — przez odsyłanie do art. 2 i 3, natomiast nie jest to regułą. I tak, w art. 19 Konwencji bezpośrednio określono łącznik wskazujący prawo właściwe w kwestiach zarządu spadkiem, podziału majątku spadkowego oraz działu spadku, jakim jest miejsce zwykłego pobytu spadkodawcy, wyłączając tym samym możliwość dokonania wyboru prawa, jaka gwarantowana jest przez art. 3. Powyższa analiza ukazuje, że oba

⁷¹ Art. 75 ust. 3 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. ..., Dz.U. L 201 z 27.07.2012, s. 107—134.

⁷² Art. 3 ust. 1a) Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. ..., Dz.U. L 201 z 27.07.2012, s. 107—134.

⁷³ W szwedzkiej wersji Rozporządzenia użyto sformułowania *Den lag som anvisas enligt artikel 21 eller 22 ska styra arvet i dess helhet*, co dosłownie oznacza „dziedziczenie (lub spadek) w jego całości” i wydaje się oddawać znaczenie pojęcia „ogół spraw dotyczących spadku”.

⁷⁴ Art. 21—23 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. ..., Dz.U. L 201 z 27.07.2012, s. 107—134.

omawiane akty, biorąc pod uwagę całość ich treści, podobnie postrzegają pojęcie sprawy spadkowej, jednakże metody regulacji przyjęte w każdym z nich różnią się od siebie. Rozporządzenie proponuje znacznie bardziej kompleksowe ujęcie, podczas gdy Konwencja jedynie częściowo ustanawia ogólną zasadę wskazującą prawo właściwe w sprawach spadkowych. Wskazanie prawa właściwego w kwestiach szczegółowych regulowane jest odrębnie, a owe szczegółowe przepisy ewentualnie korespondują z ogólną zasadą przez bezpośrednie jej wskazanie czy wykorzystanie jej założeń w zmodyfikowanej wersji, co jednak nie zawsze ma miejsce.

4.3.2. Statut spadkowy a statut rzeczowy

Zagadnieniem, które sprawia problemy w ustawodawstwie oraz doktrynie prawa prywatnego międzynarodowego, jest kwestia jednolitości lub niejednolitości statutu spadkowego oraz relacji i wpływu statutu rzeczowego na statut spadkowy. Zróżnicowanie rozwiązań prawnych oraz instytucji prawa spadkowego w materialnym prawie spadkowym poszczególnych państw ma bezpośrednie przełożenie na definiowanie sprawy spadkowej oraz niejednolite postrzeganie zakresu statutu spadkowego. Na gruncie prawa prywatnego międzynarodowego statutom spadkowym określa się w ogólności prawo właściwe dla spraw spadkowych⁷⁵. W kwestii statutu rzeczowego można uznać, że określa on prawo właściwe dla oceny praw i obowiązków wynikających z prawa rzeczowego oraz posiadania⁷⁶. Należy zauważyć, że o dziedziczności praw rzeczowych decyduje statut rzeczowy⁷⁷, jednakże dziedziczenie praw rzeczowych, rozumiane jako przejście tych praw na następców, podlega statutowi spadkowemu. Nietrudno dostrzec potencjalny kłopot w krzyżowaniu się owych statutów, biorąc pod uwagę niejednolitość katalogu praw rzeczowych w różnych państwach, a także reguł ich powstania czy nabywania. Ponadto, sytuacją dość powszechną jest położenie poszczególnych składników majątku spadkowego w granicach więcej niż jednego państwa. Już intuicyjnie można zauważyć, że doniosłe znaczenie ma w tym przypadku kwestia dziedziczenia nieruchomości.

---

⁷⁵ Ł. Żarnowiec, *Relacje między statutom rzeczowym a statutom spadkowym*, w: *Wpływ statutu rzeczowego na rozstrzyganie spraw spadkowych — na styku statutów*, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 6.

⁷⁶ Szczegółowo w zakresie statutu rzeczowego zob. więcej Ł. Żarnowiec, *Relacje...*, s. 3.

⁷⁷ J. Górecki, *Prawo rzeczowe*, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015, s. 41.

Analiza Konwencji prowadzi do wniosku, że w przypadku jej treści nie można mówić o przyjęciu jednolitego statutu spadkowego. Nie podano bowiem dziedziczenia wszystkich składników majątku spadkowego oraz ogółu spraw dotyczących spadku jednemu prawu właściwemu wskazanemu łącznikiem personalnym, jak, ogólnie rzecz biorąc, ma to miejsce w przypadku Rozporządzenia nr 650/2012⁷⁸.

Tytułem przykładu wskazać można art. 13 Konwencji, który nie nawiązuje do ogólnej zasady wskazującej prawo właściwe w stosunku do dziedziczenia nieruchomości. *Lex rei sitae* zostało tu przyjęte jako właściwe przy ocenie prawa spadkodawcy do rozrządzenia nieruchomości w testamencie, w tym do dokonania zapisu na rzecz nienarodzonego dziecka, a także samej możliwości dziedziczenia nieruchomości wraz z jej przynależnościami. Warto zauważyć, że brzmienie art. 13, jako jednego z niewielu przepisów Konwencji, nie zostało zmienione Porozumieniem z 2012 r.

4.3.3. Wybór prawa

Powyższe omówienie treści Konwencji pozwala na stwierdzenie, że generalną zasadą jest dopuszczenie możliwości wyboru prawa właściwego dla kwestii oceny prawa do dziedziczenia. Konstrukcja art. 2 i 3 tworzy zasadę, zgodnie z którą wybór prawa dokonany przez spadkodawcę wyłącza stosowanie łącznika miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy. Jednakże wybór ten ma charakter ograniczony. Sprowadza się on bowiem jedynie do zmiany łącznika wskazującego prawo właściwe ze zwykłego pobytu na łącznik obywatelstwa. Spadkodawca może więc zdecydować, że prawem właściwym dla dziedziczenia po nim będzie prawo tego państwa umawiającego się, którego jest obywatelem w momencie wyboru prawa bądź będzie w chwili śmierci, a gdy posiada więcej niż jedno obywatelstwo — wskazane może być prawo wybranego państwa umawiającego się. Konwencja wyraża również zasadę, że w przypadku wyboru prawa niezgodnego z powyższymi regułami, tj. wskazania prawa państwa niebędącego stroną Konwencji, ważność tego wyboru oceniana jest na podstawie prawa krajowego w każdym z umawiających się państw⁷⁹.

Dopuszczenie wyboru prawa nie ma jednak charakteru uniwersalnego, wyraźnie wskazano, że zasadą jest wybór prawa w odniesieniu do prawa do dziedziczenia. Wobec obszarów, które nie są objęte zakresem tego pojęcia, Konwencja nie dopuszcza automatycznej możliwości

⁷⁸ W kwestii jednolitego statutu spadkowego zob. więcej Ł. Żarnowiec, *Relacje...*, s. 18—26, natomiast w kwestii rozporządzenia — s. 28—34.

⁷⁹ Zob. więcej M. Jäntherä-Jareborg, *Överenskommelsen av den 1. juni 2012...*, s. 83—87.

dokonania wyboru prawa. Przez odpowiednie stosowanie art. 3 wybór prawa jest możliwy w kontekście oceny zdolności do sporządzenia i odwołania testamentu, skuteczności dokonania czynności *mortis causa* takich, jak darowizna na wypadek śmierci czy zawarcie umowy spadkowej, a także oceny upływu terminu do przyjęcia spadku. Przepisy Konwencji nie wspominają jednak o możliwości dokonania wyboru prawa w kwestii dziedziczenia nieruchomości czy rozrządzenia nią w testamencie. Można więc uznać, że wybór prawa w tym przypadku nie jest dopuszczalny.

Podsumowując, na gruncie Konwencji istnieje możliwość dokonania wyboru prawa przez spadkodawcę, jednakże jest ona ograniczona do wyboru jego prawa ojczystego, będącego jednocześnie prawem jednego z państw nordyckich pozostających stronami Konwencji. Ponadto, akt limituje zakres sytuacji, w których dokonanie wyboru prawa jest możliwe.

Uwagi końcowe

Kształtowane na przestrzeni lat reguły kooperacji w ramach Rady Nordyckiej oraz sama specyfika podejścia Skandynawów do komunikacji na szczeblu międzypaństwowym prowadzą do wniosku, że współdziałanie państw nordyckich jest przykładem unikalnego i autonomicznego systemu współpracy regionalnej, opartego na zasadach wzajemnego zaufania oraz działania na rzecz wspólnego dobra. Dziedziny objęte obszarami współpracy traktowane są jako „kwestie nordyckie”, do rozwijania których niewystarczające są narzędzia, jakimi dysponują państwa w ramach polityki wewnętrznej. Konsekwentnie, przełożenie ma to również na współpracę na gruncie prawnym oraz ujednoczenie prawa w tych państwach. Źródła procesów unifikacyjnych sięgają daleko wstecz. Zauważyć można, że formalne działania w kierunku ujednoczenia prawa nie są preferowaną metodą. Dzieje się tak z uwagi na relatywnie niedużą liczbę nordyckich konwencji oraz częste formułowanie ich postanowień w taki sposób, że ustanawiają one zasadę działania bądź konkretyzują cel, w jakim dany akt powstał, a same rozwiązania prowadzące do realizacji tego celu pozostawiane są poszczególnym państwom⁸⁰.

---

⁸⁰ Owe metody wydają się respektować wewnętrzne kompetencje państw do samostanowienia, szczególnie pod względem ustawodawczym, jednakże pojawiają się też głosy krytyczne wśród skandynawskich prawników, wskazujące na brak wystarczająco kompleksowych regulacji oraz powstający na tym gruncie stan niepewności w sto-

Niejednokrotnie obowiązywanie unijnych regulacji uniemożliwia państwom nordyckim będącym członkami UE zawieranie porozumień międzynarodowych w danym obszarze, zwłaszcza mających obowiązywać między nimi. Niektóre dotychczas powstałe nordyckie konwencje, szczególnie te mające za przedmiot ujednoczenie zasad prawa prywatnego międzynarodowego, aby nadal mogły być stosowane w stosunkach nordyckich, wymagały gruntownych rewizji dostosowujących ich postanowienia do kierunków i brzmienia prawa europejskiego. Przykładem może być właśnie nordycka konwencja spadkowa.

Konwencja ta nie stanowi jednak kompleksowej regulacji zagadnień prawa spadkowego. Sama konstrukcja statutu spadkowego na gruncie Konwencji jest znacznie węższa w porównaniu z uregulowaniami przyjętymi przez Rozporządzenie nr 650/2012. Warto pamiętać, że wpływ Rozporządzenia na aktualną treść Konwencji jest znaczący, co potwierdza już jej art. 1⁸¹. Przepisy Konwencji zawierają przede wszystkim normy kolizyjne wskazujące prawo właściwe dla określonych zdarzeń wchodzących w zakres statutu spadkowego. Konwencja zawiera również pojedyncze artykuły określające jurysdykcję oraz ustanawiające zasadę uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych i ugód. Zastosowanie pewnych specyficznych rozwiązań na potrzeby porządków prawnych umawiających się państw czyni Konwencję aktem charakterystycznym⁸².

Pomimo problematycznej kwestii, jaką stanowi pogodzenie z sobą dwóch obszarów integracji (europejskiego oraz nordyckiego), państwa te zdołały sprawić, że współpraca w regionie nordyckim przebiega równocześnie z szeroką integracją międzynarodową. Oparty na długoletniej tradycji model nordyckiej współpracy charakteryzują efektywność i stabilność. Nie jest jednak wykluczone, że model ten w przyszłości zostanie poddany modyfikacjom. Istnieje bowiem możliwość rozszerzenia zakresu

---

sowaniu prawa. W kontekście skandynawskiego prawa umów zob. więcej C. Ramberg, *The Hidden Secrets of Scandinavian Contract Law*, „Scandinavian Studies in Law” 2007, vol. 50, s. 249—256.

⁸¹ Art. 1 Konwencji — kwestia zakresu: „chyba że co innego wynika z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE)”.

⁸² Na przykład administracja spadkiem, prawa pozostałego przy życiu małżonka oraz przysposobionego w dziedziczeniu, a także zdarzenia prawne oraz etapy, jakie mają miejsce między śmiercią spadkodawcy a podziałem masy spadkowej i przyznaniem jej składników spadkobiercom — kwestia ta uwidoczniła została w art. 19 Konwencji. Pojęcia *boutredning*, *bodelning*, *och arvsifte* wydają się nie mieć bezpośrednich odpowiedników w polskiej nomenklaturze. Na potrzeby niniejszego opracowania przetłumaczone zostały jako „zarząd spadkiem”, „podział majątku spadkowego” i „dział spadku”, rozgraniczając zakres pojęciowy dwóch ostatnich definicji, gdyż pierwsza z nich bardziej odpowiada faktycznemu podziałowi składników majątku spadkowego, a druga oznacza umowę, czynność prawną tego dokonującą.

prawa Unii Europejskiej o większy obszar obejmujący państwa nordyckie, co może mieć miejsce zarówno w wyniku ewentualnego przystąpienia kolejnych państw do Unii Europejskiej, jak i zacieśnienia współpracy Norwegii i Danii z kręgiem państw unijnych w ramach „współpracy sądowej w sprawach cywilnych”. W owym kontekście interesującą kwestią jest zatem zmiana, czy też kolejne zmiany, nordyckich aktów normatywnych, jak też zasad współpracy państw skandynawskich. Zagadnienie to niewątpliwie zasługuje na dalszą uwagę.

Bibliografia

Publikacje

- Bernitz U., *What is Scandinavian Law?*, „Scandinavian Studies in Law” 2007, vol. 50.
- Blomstrand S., *Nordic Co-operation on Legislation in the Field of Private Law*, „Scandinavian Studies in Law” 2000, vol. 39.
- Bogdan M., Maunsbach U., *Private International Law in Sweden*, ed. 3, Wolters Kluwer, 2020.
- Czepelak M., *Umowa międzynarodowa jako źródło prawa prywatnego międzynarodowego*, Oficyna a Wolters Kluwer business, 2008, <https://sip.lex.pl/#/monograph/369182464/11> [Dostęp: 31.08.2021 r.].
- Doliwa-Klepacki Z., *Europejska integracja gospodarcza*, Temida 2, Białystok, 1996.
- Górecki J., *Prawo rzeczowe*, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015.
- Hofstede G., Hofstede G.J., Minkov M., *Cultures and organizations: software of the mind: intercultural cooperation and its importance for survival*, 2010.
- Husa J., Nuotio K., Pihlajamäki H., *Nordic Law — Between Tradition and Dynamism*, „Tilburg Institute of Comparative and Transnational Law Working Paper” 2008, no. 10.
- Jänträ-Jareborg M., *Behövs det särskilda internordiska regler om makars egendomsförhållanden och arv?*, in: *Bonus pater familias: festskrift til Peter Lødrup 70 år*, 2002.
- Jänträ-Jareborg M., *Överenskommelsen av den 1. juni 2012 om ändring av den nordiska arvskonventionen*, in: *Utviklingen i nordisk arvrett — tegn i tiden*, Nordisk arvrettskonferanse 24. oktober 2012, TemaNord: 2013:517, 2013.
- Letto-Vanamo P., Tamm D., *Nordic Legal Mind*, in: *Nordic Law in European Context*, eds. P. Letto-Vanamo, D. Tamm, B.O.G. Mortensen, „Ius Gentium: Comparative Perspectives on Law and Justice Volume” 2019, 73.

- Maunsbach U., *Sweden: Proof of and Information About Foreign Law in Civil and Commercial Matters — Swedish Perspectives*, in: *Treatment of Foreign Law — Dynamics towards Convergence?*, ed. Y. Nishitani, „Ius Comparatum — Global Studies in Comparative Law” 2017, 26.
- Mostowik P., *Międzynarodowe prawo prywatne i postępowanie cywilne w dekadę po wejściu w życie Traktatu Amsterdamskiego*, „Przegląd Sądowy” 2010, 2.
- Mostowik P., Niedźwiedź M., *Druga konwencja lubańska o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach cywilnych*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2009, z. 4.
- Parment C., *The Nordic Bankruptcy Convention — an introduction*, Johann Wolfgang Goethe University Frankfurt, Frankfurt, 2004, https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/1-Nordic_Bankruptcy_1.pdf [Dostęp: 31.08.2021 r.].
- Pazdan M., *Pojęcie prawa prywatnego międzynarodowego*, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2014.
- Piotrowski B., *Powojenna współpraca Skandynawów: osiągnięcia, alternatywy, prognozy na przyszłość*, „Czaszy Nowożytne”. 1998, nr 5.
- Piotrowski B., *Skandynawia współczesna w poszukiwaniu nowych dróg rozwoju 1975—2014*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, 2015.
- Ramberg C., *The Hidden Secrets of Scandinavian Contract Law*, „Scandinavian Studies in Law” 2007, vol. 50.
- Rutkowski W., *Współczesne państwo dobrobytu. Ekspansja, kryzys, spory*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 2009.
- Żarnowiec Ł., *Relacje między statutem rzeczowym a statutem spadkowym*, w: *Wpływ statutu rzeczowego na rozstrzyganie spraw spadkowych — na styku statutów*, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Den nordiska konventionen om arv, testamente och boutredning (antagen i Köpenhamn 19.11.1934) En översyn av konventionsregleringen föreslagen av den nordiska expertgruppen för familjerättsfrågor*, Nordiska ministerrådet, TemaNord 2013:528, 2013, <http://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:701659/FULLTEXT01.pdf> [Dostęp: 31.08.2021 r.].
- Ds 2007:006 Internationell insolvens — en diskussionspromemoria*, Norstedts Juridik AB, 2007.
- Svensk/engelsk ordlista för Sveriges Domstolar*, Avdelningen för kompetensutveckling och internationella relationer och Kommunikationavdelningen, Domstolsverket, 2019, https://www.domstol.se/globalassets/filer/gemensamt-innehall/for-professionella-aktorer/svensk-engelsk_ordlista_2019.pdf [Dostęp: 31.08.2021 r.].

Akty normatywne

- Den nordiska konventionen den 7 november 1933 om konkurs (SÖ 1934:8).
 Konvention mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om nordiska medborgares rätt att använda sitt eget språk i annat nordiskt land, Svaneke den 17 juni 1981 (SÖ 1982:93).

- Konventionen mellan Sverige, Finland, Danmark, Island och Norge undertecknad i Köpenhamn den 19 november 1934, om arv, testamente och boutredning (SÖ 1935:17).
- Lag (2015:417) om arv i internationella situationer, SFS no. 2015:417.
- Miljöskyddskonventionen mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige, Stockholm den 19 februari 1974 (SÖ 1974:99).
- Nordisk konvention om social trygghet Bergen den 12 juni 2012 (SÖ 2014:5).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/848 z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie postępowania upadłościowego, Dz.U. L 141 z 5.06.2015, s. 19—72.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz.U. L 201 z 27.07.2012, s. 107—134.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1346/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie postępowania upadłościowego, Dz.U. L 160 z 30.06.2000, s. 1—18.
- The Helsinki Treaty: Treaty of Co-operation between Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden (2018:746).
- Överenskommelse med Danmark, Finland, Island och Norge om ändring av den nordiska konventionen den 7 november 1933 om konkurs, Köpenhamn den 11 oktober 1977 (SÖ 1978:10).
- Överenskommelse med Danmark, Finland, Island och Norge om ändring av konventionen med Danmark, Finland, Island och Norge undertecknad i Köpenhamn den 19 november 1934, SÖ 1935:17, om arv, testamente och boutredning, Köpenhamn den 1 juni 2012 (SÖ 2015:1).
- Överenskommelse mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge om ändring av den nordiska konventionen den 7 november 1933 om konkurs (SÖ 1934:8 och 1978:10), Köpenhamn den 11 oktober 1982 (SÖ 1982:85).

Maciej Kochanowski^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0003-3425-1417>

Badanie przewidywalności szkody zgodnie z art. 74 zd. 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów (CISG)

Abstract: Contractual liability for damages is not limitless, which is also reflected in provisions of United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (CISG). Limitation of liability can be introduced in several ways; in CISG Convention this was achieved by limiting the liability to foreseeable damages. In Polish scholarship this issue has received only minimal attention. The author of the contribution focuses on the interpretation of Art. 74 second sentence of the CISG. The aim of the contribution is to elaborate on key normative elements affecting the proper evaluation of the foreseeability and to propose a step-by-step method (scheme) of evaluating the foreseeability of damage that — in the author's opinion — might ensure that such an exact and thorough evaluation according to the aforementioned provision. The author focuses primarily on the relevant time and subject of foreseeability, the perspective that ought to be taken into account, the factors affecting the foreseeability (will of the parties, binding practices and usages, knowledge of the party, as well as on the distinction between the objective foreseeability of damage (which refers to the damage that the party in breach ought to have foreseen) and the subjective foreseeability of damage (which refers to the damage that the party in breach had actually foreseen).

Keywords: Vienna Convention from 1980 — CISG — International Sale of Goods — Liability for damages — Foreseeability of damage — Methods of limiting the liability for damages

---

^{a)} Mgr, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Podstawowym celem odszkodowania jest przywrócenie sytuacji, w jakiej poszkodowany znalazłby się, gdyby umowa została prawidłowo wykonana — sformułowana w ten sposób zasada pełnej kompensacji szkody obowiązuje w większości systemów prawnych¹, nie ma ona jednak charakteru absolutnego². Zasadzie pełnej kompensacji szkody przeciwstawiane jest ograniczenie odpowiedzialności odszkodowawczej w wyjątkowych sytuacjach³; za konieczne uznaje się ograniczenie odpowiedzialności odszkodowawczej za ponadprzeciętnie wysokie, względnie niespodziewanie wysokie, szkody⁴. Ograniczenie to można uzyskać na kilka sposobów, nazywanych „metodami ograniczania odpowiedzialności odszkodowawczej” (ang. *methods of limiting the liability for damages*⁵). W prawie polskim wprowadzono ograniczenie odpowiedzialności odszkodowawczej do szkody pozostającej w adekwatnym związku przyczynowym z określonym zachowaniem (art. 361 Kodeksu cywilnego⁶). W wielu innych systemach prawnych funkcje te spełnia ograniczenie odpowiedzialności odszkodowawczej do szkody przewidywalnej.

W niniejszym artykule podjęte zostaną rozważania dotyczące ograniczenia odpowiedzialności odszkodowawczej do szkody przewidywalnej, zgodnie z art. 74 zd. 2 Konwencji wiedeńskiej z dnia 11 kwietnia

---

¹ J. Gotanda [Sprawozdawca], *CISG advisory council opinion no. 6: Calculation of Damages under CISG Article 74, Adopted by the CISG-AC at its Spring 2006 meeting in Stockholm, Sweden, 2006*, <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op6.html>, pkt 1.2.

² A. Koch, *Związek przyczynowy jako podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej w prawie cywilnym*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1975, s. 82 i tam powołane.

³ A. Keil, *Die Haftungsbefreiung des Schuldners im UN-Kaufrecht im Vergleich mit dem deutschen und US-amerikanischen Recht*, P. Lang, Köln, 1994, s. 5; G.H. Treitel, *Remedies for Breach of Contract. A comparative account*, Clarendon Press, Oxford University Press, Oxford, 1988, s. 143; E. Rabel, *Das Recht des Warenkaufs. Eine rechtsvergleichende Darstellung 1. Band*, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1964, s. 474.

⁴ A. Koch, *Związek...*, s. 82; E. Rabel, *Das Recht...*, s. 474.

⁵ Zob. D. Saidov, *Methods of Limiting Damages under the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, „Pace International Law Review” 2002, vol. 14, no. 2, s. 307.

Enumeracja metod ograniczania odpowiedzialności odszkodowawczej za zbyt wysokie szkody i ich analiza: E. Rabel, *Das Recht...*, s. 474 i n. Wspomniany autor wskazuje 4 sposoby — ograniczenie do szkody przewidywalnej, ograniczenie odpowiedzialności za szkodę pośrednią, uzależnienie uzyskania pełnego odszkodowania od stopnia winy oraz ograniczenie odszkodowania do szkód pozostających w adekwatnym związku przyczynowym z działaniem albo zaniechaniem.

⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny, Dz.U. 1964, nr 16, poz. 93 ze zm.

1980 r.⁷ [dalej: Konwencja wiedeńska lub CISG], której stroną jest Polska, podobnie jak obecnie ponad 90 innych państw⁸. Zgodnie z art. 74 zd. 2 CISG, odszkodowanie nie może przewyższać straty, którą strona naruszająca przewidywała lub powinna była przewidywać w chwili zawarcia umowy w świetle okoliczności, które znała lub powinna była znać jako możliwy rezultat naruszenia umowy.

„Kryterium przewidywalności” przywołane zostało w kilku przepisach CISG; przewidywalność uszczerbku jest przesłanką uznania naruszenia umowy za istotne (art. 25 CISG); strona może zostać zwolniona z odpowiedzialności przez wykazanie wystąpienia nieprzewidywalnej przeszkody w wykonaniu zobowiązania (art. 79 CISG). W niniejszym opracowaniu przedstawiono jedynie rozważania na temat przewidywalności szkody zgodnie z art. 74 zd. 2 CISG.

Celem artykułu jest omówienie kluczowych zagadnień związanych z badaniem przewidywalności szkody oraz zaproponowanie sposobu badania przewidywalności szkody.

1. Geneza i *ratio legis* przewidywalności szkody

Ograniczenie do szkody przewidywalnej nie jest nową metodą ograniczenia odpowiedzialności odszkodowawczej; koncepcja przewidywalności szkody zainspirowana została rozwiązaniami prawa rzymskiego⁹. Ograniczenie to zostało najpierw wprowadzone do francuskiego *Code civil*¹⁰, a później do systemów prawnych *Common law*¹¹. W dalszej ko-

⁷ Konwencja Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów, sporządzona w Wiedniu dnia 11 kwietnia 1980 r., Dz.U. 1997, nr 45, poz. 286.

⁸ Państwa mają możliwość ratyfikowania poszczególnych części CISG. W niektórych państwach CISG nie weszło jeszcze w życie. Aktualny status CISG: https://uncitral.un.org/en/texts/salegoods/conventions/sale_of_goods/cisg/status [Dostęp: 27.11.2021 r.].

⁹ E. Rabel, *Das Recht...*, s. 475—477.

¹⁰ W obecnej formie: Article 1231-3: „Le débiteur n'est tenu que des dommages et intérêts qui ont été prévus ou qui pouvaient être prévus lors de la conclusion du contrat, sauf lorsque l'inexécution est due à une faute lourde ou dolosive”, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000032010127&cidTexte=LEGITEX T000006070721&dateTexte=20161001> [Dostęp: 27.11.2021 r.].

¹¹ W *Common law* przewidywalność została ustanowiona przez precedens w sprawie *Hadley v. Baxendale* [*Hadley v. Baxendale*, 156 Eng. Rep. 146, Ex. Ch. 1854]: „the damages which the other party ought to receive in respect of such breach of contract should be such as may fairly and reasonably be considered either arising naturally, *i.e.*, according to the usual course of things, from such breach of contract itself, or such as may reasonably

lejności — wzorując się na prawie francuskim i *Common law* — ograniczenie do szkody przewidywalnej wprowadzone zostało do Konwencji haskiej z 1964 r.¹², CISG, Principles of European Contract Law (PECL)¹³ i UNIDROIT Principles¹⁴.

Niedopuszczalne jest przyjęcie, że ograniczenie do szkody przewidywalnej funkcjonuje tak samo we wszystkich systemach prawnych i aktach międzynarodowych¹⁵; niewłaściwe jest również powoływanie się na

---

be supposed to have been in the contemplation of both parties, at the time they made the contract, as the probable result of the breach of it”.

Szczegółowy opis historii tej koncepcji przedstawili F. Ferrari, *Comparative Ruminations on the Foreseeability of Damages in Contract Law*, „Louisiana Law Review” 1993, vol. 53, no. 4; J. Napierała, *Odpowiedzialność eksportera i importera za naruszenie umowy międzynarodowej sprzedaży towarów*, ABC, Warszawa, 1998, s. 168—170.

¹² Convention relating to a Uniform Law on the International Sale of Goods of 1964, <https://www.unidroit.org/instruments/international-sales/international-sales-ulis-1964> [dalej: ULIS], Art. 82: „Where the contract is not avoided, damages for a breach of contract by one party shall consist of a sum equal to the loss, including loss of profit, suffered by the other party. Such damages shall not exceed the loss which the party in breach ought to have foreseen at the time of the conclusion of the contract, in the light of the facts and matters which then were known or ought to have been known to him, as a possible consequence of the breach of the contract”. Konwencja ULIS to bezpośredni „poprzednik” CISG.

„CISG Article 74 was taken from and is, for all practical purposes, substantively identical to Article 82 of the 1964 Hague Uniform International Sales Law. This is important because it opens up to researchers case law and commentaries on ULIS Article 82 (of which there are many), as well as case law and commentaries on CISG Article 74”. E. Schneider, *Measuring Damages under the CISG — Article 74 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, „Pace International Law Review” 1997, vol. 9, no. 1, s. 224—225. Zob. także J. Honnold, *Documentary history of the uniform law for international sales: the studies, deliberations, and decisions that led to the 1980 United Nations Convention with introductions and explanations*, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, 1989, s. 6. Biorąc pod uwagę powyższe, w niniejszym artykule przytaczane są także orzecznictwo i głosy doktryny odwołujące się do konwencji ULIS.

¹³ Principles of European Contract Law, Article 9:503: „The non-performing party is liable only for loss which it foresaw or could reasonably have foreseen at the time of conclusion of the contract as a likely result of its non-performance, unless the non-performance was intentional or grossly negligent”, https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/#head_147 [Dostęp: 27.11.2021 r.].

¹⁴ UNIDROIT Principles, Article 7.4.4: „The non-performing party is liable only for harm which it foresaw or could reasonably have foreseen at the time of the conclusion of the contract as being likely to result from its non-performance”, <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016> [Dostęp: 27.11.2021 r.].

¹⁵ Zob. I. Schwenzer, in: *Kommentar zum UN-Kaufrecht (CISG)*, Hrsg. P. Schlechtriem, I. Schwenzer, U.G. Schroeter, C.H. Beck, München, 2019, s. 1256.

Dokładna analiza przewidywalności szkody w innych systemach prawnych G.H. Treitel, *Remedies...*, s. 150—162.

orzecznictwo dotyczące przewidywalności szkody w innych systemach prawnych¹⁶. Nie oznacza to, że podobieństwa nie istnieją — doświadczenie w interpretowaniu wymogu przewidywalności szkody w myśl przepisów innego systemu prawnego może być pomocne, konieczna jest jednak świadomość co do podstawowych różnic pomiędzy poszczególnymi rozwiązaniami¹⁷. Pomimo pewnych podobieństw, niedopuszczalne jest też uznanie, że ograniczenie do szkody pozostającej w adekwatnym związku przyczynowym w praktyce prowadzi do takich samych rezultatów, jak ograniczenie do szkody przewidywalnej¹⁸. Ograniczenie odpowiedzialności odszkodowawczej do szkody przewidywalnej ma na celu wyłączenie albo zmniejszenie odszkodowania za nietypowo wysokie szkody, których dłużnik nie musiał się spodziewać¹⁹. Ograniczenie to zostało wprowadzone do CISG, aby zmusić strony do kompleksowej analizy ryzyka związanego z zawarciem określonej transakcji²⁰. Ma ono również wpływać na sposób współpracy stron, np. przez wzajemne szczegółowe informowanie się o okolicznościach danej transakcji²¹. Dobrze poinformo-

¹⁶ Błędnie dokonano tego w: Orzeczenie Federal District Court [New York] (USA), 23.08.2006 (TeeVee Tunes, Inc. et al v. Gerhard Schubert GmbH), <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/060823u1.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „The foreseeability requirement, the Second Circuit has explained, is identical to the well-known rule of Hadley v. Baxendale, 156 Eng. Rep. 145 (Ct.Exch.1854), such that relevant interpretations of that rule can guide the Court’s reasoning regarding proper damages”.

Wyjątkiem jest jednak Konwencja haska z 1964 r. (por. przyp. 12) — orzeczenia dotyczące przewidywalności szkody w Konwencji haskiej mogą być pomocniczo użyte jako wskazówka interpretacyjna przepisów CISG, w tym art. 74 zd. 2 CISG.

¹⁷ Zob. J. Honnold, *On the road to unification of the law of sales*, „Forum international” 1984, no. 2, s. 11: „What is needed is a bit of hesitation, to consider whether the familiar domestic approach is typical of that of other legal systems — as a basis for considering whether the international rule may have made a choice or developed a nuanced intermediate position”.

Por. przyp. 11, 13 i 14: np. we wszystkich przypadkach mowa jest o prawdopodobnym rezultacie naruszenia (*likely, probable*) — w CISG rezultat ma być możliwy (*possible*). PECL nakazuje stosować przewidywalność szkody, chyba że naruszenie było umyślne albo rażąco niedbałe.

¹⁸ J. Klatka, G. Żmij, w: *Konwencja wiedeńska o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów: komentarz*, red. M. Pazdan, Zakamycze, Kraków, 2001, s. 615—616; P. Machnikowski, *CISG in Polish case law*, „Internationales Handelsrecht” 2018, Nr. 5, s. 183.

¹⁹ H. Schönle, T. Koller, in: *Kommentar zum UN-Kaufrecht: Übereinkommen der Vereinten Nationen über Verträge über den Internationalen Warenkauf (CISG)*, Hrsg. H. Honsell, Springer, Berlin, 2008, s. 1009; J. Napierała, *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 172.

²⁰ L. Vékás, *The Foreseeability Doctrine in Contractual Damage Cases*, „Acta Juridica Hungarica” 2002, vol. 43, no. 1—2, s. 162—163.

²¹ Zob. Orzeczenie Oberster Gerichtshof (Austria), 4Ob208/12k, 15.01.2013, https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20130115_

wane strony mają możliwość prawidłowego przygotowania się do wykonania danej umowy i mogą zabezpieczyć się na wypadek jej naruszenia, np. przez wykupienie stosownego ubezpieczenia. Co więcej, strona uświadamiająca sobie zwiększone ryzyko związane z określoną umową może zażądać zmiany postanowień umownych (np. zwiększenia ceny)²². Celem jest także wyeliminowanie deficytów informacyjnych, aby strony mogły na transakcji jak najwięcej zyskać²³.

2. Trudności związane z badaniem przewidywalności szkody

„Jedną z istotnych przeszkód w rozwoju międzynarodowego handlu jest brak stabilności i pewności prawa, wynikający m.in. z niepewności co do tego, jakie prawo będzie ostatecznie stosowane przez strony umowy”²⁴. Konwencja CISG przeszkody te miała zlikwidować; jak dotąd, udało się to tylko częściowo. Mimo że CISG obowiązuje już ponad 40 lat, jednolita wykładnia przepisów Konwencji nadal sprawia trudności. Podmioty prowadzące działalność międzynarodową wiedzą o tym,

---

OGH0002_0040OB00208_12K0000_000 [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Es gilt grundsätzlich ein objektiver Maßstab. Der Schuldner muss mit den Folgen rechnen, die eine verständige Person in seiner Lage angesichts der konkreten Fallumstände vorausgesehen hätte. Ob er selbst diese Voraussicht tatsächlich hatte, ist ebenso unerheblich wie ein mögliches Verschulden; allerdings kann die subjektive Risikoeinschätzung nicht ganz vernachlässigt werden: Weiß der Schuldner, dass eine Vertragsverletzung ungewöhnliche oder ungewöhnlich hohe Schäden auslösen würde, dann sind ihm auch diese Folgen zuzurechnen.

Der Termindruck der Klägerin war der Beklagten aus der Vorkorrespondenz hinlänglich bekannt. Dass im Fall der Nichterfüllung daher nicht nur Kosten für einen (teureren) Deckungskauf auftreten können, sondern mit einer dann erforderlichen forcierten Abwicklung sowie bei Unbrauchbarkeit einer früheren Teillieferung mit Anpassungskosten zu rechnen ist, liegt auf der Hand”.

²² Zob. L. Gama [Sprawozdawca], *CISG Advisory Council Opinion No. 17 Limitation and Exclusion Clauses in CISG Contracts. Adopted by the CISG-AC following its 21st meeting in Bogotá, Colombia, on 16 October 2015*, <http://cisgac.com/opinion-17/> [Dostęp: 27.11.2021 r.], pkt 2.2.2 i n.

²³ T. Ackermann, *Adäquanz und Vorhersehbarkeitsregel: ein transparenter methodischer Ansatz, dargestellt am Beispiel des schweizerischen Haftpflicht- und Vertragsrechts, des Wiener Kaufrechts und des schweizerischen Sozialversicherungsrechts*, Haupt Verlag, Bern, 2001, s. 164; F. Faust, *Die Vorhersehbarkeit des Schadens gemäß Art. 74 Satz 2 UN-Kaufrecht (CISG)*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1996, s. 218.

²⁴ J. Rajski, *Jednolite prawo międzynarodowej sprzedaży towarów*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1996, nr 3, s. 6.

z tego też względu czasami decydują się na wyłączenie zastosowania CISG.

Ograniczenie odpowiedzialności odszkodowawczej do szkody przewidywalnej ma olbrzymi potencjał w handlu międzynarodowym jako „domyślna metoda ograniczenia odpowiedzialności odszkodowawczej”²⁵. Nie można jednak zignorować faktu, że badanie przewidywalności szkody sprawia często problemy interpretacyjne, ograniczenie to zostało bowiem sformułowane przy użyciu zwrotów niedookreślonych; brak jest też jednoznacznych wytycznych, jak badać przewidywalność szkody. Takie sformułowanie art. 74 zd. 2 CISG było jednak zamierzone i ma — podobnie jak np. ograniczenie odpowiedzialności odszkodowawczej do szkody pozostającej w adekwatnym związku przyczynowym z naruszeniem umowy — pozostawić sędziemu swobodę decyzyjną. Jednakże, ze względu na elastyczny charakter ograniczenia do szkody przewidywalnej istnieje zagrożenie, że interpretacja przewidywalności szkody wiązać się będzie w niektórych przypadkach z arbitralnością orzeczeń. W praktyce orzeczniczej jednolita wykładnia art. 74 CISG i jednolita wykładnia przewidywalności szkody w dalszym ciągu stanowią problem²⁶. Problematyczne jest także to, że sędziowie mogą odwołać się do przewidywalności rozumianej „ogólnie”, a więc przy odwołaniu się do ogólnoludzkich intuicji na temat przewidywalności zdarzeń, a nie w myśl przepisów CISG. Realne jest też niebezpieczeństwo, że każde państwo, względnie grupa państw, stworzy własną „wersję” przewidywalności szkody w myśl przepisów CISG²⁷. Potencjalna arbitralność decyzji traktujących o przewidywalności szkody i przykłady orzeczeń zbyt „swobodnie” interpretujących art. 74 zd. 2 CISG nie są jednak dowodem na wadliwość samej koncepcji, a jedynie przejawem nieprawidłowej i niedbałej wykładni przepisów CISG.

Autor stoi na stanowisku, że ujednoczenie wykładni przewidywalności szkody w myśl art. 74 zd. 2 CISG może zostać osiągnięte m.in. przez stosowanie ujednoczonego sposobu (względnie metody) badania przewidywalności szkody, która zapewni, że badanie to opierać się będzie na normatywnych elementach wyznaczonych przez art. 74 zd. 2 CISG; metoda ta nie została jak dotąd przyjęta²⁸.

²⁵ Zob. D. Saidov, *The law of damages in international sales: the CISG and other international instruments*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2008, s. 121—123.

²⁶ A. Ehlers, *Establishing a Uniform Interpretation of the CISG: A Case Study of Article 74*, „Nordic Journal of Commercial Law” 2013, no. 2, s. 22—32.

²⁷ A. Ehlers, *Establishing a Uniform Interpretation of the CISG: A Case Study of Article 74*, „Nordic Journal of Commercial Law” 2013, no. 2, s. 22—32.

²⁸ A. Ehlers, *Establishing a Uniform Interpretation of the CISG: A Case Study of Article 74*, „Nordic Journal of Commercial Law” 2013, no. 2, s. 22—32.

3. Badanie przewidywalności szkody

3.1. Wprowadzenie

Ustrukturyzowanie sposobu badania przewidywalności szkody może ułatwić dokonanie szczegółowej analizy przewidywalności szkody. Zaproponowany sposób polega na wyróżnieniu etapów badania przewidywalności szkody. Badanie przewidywalności szkody nie ma prowadzić do przesądzenia zawsze w ten sam sposób o szkodach tego samego rodzaju i wysokości²⁹ — chodzi jedynie o jednolitość metody, a nie o jednolitość rezultatu.

Rozważania podjęte w niniejszym artykule opierają się na dominującej w doktrynie normatywnej koncepcji przewidywalności szkody³⁰ (stojącej w opozycji do koncepcji empirycznej³¹). Zgodnie z normatywną koncepcją, badając, czy szkoda była obiektywnie przewidywalna, odnieść należy się każdorazowo do konkretnej sytuacji, głównie uwzględniając takie elementy, jak np.: typ podmiotu, rentowność przedsiębiorstwa, cel umowy³². Zgodnie z koncepcją empiryczną, należy zignorować te kwe-

---

²⁹ D. Saidov, *The law...*, s. 121—22: „The law of damages, it seems, requires a balanced approach which would rely upon rules which would be sufficiently flexible to accommodate a variety of factual settings and, at the same time, would still have a discernible content. The foreseeability rule would appear to fit this description”.

Por. uwagi w stosunku do art. 25 CISG B. Zeller, *The Remedy of Fundamental Breach and the United Nations Convention on the International Sale of Goods (CISG) — A Principle Lacking Certainty?*, „Vindobona Journal of International Commercial Law & Arbitration” 2007, vol. 11, no. 2, s. 235—236.

³⁰ Por. I. Schwenzer, in: *Kommentar zum UN-Kaufrecht (CISG)*, Hrsg. P. Schlechtriem..., s. 1257; U. Huber, *Der Uncitral-Entwurf Eines Übereinkommens über Internationale Warenkaufverträge*, „Rabels Zeitschrift Für Ausländisches Und Internationales Privatrecht” 1979, vol. 43, Nr. 3, s. 469; J. Napierała, *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 171; J. Klatka, G. Żmij, w: *Konwencja...*, s. 621; M. Karollus, *UN-Kaufrecht: Eine Systematische Darstellung Für Studium und Praxis*, Springer, Wien, New York, 1991, s. 217; Orzeczenie SA w Katowicach, V ACa 938/15, 21.07.2016, Legalis: 1501842; w odniesieniu do ULIS: H. Weitnauer, in: *Kommentar Zum Einheitlichen Kaufrecht*, Hrsg. H. Dölle, C.H. Beck, München, 1976 s. 543; H. Weitnauer, *Nichtvoraussehbarkeit Eines Schadens Nach Art. 82 S. 2 Des Einheitlichen Gesetzes Über Den Internationales Kauf Beweglichen Sachen*, IPRax 1981, vol. 4, Nr. 1, s. 83.

³¹ Zob. F. Faust: *Die Vorhersehbarkeit...*, s. 34, 273, 331.

³² U. Huber, *Der Uncitral-Entwurf...*, s. 469; Orzeczenie Oberster Gerichtshof (Austria), 4Ob208/12k, 15.01.2013, https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20130115_OGH0002_0040OB00208_12K0000_000 [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Die Voraussehbarkeit muss sich unter Berücksichtigung des Vertragszweckes — auf den Verlust beziehen, der mögliche Folge einer Vertragsverletzung sein kann”.

stie i kierować się matematycznie wyliczalną uśrednioną wysokością szkody³³.

3.2. Sposób badania przewidywalności szkody

Relevantne jest zarówno to, co strona faktycznie przewidywała, jak i to, co powinna była przewidzieć — można więc mówić o przewidywalności obiektywnej i subiektywnej³⁴. Badanie przewidywalności szkody należy podzielić na trzy etapy.

Pierwszy etap należy poprzedzić etapem wstępnym (kontrolnym), mającym na celu ustalenie, czy umowa nie reguluje jednoznacznie odpowiedzialności odszkodowawczej, sposobu naprawienia szkody, czy nie wyłącza zastosowania CISG, czy też nie modyfikuje w znacznym stopniu ograniczenia z art. 74 zd. 2 CISG — ze względu na postanowienia umowy, w niektórych przypadkach całkowicie zbędne będzie odwołanie się do przewidywalności szkody (wyczerpująca umowna regulacja odpowiedzialności odszkodowawczej jest jednak rzadkością³⁵). Tylko w przypadku braku takich postanowień umownych możliwe będzie badanie przewidywalności szkody na podstawie zaproponowanej metody, w przeciwnym razie konieczne będzie rozstrzygnięcie kwestii na podstawie postanowień umowy; kierowanie się zaproponowanymi wskazówkami możliwe będzie jedynie *mutatis mutandis*.

Pierwszy etap polega na zawężeniu etapu badawczego przez sprecyzowanie określonego czasu, perspektywy i przedmiotu relewantnego zgodnie z art. 74 zd. 2 CISG, według trzech podstawowych założeń: przewidywalność odnosi się do szkody (jej rodzaju i wysokości); przewidywalność szkody badana jest z perspektywy strony naruszającej umowę; moment, do którego szkoda powinna zostać przewidziana, wyznacza chwila zawarcia umowy.

W ramach drugiego etapu zbadać należy czynniki warunkujące przewidywalność szkody, czyli wiedzę strony, wolę stron umowy, wiążące praktyki i zwyczaje. Czynniki warunkujące przewidywalność szkody to elementy stanu faktycznego. Modyfikują one stosunek prawny między stronami; są „modyfikatorami” albo „zmiennymi”, prowadzącymi do tego, że przewidywalność w konkretnym przypadku różnić może się

³³ Por. F. Faust, *Die Vorhersehbarkeit...*, s. 34—35, 331.

³⁴ Zob. D. Saidov, *Methods...*, s. 341—342.

³⁵ F. Blase, Ph. Höttler, in: *An international approach to the interpretation of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (1980) as uniform sales law*, eds. J. Felemegas, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2007, s. 466.

od „ogólnej przewidywalności szkody” albo tego, co jest „ogólnie przewidywalne”. Czynniki bada się przez pryzmat określonego przedmiotu przewidywalności, perspektywy i czasu.

Ostatecznie należy sprecyzować, czy szkoda (dokładnie określona co do rodzaju i wysokości) w danym czasie (dokładnie określonym momencie zawarcia umowy), z perspektywy dokładnie określonej osoby, ze względu na wiedzę strony, postanowienia umowne, wiążące praktyki i zwyczaje powinna była zostać przewidziana (obiektywna przewidywalność szkody), albo czy została przewidziana (subiektywna przewidywalność szkody).

Zgodnie z art. 74 zd. 2 CISG, aby zasądzić odszkodowanie za określoną szkodę, wystarczy ustalić albo przewidywalność obiektywną, albo subiektywną. Możliwe jest także, że szkoda będzie częściowo przewidywalna; albo raczej rodzaj szkody uznany zostanie za co do zasady przewidywalny, ale jej zakres — nie.

4. Perspektywa, przedmiot i czas

4.1. Wprowadzenie

W myśl art. 74 CISG znaczenie ma jedynie przewidywalność konkretnej szkody, z konkretnie określonej perspektywy i w konkretnie określonym czasie. Badanie przewidywalności szkody należy więc rozpocząć od rozstrzygnięcia tych trzech kwestii.

4.2. Perspektywa

Wiążąca jest perspektywa strony dopuszczającej się naruszenia³⁶. Nawet obiektywna przewidywalność jest, zgodnie z art. 74 zd. 2 CISG, relatywizowana ze względu na perspektywę osoby naruszającej umowę.

---

³⁶ M. Czarnecki, in: *UN-Kaufrecht — CISG: Kommentar zum Übereinkommen der Vereinten Nationen über Verträge über den internationalen Warenkauf von 1980 — Unter Berücksichtigung der Schnittstellen zum internen Schweizer Recht*, Hrsg. Ch. Brunner, Stämpfli Verlag, Bern, 2014, s. 621; Orzeczenie Oberster Gerichtshof (Austria), 7 Ob 301/01t, 14.01.2002, <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=858&step=FullText> [Dostęp: 27.11.2021 r.].

Szkoda musi być przewidywalna tylko z perspektywy strony naruszającej umowę, nie musi być ona przewidywalna dla obu stron kontraktu. Jest to jedna z podstawowych różnic pomiędzy przewidywalnością w myśl CISG a przewidywalnością w systemach *Common law* (*Hadley v. Baxendale rule*³⁷). Nie stanowi to wielkiej różnicy w praktyce³⁸, jednakże skupienie się tylko na perspektywie osoby naruszającej umowę pozwala na bardziej transparentną ocenę przewidywalności szkody — jeżeli przewidywalność szkody badana będzie przez pryzmat tylko jednej osoby, to łatwiej będzie zdeterminować relewantne okoliczności, jej pozycję, typ kwalifikacji itp.

4.3. Przedmiot

Przewidywalność odnosi się do szkody stanowiącej *damnum emergens* i *lucrum cessans*, poniesionej w rezultacie naruszenia umowy. Dla strony naruszającej umowę przewidywalny musi być zarówno typ (względnie rodzaj) szkody, jak i jej zakres³⁹. Chodzi jednak o przybliżoną wysokość szkody, a nie matematyczne jej wyliczenie⁴⁰ — innymi słowy, strona musi być świadoma skali szkody, jaką może wyrządzić naruszeniem

³⁷ Porównanie przewidywalności szkody w CISG i *Common law* B. Zeller, *Damages under the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Oceana Publications Inc, Oxford, 2018, s. 98 i n.

³⁸ Zob. A. Corbin, *Corbin on Contracts. A Comprehensive Treatise on the Working Rules of Contract Law*, 1964, vol. 5, s. 83.

³⁹ R. Herber, in: *Internationales Kaufrecht: Kommentar zu dem Übereinkommen der Vereinten Nationen vom 11. April 1980 über Verträge über den Internationalen Warenkauf*, Hrsg. R. Herber, B. Czerwenka, C.H. Beck, München, 1991, s. 333; Orzeczenie Multi-Member Court of First Instance of Athens (Grecja), 4505/2009 (*Bullet-proof vest case*), <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/094505gr.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.]; H. Schönle, T. Koller, in: *Kommentar zum UN-Kaufrecht: Übereinkommen der Vereinten Nationen über Verträge über den Internationalen Warenkauf (CISG)*, Hrsg. H. Honsell..., s. 1010; B. Piltz: *Internationales Kaufrecht: Das UN-Kaufrecht in Praxisorientierter Darstellung*, C.H. Beck, München, 2008, s. 413; B. Zeller, *Damages...*, s. 104; V. Heuzé, *La Vente Internationale de Marchandises: Droit Uniforme*, L.G.D.J, Paris, 2000, s. 404; N. Schmidt-Ahrendts, M. Czarnecki, in: *UN-Kaufrecht — CISG: Kommentar zum Übereinkommen der Vereinten Nationen über Verträge über den internationalen Warenkauf von 1980 — Unter Berücksichtigung der Schnittstellen zum internen Schweizer Recht*, Hrsg. Ch. Brunner..., s. 622; Orzeczenie Commercial Court St. Gallen (Szwajcaria), 3.12.2002, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/021203s1.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.].

Odmienne stanowisko T. Ackermann: *Adäquanz...*, s. 169; F. Faust: *Die Vorhersehbarkeit...*, s. 330.

⁴⁰ Zob. Orzeczenie Oberster Gerichtshof (Austria), OGH 7ob 301/01t, 14.01.2002, <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=858&step=FullText> [Dostęp: 27.11.2021 r.].

umowy. Bez znaczenia są kategorie szkód wyróżniane na podstawie innych porządków prawnych (np. *direct damages*, *indirect/consequential damage*⁴¹); jednak będą one mieć znaczenie wtedy, gdy do umowy wprowadzą je strony kontraktu⁴². Bez znaczenia pozostaje też przewidywalność naruszenia umowy⁴³.

Jak obrazuje precedens dotyczący przewidywalności szkody w systemach *Common law* Victoria Laundry (Windsor) Ltd. v. Newman Industries Ltd.⁴⁴, rozróżnienie pomiędzy przewidywalnością rodzaju szkody a przewidywalnością wysokości ma istotne znaczenie praktyczne. W sprawie tej niewykonanie umowy przez sprzedającego uniemożliwiło kupującemu wykonanie wyjątkowo lukratywnych dla niego zleceń. Sąd uznał co prawda, że szkoda związana z niemożnością prowadzenia działalności gospodarczej na skutek niewykonania umowy jest co do zasady przewidywalna (przewidywalny jest więc typ względnie rodzaj szkody),

⁴¹ Orzeczenie Oberster Gerichtshof (Austria), 4Ob208/12k, 15.01.2013, https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20130115_OGH0002_0040OB00208_12K0000_000 [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Überdies ist für die Ersatzpflicht nach Art 74 CISG unmaßgeblich, ob die Vertragsverletzung einen unmittelbaren oder mittelbaren, direkten oder indirekten Schaden verursacht, solange dieser bei Vertragsabschluss vorhersehbar war”.

Orzeczenie Oberster Gerichtshof (Austria), OGH 7ob 301/01t, 14.01.2002, <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=858&step=FullText> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Auch Mangelfolgeschäden sind, soweit es sich um Vermögensschäden handelt, wie bereits erwähnt, nach dem UN-Kaufrecht grundsätzlich ersatzfähig, wenn der eingetretene Schaden bei Vertragsschluss als hinreichend wahrscheinliche Folge erkannt werden konnte”.

Dokładniejsze rozważania na temat *direct* i *indirect damages* E. Rabel, *Das Recht...*, s. 474—481.

⁴² Orzeczenie Federal District Court [Illinois] (USA), 29.01.2003, (Ajax Tool Works, Inc. v. Can-Eng Manufacturing Ltd.), <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/030129u1.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „It is undisputed that the parties’ agreement states that „[Seller] shall not be liable for consequential damages”. As discussed above, such limited liability provision is enforceable under the CISG. Further, although Article 74 of the CISG provides for consequential damages, „such damages may not exceed the loss which the party in breach foresaw or ought to have foreseen at the time of the conclusion of the contract, in the light of the facts and matters of which he then knew or ought to have known, as a possible consequence of the breach of contract”. CISG Art. 74. Because [buyer] did not address this point in its response memorandum, as best this court can tell, [buyer] has not introduced any evidence that the consequential damages sought were foreseeable to [seller]. For these reasons and because there are no facts disputed, summary judgment is granted as to consequential damages”.

⁴³ U. Magnus, in: *Wiener UN-Kaufrecht (CISG). J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen Wiener UN-Kaufrecht (CISG)*, Hrsg. U. Magnus, Sellier — de Gruyter, Berlin, 2018, s. 891; J. Napierała, *Odpowiedzialność eksportera...*, s. 170.

⁴⁴ Victoria Laundry (Windsor) Ltd. v. Newman Industries Ltd. [1949] 2 K.B 528.

jednak nie sposób uznać, że przewidywalny był jej całkowity zakres, który przekraczał znacznie przeciętne zyski możliwe do wypracowania w tej branży w określonym czasie⁴⁵.

Ze względu na to, że przewidywalny musi być typ (rodzaj) szkody i jej zakres rozstrzygnięcie o przewidywalności szkody może wiązać się z odrzuceniem w całości roszczenia odszkodowawczego za daną szkodę, albo jedynie z ograniczeniem wysokości przyznanego odszkodowania. Uznanie zakresu szkody za nieprzewidywalny nie powinno prowadzić automatycznie do odrzucenia całości roszczenia odszkodowawczego⁴⁶. Odmienna interpretacja prowadziłaby do trudnych do zaakceptowania rezultatów. W znacznie korzystniejszej sytuacji znalazłby się bowiem podmiot, który doznał niewielkiej szkody w porównaniu z podmiotem doznającym szkody znacznych rozmiarów. Doszłoby do bezpodstawnego odrzucenia całości roszczenia odszkodowawczego w przypadku doznania szkody o nieprzewidywalnym zakresie, ale przewidywalnej co do zasady (ze względu na rodzaj szkody), natomiast w przypadku doznania szkody o mniejszej skali (gdzie wysokość szkody i jej typ są przewidywalne) poszkodowany otrzymałby całość odszkodowania.

4.4. Czas

Celem wprowadzenia ograniczenia odpowiedzialności odszkodowawczej do szkody przewidywalnej jest przede wszystkim umożliwienie stronie kalkulacji ryzyka jeszcze przed zawarciem umowy. Dlatego też szkoda musi być przewidywalna albo przewidywana w chwili zawierania umowy⁴⁷. Bez znaczenia jest przekazanie informacji o potencjalnym ryzyku związanym z kontraktowaniem po zawarciu umowy⁴⁸. Jest to jedna

⁴⁵ Opis na podstawie G.H. Treitel, *Remedies...*, s. 155.

⁴⁶ Orzeczenie SN (Polska) 20.01.2015, V CSK 254/14, http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza_orzeczen.aspx?ItemSID=17564-57a0abe2-a73c-441d-9691-b79a0c36be5c&ListName=Orzeczenia3&Sygnatura=V+CSK+254%2f14 [Dostęp: 27.11.2021 r.]. Sąd, kierując się kryterium przewidywalności szkody, zasądził odszkodowanie pokrywające 20% szkody.

Zob. M. Durbas, *Przewidywalność szkody jako przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej na gruncie Konwencji wiedeńskiej — glosa — V CSK 91/11*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 5, s. 260—264.

⁴⁷ D. Saidov, *Methods...*, s. 339—341.

⁴⁸ Orzeczenie Oberlandesgericht Bamberg (Niemcy) 13.01.1999, 3 U 83/98, <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=504&step=FullText> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Denn nach Art. 74 CISG hat die vertragsbrüchige Partei nur den Schaden zu ersetzen, den sie bei Vertragsabschluß als mögliche Folge der Vertragsverletzung vorausgesehen hat oder hätte voraussehen müssen. Eine erst nach Vertragsabschluß erlangte

z podstawowych różnic pomiędzy ograniczeniem odpowiedzialności odszkodowawczej do szkody przewidywalnej a ograniczeniem odszkodowania do szkody pozostającej w adekwatnym związku przyczynowym z naruszeniem umowy — adekwatność należy oceniać, biorąc pod uwagę czas niewykonania albo nienależytego wykonania umowy⁴⁹.

Czasu, w którym szkoda powinna była zostać przewidziana albo została przewidziana, nie należy mylić z czasem określania przewidywalności szkody, który zbieżny jest z czasem wyrokowania. Nie jest więc istotne to, co wiadome jest sędziemu w momencie wyrokowania, a jedynie to, czego powinna spodziewać się strona w momencie zawierania umowy. Artykuł 23 CISG precyzuje, że umowa jest zawarta z chwilą, gdy przyjęcie oferty stanie się skuteczne, zgodnie z postanowieniami konwencji.

Bez znaczenia są stan wiedzy i przewidywalność szkody po zawarciu umowy. Zachowanie stron po zawarciu umowy może jednak świadczyć o tym, co było dla nich przewidywalne jeszcze przed jej zawarciem. I tak, podjęcie określonych zabezpieczeń po zawarciu umowy może być dowodem na to, że określone ryzyko było już rozpoznane na etapie negocjacji. Wynikać to może również z korespondencji między stronami po zawarciu umowy⁵⁰.

5. Czynniki warunkujące przewidywalność szkody

Czynniki warunkujące przewidywalność szkody to: wiedza strony naruszającej umowę, wola stron, wiążące praktyki oraz zwyczaje⁵¹. Czynniki bada się przez pryzmat określonego wcześniej przedmiotu przewidywalności, perspektywy i czasu — a więc według określonego momentu, z danej perspektywy oraz w stosunku do określonej szkody.

Kenntnis genügt nicht”. Orzeczenie Federal District Court [New York] (USA), 16.04.2008, (*Macromex Srl. v. Globex International, Inc.*), <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/080416u1.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.].

⁴⁹ P. Sobolewski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, C.H. Beck, Warszawa, 2019, Komentarz do art. 361, nb. 20; wyr. SN z 15.11.2012 r., V CSK 541/11, Legalis: 577261.

⁵⁰ Zob. Orzeczenie Landgericht Kassel, 21.09.1995, 11 O 4261/94, <http://www.cisg-online.ch/content/api/cisg/urteile/192.htm> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „die maßgebenden Vertreter der Beklagten waren sich, wie der beiderseitige Schriftwechsel und insbesondere das Schreiben vom 14. Februar 1994 belegt, durchaus des korrespondierenden Geschäfts mit einem Endabnehmer und der hieran knüpfenden Gefahren und Chancen bewußt. Damit lag auf der Hand, daß jeder Verstoß gegen die eigene Lieferpflicht zu den in Rede stehenden Nachteilen führen konnte”.

⁵¹ Zob. D. Saidov, *Methods...*, s. 97—100; B. Zeller, *Damages...*, s. 104—109.

5.1. Wola stron, wiążące praktyki i zwyczaje

Zarówno wola stron umowy, jak i wiążące praktyki i zwyczaje (w przeciwieństwie do wiedzy strony) mogą modyfikować albo wyłączyć wymóg przewidywalności — znajduje on zastosowanie tylko wtedy, gdy strony nie zdecydowały się na odmienną regulację odpowiedzialności odszkodowawczej⁵². Zgodnie z art. 6 CISG, strony mają prawo wyłączyć zastosowanie konwencji albo uchylić bądź zmienić skutki jej postanowień, co wiąże się także z możliwością umownego określenia odpowiedzialności odszkodowawczej⁵³.

Oprócz modyfikacji odpowiedzialności odszkodowawczej, z woli stron (przede wszystkim wyrażonej w postanowieniach umowy), wiążących praktyk albo zwyczajów może też wynikać, że strona posiadała informację o ryzyku związanym z niewykonaniem umowy; w innych przypadkach analiza ogólnego celu umowy albo poszczególnych jej postanowień może wskazywać na to, co powinno być w danej sytuacji przewidywalne. Przykładowo, wskazanie przeznaczenia towarów zgodnie z art. 35 (2) lit. b CISG (względnie zapewnienie dotyczące przydatności danego towaru do określonego celu) może być źródłem wiedzy co do okoliczności mających wpływ na powinność przewidzenia szkody; podobnie jak wskazanie celów zawarcia umowy⁵⁴ lub terminu dostawy⁵⁵; w niektórych przypadkach rozstrzygnięcie przewidywalności szkody możliwe jest przez odwołanie się do INCOTERM RULES⁵⁶.

⁵² D. Saidov, *Methods...*, s. 336—338; zob. np. Orzeczenie Federal District Court [Illinois] (USA), 29.01.2003, (*Ajax Tool Works, Inc. v. Can-Eng Manufacturing Ltd.*), <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/030129u1.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „It is undisputed that the parties' agreement states that „[Seller] shall not be liable for consequential damages”. As discussed above, such limited liability provision is enforceable under the CISG”.

⁵³ L. Gama [Sprawozdawca], *CISG...*, pkt 1.17: „As regards claims to compensation for the breach of contractual obligations, which are primarily delineated by Article 74 CISG, the parties are free to limit or exclude by agreement both the amount that can be claimed and the circumstances under which damages can be claimed”.

Zob. I. Schwenzer, in: *Kommentar zum UN-Kaufrecht (CISG)*, Hrsg. P. Schlechtriem..., s. 1259.

⁵⁴ Orzeczenie Multi-Member Court of First Instance of Athens (Grecja), 4505/2009, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/094505gr.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.], [Tłumaczenie: Dionysios P. Flambouras]: „The criterion for the affirmation of subjective foreseeability is the ability to foresee of the „ideal promisor”, i.e., of the prudent and „reasonable” representative of the circle of transactions in which the breaching promisor belongs, also in the light of the purpose of the specific sales contract”.

⁵⁵ W odniesieniu do ULIS N. Kranz, *Die Schadensersatzpflicht nach den Haager Einheitlichen Kaufgesetzen und dem Wiener UN-Kaufrecht*, P. Lang, Frankfurt, Bern, New York, Paris, 1989, s. 171.

⁵⁶ *Incoterms® and the Incoterms® 2020 logo are trademarks of ICC. Use of these trademarks does not imply association with, approval of or sponsorship by ICC unless*

Wola strony (ogólny cel umowy, postanowienia umowne), zwyczaję i praktyki badać należy w kontekście określonego momentu (np. jeśli w umowie zawarto postanowienie precyzujące, że za przewidywalne uznać należy szkody „typowe dla określonego regionu i branży”, to kluczowe może być, kiedy umowa została zawarta: „typowym” ryzykiem w czerwcu 2019 r. nie byłby np. gwałtowny wzrost cen określonego produktu, jednak w czerwcu 2020 r., ze względu na restrykcje związane z koronawirusem, wzrost taki może być „typowy”), perspektywy (np. jeśli konieczne jest badanie przewidywalności na podstawie ustalonego w umowie przeznaczenia towarów, konkretna perspektywa strony naruszającej umowę może być kluczowa w ocenie, czy na podstawie określonego przeznaczenia towarów strona naruszająca umowę powinna była rozpoznać określone ryzyko) i przedmiotu (postanowienia umowne dotyczące odpowiedzialności odszkodowawczej mogą odnosić się jedynie do konkretnych typów szkód).

5.2. Wiedza stron

Wiedza — podobnie jak inne wspomniane wcześniej czynniki — może warunkować treść stosunku prawnego między stronami. Ponieważ umiejętność przewidywania ściśle związana jest z umiejętnościami poznawczymi danej osoby, wiedza, jaką strona dysponowała w momencie zawierania umowy, może być kluczowa do ustalenia, czy szkoda była przewidywalna⁵⁷. Wynika to wprost z art. 74 zd. 2 CISG: przewidywal-

specifically stated above. The Incoterms® Rules are protected by copyright owned by ICC. Further information on the Incoterms® Rules may be obtained from the ICC website iccwbo.org.

Zob. Orzeczenie Tribunal of International Commercial Arbitration at the Russian Federation Chamber of Commerce and Industry (Rosja), 6.06.2000, 406/1998, <http://www.cisg.law.pace.edu/cases/000606r1.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.], [Tłumaczenie: Mykhaylo Danylko, Yelena Kalika]: „Regarding the basis of the term C.I.F., Incoterms 1990 provides that the insurance should cover the price stipulated in the contract plus 10%, i.e., a total of 110%. It is commonly known that the mentioned 10% covers the expected profit of the buyer and is the ordinary amount of profit in the practice of international trade”.

⁵⁷ D. Saidov, *Methods...*, s. 334; V. Knapp, in: *Commentary on the International Sales Law*, eds. C. Bianca, M. Bonell, Giuffrè, Milano, 1987, s. 542; L. Vékás: *The Foreseeability...*, s. 162; W. Witz, in: *International einheitliches Kaufrecht: Praktiker-Kommentar und Vertragsgestaltung zum CISG*, Hrsg. W. Witz, H. Salger, M. Lorenz, Deutscher Fachverlag GmbH, Fachmedien Recht und Wirtschaft, Frankfurt, 2016, s. 603; Orzeczenie Multi-Member Court of First Instance of Athens (Grecja), nr 4505/2009, <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/094505gr.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.]; F. Faust, *Die Vorhersehbarkeit...*, s. 330; D. Saidov, *Methods...*, s. 334.

ność bada się „w świetle okoliczności, które **znała** lub **powinna była znać**” (ang. „in the light of the facts and matters of which he then **knew** or ought to have **known**”). Zgodnie z definicją słownika języka polskiego, wiedza to „ogół wiadomości zdobytych dzięki badaniom, uczeniu się itp.”; to także „zasób informacji z jakiejś dziedziny” albo po prostu „znajomość czegoś”⁵⁸.

Badając przewidywalność szkody, kierować należy się nie tylko tym, jaką wiedzę strona posiadała, lecz także tym, jaką wiedzę powinna była posiadać — wyróżnić więc można wiedzę domniemaną oraz wiedzę faktyczną („okoliczności, które **znała** lub **powinna była znać**”)⁵⁹. Wykazanie istnienia wiedzy faktycznej bardzo często sprowadzać będzie się do udowodnienia, że strona przeciwna przekazała określoną informację; istnienie wiedzy faktycznej może jednak zostać udowodnione także w inny sposób⁶⁰, np. przez analizę późniejszego postępowania stron. Istnienie wiedzy może być też ustalone w wyniku analizy wcześniejszych relacji pomiędzy stronami⁶¹.

Badać należy, czy strona posiadała wiedzę albo powinna posiadać wiedzę odnoszącą się do okoliczności mających wpływ na ryzyko powstania szkody określonego rodzaju oraz określonej wysokości; relevant-

---

Praca kompleksowo podejmująca tematykę wiedzy w CISG M. Fogt, *The Knowledge Test Under the CISG — A Global Threefold Distinction of Negligence, Gross Negligence and De Facto Knowledge*, „Journal of Law and Commerce” 2016, vol. 34, no. 1.

⁵⁸ Internetowy słownik PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/wiedza;2535847> [Dostęp: 27.11.2021 r.].

⁵⁹ M. Fogt, *The Knowledge...*, s. 26; B. Zeller, *Damages...*, s. 107; D. Saidov, *Methods...*, s. 334—336.

⁶⁰ D. Saidov, *Methods...*, s. 335.

⁶¹ Zob. Orzeczenie dotyczące ULIS: Orzeczenie Bundesgerichtshof (Niemcy), 24.10.1979, VIII ZR 210/78, https://www.jurion.de/urteile/bgh/1979-10-24/viii-zr-210_78/ [Dostęp: 27.11.2021 r.]; „Soweit dies möglicherweise auch davon abhängig war, ob es sich um erstmalige Schlechtlieferungen durch den Beklagten handelte oder ob bereits vor Januar 1977 der Beklagte an seine Abnehmer mangelhaften Käse geliefert hatte, könnte dies dem Kläger im Hinblick auf die Voraussehbarkeit (Art. 82 Satz 2 EKG) nur dann zugerechnet werden, wenn auch diese früheren Lieferungen durch den Beklagten aus Exporten des Klägers stammten; das aber hat der Beklagte nicht substantiiert behauptet”; Orzeczenie Tribunal of International Commercial Arbitration at the Russian Federation Chamber of Commerce and Industry (Rosja), 23.12.2004, 97/2004 [Tłumaczenie: G. Nuridzhanyan, A. Morari], <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/040528r1.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.]; „Both parties confirmed during the hearings that they had had long-lasting business relations which fact was reflected in numerous contracts. In these circumstances, the [Seller], as a professional participant of the market of this kind of goods, could not have been unaware of the fact that the [Buyer] is not the consumer of the delivered goods and that it distributes them on the internal market of Russia, that naturally includes transshipment (resale) of the purchased goods”.

na jest wiedza posiadana przez konkretny podmiot w konkretnym czasie. Na przykład czy Jan Nowak posiadał albo otrzymał do 10 kwietnia 2020 r. informację o okolicznościach wskazujących na to, że opóźniona dostawa towaru stwarza ryzyko powstania kosztów magazynowania towaru w wysokości dwukrotnie wyższej niż przeciętne koszty magazynowania towaru na danym obszarze, albo czy Jan Nowak powinien wiedzieć, uwzględniając stan z 10 kwietnia 2020 r., o okolicznościach, które spowodować mogły, że opóźniona dostawa towaru stwarza ryzyko powstania kosztów magazynowania towaru w wysokości dwukrotnie wyższej niż przeciętne koszty magazynowania towaru na danym obszarze.

6. Obiektywna i subiektywna przewidywalność szkody

6.1. Wprowadzenie

W dalszej części artykułu autor skupi uwagę na odmiennościach dotyczących badania obiektywnej i subiektywnej przewidywalności szkody. Osobliwością obiektywnego testu przewidywalności szkody w porównaniu z testem subiektywnym jest przede wszystkim to, że obiektywna przewidywalność badana jest także przez pryzmat wiedzy domniemanej w odróżnieniu od subiektywnej przewidywalności szkody, dla której znaczenie może mieć jedynie wiedza faktyczna. Ustalenie istnienia faktycznej wiedzy jest kwestią dowodową. Badanie wiedzy jest konieczne szczególnie wtedy, gdy z woli stron, wiążących praktyk, a także zwyczajów nie wynika wprost, co uznać należy za przewidywalne. To, co można domniemywać, badać należy przede wszystkim przez pryzmat tego, jakiego typu (rodzaju) podmiotem jest strona naruszająca umowę. Badając przewidywalność obiektywną, należy określić stan wiedzy (względnie ustalić, czy możliwe jest domniemanie określonej wiedzy), a w dalszej kolejności, czy można domniemywać (domniemanie drugiego stopnia), że strona, posiadając taką wiedzę, powinna była przewidzieć określoną szkodę⁶².

---

⁶² J. Klatka, G. Żmij, w: *Konwencja...*, s. 618—619.

6.2. Obiektywna przewidywalność szkody

6.2.1. Typ (rodzaj) podmiotu dopuszczającego się naruszenia umowy

W większości przypadków, aby ustalić, jaką wiedzę strona powinna posiadać — w szczególności uwzględniając techniczny charakter transakcji zawieranych w handlu międzynarodowym — kluczowe będzie określenie, jakiego rodzaju podmiotem była strona dopuszczająca się naruszenia⁶³, oraz jaki stopień wiedzy posiadałaby racjonalna osoba tego typu. Miara rozsądnej osoby uregulowana jest w przepisach ogólnych CISG, w szczególności w art. 8 CISG. Artykuł 8 (2) CISG traktuje o osobie rozsądnej tego samego rodzaju, w tych samych okolicznościach. Zarówno typ podmiotu, jak i właściwe dla tego typu podmiotu rozsądne rozumowanie muszą być zawsze określone *ad casum*⁶⁴. Typ albo rodzaj podmiotu rozumieć należy jako abstrakcyjny model rozsądnej osoby tej samej specjalności, działającej na tym samym (względnie podobnym) rynku⁶⁵. To, jakiego typu podmiotem jest strona umowy, wyznacza głównie: branża podmiotu, pozycja na rynku, rodzaj kwalifikacji właściwy dla tej branży, obszar działania podmiotu. Niekonieczna jest znajomość konkretnych kwalifikacji danej osoby⁶⁶.

⁶³ Odnośnie do osoby rozsądnej w CISG zob.: M. Schmidt-Kessel, in: *Kommentar zum UN-Kaufrecht (CISG)*, Hrsg. P. Schlechtriem..., s. 238; M. Pazdan, w: *Konwencja wiedeńska o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów: komentarz*, red. M. Pazdan..., s. 139.

⁶⁴ Orzeczenie Appellate Court Turku (Finlandia), 24.05.2005, S 04/1600 [Tłumaczenie i edycja: S. Kuoppala], <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/050524f5.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Consequential losses, such as loss of profit and the loss suffered by the buyer as a result of being held liable to a third party are compensable in the light of the foreseeability rule if the seller knew or **a reasonable person in the same position and with the same knowledge** ought to have known the relevant circumstances influencing the situation”./ „The basic approach is that the foreseeability of the damages is judged objectively by way of referring **to a reasonable person in the same circumstance**”; Orzeczenie Oberster Gerichtshof (Austria), 4Ob208/12k, 15.01.2013, https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20130115_OGH0002_00400B00208_12K0000_000 [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Der Schuldner muss mit den Folgen rechnen, die eine verständige **Person in seiner Lage angesichts der konkreten Fallumstände** vorausgesehen hätte”.

⁶⁵ M. Pazdan, w: *Konwencja wiedeńska o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów: komentarz*, red. M. Pazdan..., s. 139.

⁶⁶ Częściowo odmienne stanowisko Orzeczenie Arbitration Award of Tribunal of International Commercial Arbitration at the Russian Federation Chamber of Commerce and Industry (Russia), 12.03.1996, Arbitration proceeding 166/1995, <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/960312r1.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.], [Tłumaczenie: M. Danylo, Edycja: D. Saidov]: „In the Tribunal’s opinion, the [seller]’s experience in

W stosunku do umów regulowanych przez CISG należy założyć, że każda ze stron jest przedsiębiorcą⁶⁷ — przyjąć więc można miarę rozsądnego profesjonalisty⁶⁸. Sugeruje się także miarę ostrożnego i rozsądnego reprezentanta określonej branży⁶⁹. W niektórych przypadkach można zatem domniemywać istnienie specjalistycznej wiedzy (ang. „specialized skills or knowledge the person has for the specific type of trade”⁷⁰). Pozycja rynkowa podmiotu również winna być uwzględniana⁷¹. Moż-

---

business and commercial activity allowed him not only to foresee the fact that the [buyer] would suffer loss as a result of the breach of the contract, but also the possibility to avoid it”.

⁶⁷ CISG znajduje zastosowanie tylko do umów zawieranych w obrocie profesjonalnym; może znaleźć zastosowanie do umów zawieranych z konsumentem jedynie w szczególnych wypadkach: Art. 2 (a): „This Convention does not apply to sales: of goods bought for personal, family or household use, **unless the seller, at any time before or at the conclusion of the contract, neither knew nor ought to have known that the goods were bought for any such use**”.

⁶⁸ Orzeczenie Cour De Cassation (Francja), 17.02.2015, 12-29550 13-18956 13-20230, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?idTexte=JURITEXT000030270329> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „et que cette documentation, établie par les soins de la société Gabo, ne permet pas de conclure à la certitude de l’existence et de l’étendue du préjudice subi par celle-ci comme conséquence de l’inexécution de la société Dupiré Invicta industrie, pas plus qu’à la prévisibilité du préjudice qu’un professionnel raisonnable pouvait faire sur les conséquences d’une éventuelle inexécution telle qu’elle résulte du cours ordinaire des choses et des circonstances particulières du contrat qui est exigée par l’article 74 de la Convention de Vienne”.

⁶⁹ Orzeczenie Multi-Member Court of First Instance of Athens (Grecja) 4505/2009 (*Bullet-proof vest case*), <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/094505gr.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.].

⁷⁰ Orzeczenie Multi-Member Court of First Instance of Athens (Grecja) 4505/2009 (*Bullet-proof vest case*), <http://cisgw3.law.pace.edu/cases/094505gr.html> [Tłumaczenie i edycja: D. Flambouras], [Dostęp: 27.11.2021 r.].

W stosunku do ULIS N. Kranz, *Die Schadensersatzpflicht...*, s. 172.

⁷¹ Orzeczenie SN (Polska), 20.01.2015, V CSK 254/14, http://www.sn.pl/orzecznictwo/SitePages/Baza_orzeczen.aspx?ItemSID=17564-57a0abe2-a73c-441d-9691-b79a0c36be5c&ListName=Orzeczenia3&Sygnatura=V+CSK+254%2f14 [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Odwołując się do pozycji rynkowej pozwanej, która w owym okresie zapewniała 15% podaży koksu na rynku, wskazał, że biegły J.L. doszedł do wniosku, iż pozwana miała w chwili zawierania umowy wiedzę o aktualnej sytuacji gospodarczej na świecie w zakresie handlu koksem, a to pozwalało jej na poznanie trendów podaży i ich wpływu na cenę i dlatego można było założyć, że podwyżka cen koksu nastąpi o dalsze 20%”.

Orzeczenie Audiencia Provincial De Madrid (Hiszpania), 10.03.2010, 759/2008, <https://docplayer.es/5548241-Audiencia-provincial-de-madrid-10-marzo-2009-fuente-aranzadi-westlaw.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Simplemente porque conociendo Vinos y Bodegas, S.A. la adición de ácido benzoico al vino suministrado, y conociendo como comerciante del sector la improcedencia de añadir esa sustancia al vino, resultaba del todo previsible la imposibilidad de su comercialización a terceros, y el consiguiente alcance de la pérdida a sufrir por Rexim, que no tenía la condición de consumidor final sino de co-

na także wziąć pod uwagę to, czy strona działała już na określonym rynku⁷².

6.2.2. Powinność przewidywania szkody

Obiektywna przewidywalność szkody określana jest przez pryzmat powinności przewidywania szkody. Strona naruszająca umowę odpowiada jedynie za szkodę, którą powinna była wziąć pod uwagę, a nie za tę, którą mogła wziąć pod uwagę. Zakres tego, co osoba rozsądna może przewidywać, jest znacznie szerszy od tego, co osoba ta powinna przewidywać. I tak, można przewidywać, że ktoś zostanie uderzony piorunem, ponieważ znane są przypadki porażenia człowieka piorunem. Kierując się ogólnym stanem wiedzy oraz zdolnościami poznawczymi osoby rozsądnej, można dojść do wniosku, że ryzyko takie istnieje, nawet jeśli jest bardzo niewielkie. Rozumując w ten sposób, można przewidzieć praktycznie wszystko. „Skrajny pesymista” będzie uwzględniał takie ryzyko, jednakże pozostaje to bez znaczenia. Mimo możliwości przewidzenia takiego zdarzenia, strona nie ma — z punktu widzenia racjonalnej osoby — takiej powinności. Na gruncie art. 74 zd. 2 CISG powinność przewidywania od możliwości przewidywania odróżniana jest *ad casum*. Rozważyć warto relację między prawdopodobieństwem wystąpienia szkody a jej przewidywalnością oraz relację między proporcjonalnością wysokości szkody i wartości transakcji a przewidywalnością szkody.

Konieczności wykazania, że szkoda jest prawdopodobna (a więc, że wystąpi w większości przypadków) nie można uznać za przesłankę przyznania za nią odszkodowania. Utożsamianie szkody przewidywalnej ze szkodą prawdopodobną wiązałyby się z istotnymi problemami dowodowymi⁷³ oraz mogłyby prowadzić do niedopuszczalnych rezultatów — nie-

---

merciante, en cuya condición orientaba la adquisición a la reventa a terceros, con la consiguiente obtención de un beneficio derivado del margen comercial aplicado sobre el precio de esa reventa. La defectuosa calidad del vino destinado por Rexim a la comercialización a terceros, evidencia la previsible causación de un lucro cesante”.

⁷² Orzeczenie SA w Szczecinie (Polska), 7.02.2013, I ACa 637/12, [http://orzeczenia.szczecin.sa.gov.pl/content/\\$N/15550000000503_I_ACa_000637_2012_Uz_2013-02-07_001](http://orzeczenia.szczecin.sa.gov.pl/content/$N/15550000000503_I_ACa_000637_2012_Uz_2013-02-07_001) [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Nie budzi też wątpliwości, że taki skutek strona pozwana (naruszająca umowę) mogła przewidzieć, pozwana **zawierała już bowiem kontrakty z przedsiębiorcami** z D., ponadto umowa wyraźnie określała przedmiot umowy jako pelet nie zawierający substancji sklejących i trujących”; Orzeczenie Tribunal of International Commercial Arbitration at the Russian Federation Chamber of Commerce and Industry (Rosja), 23.12.2004, 97/2004 [Tłumaczenie: G. Nuridzhanyan, A. Morari], <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/wais/db/cases2/040528r1.html> [Dostęp: 27.11.2021 r.].

⁷³ Por. U. Steinmetzler, *Recht und Ökonomie der Grundstrukturen des Leistungsstörungenrechts im UN-Kaufrecht*, *Schriftenreihe Studien zur Rechtswissenschaft* 79,

dopuszczalne jest bowiem wprowadzenie „granicy prawdopodobieństwa” (50% szansy wystąpienia szkody)⁷⁴, która stanowiłaby granicę pomiędzy szkodą przewidywalną a nieprzewidywalną. Mimo wszystko prawdopodobieństwo wystąpienia szkody (określane na skali od 0% do 100% szansy wystąpienia) nie jest bez znaczenia⁷⁵. Prawdopodobieństwo wystąpienia szkody bywa czasami uwzględniane w orzecznictwie⁷⁶. Podmioty profesjonalne szacują wtedy ryzyko, usiłując wyliczyć prawdopodobieństwo wystąpienia określonych kosztów (a więc także ryzyka wyrządzenia kontrahentowi szkody)⁷⁷. Prawdopodobieństwo i przewidywalność szkody nie są kategoriami tożsamymi, zazębiają się jednak w pewnym stopniu. Brak podstaw do uznania, że szkoda nieprawdopodobna zawsze będzie szkodą nieprzewidywalną (np. ze względu na szczególną wiedzę strony, na postanowienia umowne itd.), jednakże szkody prawdopodobne będą też często przewidywalne. Można zatem z całą pewnością stwierdzić, że im wyższe jest prawdopodobieństwo wystąpienia szkody, „tym bardziej” przewidywalna jest ta szkoda, nawet jeśli niedopuszczalne i niecelowe jest wyznaczanie konkretnej granicy prawdopodobieństwa. Wysokie prawdopodobieństwo (np. powyżej 50%) wystąpienia szkody nie jest więc przesłanką uznania szkody za przewidywalną; prawdopodobieństwo wystąpienia szkody (określane w skali od 0% do 100%) powinno być jednak

---

Kovač, Hamburg, 2001, s. 274. Przytoczony autor argumentuje, że matematyczne obliczenie przewidywalności nie jest możliwe.

⁷⁴ F. Faust, *Die Vorhersehbarkeit...*, s. 33—34.

⁷⁵ Zob. J. Heilmann, *Mängelgewährleistung im UN-Kaufrecht: Voraussetzungen und Rechtsfolgen im Vergleich zum deutschen internen Kaufrecht und zu den Haager Einheitlichen Kaufgesetze*, Duncker & Humblot, Berlin, 1994, s. 578; W. Witz, in: *International einheitliches Kaufrecht: Praktiker-Kommentar und Vertragsgestaltung zum CISG*, Hrsg. W. Witz..., s. 603—604; Por. U. Magnus, *Europäische Kaufrechtsvereinheitlichung*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 1981, Nr. 45, s. 154 — odnośnie do Konwencji ULIS.

⁷⁶ Por. Orzeczenie Oberster Gerichtshof (Austria), 7 Ob 301/01t, 14.01.2002, <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=858&step=FullText> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Auch Mangelfolgeschäden sind, soweit es sich um Vermögensschäden handelt, wie bereits erwähnt, nach dem UN-Kaufrecht grundsätzlich ersatzfähig, wenn der eingetretene Schaden bei Vertragsschluss **als hinreichend wahrscheinliche Folge** erkannt werden konnte”.

Oberlandersgericht Wien (Austria) **1 R 192/16m**, 23.01.2017, https://rdb.manz.at/document/ris.just.JJT_20170123_OLG0009_00100R00192_16M0000_000 [Dostęp: 27.11.2021 r.]; Orzeczenie Federal District Court [New York] (USA), 23.08.2006, (TeeVee Tunes, Inc. et al v. Gerhard Schubert GmbH): „CISG provides that damages for breach include lost profits, subject only to the familiar limitation that the breaching party must have foreseen, or should have foreseen, the loss as a probable consequence”.

⁷⁷ M. Eisenberg, *Probability and Chance in Contract Law*, „UCLA Law Review” 1998, no. 45, s. 1073.

uwzględniane podczas badania, czy strona powinna była przewidywać szkodę; jeśli możliwe jest jego oszacowanie.

Badając, czy strona powinna była uwzględnić określone ryzyko, posiłkować powinno się również relacją pomiędzy wartością transakcji (ceną towarów względnie wartością towarów) a wartością wyrządzonej szkody. W systemach prawnych *Common law* zależność ta nazywana jest *disproportionate compensation* albo po prostu *disproportionality*⁷⁸. Proporcja ta jest okolicznością znaną obu stronom umowy; rozsądne jest, że kalkulacje ryzyka strony będą przeprowadzać przez pryzmat tejże wartości. Jest ona więc związana z przewidywalnością szkody⁷⁹, chociaż — podobnie jak w przypadku prawdopodobieństwa wystąpienia szkody — nie może stanowić samodzielnej i jedynej podstawy rozstrzygnięcia problemu przewidywalności.

6.3. Subiektywna przewidywalność szkody

Badając subiektywną przewidywalność, nie jest konieczne badanie domniemanej wiedzy strony, a co za tym idzie, nie jest konieczna analiza okoliczności i rodzaju podmiotu, w celu ustalenia, jaką wiedzę strona powinna posiadać i jak mogła ona wpłynąć na przewidywalność.

Wykazanie, że strona przewidziała faktycznie określoną szkodę jest przede wszystkim kwestią dowodową. Sprowadzać się będzie często do wskazania, że określone ryzyko było wspomniane w umowie, wynika wprost z praktyki wiążącej strony albo ze zwyczaju bądź też stosowna informacja została przekazana przez stronę przeciwną na etapie negocjacji umowy.

Subiektywna przewidywalność szkody może jedynie rozszerzyć odpowiedzialność odszkodowawczą strony⁸⁰. Faktyczne nieprzewidywanie szkody nie może być zatem użyte w celu wykazania, że strona nie powinna odpowiadać za określoną szkodę⁸¹. Uwzględnianie subiektywnej

---

⁷⁸ Zob. Restatement (Second) of Contract (1979) § 351 (3): „A court may limit damages for foreseeable loss by excluding recovery for loss of profits, by allowing recovery only for loss incurred in reliance, or otherwise if it concludes that in the circumstances justice so requires in order to avoid disproportionate compensation”; L. Garvin, *Disproportionality and the Law of Consequential Damages: Default Theory and Cognitive Reality*, „Ohio State Law Journal” 1998, vol. 59, no. 2, s. 342.

⁷⁹ Por. L. Garvin, *Disproportionality...*, s. 348.

⁸⁰ E. Demir, *Die Schadensersatzregelung im UN-Kaufrecht: Übereinkommen der Vereinten Nationen über Verträge über den internationalen Warenkauf (CISG)*, Stämpfli Verlag, Bern, 2015, s. 159.

⁸¹ K. Cohen, *Achieving a Uniform Law Governing International Sales: Conforming the Damages Provisions of the United Nations Convention on Contracts for the Interna-*

przewidywalności szkody w myśl przepisów CISG oznacza, że korzystne może być dla stron przekazywanie stosownych informacji na temat potencjalnego ryzyka. W niektórych sytuacjach przekazanie stosownej informacji będzie konieczne, aby uzyskać odszkodowanie za określoną szkodę: strona przeciwna — ze względu na nietypową sytuację kontrahenta — nie będzie miała możliwości pozyskania stosownej informacji z innych źródeł⁸². Przekazywanie informacji przez strony umowy przyczynia się do transparentności relacji, jednocześnie zaś — z perspektywy profesjonalisty — istotne jest zachowanie balansu⁸³. „Straszenie” kontrahenta wszystkimi potencjalnymi szkodami związanymi z niewykonaniem kontraktu może co prawda zapewnić uzyskanie odszkodowania za wszystkie szkody, jednak działanie to może zniechęcić stronę do zawierania umowy albo przynajmniej do zawarcia umowy na określonych warunkach⁸⁴.

Strona musi nie tylko przewidzieć ryzyko wystąpienia szkody określonego typu, lecz także jej wysokości. Nie jest oczywiście konieczne przekazanie informacji o możliwości wystąpienia szkody i dokładnej jej wysokości — ta byłaby bowiem niemożliwa do wyliczenia w momencie zawierania umowy. Stosowna informacja od kontrahenta powinna jednak umożliwić nie tylko uświadomienie sobie zagrożenia wystąpienia szkody określonego rodzaju, lecz także przynajmniej przybliżonych konsekwencji finansowych takiej szkody.

7. Podsumowanie

Jednolita wykładnia art. 74 zd. 2 CISG ma kluczowe znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania modelu odpowiedzialności odszkodowawczej w przepisach CISG. Warunkuje ona też bezpośrednio sposób postrzegania tej Konwencji oraz ma wpływ na ocenę, czy zasadne jest wyłączenie jej zastosowanie przez strony umowy.

---

tional Sale of Goods and the Uniform Commercial Code, „University of Pennsylvania Journal of International Economic Law” 2005, no. 26, s. 611—612.

⁸² Orzeczenie Oberlandesgericht Bamberg (Niemcy), 13.01.1999, 3 U 83/98, <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=504&step=FullText> [Dostęp: 27.11.2021 r.]: „Schäden, die durch die besonderen Verhältnisse des Gläubigers, die von ihm getroffenen Dispositionen und wirtschaftlichen Rahmenbedingungen beeinflusst werden, sind im Allgemeinen nur zu ersetzen, wenn sie dem Schuldner bekannt waren”.

⁸³ Por. D. Saidov, *The law...*, s. 120—122.

⁸⁴ Por. D. Saidov, *The law...*, s. 120—122.

Osiągnięcie tego celu jest możliwe przede wszystkim dzięki stosowaniu konkretnie sformułowanego sposobu badania przewidywalności szkody zgodnie z art. 74 zd. 2 CISG⁸⁵, który zapewni precyzyjne badanie szczegółowych zagadnień związanych z przewidywalnością szkody, zachowanie „balansu” pomiędzy luzem decyzyjnym a pewnością prawa, a także dzięki któremu zmniejszone zostanie ryzyko odwołania się do ogólnego rozumienia przewidywalności szkody oraz „posiłkowania się” wiedzą na temat krajowych ograniczeń odpowiedzialności odszkodowawczej.

Bibliografia

- Ackermann T., *Adäquanz und Vorhersehbarkeitsregel: ein transparenter methodischer Ansatz, dargestellt am Beispiel des schweizerischen Haftpflicht- und Vertragsrechts, des Wiener Kaufrechts und des schweizerischen Sozialversicherungsrechts*, Haupt Verlag, Bern, 2001.
- Bianca C., Bonell M., *Commentary on the International Sales Law*, Giuffrè, Milano, 1987.
- Brunner Ch., *UN-Kaufrecht — CISG: Kommentar zum Übereinkommen der Vereinten Nationen über Verträge über den internationalen Warenkauf von 1980 — Unter Berücksichtigung der Schnittstellen zum internen Schweizer Recht*, Stämpfli Verlag, Bern, 2014.
- Cohen K., *Achieving a Uniform Law Governing International Sales: Conforming the Damages Provisions of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Uniform Commercial Code*, „University of Pennsylvania Journal of International Economic Law” 2005, no. 26.
- Demir E., *Die Schadensersatzregelung im UN-Kaufrecht: Übereinkommen der Vereinten Nationen über Verträge über den internationalen Warenkauf (CISG)*, Stämpfli Verlag, Bern, 2015.
- Dölle H., *Kommentar Zum Einheitlichen Kaufrecht*, C.H. Beck, München, 1976.
- Durbas M., *Przewidywalność szkody jako przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej na gruncie Konwencji wiedeńskiej — glosa — V CSK 91/11*, „Monitor Prawniczy” 2014, nr 5.

---

⁸⁵ Wpływ na prawidłową aplikację art. 74 zd. 2 CISG może mieć również to, czy będzie ona badana przez sędziego, czy przez arbitra, zob. M. Kochanowski, *Foreseeability of Damage under CISG Applied in International Arbitration. New Solutions to Old Problems?*, in: *Austrian Yearbook on International Arbitration. 2020*, eds. Christian Klausegger et al., MANZ, Verlag Wien, Wien, 2020.

- Ehlers A., *Establishing a Uniform Interpretation of the CISG: A Case Study of Article 74*, „Nordic Journal of Commercial Law” 2013, no. 2.
- Eisenberg M., *Probability and Chance in Contract Law*, „UCLA Law Review” 1998, vol. 45.
- Faust F., *Die Vorhersehbarkeit des Schadens gemäß Art. 74 Satz 2 UN-Kaufrecht (CISG)*, Mohr Siebeck, Tübingen, 1996.
- Felemegas J., *An international approach to the interpretation of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (1980) as uniform sales law*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2007.
- Ferrari F., *Comparative Ruminations on the Foreseeability of Damages in Contract Law*, „Louisiana Law Review” 1993, vol. 53, no. 4.
- Fogt M., *The Knowledge Test Under the CISG — A Global Threefold Distinction of Negligence, Gross Negligence and De Facto Knowledge*. „Journal of Law and Commerce” 2016, vol. 34, no. 1.
- Gama L. [Sprawozdawca], *CISG Advisory Council Opinion No. 17 Limitation and Exclusion Clauses in CISG Contracts, Adopted by the CISG-AC following its 21st meeting in Bogotá, Colombia, on 16 October 2015*, <http://cisgac.com/opinion-17/>.
- Gotanda J. [Sprawozdawca], *CISG advisory council opinion no. 6: Calculation of Damages under CISG Article 74, Adopted by the CISG-AC at its Spring 2006 meeting in Stockholm, Sweden, 2006*, <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/CISG-AC-op6.html>.
- Heilmann J., *Mängelgewährleistung im UN-Kaufrecht: Voraussetzungen und Rechtsfolgen im Vergleich zum deutschen internen Kaufrecht und zu den Haager Einheitlichen Kaufgesetze*, Duncker & Humblot, Berlin, 1994.
- Herber R., Czerwenka B., *Internationales Kaufrecht: Kommentar zu dem Übereinkommen der Vereinten Nationen vom 11. April 1980 über Verträge über den Internationalen Warenkauf*, Hrsg. R. Herber, B. Czerwenka, C.H. Beck, München, 1991.
- Heuzé V., *La Vente Internationale de Marchandises: Droit Uniforme*, L.G.D.J., Paris, 2000.
- Honnold J., *Documentary history of the uniform law for international sales: the studies, deliberations, and decisions that led to the 1980 United Nations Convention with introductions and explanations*, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer, 1989.
- Honsell H., *Kommentar zum UN-Kaufrecht: Übereinkommen der Vereinten Nationen über Verträge über den Internationalen Warenkauf (CISG)*, Springer, Berlin, 2008.
- Huber U., *Der Uncitral-Entwurf Eines Übereinkommens über Internationale Warenkaufverträge*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 1979, vol. 43, Nr. 3.
- Karollus M., *UN-Kaufrecht: Eine Systematische Darstellung für Studium und Praxis*, Springer, Wien, New York, 1991.
- Keil A., *Die Haftungsbefreiung des Schuldners im UN-Kaufrecht im Vergleich mit dem deutschen und US-amerikanischen Recht*, P. Lang, Köln, 1994.

- Koch A., *Związek przyczynowy jako podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej w prawie cywilnym*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1975.
- Kochanowski M., *Foreseeability of Damage under CISG Applied in International Arbitration. New Solutions to Old Problems?*, in: *Austrian Yearbook on International Arbitration. 2020*, eds. Christian Klausegger et al., MANZ Verlag Wien, Wien, 2020.
- Kranz N., *Die Schadensersatzpflicht nach den Haager Einheitlichen Kaufgesetzen und dem Wiener UN-Kaufrecht*, P. Lang, Frankfurt, Bern, New York, Paris, 1989.
- Machnikowski P., *CISG in Polish case law*, „Internationales Handelsrecht” 2018, Nr. 5.
- Magnus U., *Europäische Kaufrechtsvereinheitlichung*, „Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 1981, Nr. 45.
- Magnus U., *Wiener UN-Kaufrecht (CISG). J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen Wiener UN-Kaufrecht (CISG)*, Sellier — de Gruyter, Berlin, 2018.
- Napierała J., *Odpowiedzialność eksportera i importera za naruszenie umowy międzynarodowej sprzedaży towarów*, ABC, Warszawa, 1998.
- Osajda K., *Kodeks cywilny. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa, 2019.
- Pazdan M., *Konwencja wiedeńska o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów: komentarz*, Zakamycze, Kraków, 2001.
- Piltz B., *Internationales Kaufrecht: Das UN-Kaufrecht in Praxisorientierter Darstellung*, C.H. Beck, München, 2008.
- Rabel E., *Das Recht des Warenkaufs. Eine rechtsvergleichende Darstellung 1. Band*, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1964.
- Rajski J., *Jednolite prawo międzynarodowej sprzedaży towarów*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1996, nr 3.
- Saidov D., *Methods of Limiting Damages under the Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, „Pace International Law Review” 2002, vol. 14, no. 2.
- Saidov D., *The law of damages in international sales: the CISG and other international instruments*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2008.
- Schlechtriem P., Schwenzler I., Schroeter U., *Kommentar zum UN-Kaufrecht (CISG)*, C.H. Beck, München, 2019.
- Schneider E., *Measuring Damages under the CISG — Article 74 of the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, „Pace International Law Review” 1997, vol. 9, no. 1.
- Steinmetzler U., *Recht und Ökonomie der Grundstrukturen des Leistungsstörungenrechts im UN-Kaufrecht*, Schriftenreihe Studien zur Rechtswissenschaft 79, Kovač, Hamburg, 2001.
- Treitel G.H., *Remedies for Breach of Contract. A comparative account*, Clarendon Press, Oxford University Press, Oxford, 1988.
- Vékás L., *The Foreseeability Doctrine in Contractual Damage Cases*, „Acta Juridica Hungarica” 2002, vol. 43, no. 1—2.

- Weitnauer H., *Nichtvoraussetzbarkeit Eines Schadens Nach Art. 82 S. 2 Des Einheitlichen Gesetzes Über Den Internationalen Kauf Beweglichen Sachen*, „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts“ 1981, vol. 4, Nr. 1.
- Witz W., Salger H., Lorenz M., *International einheitliches Kaufrecht: Praktiker-Kommentar und Vertragsgestaltung zum CISG*, Deutscher Fachverlag GmbH, Fachmedien Recht und Wirtschaft, Frankfurt, 2016.
- Zeller B., *Damages under the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Oceana Publications Inc, Oxford, 2018.

Natalia Lubaś^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0001-5936-7200>

Umowy dotyczące spadku obejmującego przedsiębiorstwo rodzinne na przykładzie rozwiązań hiszpańskich

Abstract: The present article addresses the issues relating to the agreements as to family business succession with a particular focus on the Catalan law pertaining thereto. The paper first identifies certain general difficulties that result from lack of official „family business” definition, both at the national and international levels. Then, briefly explains the specificity of the Spanish legal system, that is particularly visible from the perspective of inheritance law, the systems of which Spain has as many as seven, including Catalan, which is of particular interest in the present article. The paper then moves to the family protocol — an institution whose task is to fully and comprehensively assist family enterprises in arranging both internal and external relations with third parties. Then the special attention is devoted to the *heretament* and *pacte successori d'atribució particular* as examples of succession agreements in Catalan law. The admissibility of the succession agreements, as discussed by the author, is closely related to the continuity of family businesses. It is considered an appropriate measure to guarantee their integrity and intergenerational transfer. Therefore the author suggests that the Polish legislator should not cease looking for institutions that would support entrepreneurs in the process of inheritance planning.

Keywords: family business succession — dispositions upon death — agreements as to succession — Spanish law — Catalan law — *heredamiento* — family protocol

---

^{a)} Mgr, Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie, doktorantka w Katedrze Prawa Cywilnego.

1. Wstęp

W państwach, których prawo zakazuje lub znacznie ogranicza zawieranie umów dziedziczenia, podejmuje się różne próby przełamania tych zakazów lub ograniczeń w odniesieniu do przedsiębiorstw rodzinnych.

Próby podjęte we Włoszech¹ oraz we Francji² zostały już omówione w naszym piśmiennictwie. W dalszych rozważaniach zostanie podjęta próba zarysowania zmian, jakie w rozważanym zakresie wprowadzono w Hiszpanii, w tym zwłaszcza w Katalonii.

Wybór Hiszpanii, a w szczególności prawa katalońskiego, nie został dokonany przypadkowo. Katalonia jest regionem o bardzo ugruntowanej i wieloletniej tradycji przedsiębiorstw rodzinnych. Najstarsze hiszpańskie przedsiębiorstwo rodzinne to Codorniu Raventós, kataloński producent win musujących, którego początki datowane są na rok 1551, a w czołówce najstarszych hiszpańskich przedsiębiorstw rodzinnych największą grupę stanowią przedsiębiorstwa katalońskie.

W czasach, gdy tylko ok. 10–15% przedsiębiorstw rodzinnych udaje się przekazać trzeciemu pokoleniu, przykład kataloński jest znakomitą wzorcem wsparcia przedsiębiorców w procesie kształtowania międzypokoleniowego przekazywania własności przedsiębiorstw, będących owocem wieloletnich starań całych rodzin. Szczególnym przykładem jest mocno zakorzeniona historycznie katalońska dbałość o wspólne dobro rodzinne — *casa*, dawniej rozumiane jako całokształt majątku rodzinnego (*patrimonio familiar*), w przeszłości stanowiące głównie gospodarstwo rolne, a dziś przede wszystkim przedsiębiorstwo rodzinne. Dzięki

---

¹ Szerzej na ten temat: P. Blajer, *Umowa o spadek jako narzędzie zmian generacyjnych w rolnictwie — na przykładzie włoskiej instytucji „patto di famiglia”*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2011, z. 2, s. 435—506; C. Caccavale, *Divieto dei patti successori ed attualità degli interessi tutelati. Appunti per uno studio sul Patto di famiglia: profili strutturali e funzionali della fattispecie*, <https://elibrary.fondazione-notariato.it/articolo.asp?art=02/0203&mn=3> [Dostęp: 20.09.2021 r.]; M. Ieva, *Il patto di famiglia*, in: P. Rescigno, M. Ieva, *Trattato breve delle successioni e donazioni*, CEDAM, 2010, s. 317—347; G. Petrelli, *La nuova disciplina del patto di famiglia*, „Rivista del Notariato” 2006, N° 60, s. 401—466.

² Szerzej na ten temat: K. Górniak, *Mandat na wypadek śmierci w prawie francuskim*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2019, z. 4, s. 919—939; J. Pazdan, *Umowy rodzinne o skutkach spadkowych na tle rozporządzenia Nr 650/2012*, w: *Kolizyjne i procesowe aspekty prawa rodzinnego*, red. J. Gołaczyński, W. Popiołek, C.H. Beck, Warszawa, 2019, s. 124; S. Ferré-André, *Le droit français du mandat à effet posthume, une innovation attendue de la loi du 23 juin 2006*, „La Revue du Notariat” [Montréal] 2009, vol. 111, s. 381—391; F. Guillaume, A.-S. Papeil, *Transmission d'une entreprise familiale à un descendant: essai comparatif Suisse—France*, „Semaine judiciaire” 2009, N° 2, s. 33—75.

odpowiednim regulacjom prawnym wychodzącym naprzeciw oczekiwaniom przedsiębiorców Katalonia stała się jednym z najbogatszych regionów Europy, charakteryzujących się ciągłym rozkwitem gospodarczym³.

W polskim prawie spadkowym ustawodawca przez wiele lat troszczył się głównie o losy gospodarstw rolnych, kierowany różnymi pobudkami — bądź to nacjonalizacyjnymi, bądź też ekonomiczno-społecznymi⁴. Nie widział natomiast potrzeby wprowadzania przepisów, które mogłyby ułatwić ochronę przedsiębiorstw i wsparcie ich właścicieli w procesie kształtowania sukcesji. Owszem, wprowadzenie w 2011 r.⁵ instytucji zapisu windykacyjnego zdecydowanie ułatwiło międzypokoleniowy proces przekazywania przedsiębiorstw rodzinnych, m.in. przesądając w art. 981¹ § 2 k.c., że przedmiotem zapisu windykacyjnego może być zarówno gospodarstwo rolne, jak i przedsiębiorstwo, czy też umożliwiając w art. 986¹ k.c. powołanie wykonawcy testamentu do sprawowania zarządu spadkiem, jego zorganizowaną częścią lub oznaczonym składnikiem, a tym samym do zarządu przedsiębiorstwem⁶. W literaturze rozważano także szereg propozycji dotyczących wprowadzenia do naszego prawa innych instrumentów⁷, które mogłyby pomóc w zachowaniu funkcjonowania przedsiębiorstwa i jego przekazywania kolejnym pokoleniom.

W roku 2018⁸, niejako jako zwieńczenie tych poszukiwań, pojawił się nowy instrument, mający na celu ochronę przedsiębiorstwa na wypadek

---

³ F.J. Olmedo Castañeda, *Prohibición de los pactos sucesorios en el Derecho común: cuestionamiento de su ratio legis. Propuesta para su admisibilidad*, „Anuario de Derecho Civil” 2019, vol. 72, fasc. II, s. 471.

⁴ M. Pazdan, *Zarząd sukcesyjny — aspekty kolizyjnoprawne*, w: *Prawo handlowe. Między teorią, praktyką a orzecznictwem. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi A. Strzeczce*, red. P. Piniór, P. Relidziński, W. Wyrzykowski, E. Zielińska, M. Żaba, C.H. Beck, Warszawa, 2019, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mjxw62zogi3damrtgmydqna> [Dostęp: 20.09.2021 r.].

⁵ Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy — Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 85, poz. 458.

⁶ Szerzej na temat relacji wykonawcy testamentu a zarządcy sukcesyjnego — M. Pazdan, *Zarządca sukcesyjny a wykonawca testamentu*, w: „*Ius est ars boni et aequi*”. *Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, red. A. Dańko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys, Wolters Kluwer, Wrocław, 2018, s. 885—894; M. Pazdan, *O rozgraniczaniu statutów i wsyzaniu regulacji prawnej (na przykładzie prawa stosowanego do oceny różnych aspektów powołania i funkcjonowania wykonawcy testamentu i zarządcy sukcesyjnego przedsiębiorstwem)*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, T. 27, s. 159—177.

⁷ Szerzej na ten temat — M. Pazdan, *Zarząd sukcesyjny...*, a także podana tam literatura.

⁸ Ustawa z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwa osoby fizycznej, Dz.U. 2018, poz. 1629.

śmierci, a mianowicie zarząd sukcesyjny. Instytucja ta, wszechstronnie analizowana w literaturze⁹, ma jednak dość ograniczony zasięg, jako że dotyczy jedynie przedsiębiorców zarejestrowanych w Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, a ponadto jest ograniczona w czasie, co przy przewlekłości postępowań spadkowych, a często i skłóceniu potencjalnych spadkobierców, jest niewystarczające do usprawnienia płynnego i nieobarczonego szkodami przejścia przedsiębiorstwa „z rąk do rąk”.

Polski ustawodawca nie powinien ustawiać w poszukiwaniach instytucji, które wspomogą przedsiębiorców w jakże trudnym procesie planowania dziedziczenia i zmian międzypokoleniowych, a także starać się rozwiązać ten problem w sposób jak najpełniejszy. Poszukiwania te może ułatwić znajomość obcych rozwiązań.

2. Przedsiębiorstwo rodzinne — próba definicji

Olbrzymia, a nawet przeważająca większość przedsiębiorstw nie tylko na terenie Europy, lecz również na obszarze całego świata to przedsiębiorstwa rodzinne. Zgodnie z danymi przedstawionymi przez European Family Businesses¹⁰, przedsiębiorstwa te generują ok. 60—90% światowego pozarządowego PKB, zapewniają ok. 50—80% wszystkich miejsc pracy w sektorze prywatnym, ok. 85% start-upów rozpoczyna działalność przy użyciu środków pochodzących z budżetów rodzinnych, a w większości krajów na świecie przedsiębiorstwa rodzinne stanowią 70—95% wszystkich podmiotów gospodarczych.

W Hiszpanii, która jest punktem odniesienia niniejszych rozważań, przedsiębiorstwa rodzinne stanowią aż 85% przedsiębiorstw hiszpańskich i generują 70% zatrudnienia w sektorze prywatnym oraz produktu krajowego brutto¹¹.

⁹ J. Bieluk, *Zarządca sukcesyjny — nowa instytucja w polskim prawie spadkowym*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, vol. 22, nr 4, s. 47—57; R. Blicharz, *Ustanowienie zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem osoby fizycznej po jej śmierci*, w: *Prawo handlowe. Między teorią, praktyką a orzecznictwem...*, red. P. Pinior, P. Relidziński, W. Wyrzykowski, E. Zielińska, M. Żaba; M. Pazdan, *Zarząd sukcesyjny...*; M. Pazdan, *Zarządca sukcesyjny...*, s. 885—894; M. Pazdan, *O rozgraniczaniu statutów...*, s. 159—177.

¹⁰ <https://www.europeanfamilybusinesses.eu/uploads/Modules/Publications/family-business-statistics.pdf> [Dostęp: 8.06.2021 r.].

¹¹ F.J. Olmedo Castañeda, *Prohibición de los pactos sucesorios...*, s. 456.

W hiszpańskim systemie prawnym brak jest ustawowej definicji przedsiębiorstwa rodzinnego (*empresa familiar*). W preambule do dekretu królewskiego nr 171/2007¹² ustawodawca stwierdza, że są to przedsiębiorstwa, w których własność lub uprawnienia decyzyjne należą całkowicie lub częściowo do grupy osób, które są spokrewnione lub spowinowaczone. Koncepcja ta zbiega się z charakterystyką tego typu przedsiębiorstw, dokonaną przez Senat w 2001 r., który mimo przyznania, że nie ma powszechnego konsensusu co do tego, czym jest przedsiębiorstwo rodzinne, wskazał na następujące cechy definiujące: 1) jedna rodzina (jeśli jest to przedsiębiorstwo jednorodzinne) posiada znaczny udział w zasobach kapitału; 2) na podstawie w/w udziału rodzina ta może sprawować kontrolę nad spółką; 3) rodzina uczestniczy w zarządzaniu, stanowiąc (w spółkach korporacyjnych) całość lub większość zarządu spółki; 4) pragnienie rodziny, aby przedsiębiorstwo trwało w czasie, tym samym własność, zarządzanie lub kierownictwo przenoszone są na kolejne pokolenia¹³.

Ze względu na specyficzną tożsamość i wartości, którymi charakteryzują się te przedsiębiorstwa, wymagają one szczególnych regulacji prawnych ułatwiających ich dziedziczenie zarówno w sferze zarządzania, jak i przenoszenia „własności”.

Trudności w zdefiniowaniu pojęcia „przedsiębiorstwa rodzinne” wynikają także z zaangażowania w badanie tych podmiotów wielu dyscyplin naukowych, takich jak: ekonomia, prawo, finanse, socjologia, zarządzanie, rachunkowość, jak również antropologia czy psychologia.

3. Specyfika hiszpańskiego i katalońskiego systemu prawnego

Hiszpania posiada siedem systemów prawa spadkowego o zróżnicowanych cechach i dość odmiennych instytucjach. Hiszpański kodeks cywilny [dalej: h.k.c.]¹⁴ pochodzi z 1889 r., jednak jego kodyfikacja nie doprowadziła do całkowitej unifikacji prawa prywatnego. Księżde Trzeciej, Tytuł III hiszpańskiego kodeksu cywilnego z 1889 r., który zawiera 331 artykułów dotyczących spadków (art. 657—1087), towarzy-

¹² „Boletín Oficial del Estado” [dalej: BOE], N° 65, z dnia 16 marca 2007, s. 11254.

¹³ J. Egea Fernández, *Protocolo familiar y pactos sucesorios. La proyectada reforma de los heredamientos*, InDret 2007, N° 3, s. 9.

¹⁴ Dekret królewski z dnia 24 lipca 1889 r., „Gaceta de Madrid” N° 206, de 25/07/1889, BOE-A-1889-4763.

szą przepisy cywilnoprawne sześciu wspólnot autonomicznych. Artykuł 149 ust. 1 pkt 8 Konstytucji Hiszpanii¹⁵ przewiduje, że do wyłącznej kompetencji państwa należy m.in. „ustawodawstwo cywilne, bez uszczerbku dla zachowania, zmiany i rozwijania przez wspólnoty autonomiczne praw cywilnych, dawnych rad wspólnot¹⁶ lub specjalnych, tam gdzie one istnieją. W każdym wypadku zasady odnoszące się do stosowania i skuteczności norm prawnych, stosunki cywilnoprawne dotyczące form małżeństwa, systemu rejestrów i dokumentów publicznych, podstawy zobowiązań umownych, normy rozstrzygające kolizję ustaw oraz określenie źródeł prawa, z poszanowaniem, w tym ostatnim wypadku, norm dawnego prawa rad wspólnot lub specjalnego”. W ogólnej strukturze wspomnianych autonomicznych wspólnotowych praw cywilnych (*derechos forales*)¹⁷ prawo spadkowe zwykle stanowi ich największą część¹⁸.

Należy podkreślić, że specyfika hiszpańskiego prawa prywatnego (w tym interesującego nas prawa spadkowego) polega na tym, że na wskazanych terytoriach¹⁹ hiszpański kodeks cywilny występuje jedynie jako prawo uzupełniające, w przypadku braku przepisów szczególnych odpowiednich wspólnot. Ciekawą kwestią jest również rozstrzygnięcie kolizji interregionalnych. Zgodnie z art. 16 ust. 1 h.k.c. zastosowanie mają normy kolizyjne prawa prywatnego międzynarodowego, a w szczególności, w odniesieniu do interesujących nas spraw spadkowych, art. 9 ust. 8 h.k.c.²⁰

Jedną z cech specyficznych hiszpańskiego (ale również m.in. katalońskiego) prawa spadkowego jest tzw. *legítima* — część spadku, którą testator nie może rozporządzać (rodzaj rezerwy spadkowej). Pomimo wielu głosów w doktrynie opowiadających się wręcz za nieprzystawalnością tejże instytucji do dzisiejszych czasów, wciąż dzierży ona silną pozycję wśród przepisów prawa spadkowego. Nawet w tak „liberalnym” systemie prawa spadkowego, jak kataloński, nadal wszelkie rozrządzenia zamieszczone w umowie spadkowej dokonane przed śmiercią przyszłego spadkodawcy,

¹⁵ BOE N° 311 z dnia 29 grudnia 1978 r., BOE-A-1978-31229 [tekst jedn.], tekst polski — https://biblioteka.sejm.gov.pl/wp-content/uploads/2015/10/Hiszpania_pol_300612.pdf [Dostęp: 20.09.2021 r.].

¹⁶ W oryginale *forales*.

¹⁷ Bardziej szczegółowe informacje na ten temat podaje J. Krysa, *Niejednolitość terytorialna prawa hiszpańskiego a prawo prywatne międzynarodowe*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2014, T. 14, s. 24 i n.

¹⁸ S. Cámara Lapuente, *New developments in the Spanish Law of Succession*, InDret 2007, N° 4, s. 4.

¹⁹ Katalonia, Bizkaia i Álava, Baleary, Galicja, Aragonia oraz Nawarra.

²⁰ Bardziej szczegółowe rozważania na ten temat: J. Pazdan, *Umowy dotyczące spadku w rozporządzeniu spadkowym Unii Europejskiej*, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 37 i n.

które pociągają za sobą zrzeczenie się prawa do *legítima* lub naruszają jego treść, są nieważne²¹. Istnieją jednak wyjątki od tej reguły w sposób enumeratywny wymienione w art. 451—26 ust. 2 katalońskiego kodeksu cywilnego [dalej: k.k.c.]²².

W preambule do ustawy nowelizującej czwartą księgę katalońskiego kodeksu cywilnego ustawodawca wymienia zasady katalońskiego prawa spadkowego, które odróżniają je od wielu innych systemów prawnych, i w jego mniemaniu sprawdziły się dość dobrze w praktyce spadkowej, dlatego ich zmiana nie została uznana za właściwą. Jednakże, jak zaznaczono w preambule, ten sam system ustanawia, gdy istnieją powody, które to uzasadniają, odpowiednie wyjątki lub modyfikacje²³. Mowa tu o zasadach: konieczności powołania spadkobiercy (*de necesidad de heredero*), uniwersalności tytułu powołania spadkobiercy (*de universalidad del título de heredero*), niepodzielności tytułu dziedziczenia (*de incompatibilidad de títulos sucesorios — nemo pro parte testatus pro parte intestatus decedere potest*)²⁴, bezwarunkowego i bezterminowego nabycia spadku (*de perdurabilidad del título sucesorio — semel heres semper heres*)²⁵ oraz pierwszeństwa tytułu dobrowolnego (*prevalencia del título voluntario*)²⁶.

O ile cztery pierwsze wymienione zasady w sposób oczywisty można określić jako wywodzące się z prawa rzymskiego, o tyle piąta zasada może być traktowana jako preludium *heretament*, instytucji specyficznej

²¹ Art. 451—26 katalońskiego kodeksu cywilnego — BOE N° 190 z dnia 7 sierpnia 2008 r., s. 33735—33788.

²² Są to umowy między małżonkami lub konkubentami pozostającymi w stałym związku partnerskim, w których zrzekają się prawa do *legítima*, które mogłoby im przysługiwać po wspólnych dzieciach, bądź umowy między dziećmi a rodzicami, w których ci ostatni zrzekają się prawa do *legítima*, które mogłoby im przysługiwać po dzieciach albo zawarte między wstępnymi i zstępnymi w umowie dotyczącej dziedziczenia lub darowizny, na mocy której zstępny, który otrzymuje dobra lub pieniądze od swojego wstępnego w zamian za *legítima*, zrzeka się ewentualnego jego uzupełnienia — z zastrzeżeniem, że zostaną one zawarte w formie aktu notarialnego.

²³ BOE N° 190 z dnia 7 sierpnia 2008 r., s. 33735.

²⁴ W prawie katalońskim, w przeciwieństwie do zasad prawa hiszpańskiego, wola przyszłego spadkodawcy jest zawsze uprzywilejowana w odniesieniu do spadku nieobjętego treścią testamentu. Ponadto dopuszczalne jest podstawienie pospolite, pupilarne, *quasi-pupilarne* (wywodzące się z tradycji prawa rzymskiego) lub przykładowe (*ejemplar*). W przypadku braku substytutu lub bezskutecznego jego ustanowienia dochodzi do *ius adscendendi* pomiędzy pozostałymi współspadkobiercami; tematyka ta jednak wymagałaby szerszego opracowania i wykracza poza ramy niniejszego artykułu.

²⁵ Choć w prawie katalońskim istnieje wyjątek od tej zasady, jako że dopuszcza ono fideikomis warunkowy (*fideicomiso condicional*).

²⁶ Ustawodawca kataloński jako źródła powołania do spadku faworyzuje umowę powołania spadkobiercy (*heretament*), a następnie testament, dając w ten sposób prymat woli spadkodawcy, na ostatnim miejscu zaś umieszcza ustawę.

dla prawa katalońskiego, o której będzie mowa poniżej, jako że zakłada przyznanie statusu spadkobiercy za życia przyszedłego spadkodawcy; tym samym jest więc obca prawu rzymskiemu, które co do zasady nie dopuszczało dziedziczenia umownego²⁷.

4. Protokół rodzinny: Rodzinna umowa ramowa?

Formalne porozumienie członków rodziny, umowa ramowa, swoisty kodeks postępowania, a nawet zbiór idei (*ideario*) lub filozofii²⁸ przedsiębiorstwa rodzinnego — to przykłady prób zdefiniowania protokołu rodzinnego. Ustawodawca hiszpański dekretem królewskim nr 171/2007²⁹ z dnia 9 lutego 2007 r. po raz pierwszy zdefiniował w art. 2 instrument stosowany od wielu lat w Hiszpanii, a mianowicie protokół rodzinny (*el protocolo familiar*³⁰). Jest to instytucja, która w pełni, wszechstronny sposób ma pomagać przedsiębiorstwom rodzinnym w układaniu zarówno stosunków wewnętrznych, jak i zewnętrznych z podmiotami trzecimi, m.in. na płaszczyznach prawnej, ekonomicznej, podatkowej czy biznesowej. To swoisty zbiór dokumentów, umów, porozumień zawartych między partnerami/wspólnikami lub z osobami trzecimi, z którymi łączą ich więzi rodzinne, w odniesieniu do spółki nienotowanej na giełdzie, a ich wspólnym celem jest osiągnięcie modelu komunikacji i konsensusu w procesie decyzyjnym regulującym relacje między rodziną, majątkiem i przedsiębiorstwem, które mają wpływ na dany podmiot³¹. Zarówno aspekt podmiotowy, przedmiotowy, jak i formalny protokołu nie stały się przedmiotem regulacji wyżej wspomnianego dekretu, podobnie jak jego treść, która podlega zasadzie swobody umów, ograniczonej przepisami o charakterze ogólnym, zarówno prawa cywilnego (jak np. art. 1255 h.k.c. dotyczący zasady swobody umów), jak i prawa spółek.

²⁷ C. Tort-Martorell, *Sobre el heredamiento como excepción a los principios romanos de derecho sucesorio en el vigente código civil de Cataluña*, „Fundamina. A Journal of Legal History” 2014, N° 20 (2), s. 925—926.

²⁸ J. Egea Fernández, *Protocolo familiar y pactos sucesorios...*, s. 5.

²⁹ BOE N° 65, z dnia 16 marca 2007, s. 11254—11257.

³⁰ Tłumaczone także jako „rejestr rodzinny”, co w mojej opinii nie uwzględnia istoty tejże instytucji (tak m.in. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL-ES/TXT/?from=ES&uri=CELEX%3A52006XC0104%2803%29&qid=1623141710578>) [Dostęp: 20.09.2021 r.].

³¹ Tłumaczenie — Preambuła do dekretu królewskiego nr 171/2007 — BOE N° 65, z dnia 16 marca 2007, s. 11254.

Wspomniany dekret miał skonsolidować stan prawny przedsiębiorstw należących do osób powiązanych więzami rodzinnymi, jako istotnego elementu struktury ekonomicznej krajów rozwiniętych, a także jako odzwierciedlenie specyficznych okoliczności, które warunkują rozwój i trwałość takich przedsiębiorstw. Ustawodawca hiszpański, dla szerszego zastosowania tegoż protokołu w praktyce, wprowadził wiele możliwości rejestracji, o różnym zasięgu, zawsze jednak mających charakter dobrowolny (co podkreśla art. 2 ust. 3 wspomnianego dekretu), ze względu na poufną specyfikę większości postanowień takiego protokołu.

Swoistym pierwowzorem protokołu rodzinnego jest *shareholders agreement* (który pojawił się w Stanach Zjednoczonych w latach sześćdziesiątych XX w.), sankcjonowany w praktykach zarządczych spółek rodzinnych zwłaszcza w krajach anglosaskich, w których uważany jest za dodatkową gwarancję dla osób trzecich, inwestorów i wierzycieli, a dodatkowo dla samych partnerów/wspólników, zapewniając przewidywalność zmian pokoleniowych w przedsiębiorstwie.

Treść protokołu może być bardzo niejednorodna, może bowiem łączyć w sobie zwykle deklaracje dobrych intencji (mało istotne z prawnego punktu widzenia, możliwe do wyegzekwowania jedynie z punktu widzenia moralnego — tzw. *el pacto entre caballeros*) z umowami zawartymi przez członków rodziny, zarówno w formie dokumentu publicznego, jak i prywatnego (ze skutkiem *inter partes* — *el protocolo contractual*), a nawet z innymi postanowieniami (jak te, które wpływają na status prawny akcji lub udziałów czy porozumień dotyczących głosowania), które zwykle są już włączone do statutu/umowy spółki i są skuteczne wobec osób trzecich (*el protocolo institucional*)³².

Treść protokołu zawiera co do zasady klauzule związane z prawami i obowiązkami członków rodziny, którzy go podpisują (wynagrodzenie, standardy kwalifikacji zawodowych, wstąpienie do przedsiębiorstwa i wystąpienie z niego, organizacja rodzinna i spadkowa, umowy przeniesienia udziałów/akcji itp.). Dlatego, jeżeli ogólne warunki umowy są spełnione, osoby, które wyrażą zgodę na podpisanie protokołu o określonej treści, są związane umową, przy zastosowaniu w każdym przypadku ogólnych zasad wykonywania zobowiązań umownych.

Stwierdzenie, że umowna część protokołu ma charakter nietypowej umowy wielostronnej i jest skuteczna *inter partes* nie jest sprzeczne z faktem, że protokołowi rodzinnemu przypisuje się również charakter organizacyjny lub umowy ramowej, której określone postanowie-

---

³² A.S. Fernández-Sancho Tahoces, *La sucesión en la empresa familiar: el protocolo familiar y su publicidad registral*, „Revista Aranzadi de derecho patrimonial” 2009, N° 23, s. 289.

nia wymagają późniejszego opracowania lub wykonania w celu nadania skuteczności jego treści — zwłaszcza, że może dotyczyć osób trzecich. W zależności od przypadku efekt taki jest osiągany przez same statuty/umowy spółek lub umowy pozastatutowe czy też umowy wspólników, a przede wszystkim umowy majątkowe małżeńskie, testamenty lub umowy dziedziczenia zawierane z członkami rodziny.

Należy wziąć pod uwagę, że protokół rodzinny jest dokumentem „prawnie niekompletnym”³³, który dla uzupełnienia wymaga sporządzenia testamentu, zawarcia umowy majątkowej małżeńskiej czy też określonych umów między wspólnikami/„współwłaścicielami” przedsiębiorstwa. Dlatego też jeśli protokół przewiduje, że członków rodziny obowiązuje określony ustrój majątkowy małżeński, aby uniknąć szkodliwych skutków ustania wspólności majątkowej małżeńskiej członka spółki, umowna część protokołu zakłada, że zobowiązanie musi być skonkretyzowane w umowie majątkowej małżeńskiej przez każdego z członków, co jest niezależne od skuteczności *inter partes* umownej części protokołu i odpowiedzialności członków rodziny za niewykonanie zaciągniętych zobowiązań³⁴.

Jeśli chodzi natomiast o testamenty, należy podkreślić, że mając na uwadze wyrażony przez ustawodawcę hiszpańskiego w art. 737 h.k.c. zakaz ograniczeń swobody testowania, jakiegokolwiek zapisy zamieszczone w protokole rodzinnym zmierzające do zobowiązania przyszłego testatora do sporządzenia testamentu o określonej treści lub do jego nieodwoływania³⁵ są bezskuteczne. Swoboda testowania jest szczególnie chroniona w systemie hiszpańskiego prawa spadkowego i nie może stać się przedmiotem zrzeczenia, umowy lub ograniczenia. Dlatego też ze względu na jedną z najbardziej specyficznych cech testamentu, jaką jest każdorazowa możliwość jego odwołania, jego sporządzenie nie gwarantuje przyszłym spadkobiercom właściciela przedsiębiorstwa rodzinnego jego otrzymania.

Protokół rodzinny może przewidywać również powołanie swoistych organów przedsiębiorstwa rodzinnego, jak np. rada krewnych (*Junta de Parientes*) — rodzaj forum rodzinnego, w którym mogą uczestniczyć

³³ J. Egea Fernández, *Protocolo familiar y pactos sucesorios...*, s. 7.

³⁴ N. Alvarez Lata, *Aspectos civiles de la empresa familiar: economía familiar y sucesión hereditaria*, A Coruña 2011, s. 64.

³⁵ Umowy takie (zwane umowami testamentowymi — fr. *contrats testamentaires*) znane są niektórym systemom prawnym (np. większość stanów USA, Wielka Brytania, Norwegia, Dania, Islandia) i mają postać umów zobowiązujących do sporządzenia lub niesporządzenia testamentu (*contract to make, or not to make, a will*), nieodwołania lub powstrzymania się od zmiany testamentu (*contract not to revoke and not to modify a will*) — J. Pazdan, *Umowy rodzinne o skutkach spadkowych...*, s. 121.

wszyscy członkowie rodziny, bez względu na to, czy są „współwłaścicielami” przedsiębiorstwa, czy też nie, i mogą wyrażać swoje uwagi, czy też rada rodzinna (*Consejo de Familia*), której zadaniem może być np. promowanie stosowania protokołu rodzinnego lub ustanawianie kryteriów rozwiązywania sporów³⁶.

Wspomniany wyżej dekret królewski nr 171/2007 nie tylko zdefiniował pojęcie protokołu rodzinnego, lecz także w art. 3 i 4 uregulował kwestie ogłaszania protokołów³⁷, które odpowiadają wprowadzonej aktem tym definicji, zarówno na stronie internetowej przedsiębiorstwa, jak i w rejestrze handlowym. Ogłoszenie protokołu jest możliwe, jeżeli spełnione są określone wymagania, jak ogłoszenie jednego protokołu odnoszącego się do danego przedsiębiorstwa (choć może on być przedmiotem różnych form ogłoszenia), w celu gwarancji bezpieczeństwa obrotu prawnego. Organem odpowiedzialnym za jego ogłoszenie w zgodzie z interesem przedsiębiorstwa/spółki jest organ zarządzający. Ogłoszenie takie musi być zgodne z przepisami o ochronie danych osobowych; należy także uzyskać wyraźną zgodę osób, których dane są ujęte w protokole.

Wprowadzono trzy rodzaje ogłoszenia protokołu, które mogą być traktowane alternatywnie lub kumulatywnie, aby zapewnić jak najlepsze dopasowanie rodzaju ogłoszenia do potrzeb każdego przedsiębiorstwa. I tak, może to być jedynie niewiążące osoby trzecie odnotowanie istnienia protokołu, z odniesieniem do jego danych identyfikacyjnych, ale nie do jego treści (art. 5 dekretu). Druga możliwość to złożenie protokołu lub jego części przy okazji prezentacji rocznych sprawozdań finansowych przez organ zarządzający przedsiębiorstwa (art. 6) — nie korzysta z domniemania jawności materialnej. Natomiast trzecia możliwość to rejestracja w formie aktu publicznego umów współników zawierających klauzule przyjęte w protokole (art. 7) — skuteczna wobec osób trzecich.

Jednym z celów ustawodawcy hiszpańskiego, wypowiedzianych między wierszami preambuły do dekretu dotyczącego protokołów rodzinnych, jest chęć stopniowego osłabiania zakazu zawierania umów dziedziczenia począwszy od wizji protokołu rodzinnego jako instrumentu, za pomocą którego założyciel przedsiębiorstwa rodzinnego zobowiąże się do wyznaczenia następcy.

---

³⁶ C. Gortázar Lorente, *Derecho y empresa familiar: el protocolo y sus instrumentos de desarrollo*, <https://dugi-doc.udg.edu/handle/10256/11162> [Dostęp: 20.09.2021 r.].

³⁷ W doktrynie pojawiają się głosy, czy aby publikowanie treści lub fragmentów protokołów rodzinnych nie jest zbędnym narażaniem przedsiębiorstw rodzinnych na ujawnianie ich strategii, reorganizacji zarządu lub planowanych inwestycji — tak: J. Egea Fernandez, *Protocolo familiar y pactos sucesorios...*, s. 4.

5. *Heretament i pacto successori d'atribució particular*³⁸ jako przykłady umów dziedziczenia w prawie katalońskim

Ustawodawca hiszpański w art. 669 h.k.c. zakazał sporządzania testamentów wspólnych³⁹ (*testamentos mancomunados* — dopuszczalnych w Aragonii, Nawarze i Kraju Basków)⁴⁰, natomiast w art. 1271 zd. 2 h.k.c. (w brzmieniu niezmiennym od 1889 r.) w sposób niefortunny sformułował zakaz zawierania umów dotyczących przyszłego spadku (*herencia futura*), z wyjątkiem umów, których celem jest dokonanie podziału majątku *inter vivos*, lub innych postanowień o podziale majątku, zgodnie z postanowieniami art. 1056 kodeksu cywilnego⁴¹. Kolejnym wyjątkiem, zgodnie z art. 1341 ust. 2 h.k.c., są darowizny na wypadek śmierci⁴², które mogą być dokonywane między przyszłymi małżonkami (krąg osób, które mogą zawrzeć taką umowę, nie obejmuje małżonków ani osób trzecich)⁴³, wyłącznie w ramach umowy małżeńskiej.

³⁸ Częściej w literaturze prawniczej spotykane są hiszpańskie odpowiedniki nazw tych instytucji — *heredamiento* i *pacto sucesorio de atribución particular*.

³⁹ Szerzej na temat testamentów wspólnych: M. Margoński, *Ważność testamentów wspólnych sporządzanych przez obywateli polskich w sprawach spadkowych z elementem transgranicznym*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 10, s. 61—70.

⁴⁰ Testamenty te również mogą być wskazane jako instytucje ułatwiające kształtowanie dziedziczenia przedsiębiorstw rodzinnych, szczególnie w zakresie, w jakim wchodzi one do majątku wspólnego małżonków.

⁴¹ Artykuł ten w akapicie drugim stanowi m.in.: „Testator, który w trosce o zachowanie przedsiębiorstwa lub w interesie swojej rodziny chce zachować niepodzielną eksploatację gospodarczą lub zachować kontrolę nad spółką kapitałową, lub ich grupą, może skorzystać z uprawnienia przyznanego w niniejszym artykule, pod warunkiem wypłacenia w gotówce części spadku, którą testator nie może rozporządzać (*legítima*) pozostałym uprawnionym. W tym celu nie będzie konieczne, aby w majątku spadkowym znajdowała się wystarczająca ilość środków pieniężnych na wypłatę, przy czym możliwe będzie dokonanie wypłaty środków pieniężnych nie pochodzących ze spadku i ustalenie przez spadkodawcę lub wyznaczonego przez niego księgowego odroczenia wypłaty, pod warunkiem, że okres ten nie przekracza pięciu lat liczonych od śmierci spadkodawcy; mogą również mieć zastosowanie wszelkie inne sposoby wygaśnięcia zobowiązań. Jeżeli forma zapłaty nie została ustalona, każdy spadkobierca może żądać przysługującej mu części spadku, którą testator nie może rozporządzać (*legítima*) z dóbr należących do majątku spadkowego. Postanowienia artykułu 843 i pierwszego ustępu artykułu 844 nie mają zastosowania do dokonanego w ten sposób podziału”.

⁴² R. Krause, M. Margoński, *Dziedziczenie po obywatelu Wenezueli zamieszkałym w Polsce: opinia prawna sporządzona przez biegłych ad hoc z zakresu prawa obcego*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2014, T. 15, s. 102.

⁴³ P. Twardoch, *Umowy małżeńskie w prawie prywatnym międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa, 2019, s. 217.

Niefortunne sformułowanie tego zakazu wzbudza wiele wątpliwości w doktrynie — czy dotyczy on spadku jako całości, czy odnosi się również do umów dotyczących poszczególnych przedmiotów, które mogłyby wejść w skład spadku⁴⁴.

Sąd Najwyższy (*Tribunal Supremo*) w wyroku z dnia 22 lipca 1997 r.⁴⁵ wyraził pogląd zgodny z propozycjami zgłoszonymi w doktrynie, że zapis ten odnosi się jedynie do umów dotyczących całego spadku (*universalidad de una herencia*), nie dotyczy natomiast umów rozporządzających przedmiotami określonymi co do tożsamości i istniejącymi w momencie zawierania umowy. Linia orzecznicza budzi jednak sprzeciw przedstawicieli doktryny, którzy uważają, że brak uzasadnienia prawnego, które utrzymywałoby skuteczność zobowiązań dotyczących dziedziczenia bez względu na to, czy dotyczą one całego spadku, czy określonych jego przedmiotów⁴⁶. Podkreślają oni, że umowa nie traci swojego charakteru czy też, że punktem decydującym o zakwalifikowaniu umowy jako dotyczącej dziedziczenia nie jest charakter jej przedmiotu — czy to uniwersalny, czy też syngularny. Co więcej, wyżej wspomniany zakaz został sformułowany o tyle niefortunnie, że w hiszpańskim systemie prawnym istnieją przepisy, które wymieniają umowę dotyczącą spadku jako formę powołania do dziedziczenia, tym samym przyjmując niejako jej funkcjonowanie w obrocie prawnym⁴⁷.

Sam art. 1056 ust. 2 h.k.c. (do którego nawiązuje art. 1271 h.k.c.) został znowelizowany ustawą 7/2003 z dnia 1 kwietnia 2003 r. o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością⁴⁸ w celu, jak to wskazuje preambuła, „umożliwienia uporządkowania relacji między członkami rodziny a sukcesją jednostki produkcyjnej, wyposażenia jej w instrumenty pozwalające zaplanować za życia przedsiębiorcy najwłaściwszą formę sukcesji przedsiębiorstwa we wszystkich jej możliwych konfiguracjach: korporacyjnej, indywidualnej itp.” Reforma ta, zdaniem niektórych przed-

⁴⁴ F.J. Olmedo Castañeda, *Prohibición de los pactos sucesorios...*, s. 473.

⁴⁵ STS 5240/1997.

⁴⁶ L. Díez-Picazo, A. Gullón, *Sistema de Derecho civil*, T. 4, *Derecho de familia, Derecho de sucesiones*, Tecnos, 2006, s. 467 — cytowane za X.M. Requeixo Souto, *Pactos de atribución particular post mortem. Ámbito del artículo 1271, ap. 2 del Código civil*, „Anuario de Derecho Civil” 2012, vol. 65, fasc. IV, s. 1747.

⁴⁷ Jest to m.in. art. 14 ustawy hipotecznej (Dekret z dnia 8 lutego 1946 r., BOE N° 58 z dnia 27 lutego 1946 r., BOE-A-1946-2453, tekst jedn. z dnia 3 czerwca 2021 r.), który stanowi m.in.: „tytułem powołania do spadku, dla celów Rejestru, jest testament, umowa dotycząca dziedziczenia [...]” oraz art. 4 ustawy 7/1998 z dnia 13 kwietnia o ogólnych warunkach zawierania umów z konsumentami (BOE N° 89 z dnia 14 kwietnia 1998 r., BOE-A-1998-8789), który z zakresu zastosowania tejże ustawy wyłącza m.in. „umowy dotyczące dziedziczenia”.

⁴⁸ BOE N° 79 z dnia 2003 r., s. 12679—12689.

stawicielei doktryny, jest „oczywiście niewystarczająca i nie jest skonstruowana jako prawdziwa umowa dziedziczenia, która wyraźnie wyłączała by ogólny zakaz z art. 1271 ust. 2 kodeksu cywilnego”⁴⁹.

Dlatego też, jeśli dopuszczenie umów dziedziczenia zostałoby zharmonizowane odpowiednio z uzasadnionymi „minimalnymi” standardami, które pozwoliłyby na zaspokojenie rzeczywistych potrzeb spadkobierców koniecznych, brak powodu, aby ich nie dopuszczać.

Rozważana dopuszczalność umowy dziedziczenia jest ściśle związana z zachowaniem ciągłości przedsiębiorstw rodzinnych. Uważana jest za odpowiedni środek gwarantujący ich integralność i transfer międzypokoleniowy, co jest szczególnie użyteczne dla hiszpańskiej struktury przedsiębiorstw, biorąc pod uwagę znaczenie, jakie mają w niej przedsiębiorstwa rodzinne⁵⁰.

Uwzględniając statystyki dotyczące przedsiębiorstw rodzinnych, w skali światowej można odnieść to również do innych krajów, w których ten typ przedsiębiorczości zajmuje szczególne miejsce (jak np. Polska). Dopuszczenie sukcesji umownej (*sucesión contractual*) ma szczególne znaczenie dla przedsiębiorstw rodzinnych w sytuacjach, gdy przedsiębiorstwo takie stanowi wspólność majątkową, a małżonkowie wyrażają chęć jednoczesnego, całkowitego lub częściowego, oraz nieodwołalnego przeniesienia własności na ich wspólnych spadkobierców.

Nie ma zatem powodów o charakterze gospodarczym lub legislacyjnym, ani jakiegokolwiek ogólnej zasady prawa, które mogłyby służyć jako ważna i przekonująca podstawa niedopuszczenia umów spadkowych w hiszpańskim prawie cywilnym. Stanowią one instrument prawny w służbie wolności obywatelskiej osób fizycznych, która pozwala im na ukształtowanie dziedziczenia ich majątku i jest szczególnie przydatna dla zapewnienia ciągłości przedsiębiorstw rodzinnych na rzecz najbardziej odpowiedniego i wykwalifikowanego do tego następcy⁵¹.

Ustawą 10/2008 z dnia 10 lipca 2008 r.⁵² ustawodawca kataloński wprowadził zmiany do IV Księgi kodeksu cywilnego Katalonii, dotyczące sukcesji umownej (*sucessió contractual*). Sam zresztą przyznał w preambule do tejże ustawy, że IV Księga kodeksu cywilnego reguluje kwestie umów dziedziczenia w sposób bardziej „otwarty i elastyczny”, nawiązując tym samym do kodeksu prawa spadkowego z dnia 30 grudnia 1991 r.⁵³, który wcześniej normował prawo spadkowe i wyraźnie odwo-

⁴⁹ Tak F.J. Olmedo Castañeda, *Prohibición de los pactos sucesorios...*, s. 457.

⁵⁰ Por. statystyki przedstawione w pkt. 2 niniejszego artykułu.

⁵¹ F.J. Olmedo Castañeda, *Prohibición de los pactos sucesorios...*, s. 456.

⁵² BOE N° 190 z dnia 7 sierpnia 2008 r., s. 33735—33788.

⁵³ *Código de Sucesiones por causa de Muerte en el Derecho Civil de Cataluña* — BOE N° 50 z dnia 27 lutego 1992 r., s. 6762—6789.

ływał się do tradycji prawa rzymskiego co do zasady niedopuszczającego sukcesji umownej.

Jedną z podstawowych różnic między systemem hiszpańskim a katalońskim (po reformie z 2008 r.) jest dopuszczalność w Katalonii tzw. sukcesji umownej, z zastrzeżeniem różnicy pomiędzy umową powołania spadkobiercy (*heretament*) a umową dziedziczenia przysporzeń pod tytułem szczególnym (*pacte successori d'atribució particular*).

Kataloński *heretament*, zanim został po raz pierwszy wprowadzony przez współczesnego ustawodawcę w 1960 r.⁵⁴, od XIII w. był powszechnie stosowaną instytucją prawa zwyczajowego (*derecho consuetudinario*). W XIX w. instytucja ta wyszła naprzeciw oczekiwaniom wielkich, wielopokoleniowych rodów katalońskich, które w celu zaplanowania i zabezpieczenia przekazania kolejnym pokoleniom majątku rodzinnego (*patrimoni familiar*) włączały *heretament* do umów majątkowych małżeńskich, co pozwalało im osiągnąć bardzo ważny cel — zachowanie jedności *casa* (czyli majątku rodzinnego). Dzięki temu, że wywodzi się on z dawnego utrwalonego zwyczaju, jakże odległego od tradycji prawa rzymskiego, a także stopniowo „osadza” się w systemie prawnym o tradycjach romańskich, traktowany jest jako kontrapunkt dla rzymskich zasad prawa spadkowego, które stanowią fundamentalną część naszej kultury prawnej⁵⁵.

Wyżej powołana ustawa nr 10/2008⁵⁶ w art. 431—18 w ust. 1 definiuje *heretament* jako „umowę powołania spadkobiercy, która w sposób nieodwołalny nadaje osobie lub osobom status spadkobiercy uniwersalnego”, a ponadto zastrzega w ust. 2, że status ten jest niezbywalny i nie podlega zabezpieczeniu (egzekucji).

Wcześniej zawieranie takich umów było dopuszczalne jedynie w ramach umów majątkowych małżeńskich (*capitulaciones matrimoniales*). Wspomniana reforma z 2008 r. „odłączyła” *heretament* od prawa rodzinnego i obecnie jest on traktowany jako pierwsze w kolejności, faworyzowane źródło powołania do spadku⁵⁷.

Jedną z kolejnych innowacji wprowadzonych ustawą nr 10/2008 z dnia 10 lipca 2008 r. do IV Księgi k.k.c. jest umowa dziedzicze-

⁵⁴ Ustawa 40/1960 z dnia 21 lipca 1960 r., *Compilación del Derecho Civil Especial de Cataluña*, BOE N° 175, z dnia 22 lipca 1960 r., s. 10215—10245 — kompilacja ta stanowiła rodzaj katalońskiego kodeksu cywilnego i określała m.in. aż 8 typów tejże instytucji.

⁵⁵ C. Tort-Martorell, *Sobre el heredamiento como excepción a los principios romanos de derecho sucesorio en el vigente código civil de Cataluña*, „Fundamina. A Journal of Legal History” 2014, N° si-2, s. 925.

⁵⁶ BOE N° 190 z dnia 7 sierpnia 2008 r., s. 33735—33788.

⁵⁷ Art. 411—3 k.k.c. jako źródła powołania do spadku wymienia: 1) *heretament*, 2) testament i 3) ustawę.

nia przysporzeń pod tytułem szczególnym (*pacte successori d'atribució particular* — art. 431—29 i 431—30 k.k.c.), która pozwala na dokonanie przysporzeń pod tytułem szczególnym przez osoby ją zawierające na „obraz i podobieństwo”⁵⁸ zapisów w dziedziczeniu testamentowym⁵⁹, bez konieczności powoływania w niej spadkobiercy⁶⁰. Pozwala to na przeniesienie przedsiębiorstwa w całości i na jego ochronę przed rozdrobnieniem, jako że podobnie do *heretament* umowy te pozbawione są cechy charakterystycznej dla testamentów, a mianowicie odwołalności⁶¹.

Należy zaznaczyć, że art. 431—14 ust. 1 k.k.c. przewiduje wyjątki od zasady nieodwołalności⁶², dlatego też gdy głównym celem zawarcia takiej umowy była ochrona ciągłości działania przedsiębiorstwa i w umowie zostały zawarte postanowienia dotyczące zarządzania nim, w przypadku nieprzestrzegania tychże postanowień, możliwe będzie jednostronne odwołanie umowy czy też zawartego w umowie postanowienia obejmującego przedsiębiorstwo. Możliwość taka z pewnością stanowi swojego rodzaju „wentyl bezpieczeństwa” dla przedsiębiorcy przekazującego dorobek swojego życia i swoisty bodziec mobilizujący dla jego następcy.

W praktyce rozróżnienie pomiędzy wspomnianymi umowami dziedziczenia obejmującymi przysporzenia a umowami darowizny *inter vivos* z pewnością powoduje pewne trudności interpretacyjne. Inaczej

---

⁵⁸ S. Navas Navarro, *El pacto sucesorio de atribución particular en el Código civil de Cataluña*, InDret 2009, N° 2, s. 4.

⁵⁹ Treść art. 431—30.5 k.k.c. wskazuje, że „w przypadku braku uzgodnień dotyczących poszczególnych przysporzeń zastosowanie mają przepisy dotyczące zapisów, które są zgodne z ich nieodwołalnym charakterem”.

⁶⁰ Należy jednak w tym miejscu zaznaczyć, że już poprzedni Kodeks prawa spadkowego z 1991 r. (Código de Sucesiones por causa de Muerte en el Derecho Civil de Cataluña — BOE N° 50 z dnia 27 lutego 1992 r., s. 6762—6789) wskazywał w art. 68, że „w *heretament* mogą być przewidziane wszelkiego rodzaju warunki, ograniczenia, podstawienia, fideikomisy i zgodne z prawem przywrócenia do stanu poprzedniego, wyznaczenie zarządców i wykonawców oraz powierzanie, ogólnie rzecz biorąc, innym osobom wszelkiego rodzaju obciążeń lub funkcji, z takim samym zakresem, jak w testamentach”, z taką jednak różnicą, że wraz z reformą z 2008 r. umowy te nabrały charakteru nieodwołalnego.

⁶¹ Pojawiają się jednak głosy w doktrynie, które podają w wątpliwość, czy ustawodawca kataloński, formułując treść art. 431—30.5 k.k.c., nie pomylił nieodwołalności umowy dziedziczenia z nieodwołalnością przysporzenia w niej poczynionego. Tak: S. Navas Navarro, *El pacto sucesorio...*, s. 7. Niemniej jednak rozważania te wykraczają poza tematykę niniejszego artykułu.

⁶² a) z powodów wyraźnie uzgodnionych, b) z powodu niedopełnienia zobowiązań przez beneficjariusza, c) ze względu na niemożność zrealizowania celu, który był przedmiotem umowy lub któregośkolwiek z jej postanowień, d) ze względu na zaistnienie istotnej, nieoczekiwanej i nieprzewidywalnej zmiany okoliczności leżących u jej podstaw.

z umowami darowizny *mortis causa*, które nie charakteryzują się niedwołalnością⁶³.

Umowy obejmujące wspomniane przysporzenia mogą też wykazywać pewne podobieństwo do kodycyli⁶⁴, niemniej jednak żadne z nich nie może być tytułem powołania do spadku, jako że, jak już wcześniej wspomniano, ustawodawca kataloński w sposób taksatywny wymienił źródła powołania do spadku: *heretament*, testament i ustawę.

Kolejna instytucja pomocna w planowaniu sukcesji to umowy dotyczące zrzeczenia się prawa do *legítima* w przypadkach, na jakie pozwala ustawodawca kataloński⁶⁵. W sposób pośredni mogą one również ułatwiać przekazywanie przedsiębiorstw rodzinnych, o ile ich zawarcie doprowadza do uniknięcia rozdrobnienia spadku, a tym samym ochronę przedsiębiorstwa⁶⁶.

6. Katalońskie umowy dziedziczenia na tle rozporządzenia 650/2012

Ze względu na niejednorodność terytorialną hiszpańskiego prawa spadkowego, o której była już mowa, często dochodzi do poszukiwania rozwiązań kolizyjnych nie tylko na płaszczyźnie międzynarodowej, lecz również interregionalnej, o czym także była już mowa.

Podobnie jak w wielu innych krajach europejskich, istotne zmiany w prawie obowiązującym w Hiszpanii związane są z wejściem w życie rozporządzenia UE nr 650/2012⁶⁷. W rozporządzeniu tym, w art. 3 ust. 1 pkt b, zamieszczona została definicja umowy dotyczącej spadku. Zgodnie z tym przepisem, „umowa dotycząca spadku oznacza umowę, w tym umowę wynikającą z testamentów wzajemnych, która odpłatnie

⁶³ J. Egea Fernández, *Protocolo familiar y pactos sucesorios...*, s. 27.

⁶⁴ Á. Serrano de Nicolás, *Pactos sucesorios de atribución particular: Su relación con otras instituciones sucesorias del propio Código Civil de Cataluña*, „Revista General de Derecho Romano” 2011, N° 16, https://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=410630&d=1 [Dostęp: 20.09.2021 r.].

⁶⁵ Omówiony w przyp. 22 art. 451—26 k.k.c.

⁶⁶ J. Egea Fernández, *Protocolo familiar y pactos sucesorios...*, s. 28.

⁶⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego, Dz.Urz. UE L 201/107, 27.07.2013.

lub nieodpłatnie tworzy, zmienia lub pozbawia praw do przyszłego spadku, lub przyszłych spadków, po co najmniej jednej osobie będącej stroną umowy”. Analizując termin „umowa dotycząca spadku”, należy również mieć na uwadze zakres zastosowania rozporządzenia, określony w art. 3 ust. 1 lit. a⁶⁸.

Po dokonaniu analizy rozwiązań wprowadzonych przez ustawodawcę katalońskiego może pojawić się pytanie, czy umowy takie, jak umowa powołania spadkobiercy (*heretament*), czy umowa dziedziczenia przysporzeń pod tytułem szczególnym (*pacte successori d'atribució particular*), mieszczą się w zakresie pojęcia „umowa dotycząca spadku”, zdefiniowanego w art. 3 ust. 1 pkt b wspomnianego rozporządzenia. Należy na to pytanie udzielić odpowiedzi twierdzącej. Wcześniej (przed wspomnianą wyżej reformą z 2008 r.) zawieranie takich umów było dopuszczalne w Katalonii jedynie w ramach umów majątkowych małżeńskich, co mogłoby nasuwać wątpliwości co do ich kwalifikacji (jak ma to miejsce np. we Francji w przypadku klauzul przyznających pozostałemu przy życiu małżonkowi majątek wspólny w całości (*clause d'attribution intégrale au conjoint survivant*)⁶⁹). Obecnie, przy uwzględnieniu zmian uprzednio wprowadzonych przez ustawodawcę katalońskiego, objęcie tych umów zakresem art. 3 ust. 1 pkt b rozporządzenia nie nasuwa wątpliwości.

7. Podsumowanie

Pożądana wydaje się całościowa reforma dziedziczenia przedsiębiorstw rodzinnych ze względu na ich znaczenie zarówno społeczne, jak i gospodarcze, tak w aspekcie czysto wewnętrznym, jak i międzynarodowym. Należy przy tym brać pod uwagę ich wkład w produkcję i generowanie zatrudnienia, a także ich wyjątkowość, która przejawia się w połączeniu typowej dla przedsiębiorczości zasady wydajności z cha-

---

⁶⁸ „Dziedziczenie” oznacza dziedziczenie majątku po osobie zmarłej i obejmuje wszystkie formy przejścia składników majątku, praw i obowiązków na skutek śmierci, czy to na podstawie dobrowolnego rozrządzenia na wypadek śmierci, czy to w drodze dziedziczenia ustawowego.

⁶⁹ A. Bonomi, *The regulation on Matrimonial Property and Its Operation in Succession Cases — Its Interaction with the Succession Regulation and Its Impact on Non-participating Member States*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, T. 26, s. 79; P. Twardoch, *Odgraniczenie statutów stosunków majątkowych małżeńskich od innych statutów*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2015, T. 17, s. 97.

rakterystyczną dla stosunków rodzinnych zasadą uczuciowości. W ostatnich latach jesteśmy świadkami wielu przemian społecznych — malejący wskaźnik urodzeń, większy stopień niezależności dzieci od rodziców (co można traktować jako wynik tendencji wyraźnie indywidualistycznych), zmiana modelu rodziny z wielopokoleniowej na nuklearną⁷⁰. Wszystko to czyni ochronę przedsiębiorstwa rodzinnego jeszcze bardziej skomplikowaną. Dlatego pojawiły się sugestie⁷¹, by w celu ochrony przedsiębiorstwa rodzinnego, jako istotnej części struktury gospodarczej, wzmocnić rodzinę jako pierwszą i zarazem podstawową komórkę społeczną.

Jedną z propozycji, która pojawiła się na arenie międzynarodowej i miała na celu ułatwienie planowania sukcesji przedsiębiorstw (w tym także rodzinnych), było wprowadzenie do przygotowywanego rozporządzenia spadkowego jako jednej z możliwości wyboru prawa właściwego w sprawach spadkowych — prawa siedziby przedsiębiorstwa. Jak twierdzi A. Davì⁷², jeden z autorów tejże propozycji, ułatwiłoby to ochronę przedsiębiorstwa ze względu na daleko sięgające różnice w systemach prawnych poszczególnych państw (dotyczące zarówno kwestii rezerwy/zachowku, jak też dopuszczalności zawierania umów dziedziczenia). Propozycja ta nie weszła do rozporządzenia nr 650/2012. Przepis art. 22 tego rozporządzenia przewiduje jedynie wybór prawa państwa, którego obywatelem jest spadkodawca w chwili wyboru lub w chwili śmierci. Nasuwa się pytanie, czy nie należałoby do tej propozycji powrócić. Z kolei ustawodawcy krajowi państw członkowskich Unii Europejskiej powinni, wykorzystując doświadczenia partnerów, wzbogacić wachlarz instrumentów wspomagających przedsiębiorców rodzinnych w tej jakże skomplikowanej dla nich materii, jaką jest sukcesja przedsiębiorstwa.

Także polski ustawodawca nie powinien ustawać w poszukiwaniu instytucji, które wspomogą przedsiębiorców w procesie planowania dziedziczenia. Dotychczasowe rozważania skłaniają do wniosku, że zarówno wprowadzona przez ustawodawcę polskiego instytucja zarządu sukcesyjnego, jak i zapis windykacyjny w postaci wprowadzonej w 2011 r. nie

⁷⁰ A. Kwak, *Od rodziny nuklearnej Talcotta Parsonsa do wielości form życia rodzinnego współcześnie*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2019, nr 4, s. 129.

⁷¹ F.J. Olmedo Castañeda, *La empresa familiar en el Derecho español: necesidad de una regulación jurídica*, El Notario del Siglo XXI, Revista 84, <https://www.elnotario.es/hemeroteca/revista-84/9281-la-empresa-familiar-en-el-derecho-espanol-necesidad-de-una-regulacion-juridica> [Dostęp: 20.09.2021 r.].

⁷² A. Davì, *L'autonomie de la volonté en droit international privé des successions dans la perspective d'une future Réglementation Européenne*, in: *Les successions internationales dans l'UE — Perspectives pour une harmonisation*, Würzburg, DNotI, 2004, s. 396.

gwarantują należytej ochrony przedsiębiorstw rodzinnych w toku zmian pokoleniowych, zarówno w aspekcie strukturalnym, podmiotowym, jak i ekonomicznym.

Uwzględniając przytoczone wyżej argumenty, można by rozpocząć dyskusję nad wprowadzeniem w Polsce nowych instrumentów prawnych, które, przy zachowaniu specyfiki polskiego prawa spadkowego i charakterystycznych dla niego instytucji, w odpowiedni sposób zabezpieczałyby losy przedsiębiorstw rodzinnych podlegających zmianom pokoleniowym. Wydaje się, że interesującą propozycję stanowić mogłaby umowa dziedziczenia w przedstawionej powyżej postaci przysporzeń pod tytułem szczególnym (*pacte successori d'atribució particular*). Zdaje się ona zapewniać odpowiednią ochronę przechodzącemu zmiany pokoleniowe przedsiębiorstwu rodzinnemu, pozwalając na zachowanie jego integralności, uniknięcie nieracjonalnych podziałów, a nadto możliwość określenia dysponującego odpowiednimi kwalifikacjami „następcy”⁷³, zgodnie z wolą przyszłego spadkobiercy⁷⁴. Wprowadzenie takiej regulacji wiązałoby się nieuchronnie ze złagodzeniem wynikającego z art. 1047 k.c. zakazu zawierania umów o spadek po osobie żyjącej.

Protokół rodzinny, opisany w tym artykule, także mógłby znaleźć odpowiednik w polskim porządku prawnym w formie dostosowanej do polskich realiów. Jest to instytucja oryginalna i nieznaną wcześniej polskiemu porządkowi prawnemu, niemniej jednak wprowadzony do naszego prawa odpowiednik hiszpańskiego protokołu rodzinnego mógłby stanowić jeden ze sposobów wsparcia w najtrudniejszych momentach procesu zmian pokoleniowych (nie tylko w przypadku śmierci przedsiębiorcy, lecz także ciężkiej choroby czy tymczasowej niemożności zarządzania przedsiębiorstwem), a przede wszystkim wspomóc przedsiębiorstwa rodzinne w układaniu zarówno stosunków wewnętrznych, jak i zewnętrznych z podmiotami trzecimi. Instrument taki byłby potrzebny szczególnie w przypadku przedsiębiorstw rodzinnych nieobjętych zakresem zastosowania instytucji zarządu sukcesyjnego.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, że dostępność licznych odpowiednio skonstruowanych instrumentów prawnych może być traktowana jedynie jako zaleta systemu prawnego, pozwalająca na dopasowanie i przystosowanie tychże instrumentów do po-

---

⁷³ Z uwzględnieniem wprowadzonych w katalońskim prawie spadkowym wyjątków od zasady nieodwołalności opisanych wyżej, stanowiących niejako wentyl bezpieczeństwa dla przedsiębiorcy przekazującego dorobek swojego życia i swoisty bodziec mobilizujący dla jego następcy.

⁷⁴ *Heretament* również wydaje się ciekawą propozycją, aczkolwiek z pewnością przez wielu przedstawicieli doktryny uważana będzie za zbyt rewolucyjną, jako że stanowi ona odrębny od testamentu tytuł powołania do spadku.

trzeb danego przedsiębiorcy i zaspokojenie jednego z głównych interesów państwa, jakim jest zapewnienie kontynuacji działalności gospodarczej.

Bibliografia

- Alvarez Lata N., *Aspectos civiles de la empresa familiar: economía familiar y sucesión hereditaria*, Netbiblo, A Coruña, 2011.
- Bieluk J., *Zarządca sukcesyjny — nowa instytucja w polskim prawie spadkowym*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, T. 22, nr 4, s. 47—57.
- Blaier P., *Umowa o spadek jako narzędzie zmian generacyjnych w rolnictwie — na przykładzie włoskiej instytucji „patto di famiglia”*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2011, z. 2, s. 435—506.
- Blicharz R., *Ustanowienie zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem osoby fizycznej po jej śmierci*, w: *Prawo handlowe. Między teorią, praktyką a orzecznictwem. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi A. Strzępcze*, red. P. Pinior, P. Relidzyński, W. Wyrzykowski, E. Zielińska, M. Żaba, C.H. Beck, Warszawa, 2019, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mjxw62zogi3damrtgmydkni>.
- Bonomi A., *The regulation on Matrimonial Property and Its Operation in Succession Cases — Its Interaction with the Succession Regulation and Its Impact on Non-participating Member States*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, T. 26, s. 71—89.
- Caccavale C., *Divieto dei patti successori ed attualità degli interessi tutelati. Appunti per uno studio sul Patto di famiglia: profili strutturali e funzionali della fattispecie*, <https://elibrary.fondazione-notariato.it/articolo.asp?art=02/0203&mn=3>.
- Caló E., *El proyecto de Reglamento de la Unión Europea sobre la ley aplicable a las sucesiones: lo que no se ha dicho*, InDret 2010, N° 3, s. 2—10.
- Cámara Lapuente S., *New developments in the Spanish Law of Succession*, InDret 2007, N° 4, s. 2—49.
- Carrascosa González J., *El Reglamento Sucesorio Europeo 650/2012 de 4 Julio 2012: análisis crítico*, Rapid Centro, Murcia, 2019.
- Davì A., *L'autonomie de la volonté en droit international privé des successions dans la perspective d'une future Réglementation Européenne*, in: *Les successions internationales dans l'UE — Perspectives pour une harmonisation*, Wüzburg, DNotI, 2004, s. 387—415.
- Egea Fernández J., *Protocolo familiar y pactos sucesorios. La proyectada reforma de los heredamientos*, InDret 2007, N° 3, s. 2—36.
- Fernández-Sancho Tahoces A.S., *La sucesión en la empresa familiar: el protocolo familiar y su publicidad registral*, „Revista Aranzadi de derecho patrimonial” 2009, N° 23, s. 287—306.

- Ferré-André S., *Le droit français du mandat à effet posthume, une innovation attendue de la loi du 23 juin 2006*, „La Revue du Notariat” [Montréal] 2009, vol. 111, s. 381—391.
- Gortázar Lorente C., *Derecho y empresa familiar: el protocolo y sus instrumentos de desarrollo*, <https://dugi-doc.udg.edu/handle/10256/11162>.
- Górniak K., *Mandat na wypadek śmierci w prawie francuskim*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2019, z. 4, s. 919—939.
- Guillame F., Papeil A.-S., *Transmission d'une entreprise familiale à un descendant: essai comparatif Suisse—France*, „Semaine judiciaire” 2009, N° 2, s. 33—73.
- Ieva M., *Il patto di famiglia*, in: P. Rescigno, M. Ieva, *Trattato breve delle successioni e donazioni*, CEDAM, 2010, s. 317—347.
- Krause R., Margoński M., *Dziedziczenie po obywatelu Wenezueli zamieszkałym w Polsce: opinia prawna sporządzona przez biegłych „ad hoc” z zakresu prawa obcego*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2014, T. 15, s. 87—104.
- Krysa J., *Niejednolitość terytorialna prawa hiszpańskiego a prawo prywatne międzynarodowe*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2014, T. 14, s. 9—50.
- Kwak A., *Od rodziny nuklearnej Talcotta Parsonsa do wielości form życia rodzinnego współcześnie*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2019, nr 4, s. 129—146.
- Margoński M., *Ważność testamentów wspólnych sporządzanych przez obywateli polskich w sprawach spadkowych z elementem transgranicznym*, „Przegląd Sądowy” 2010, nr 10, s. 61—70.
- Navas Navarro S., *El pacto sucesorio de atribución particular en el Código civil de Cataluña*, InDret 2009, N° 2, s. 2—35.
- Olmedo Castañeda F.J., *La empresa familiar en el Derecho español: necesidad de una regulación jurídica*, „El Notario del Siglo XXI” — Revista 84, <https://www.elnotario.es/hemeroteca/revista-84/9281-la-empresa-familiar-en-el-derecho-espanol-necesidad-de-una-regulacion-juridica>.
- Olmedo Castañeda F.J., *Prohibición de los pactos sucesorios en el Derecho común: cuestionamiento de su ratio legis. Propuesta para su admisibilidad*, „Anuario de Derecho Civil” 2019, vol. 72, fasc. II, s. 447—483.
- Pazdan J., *Umowy dotyczące spadku w rozporządzeniu spadkowym Unii Europejskiej*, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Pazdan J., *Umowy dziedziczenia w Rozporządzeniu Unii Europejskiej z 2012 r. w sprawach spadkowych*, w: *Rozprawy cywilistyczne. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Edwardowi Drozdowi*, red. M. Pecyna, J. Pisuliński, M. Podrecka, LexisNexis, Warszawa, 2013.
- Pazdan J., *Umowy rodzinne o skutkach spadkowych na tle rozporządzenia Nr 650/2012*, w: *Kolizyjne i procesowe aspekty prawa rodzinnego*, red. J. Gołaczyński, W. Popiołek, C.H. Beck, Warszawa, 2019, s. 117—125.
- Pazdan M., *O rozgraniczaniu statutów i wsysaniu regulacji prawnej (na przykładzie prawa stosowanego do oceny różnych aspektów powołania i funk-*

- cjonowania wykonawcy testamentu i zarządcy sukcesyjnego przedsiębiorstwem), „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, T. 27, s. 159—177.
- Pazdan M., *Umowy dziedziczenia w polskim prawie prywatnym międzynarodowym*, „Studia Iuridica Silesiana” 1979, nr 5, s. 151—168.
- Pazdan M., *Zarząd sukcesyjny — aspekty kolizyjnoprawne*, w: *Prawo handlowe. Między teorią, praktyką a orzecznictwem. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi A. Strzępce*, red. P. Pinior, P. Relidzyński, W. Wyrzykowski, E. Zielińska, M. Żaba, C.H. Beck, Warszawa, 2019, <https://sip.legalis.pl/document-full.seam?documentId=mjxw62zogi3damrtgmydqna>.
- Pazdan M., *Zarządca sukcesyjny a wykonawca testamentu*, w: „*Ius est ars boni et aequi*”. *Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Józefowi Frąckowiakowi*, red. A. Dańko-Roesler, M. Leśniak, M. Skory, B. Sołtys, Wolters Kluwer, Wrocław, 2018, s. 885—894.
- Pazdan M., Zachariasiewicz M., *Highlights and Pitfalls of the EU Succession Regulation*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2020, T. 26, s. 125—187.
- Petrelli G., *La nuova disciplina del patto di famiglia*, „Rivista del Notariato” 2006, N° 60, s. 401—466.
- Pisuliński J., *Pojęcie umowy dziedziczenia w prawie prywatnym międzynarodowym oraz umowy dotyczącej spadku w rozporządzeniu spadkowym*, w: *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Wolters Kluwer, Warszawa, 2015, s. 144—167.
- Requeixo Souto X.M., *Pactos de atribución particular post mortem. Ámbito del artículo 1271, ap. 2 del Código civil*, „Anuario de Derecho Civil” 2012, vol. 65, fasc. IV, s. 1745—1781.
- Rodríguez-Uría Suárez I., *La ley aplicable a los pactos sucesorios*, Universidade de Santiago de Compostela, 2014.
- Rodríguez-Uría Suárez I., *La ley aplicable a las sucesiones mortis causa en el Reglamento (UE) 650/2012*, InDret 2013, N° 2, s. 2—58.
- Serrano de Nicolás Á., *Pactos sucesorios de atribución particular: Su relación con otras instituciones sucesorias del propio Código Civil de Cataluña*, „Revista General de Derecho Romano” 2011, N° 16, https://www.iustel.com/v2/revistas/detalle_revista.asp?id_noticia=410630&d=1.
- Tort-Martorell C., *Sobre el heredamiento como excepción a los principios romanos de derecho sucesorio en el vigente código civil de Cataluña*, „Fundamina. A Journal of Legal History” 2014, N° si-2, s. 925—937.
- Twardoch P., *Odgraniczenie statutów stosunków majątkowych małżeńskich od innych statutów*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2015, T. 17, s. 81—102.
- Twardoch P., *Rozgraniczenie statutu spadkowego i prawa właściwego dla małżeńskiego ustroju majątkowego na tle rozporządzenia spadkowego i regulacji krajowych dotyczących stosunków majątkowych między małżonkami oraz projektu rozporządzenia w sprawie małżeńskich ustrojów majątkowych*, w: *Nowe europejskie prawo spadkowe*,

red. M. Pazdan, J. Górecki, Wolters Kluwer, Warszawa, 2015, s. 228—243.

Twardoch P., *Umowy małżeńskie w prawie prywatnym międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa, 2019.

Maciej Zachariasiewicz^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0002-2848-0216>

Swobodny przepływ dokumentów w Unii Europejskiej: znaczenie i oddziaływanie rozporządzenia 2016/1191

Abstract: The article is dedicated to the (still relatively unknown) EU Regulation 2016/1191. The Regulation disposes of some of the formalities with respect to circulation of the public documents within the EU. In particular, no legalization in any form, including the apostille under the Hague Convention, is needed with respect to documents covered by the Regulation. Unlike originally planned by the Commission, the Regulation does not, unfortunately, complete a more challenging goal of mandating recognition of the civil status throughout the Union. This issue still remains subject to national conflict-of-law rules. Moreover, the scope of the Regulation is relatively narrow. It does not, again regrettably, apply to many public documents which are crucial in cross-border transactions (excerpts from commercial registers, powers of attorney for sale of immovable property).

The author analyses to what extent Regulation 2016/1191 offers progress in circulation of documents. This question is first raised in light of the long standing application of the Hague Apostille Convention. The author then attempts to discern the effective role of the Regulation, given the fact that under Article 1138 of the Polish Code of Civil Procedure, no legalization in any form is in principle required for the foreign public documents to be treated as authentic and official proof in Poland (although the practice often is to ask for the apostille even if not required by law). Still, the Regulation 2016/1191 might come of assistance for the parties in some respects. First, it will facilitate acceptance of Polish public documents in those Member States, which have so far required apostille. Second, the Regulation may help to overcome an incorrect practice in Poland of requiring apostille by the officials, where Article 1138 actually dispenses of such formality. Third, the Regulation introduces an administrative cooperation based on the IMI system which

---

^{a)} Dr hab., Akademia Leona Koźmińskiego.

allows to verify doubts as to the authenticity of the public document from another Member States. This last feature of the Regulation, it is argued, may prove of its true value to the freedom of circulation of public documents within the EU.

Keywords: free circulation of documents — public documents in EU — regulation 2016/1191 — recognition of civil status in EU — Hague Apostille Convention

1. Wprowadzenie

Począwszy od dnia 16 lutego 2019 r. zaczęto stosować rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1191 z dnia 6 lipca 2016 r. w sprawie promowania swobodnego przepływu obywateli przez uproszczenie wymogów dotyczących przedkładania określonych dokumentów urzędowych w Unii Europejskiej, zmieniające rozporządzenie (UE) nr 1024/2012 [dalej: rozporządzenie 2016/1191 lub rozporządzenie]¹. Rozporządzenie, z kilku powodów, o których mowa będzie w niniejszym opracowaniu, pozostaje instrumentem stosunkowo słabo znanym, zwłaszcza w Polsce, i to pomimo wydania w 2019 r. specjalnej ustawy doprecyzowującej sposób działania mechanizmów przewidzianych w rozporządzeniu 2016/1191². Było też przedmiotem niewielkiego (i raczej krytycznego) zainteresowania polskiej doktryny³. Pomimo stosunkowo wąskiego zakresu zastosowania i innych okoliczności, z uwagi na które trudno mówić o rewolucji w obszarze swobodnego obiegu dokumentów urzędowych w ramach Unii, rozporządzenie 2016/1191 może jednak odegrać tu określoną rolę. Ułatwienie tej swobody jest zresztą wprost zdefiniowane jako główny cel rozporządzenia⁴. Poprzez swobodę obiegu dokumentów urzędowych wspierane jest szersze dążenie prawodawcy unijnego do promowania swobodnego przepływu osób w ramach Unii Europejskiej. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej [dalej: TFUE]⁵,

¹ Dz.Urz. UE z 26.07.2016, L 200/1.

² Ustawa z dnia 4 kwietnia 2019 r. o przedkładaniu niektórych dokumentów urzędowych w państwach członkowskich Unii Europejskiej, Dz.U.2019.860 [dalej: ustawa z 2019 r.].

³ P. Czubik, *Oddziaływanie europejskiego rozporządzenia legalizacyjnego nr 2016/1191 oraz ustawy o przedkładaniu niektórych dokumentów urzędowych w państwach członkowskich Unii Europejskiej na zakres czynności notariusza polskiego*, „Rejent” 2021, nr 4, s. 51 i n.; P. Mostowik, *Kwestia zakresu zastosowania rozporządzenia UE nr 1191/2016 do zagranicznej rejestracji stanu cywilnego*, „Rodzina i Prawo” 2016, nr 37, s. 97 i n.

⁴ Zob. motyw 1. Preambuły rozporządzenia 2016/1191.

⁵ Dz.Urz. UE z 26.10.2012, C 326/47.

w art. 21, ustanawia zasadę swobodnego przepływu obywateli. W ustępie 2 tego przepisu przewidziano kompetencję Parlamentu Europejskiego i Rady do ustanawiania przepisów, które są konieczne dla osiągnięcia tego celu. Podstawą prawną rozporządzenia 2016/1191 stał się właśnie art. 21 ust. 2 TFUE, a ponadto art. 114 TFUE dotyczący wewnętrznego rynku⁶, nie zaś art. 81 Traktatu dotyczący współpracy sądowej w sprawach cywilnych⁷.

Realizując cel swobodnego obiegu dokumentów, rozporządzenie 2016/1191 wprowadza trzy rodzaje uproszczeń w przedstawianiu dokumentów urzędowych w innych państwach UE⁸. Po pierwsze, znosi wymóg uzyskania legalizacji w jakiegokolwiek postaci (w tym *apostille*) w odniesieniu do dokumentów objętych rozporządzeniem (art. 4 rozporządzenia). Po drugie, wprowadza uproszczenia formalności dotyczących kopii poświadczonych za zgodność z oryginałem (art. 5 rozporządzenia⁹), oraz,

⁶ Zob. Uzasadnienie Wniosku dotyczącego Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie promowania swobodnego przepływu obywateli i przedsiębiorstw poprzez uproszczenie przyjmowania określonych dokumentów urzędowych w Unii Europejskiej i zmieniające rozporządzenie (UE) nr 1024/2012, COM(2013) 228 final [dalej: Projekt rozporządzenia z 2013 r.], s. 11. W lit. zob. np. C. Tsouka, *Simplifying the Circulation of Public Documents in the European Union-Present and Future Solutions*, „ELTE Law Journal” 2015, s. 45.

⁷ W razie zastosowania tego przepisu w grę mogłaby wchodzić regulacja art. 81 ust. 3 TFUE, w którym przewiduje się, że „środki dotyczące prawa rodzinnego mające skutki transgraniczne są ustanawiane przez Radę stanowiącą zgodnie ze specjalną procedurą prawodawczą”, a „Rada stanowi jednomyślnie po konsultacji z Parlamentem Europejskim”. Ponieważ zakres rozporządzenia 2016/1191 w dużym stopniu dotyczy także aspektów prawa rodzinnego, mogłoby to oznaczać konieczność jednomyślnego ustanowienia omawianego aktu prawnego. Wskazując jako podstawę prawną art. 21 ust. 2 TFUE, uniknięto konieczności przyjęcia rozporządzenia jednomyślną decyzją Rady. Tak np. G.-R.D. Groot, D.D. Groot, *Recognition of Civil Status (Certificates), with Special Attention to Secondary Recognition of Documents Already Recognized in Another Member State*, in: *Researches in European Private Law and Beyond: Contributions in Honour of Reiner Schulze's Seventieth Birthday*, eds. A. Janssen, H. Schulte-Nölke, Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, Baden-Baden, 2020, s. 284.

⁸ Rozporządzenie 2016/1191 weszło w życie i rozpoczęto jego stosowanie w Zjednoczonym Królestwie jeszcze przed datą zakończenia okresu przejściowego i wdrożeniowego (tzw. *implementation period completion day*), wyznaczonego przez Umowę o wystąpieniu Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej z Unii Europejskiej i Europejskiej Wspólnoty Energii Atomowej (2019, C 384 I, s. 1) na dzień 31 grudnia 2020 (zob. art. 126 tej Umowy). Zgodnie z sekcją 3 European Union Withdrawal Act 2018 (ustawy o wyjściu z Unii Europejskiej), bezpośrednio stosowalne prawo Unii, które było stosowane przed tą datą, pozostaje częścią prawa Zjednoczonego Królestwa i jest nadal stosowane (tzw. *retained EU law*).

⁹ Art. 5: „1. Jeżeli państwo członkowskie wymaga przedłożenia oryginału dokumentu urzędowego wydanego przez organy innego państwa członkowskiego, organy tego państwa członkowskiego, w którym dokument urzędowy jest przedkładany, nie wymagają

po trzecie, wprowadza wielojęzyczne standardowe formularze, dzięki którym tłumaczenia niektórych dokumentów nie mogą być wymagane (art. 6—11 rozporządzenia). Ponadto, rozporządzenie wprowadza instrumenty współpracy administracyjnej (art. 13—16 rozporządzenia), które opierają się na systemie wymiany informacji na rynku wewnętrznym (IMI), co przydatne może być zwłaszcza dla wyjaśniania wątpliwości co do autentyczności przedstawianych dokumentów. Wreszcie, rozporządzenie przewiduje obowiązki notyfikacyjne państw członkowskich (art. 21—25 rozporządzenia), dzięki którym gromadzone są i udostępniane publiczności przez portal e-Justice¹⁰ przydatne dla praktyki informację.

Pomimo pierwotnych planów w tym zakresie (o czym niżej w pkt. 2), rozporządzenie 2016/1191 nie wprowadza natomiast obowiązku uznawania stosunków prawnych, które stwierdzone są określonym dokumentem urzędowym (co wyraźnie podkreślono w art. 2 ust. 4 rozporządzenia). Kwestia ta pozostaje domeną stosowania prawa właściwego dla określonego stosunku prawnego, wskazanego na podstawie relewantnych norm kolizyjnych. Z tego powodu z reguły ocenia się, że wkład rozporządzenia 2016/1191 w obszarze swobodnego przepływu osób w ramach Unii jest dość skromny¹¹. Ponadto, podkreśla się¹², z jednej strony, że jeszcze przed przyjęciem rozporządzenia 2016/1191 istniał szereg regulacji międzynarodowych, które w dużej mierze realizowały analogiczne funkcje¹³, a z drugiej — w polskim kontekście — że brak konieczności uzyskiwania legalizacji lub *apostille* na zagranicznych dokumentach wynika już z art. 1138 k.p.c., co czyni rozporządzenie 2016/1191 zbędnym w jego głównym punkcie, tj. rezygnacji z legalizacji lub *apostille* dla dokumentów urzędowych objętych rozporządzeniem (zob. pkt 7). Celem

---

przedłożenia jego kopii poświadczonej za zgodność z oryginałem. 2. Jeżeli państwo członkowskie dopuszcza przedstawienie kopii dokumentu urzędowego poświadczonej za zgodność z oryginałem, organy tego państwa członkowskiego akceptują kopię poświadczoną za zgodność z oryginałem sporządzoną w innym państwie członkowskim”. Uproszczenie formalności dotyczących kopii nie jest przedmiotem bliższej analizy w niniejszej pracy. Zob. na ten temat P. Czubik, *Oddziaływanie...*, s. 63 i n., który dostrzega w tym istotny element liberalizacyjny rozporządzenia 2016/1191.

¹⁰ https://e-justice.europa.eu/551/EN/public_documents.

¹¹ G.-R.D. Groot, D.D. Groot, *Recognition...*, s. 286; A. Vettorel, *Eu regulation no. 2016/1191 and the circulation of public documents between EU member states and third countries*, „Cuadernos Derecho Transnacional” 2017, vol. 9, no. 1, s. 343.

¹² Tak w szczególności P. Czubik, *Oddziaływanie...*, s. 51 i n.

¹³ W szczególności Konwencja nr 17 w sprawie zwolnienia od legalizacji niektórych aktów i dokumentów, sporządzona w Atenach dnia 15 września 1977 r., przygotowana pod egidą Międzynarodowej Komisji Stanu Cywilnego (podpisana przez stosunkowo niewiele państw, ale wiążąca Polskę), na podstawie której akty i dokumenty stanu cywilnego z innych państw-stron przyjmowane są jako autentyczne bez wymogu legalizacji lub równorzędnej procedury.

niniejszego opracowania jest próba identyfikacji obszarów, w których rozporządzenie może być jednak przydatne dla praktyki prawniczej. Aby dostrzec, dlaczego ma ono znaczenie dla obywateli polskich, należy na nie spojrzeć nie tylko z perspektywy polskiej, lecz także szerszej — europejskiej.

Tytułem wstępu należy — w ślad za G.-R. de Groot i D. de Groot¹⁴ — wyjaśnić, że przyjmowanie zagranicznych dokumentów (ich swobodny przepływ) może potencjalnie odnosić się do czterech aspektów, które dotyczą ich oddziaływania w krajowym porządku prawnym. Po pierwsze, jest to kwestia autentyczności dokumentu, tj. stwierdzenia, że dokument pochodzi od kompetentnego organu, w tym, że podpis (i/lub stempel) na nim widniejący jest autentyczny, a podpisana osoba działała w charakterze urzędowym. Po drugie, w związku z okolicznością sporządzenia zagranicznego dokumentu w języku obcym powstaje kwestia jego tłumaczenia na język państwa przyjmującego dokument. Po trzecie, istotne jest ustalenie mocy dowodowej zagranicznego dokumentu. Po czwarte zaś, kluczowe jest pytanie, na ile „przyjmowanie” zagranicznego dokumentu może i powinno oznaczać również uznanie materialnoprawnego stosunku nim stwierdzonego.

Jak zasygnalizowano już wyżej, rozporządzenie 2016/1191 bez wątplenia nie dotyczy ostatniego ze wskazanych aspektów. Odnosi się jednak do pierwszego z nich (stwierdzenia autentyczności dokumentu) oraz drugiego (tłumaczenia). Według niektórych¹⁵, dotyka także aspektu trzeciego (mocy dowodowej). Moim zdaniem, tak nie jest. Żadne z postanowień rozporządzenia nie wypowiada się na temat mocy dowodowej dokumentów objętych zakresem rozporządzenia, a sam fakt obowiązku ich przyjmowania jako autentyczne bez konieczności legalizacji kwestii tej nie przesądza. Co więcej, w motywie 47. preambuły zaznaczono, że: „państwa członkowskie powinny mieć możliwość utrzymania lub zawierania między sobą dwustronnych lub wielostronnych porozumień w kwestiach, które nie wchodzą w zakres stosowania niniejszego rozporządzenia, takich jak wartość dowodowa dokumentów urzędowych”. Ze stwierdzenia tego wprost wynika, że rozporządzenie 2016/1191 nie reguluje kwestii mocy dowodowej dokumentów urzędowych. Z polskiej perspektywy problem w praktyce jednak nie powstaje, ponieważ zgodnie z art. 1138 k.p.c. zagraniczne dokumenty urzędowe mają moc dowodową równą dokumentom polskim. Dotyczy to nie tylko dokumentów pochodzących z innych państw członkowskich, lecz z każdego zakątka globu. Nie istnieje zatem nawet przestrzeń na dalej idącą w tym zakresie regulację unijną.

¹⁴ G.-R.D. Groot, D.D. Groot, *Recognition...*, s. 285—286.

¹⁵ G.-R.D. Groot, D.D. Groot, *Recognition...*, s. 285.

2. Z dużej burzy mały deszcz: brak uznawania stosunków stwierdzonych dokumentem

W 2010 r. Komisja Europejska przedstawiła dokument zatytułowany Zielona Księga: Ograniczenie formalności administracyjnych w stosunku do obywateli — swobodny przepływ dokumentów urzędowych i uznawanie skutków powodowanych przez akty stanu cywilnego [dalej: Zielona Księga]¹⁶. W Zielonej Księdze Komisja zidentyfikowała trudności, z jakimi borykają się obywatele UE przemieszczający się do innych państw członkowskich (a zwłaszcza osiedlający się w tych państwach). Z jednej strony wskazano na utrudnienia dotyczące konieczności dopełniania różnych formalności w związku z przedstawianiem dokumentów urzędowych z innych państw członkowskich (legalizacja lub *apostille*, tłumaczenia, inne). Z drugiej, podkreślono trudności wynikające z okoliczności, że stan cywilny obywatela UE nabyty w jednym państwie może nie być uznawany w innych państwach. Komisja zarysowała zatem inicjatywę ustawodawczą, której przedmiotem byłyby ułatwienia w dopełnianiu formalności dotyczących dokumentów, ale także zmierzające do polepszenia sytuacji obywateli UE w kontekście uznania ich stanu cywilnego na płaszczyźnie materialnoprawnej. W tym drugim obszarze Komisja zarysowała trzy warianty: pomoc władzom krajowym w znalezieniu rozwiązań praktycznych, uznawanie oparte na harmonizacji norm kolizyjnych oraz „uznawanie całkowite”, tj. nakaz uznawania materialnoprawnych skutków aktów stanu cywilnego w pełnej rozciągłości. Ten ostatni wariant — najdalej idący — zmierzał zatem w istocie do przyjęcia w obrębie Unii Europejskiej regulacji, na podstawie której następowałoby pełne uznanie stosunków/sytuacji prawnych stwierdzonych aktami stanu cywilnego (pokrewieństwa, małżeństwa itd.) i innych okoliczności, potwierdzanych takimi aktami (nazwiska, daty urodzenia itd.).

Przyjęcie pełnego uznawania stosunków prawnych stwierdzanych aktami stanu cywilnego byłoby z pewnością krokiem milowym w kierunku swobodnego przepływu osób w ramach Unii. Propozycja ta spotkała się jednak z silnym oporem w niektórych państwach członkowskich (w tym w Polsce). Wskazywano m.in., że działanie Unii w tym kierunku byłoby wkroczeniem w obszar prawa rodzinnego, do czego UE nie ma kompetencji¹⁷.

¹⁶ KOM (2010) 747 wersja ostateczna.

¹⁷ Zob. P. Mostowik, *Kwestia...*, s. 100; P. Mostowik, *O planach ujednoczenia regul dowodzenia oraz wzajemnej skuteczności rejestracji stanu cywilnego w państwach członkowskich Unii Europejskiej (Zielona księga z 14 grudnia 2010 r.)*, „Metryka” 2011, nr 1, s. 63 i n.

Istotną rolę odegrały tu z pewnością także obawy przed koniecznością uznawania stosunków rodzinnoprawnych, które nie są znane (czy wręcz są nieakceptowane) w części państw członkowskich (np. małżeństwa jednopłciowe, stosunki filiacyjne pomiędzy rodzicami tej samej płci i ich dziećmi, rodzicielstwo ukształtowane na skutek urodzenia dziecka przez matkę zastępczą itd.)¹⁸. W krajach takich, jak Polska, istnieje — co odnotować należy z przykrością — bardzo silny opór organów państwa (w tym sądów) do uznawania jakichkolwiek skutków tego typu stosunków małżeńskich i rodzinnych — także w przypadkach, gdy ukształtowane zostały one za granicą, a następnie wchodzą w kontakt z polskim obszarem prawnym¹⁹.

Ostatecznie, przyjęte rozporządzenie 2016/1191 w żaden sposób nie reguluje problematyki uznawania stosunków prawnych stwierdzonych dokumentami urzędowymi ani nie nakazuje uznawania skutków, jakie mogą wiązać się z takimi stosunkami prawnymi. W art. 2 ust. 4 rozporządzenia podkreślono nawet wyraźnie, że „Niniejsze rozporządzenie nie ma zastosowania do uznawania w państwie członkowskim skutków prawnych związanych z treścią dokumentów urzędowych wydawanych przez organy innego państwa członkowskiego”. W tym zakresie założenia Zielonej Księgi nie zostały w jakimkolwiek stopniu zrealizowane. Rozporządzenie 2016/1191 ograniczyło się do ułatwień na płaszczyźnie formalności dotyczących przedkładania dokumentów w innych państwach UE²⁰.

---

¹⁸ Zob. P. Mostowik, *Kwestia...*, s. 106. Por. M. Wojewoda, *Jeszcze o uznawaniu stanu cywilnego w stosunkach transgranicznych*, „Metryka” 2020, nr 1, s. 92—93; M. Wojewoda, *Swobodny przepływ i uznawanie aktów stanu cywilnego. Uwagi na tle Zielonej księgi poświęconej ograniczeniu formalności administracyjnych w stosunku do obywateli*, „Metryka” 2011, nr 2, s. 169.

¹⁹ Dotyczy to m.in. możliwości korzystania: z ubezpieczenia zdrowotnego małżonka tej samej płci (NSA, 25.10.2016, II GSK 866/15), z zasiłku opiekuńczego z powodu konieczności osobistego sprawowania opieki nad partnerką tej samej płci (SO Gdańsk, 3.09.2010 r., XV Ua 41/10), ze zwolnienia z podatku od spadków i darowizn dostępnego dla członków najbliższej rodziny (NSA, 20.03.2012, II FSK 1704/10; NSA, 10.10.2013, II FSK 2770/11), a także z prawa do zmiany nazwiska na nazwisko partnera (NSA, 10.10.2017, II OSK 293/16; WSA Gliwice, 10.03.2017, II SA/GI 1187/16). Dotyczy to również odmowy transkrypcji (niestanowiącej jednak przypadku uznania skutków materialnoprawnych) aktów małżeństwa par jednopłciowych (zob. NSA, 28.02.2018, II OSK 1112/16; WSA Warszawa, 8.01.2019, IV SA/Wa 2618/18; WSA Warszawa, 25.01.2019, IV SA/Wa 2717/18; WSA Warszawa, 18.09.2019, IV SA/Wa 1638/19) lub aktów urodzenia dzieci par jednopłciowych (NSA, 2.12.2019, II OPS 1/19; WSA Szczecin, 19.03.2020, II SA/Sz 1075/19; WSA Łódź, 5.02.2020, III SA/Łd 617/19).

²⁰ Brak — na tle rozporządzenia 2016/1191 — obowiązku uznawania materialnoprawnej sytuacji prawnej powstałej w innym państwie członkowskim podkreśla także RG J. Kokott, w Opinii w sprawie C-490/20 V.M.A. v. Stoliczna obsztina, rajon „Panczarewo”, ECLI:EU:C:2021:296, pkt. 106 i 130.

Pomimo porażki Zielonej Księgi z 2010 r., problematyka uznawania stosunków rodzinnych nie odeszła całkiem do unijnej historii. Nowa Komisja Europejska pod przywództwem Ursuli von den Leyen²¹ podjęła bowiem inicjatywę dotyczącą uznawania rodzicielstwa (i tylko rodzicielstwa) w obrębie Unii Europejskiej. Chodzi o „zapewnienie uznawania w całej Unii rodzicielstwa, które ustanowiono w jednym z krajów UE, tak aby dzieci zachowywały swoje prawa w sytuacjach transgranicznych, w szczególności gdy ich rodziny podróżują lub przemieszczają się w obrębie UE”²². Inicjatywa jest na razie na dość wczesnym etapie. Na chwilę obecną toczą się publiczne konsultacje. Komisja zbiera także opinie interesariuszy²³ i powołała grupę ekspercką, która ma jej pomóc opracować stosowny projekt legislacyjny²⁴. Już po pierwszych reakcjach²⁵ widać, że inicjatywa ta będzie uznawana za kontrowersyjną i najprawdopodobniej spotka się z silnym oporem w niektórych częściach Europy. Zakłada się przy tym, że podstawą prawną ewentualnego rozporządzenia będzie art. 81 ust. 3 TFUE, co oznacza, że konieczne będzie uzyskanie jednomyślności w Radzie dla jego przyjęcia. Jej uzyskanie z pewnością będzie trudne, a Polska — przynajmniej przy obecnym układzie politycznym — prawdopodobnie będzie należała do najgorętszych przeciwników regulacji, której przedmiotem miałyby być uznawanie rodzicielstwa w postaci, w jakiej zostało ono ukształtowane w innym państwie członkowskim.

W mojej ocenie należy wyrażać nadzieję, że projekt ten odniesie sukces. Oczywiście jest, że brak uznania stosunku rodzicielstwa stanowi duże utrudnienie dla obywateli UE w korzystaniu ze swobody przemieszczania się i osiedlania w innych państwach członkowskich. Utrudnienia te przejawiają się we wszystkich obszarach funkcjonowania rodzin z dziećmi i wykonywania władzy rodzicielskiej, od prozaicznych, wypadkowych zdarzeń dnia codziennego (gdy nieuznany rodzic miałaby wyrazić zgodę na określone skutki wobec dziecka, np. w szkole), po kwestie fundamentalne, gdy konieczna jest zgoda obydwu rodziców, aby określone skutki prawne mogły nastąpić.

---

²¹ Która zapowiedziała inicjatywę w swym przemówieniu we wrześniu 2020 r. następującymi słowami: „If you are parent in one country, you are parent in every country”.

²² Zob. informację o inicjatywie na stronach Komisji: <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12878-Recognition-of-parenthood-pl>.

²³ https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12878-Cross-border-family-situations-recognition-of-parenthood/public-consultation_en.

²⁴ <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/expert-groups/consult?lang=en&groupID=3765>

²⁵ Zob. protokół z posiedzenia grupy eksperckiej z dnia 11.06.2021 r.: <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groups-register/screen/meetings/consult?lang=en&meetingId=27555&fromExpertGroups=true>.

3. W kierunku stopniowej redukcji wymogów formalnych w zakresie potwierdzania autentyczności zagranicznych dokumentów

W uproszczeniu, ewolucję wymogów formułowanych odnośnie do przedstawiania i akceptowania jako autentyczne zagranicznych dokumentów urzędowych podzielić można na trzy etapy. Przed rokiem 1961, tj. do momentu przyjęcia haskiej konwencji znoszącej wymóg legalizacji zagranicznych dokumentów urzędowych [dalej: konwencja haska z 1961 r.]²⁶, dominowała konieczność uzyskiwania legalizacji za pośrednictwem placówek dyplomatycznych i konsularnych („legalizacja konsularna”). Proces ten był najczęściej skomplikowany i długotrwały. Wiązał się ze sporymi utrudnieniami dla zainteresowanych stron.

Od czasu rozpoczęcia stosowania konwencji haskiej z 1961 r.²⁷ datować możemy drugi etap, który charakteryzuje się zniesieniem wymogu legalizacji we wcześniejszym rozumieniu²⁸ i zastąpieniem go koniecznością potwierdzenia autentyczności dokumentu²⁹ za pomocą klauzuli *apostille*, tj. formalności przeprowadzanej jako pojedyncza czynność urzędowa (zob. art. 3 konwencji) i mająca charakter jednolity dla wszystkich państw członkowskich (w formie klauzuli na dokumencie lub dołączonej do dokumentu — zob. art. 4 konwencji). Klauzula *apostille* jest w istocie uproszczoną formą legalizacji dokumentów³⁰. Każde z państw członkowskich wyznacza organy kompetentne do uzyskiwania klauzul *apostille* na dokumentach, które mają być następnie przedstawiane w innym państwie członkowskim. W Polsce organem tym jest Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Konwencja haska z 1961 r. stała się jednym z największych sukcesów Haskiej Konferencji Prawa Prywatnego Międzynarodowego.

²⁶ Dz.U. 2005, nr 112, poz. 938.

²⁷ W wielu państwach konwencja stosowana jest już od lat sześćdziesiątych XX w. Zob. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=41>. W Polsce od 2005 r.

²⁸ W art. 2 konwencji haskiej z 1961 r. zdefiniowano legalizację jako: „czynność, poprzez którą przedstawiciel dyplomatyczny lub urzędnik konsularny państwa, w którym dokument ma być przedłożony, poświadcza autentyczność podpisu, charakter, w jakim działała osoba podpisująca dokument, i, w razie potrzeby, tożsamość pieczęci lub stempla, którym jest on opatrzony”.

²⁹ A ściślej: „autentyczności podpisu, charakteru, w jakim działała osoba, która podpisała dokument, oraz, w razie potrzeby, tożsamości pieczęci lub stempla, którym opatrzony jest dokument” — zob. art. 3 konwencji.

³⁰ M. Boryczko, *Wyjątki, które stały się regułą*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 14.03.2014.

Na chwilę obecną jej stronami jest już 121 państw na świecie, co oznacza, że ma ona prawdziwie globalny zasięg. Rutyna uzyskiwania klauzuli *apostille* utrwaliła się tak dalece, że formalność ta jest uznawana w praktyce za oczywisty wymóg, którego należy dopełnić w celu potwierdzenia autentyczności zagranicznych dokumentów. Co więcej, praktyka ta stała się tak powszechna, że stosowana (i niejednokrotnie wymagana) jest także tam, gdzie konieczność taka nie wynika z przepisów prawa (o czym niżej w pkt. 4).

Zniesienie obowiązku dokonywania wszelkich form legalizacji, w tym uzyskiwania klauzuli *apostille*, uznać można natomiast za trzeci etap ewolucji w omawianym obszarze. Jego istota polega na tym, że zagraniczne dokumenty urzędowe uznajemy za autentyczne — identycznie jak krajowe — bez konieczności dopełniania jakichkolwiek formalności w tym przedmiocie. Obecnie jesteśmy świadkami tego trzeciego etapu. Rezygnacja z wszelkich formalności w celu potwierdzenia autentyczności dokumentu odbywa się przy tym dwutorowo. Po pierwsze, może to mieć miejsce w związku z rezygnacją z legalizacji (w tym z klauzuli *apostille*) przez poszczególnych ustawodawców krajowych (jak ma to miejsce np. w Polsce — o czym niżej w pkt. 4). W tym zakresie należy jednak zauważyć, że taka rezygnacja nie jest bynajmniej powszechna. Wiele państw jako zasadę przyjmowało i najprawdopodobniej nadal będzie przyjmować konieczność uzyskania legalizacji lub co najmniej klauzuli *apostille* w celu autentyfikacji zagranicznego dokumentu urzędowego. Po drugie, proces ten jest — przynajmniej w obrębie Unii Europejskiej — wymuszany przez kolejne rozporządzenia unijne przyjmowane w obszarze współpracy sądowej w sprawach cywilnych. Legalizacji (lub *apostille*) nie wymaga się dla (wszystkich lub niektórych) dokumentów urzędowych wydawanych na podstawie: rozporządzenia Bruksela I bis³¹ (art. 61³²), rozporządzenia spadkowego³³ (art. 74), rozporządzenia Bruksela II bis³⁴

---

³¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.Urz. UE L nr 351, s. 1.

³² „Nie wymaga się legalizacji ani żadnych podobnych formalności w odniesieniu do dokumentów wydanych w państwie członkowskim w kontekście niniejszego rozporządzenia”.

³³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z 4.07.2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego powiadomienia spadkowego, Dz.Urz. UE L nr 201, s. 107.

³⁴ Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z 27.11.2003 r. o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej, uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000.

(art. 52³⁵), rozporządzenia alimentacyjnego³⁶ (art. 65), rozporządzenia upadłościowego³⁷ (art. 22)³⁸, rozporządzenia dotyczącego małżeńskich ustrojów majątkowych³⁹ (art. 61), rozporządzenia dotyczącego skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich⁴⁰ (art. 61) oraz rozporządzenia dotyczącego europejskiego zabezpieczenia na rachunku bankowym⁴¹ (art. 40). Oczywiście, zniesienie legalizacji w kontekście wskazanych rozporządzeń dotyczy przede wszystkim orzeczeń sądów objętych swobodą ich przepływu w obrębie UE (a także ugód sądowych). Obejmuje ono jednak także inne dokumenty urzędowe wydawane na podstawie tych rozporządzeń (np. dokumenty urzędowe takie, jak akty notarialne, posiadające cechę wykonalności w rozumieniu art. 58 rozporządzenia Bruksela I bis). Najnowszym zaś aktem prawnym, w którym znosi się — w stosunku do określonej kategorii dokumentów urzędowych wydawanych przez organy państw członkowskich Unii — wymóg legalizacji we wszelkiej formie (w tym *apostille*) jest interesujące nas w tym miejscu rozporządzenie 2016/1191. Akt ten dotyczy innego jeszcze (niż dotychczasowe rozporządzenia) rodzaju dokumentów urzędowych (o czym szczegółowo niżej), rozszerzając zatem zakres rezygnacji z legalizacji i *apostille* na kolejne kategorie dokumentów wydawanych w państwach członkowskich.

---

³⁵ „Dokumenty określone w artykułach 37, 38 i 45 oraz pełnomocnictwo procesowe nie wymagają ani legalizacji, ani innej podobnej formalności”.

³⁶ Rozporządzenie Rady (WE) nr 4/2009 z 18.12.2008 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń oraz współpracy w zakresie zobowiązań alimentacyjnych, Dz.Urz. UE L nr 7, s. 1.

³⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/848 z 20.05.2015 r. w sprawie postępowania upadłościowego (wersja przekształcona), Dz.Urz. UE L 141 z 2015, s. 19.

³⁸ Na tle rozporządzenia upadłościowego brak konieczności uzyskiwania legalizacji (w tym *apostille*) na dokumentach przedkładanych w celu uznania wszczęcia postępowania (w tym orzeczenia o ogłoszeniu upadłości) potwierdził SN w post. z 26.01.2018 r., II CSK 174/17.

³⁹ Rozporządzenie Rady (UE) 2016/1103 z 24.06.2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących małżeńskich ustrojów majątkowych, Dz.Urz. UE L 183 z 8.07.2016, s. 1.

⁴⁰ Rozporządzenie Rady (UE) 2016/1104 z 24.06.2016 r. wdrażające wzmocnioną współpracę w dziedzinie jurysdykcji, prawa właściwego oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach dotyczących skutków majątkowych zarejestrowanych związków partnerskich, Dz.Urz. UE L 183 z 8.07.2016, s. 30.

⁴¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 655/2014 z 15.05.2014 r. ustanawiające procedurę europejskiego nakazu zabezpieczenia na rachunku bankowym w celu ułatwienia transgranicznego dochodzenia wierzytelności w sprawach cywilnych i handlowych, Dz.Urz. UE L 189 z 27.06.2014, s. 59.

4. Wymóg legalizacji dokumentów za pomocą klauzuli *apostille* a art. 1138 k.p.c.

Konwencja haska z 1961 r. weszła w życie w Polsce 14 sierpnia 2005 r. Znajduje ona zatem zastosowanie do zagranicznych dokumentów urzędowych pochodzących z innych państw stron konwencji. Nie oznacza to jednak, że formułowany w niej wymóg uzyskania klauzuli *apostille* w odniesieniu do zagranicznych dokumentów urzędowych spełnić trzeba w każdym przypadku. Zgodnie bowiem z art. 3(2) konwencji, „Jednakże czynność wymieniona w poprzednim ustępie [klauzula *apostille* — M.Z.] nie może być wymagana, gdy ustawy, inne przepisy prawne lub praktyka obowiązująca w Państwie, w którym dokument jest przedłożony, lub umowa między dwoma lub większą liczbą Umawiających się Państw, zniosły lub uprościły legalizację lub zwolniły taki dokument z legalizacji”. Innymi słowy, klauzula *apostille* może być wymagać tylko o tyle, o ile w prawie wewnętrznym danego państwa przewidziany jest wymóg legalizacji konsularnej dokumentu urzędowego. Jeśli wymogu takiego brak, to nie znajduje zastosowania również wymóg legalizacji poprzez uzyskanie klauzuli *apostille*. Jak podkreśla się w doktrynie, „klauzula *apostille* stanowi maksimum w zakresie uwierzytelniania, którego może wymagać państwo w stosunku do dokumentów z innych państw-stron konwencji haskiej”⁴². Jeżeli prawo krajowe jest bardziej liberalne niż konwencja, zgodnie z jej art. 3(2) stosuje się prawo krajowe (względnie umowy międzynarodowe obowiązujące w danym państwie, które znoszą wymóg legalizacji).

W Polsce kwestię przyjmowania zagranicznych dokumentów reguluje art. 1138 k.p.c. Zgodnie z tym przepisem, „Zagraniczne dokumenty urzędowe mają moc dowodową na równi z polskimi dokumentami urzędowymi. Dokument dotyczący przeniesienia własności nieruchomości położonej w Rzeczypospolitej Polskiej powinien być uwierzytelniony przez polskie przedstawicielstwo dyplomatyczne lub urząd konsularny. To samo dotyczy dokumentu, którego autentyczności strona zaprzeczyła”.

Przepis ten dotyczy zatem dwóch kwestii. Po pierwsze, przewiduje moc dowodową zagranicznych dokumentów urzędowych, zrównując je z polskimi (tj. przyznając im moc dowodową określoną w art. 244 k.p.c.⁴³). Po drugie zaś, z przepisu tego wynika (nawet jeśli nie wprost, to a *contrario*

⁴² P. Czubik, *Oddziaływanie...*, s. 53.

⁴³ Art. 244 § 1 k.p.c.: „Dokumenty urzędowe, sporządzone w przepisanej formie przez powołane do tego organy władzy publicznej i inne organy państwowe w zakresie ich działania, stanowią dowód tego, co zostało w nich urzędowo zaświadczone”.

ze zdania drugiego), że dla uzyskania w Polsce takiej mocy dowodowej nie jest konieczne dokonywanie jakiegokolwiek legalizacji zagranicznego dokumentu, tj. przeprowadzania formalnych czynności zmierzających do potwierdzenia jego autentyczności (z zastrzeżeniem dwóch wyjątków, o których niżej)⁴⁴. Artykuł 1138 k.p.c. każe domniemywać, że zagraniczny dokument urzędowy jest autentyczny bez konieczności uzyskiwania formalnego potwierdzenia tego faktu. Usuwa konieczność dokonywania legalizacji czy to w formie konsularnej, czy innej. W świetle art. 3(2) konwencji haskiej z 1961 r. nie stosuje się również wymogów przewidzianych w konwencji, a więc obowiązku uzyskania klauzuli *apostille*. Innymi słowy, art. 1138 k.p.c. znajduje pierwszeństwo przed konwencją haską z racji maksymalnego charakteru tej ostatniej.

W art. 1138 k.p.c. przewidziano jednakże dwa przypadki, w których wymaga się legalizacji konsularnej zagranicznego dokumentu urzędowego. Po pierwsze, odnosi się to do dokumentów dotyczących przeniesienia własności nieruchomości położonej w Polsce (art. 1138 zd. 2 k.p.c.). Drugim zaś wyjątkiem jest przypadek, w którym strona zaprzeczyła autentyczności przedstawionego dokumentu⁴⁵. W tych wypadkach zastosowanie znajduje konwencja haska z 1961 r., która zastępuje obowiązek dokonania legalizacji konsularnej wymogiem uzyskania klauzuli *apostille* (przy założeniu, że dokument urzędowy pochodzi z państwa strony konwencji)⁴⁶.

Ani legalizacja konsularna, ani klauzula *apostille* nie rozstrzygają ostatecznie kwestii autentyczności zagranicznego dokumentu. Fakt zatem, że strona, która na zagranicznym dokumencie urzędowym chce polegać, uzyskała klauzulę *apostille*, bo została do tego zobligowana zaprzeczeniem autentyczności tego dokumentu zgłoszonym przez adwersarza procesowego, nie oznacza, że potwierdzono w sposób ostateczny jego autentyczność⁴⁷. „Przełamano” w ten sposób jedynie zaprzeczenie i przywrócono domniemanie autentyczności zagranicznego dokumentu urzędowego, wynikające z art. 1138 k.p.c. Przed polskim sądem możliwe jest,

⁴⁴ Tak m.in. P. Czubik, *Oddziaływanie...*, s. 53; M. Cichomska, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, C.H. Beck, Warszawa, 2021, kom. do art. 1138, pkt 24; Ł.D. Dąbrowski, *Moc dowodowa zagranicznych dokumentów urzędowych. Wybrane zagadnienia procesowe*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2016, vol. 14, s. 120; M. Boryczko, *Wyjątki...* W orzecznictwie zob. np. post. SN z 26.01.2018 r., II CSK 174/17.

⁴⁵ Warto przypomnieć, że w tym zakresie art. 1138 k.p.c. uległ zmianie w 2009 r. Wcześniej legalizacji wymagano zawsze, gdy zagraniczny dokument wywoływał wątpliwości co do jego autentyczności.

⁴⁶ Tak np. G. Karaś, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506—1217*. T. 2, red. T. Szancilo, C.H. Beck, Warszawa, 2019, kom. do art. 1138, pkt 4.

⁴⁷ Ł.D. Dąbrowski, *Moc dowodowa...*, s. 129.

zgodnie z art. 252 k.p.c., dowodzenie — za pomocą wszelkich środków dowodowych⁴⁸ — nieautentyczności takiego dokumentu i w ten sposób obalenie domniemania autentyczności⁴⁹. Podobnie możliwe jest wykazanie, że zawarte w dokumencie oświadczenia organu, od którego dokument pochodzi, są niezgodne z prawdą⁵⁰ (co oznacza obalenie mocy dowodowej zagranicznego dokumentu urzędowego).

Pomimo że w świetle art. 1138 k.p.c. klauzula *apostille* nie jest co do zasady wymagana w celu posługiwania się w Polsce zagranicznym dokumentem urzędowym (poza wskazanymi wyjątkami), w praktyce urzędowej powszechnie jest stawianie takiego wymogu stronom w odniesieniu do wszystkich (lub prawie wszystkich) zagranicznych dokumentów urzędowych. Na istnienie takiej nieprawidłowej tendencji wskazuje wielu ekspertów⁵¹, a doświadczenie piszącego niniejsze słowa, poparte rozmowami z wybranymi przedstawicielami notariatu i innych zawodów prawniczych, potwierdza taki stan rzeczy. Zauważalne jest przy tym, że o ile przynajmniej część notariuszy jest świadoma sensu art. 1138 k.p.c. (wymagając klauzuli *apostille* tylko dla dokumentów dotyczących przenoszenia polskich nieruchomości), to wskazują oni na okoliczność braku takiej świadomości po stronie innych organów państwa, w tym sądów. Skutkuje to koniecznością uzyskania klauzuli *apostille* na część dokumentów, wobec których wymóg taki nie powinien być stosowany (np. dokumenty z zagranicznych rejestrów osób prawnych), ponieważ polskie organy (np. sądy rejestrowe) odmawiają dokonania wpisów i innych czynności w braku klauzuli *apostille* na dokumencie.

Skoro zarówno rozporządzenie 2016/1191, jak i art. 1138 k.p.c. rezygnują z konieczności uzyskiwania legalizacji (w tym *apostille*) na dokumentach urzędowych, to powstaje pytanie o rolę tego pierwszego. Kwestia ta omówiona zostanie w pkt. 7.

---

⁴⁸ K. Flaga-Gieruszyńska, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, C.H. Beck, Warszawa, 2019, kom. do art. 252, pkt 1; Ł.D. Dąbrowski, *Moc dowodowa...*, s. 129.

⁴⁹ G. Karaś, *Komentarz*, kom. do art. 1138, pkt 2; Ł.D. Dąbrowski, *Moc dowodowa...*, s. 129.

⁵⁰ G. Karaś, *Komentarz*, kom. do art. 1138, pkt 2; Ł.D. Dąbrowski, *Moc dowodowa...*, s. 129.

⁵¹ Zob. M. Boryczko, *Wyjątki...*, który popiera swój pogląd minisondą wśród notariuszy (rok 2014); M. Cichomska, *Komentarz...*, pkt 24; K. Kochanowska, *Dokumenty zagraniczne: klauzula apostille nie zawsze konieczna*, „Rzeczpospolita”, 25.09.2015; W. Pelc, M. Dolatowski, *Wymóg legalizacji zagranicznych dokumentów urzędowych, Co do zasady*, <https://codozasady.pl>, 17.05.2012.

5. Zakres zastosowania rozporządzenia 2016/1191

Rozporządzenie 2016/1191 obejmuje swym zakresem określone rodzaje dokumentów urzędowych wydanych przez organy państwa członkowskiego i przedkładane w innym państwie członkowskim. Mianowicie, zgodnie z art. 2 rozporządzenia, ma ono zastosowanie do dokumentów, których głównym celem jest stwierdzenie co najmniej jednego z następujących faktów:

- urodzenie;
- pozostawanie osoby przy życiu;
- zgon;
- imię i nazwisko;
- małżeństwo, w tym zdolność do zawarcia małżeństwa oraz stan cywilny;
- rozwód, separacja prawna lub unieważnienie małżeństwa;
- zarejestrowany związek partnerski, w tym zdolność do zawarcia zarejestrowanego związku partnerskiego i status związany z zarejestrowanym związkiem partnerskim;
- rozwiązanie związku partnerskiego, separacja prawna lub unieważnienie zarejestrowanego związku partnerskiego;
- pochodzenie dziecka;
- przysposobienie;
- miejsce zamieszkania lub miejsce pobytu;
- obywatelstwo;
- brak wpisu do rejestru karnego.

Rozporządzenie stosuje się pod warunkiem, że dokumenty urzędowe dotyczące określonego faktu są w ogóle wydawane przez organy danego państwa członkowskiego. Rodzaje wydawanych dokumentów w poszczególnych państwach mogą się istotnie różnić. Nie można wykluczyć, że w określonym państwie członkowskim w ogóle nie wydaje się dokumentów potwierdzających niektóre z faktów, o których mowa w art. 2 rozporządzenia 2016/1191⁵².

Jak łatwo zauważyć, w/w fakty dotyczą głównie statusu osobowego i rodzinnego osób fizycznych⁵³. Co ciekawe, jeszcze w Projekcie rozpo-

⁵² Informacje na temat dokumentów wydawanych przez określone państwo członkowskie można uzyskać na portalu e-Justice pod adresem: https://e-justice.europa.eu/561/EN/public_documents?clang=en.

⁵³ Taki zakres rozporządzenia 2016/1191 jest dla niektórych komentatorów zaskoczeniem. Zob. P. Mostowik, *Kwestia...*, s. 97, który podkreśla gospodarczą genezę i kręgosłup UE. Aktywność Unii w obszarze prawa osobowego i rodzinnego w odniesieniu do stosunków transgranicznych nie powinna jednak w XXI w. dziwić. Unia daw-

rzządzenia z 2013 r.⁵⁴ planowano objęcie zakresem rozporządzenia także dokumentów dotyczących nieruchomości, statusu prawnego i reprezentacji spółki lub innego przedsiębiorstwa⁵⁵, oraz praw własności intelektualnych (zob. art. 3 Projektu rozporządzenia z 2013 r.)⁵⁶. W ostatecznej wersji przyjęto jednakże, że rozporządzenie nie obejmie tych trzech ostatnich obszarów. Istotnie osłabiło to jego „siłę rażenia”. Nie można jednak wykluczyć, że dyskusja o rozciągnięciu na te obszary zakresu działania rozporządzenia 2016/1191 będzie się toczyć w przyszłości i propozycja w tym względzie zostanie ponownie sformułowana przez Komisję Europejską⁵⁷. Warto wszakże podkreślić, że już w samej treści art. 26 ust. 2 lit. a) rozporządzenia 2016/1191 zastrzeżono obowiązek przedłożenia przez Komisję — do dnia 16 lutego 2021 r.⁵⁸ — sprawozdania, czy wła-

---

no już przestała być wyłącznie wspólnotą gospodarczą państw. Dziś jest także wspólnotą obywateli. Po zmianach wprowadzanych w traktach założycielskich kolejnymi traktatami na przestrzeni ostatnich trzech dekad istnieje ku temu wystarczająco silne umocowanie. Od lat też Unia korzystała z kompetencji legislacyjnych w obszarze współpracy w sprawach cywilnych, powołując do życia akty z zakresu międzynarodowego prawa rodzinnego, takie jak np. rozporządzenie Bruksela II bis czy rozporządzenie alimentacyjne (choć te ostatnie przyjmowane były na innej niż rozporządzenie 2016/1191 podstawie prawnej, tj. art. 81 TFUE, którego ust. 3 wymaga jednomyślności). Trudno zatem być zaskoczonym, że podjęto także prace nad ułatwianiem przepływu dokumentów urzędowych, nawet jeśli chodzi — przynajmniej na razie — głównie o dokumenty z zakresu prawa osobowego i rodzinnego.

⁵⁴ Zob. wyżej przyp. 6.

⁵⁵ Nieco na marginesie prowadzonych rozważań wskazać można na wprowadzony przez UE przydatny instrument, ułatwiający dostęp do rejestrów handlowych poszczególnych państw członkowskich. Chodzi o „system integracji rejestrów przedsiębiorstw” (Business Registers Interconnection System), który umożliwia — z poziomu unijnego portalu e-Justice — dostęp do krajowych rejestrów handlowych państw Unii. Nie jest to unijny rejestr handlowy, lecz jedynie system łączący rejestry krajowe i ułatwiający dostęp do danych zgromadzonych w tych ostatnich. Działający we wszystkich oficjalnych językach UE system zawiera kilka funkcjonalności, które pozwalają na dotarcie do potrzebnych informacji i wyciągów z rejestrów krajowych. System BRIS skonstruowany został na podstawie przepisów dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/17/UE z 13.06.2012 r. zmieniającej dyrektywę Rady 89/666/EWG i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2005/56/WE i 2009/101/WE w zakresie integracji rejestrów centralnych, rejestrów handlowych i rejestrów spółek. Tekst mający znaczenie dla EOG, Dz.Urz. UE L 156, 16.06.2012, s. 1. Narzędzie wyszukiujące spółki handlowe ze wszystkich państw Unii dostępne jest pod adresem: https://e-justice.europa.eu/489/PL/business_registers_search_for_a_company_in_the_eu?init=true

⁵⁶ Por. C. Tsouka, *Simplifying...*, s. 45.

⁵⁷ S. Schlauß, *The EU Regulation on Public Documents. A first step towards the abolition of the Apostille in the EU*, „ERA Forum” 2020, vol. 21, s. 122.

⁵⁸ Na chwilę złożenia niniejszego tekstu do druku (grudzień 2021 r.) autorowi nie udało się ustalić, czy Komisja przedłożyła sprawozdanie na podstawie art. 26 ust. 2 lit. a) rozporządzenia.

ściwe jest m.in. rozszerzenie zakresu jego stosowania na: (i) dokumenty urzędowe dotyczące statusu prawnego i reprezentacji spółki lub innego przedsiębiorcy; (ii) dyplomy, świadectwa i inne dokumenty potwierdzające posiadanie kwalifikacji formalnych; oraz (iii) dokumenty urzędowe poświadczające urzędowo potwierdzoną niepełnosprawność. Na liście tej nie znalazły się dokumenty dotyczące nieruchomości. W stosunku do tych ostatnich znajduje zastosowanie ogólna klauzula przeglądowa wyrażona w art. 26 ust. 1, gdzie przewidziano ocenę Komisji, na ile właściwe jest rozszerzenie zakresu stosowania rozporządzenia na inne jeszcze dokumenty urzędowe. Ogólna klauzula zakłada jednak przegląd na podstawie sprawozdania Komisji, które ma być złożone nieco później, bo do 16 lutego 2024 r.

Katalog dokumentów, do których zastosowanie znajdują postanowienia rozporządzenia 2016/1191, w każdym przypadku zależy od prawa danego państwa członkowskiego. W rozporządzeniu 2016/1191 określa się zatem rodzaj faktów, których dokument urzędowy ma dotyczyć, natomiast o jaki dokładnie dokument chodzi zależy od prawa krajowego (co może być ustalone wprost w ustawie — tak jak w Polsce na mocy ustawy z 2019 r.⁵⁹ — lub wynikać z praktyki stosowania prawa w danym

---

⁵⁹ Na podstawie ustawy z 2019 r. są to następujące dokumenty (art. 2 ustawy): 1) odpis skrócony aktu urodzenia; 2) odpis zupełny aktu urodzenia; 3) orzeczenie sądu o ustaleniu treści aktu stanu cywilnego; 4) poświadczenie pozostawania osoby przy życiu; 5) odpis skrócony aktu zgonu; 6) odpis zupełny aktu zgonu; 7) orzeczenie sądu o uznaniu za zmarłego; 8) orzeczenie sądu o uchyleniu postanowienia o uznaniu za zmarłego; 9) orzeczenie sądu o stwierdzeniu zgonu; 10) orzeczenie sądu o uchyleniu postanowienia o stwierdzeniu zgonu; 11) decyzja kierownika urzędu stanu cywilnego o zmianie imienia lub nazwiska; 12) odpis skrócony aktu małżeństwa; 13) odpis zupełny aktu małżeństwa; 14) zaświadczenie o stanie cywilnym; 15) zaświadczenie stwierdzające, że zgodnie z prawem polskim można zawrzeć małżeństwo; 16) orzeczenie sądu o zezwoleniu na zawarcie małżeństwa kobiecie niemającej ukończonych lat osiemnastu; 17) orzeczenie sądu o zezwoleniu na zawarcie małżeństwa osobie dotkniętej chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym oraz osobom powinowatym w linii prostej; 18) orzeczenie sądu o ustaleniu istnienia małżeństwa; 19) orzeczenie sądu o ustaleniu nieistnienia małżeństwa; 20) orzeczenie sądu o rozwodzie; 21) orzeczenie sądu o separacji; 22) orzeczenie sądu o zniesieniu separacji; 23) orzeczenie sądu o unieważnieniu małżeństwa; 24) orzeczenie sądu o przysposobieniu; 25) orzeczenie sądu o rozwiązaniu przysposobienia; 26) orzeczenie sądu o ustaleniu ojcostwa; 27) orzeczenie sądu o ustaleniu macierzyństwa; 28) orzeczenie sądu o zaprzeczeniu ojcostwa; 29) orzeczenie sądu o zaprzeczeniu macierzyństwa; 30) orzeczenie sądu o ustaleniu bezskuteczności uznania dziecka; 31) orzeczenie sądu o unieważnieniu uznania dziecka; 32) zaświadczenie o zameldowaniu na pobyt stały; 33) zaświadczenie o zameldowaniu na pobyt czasowy; 34) poświadczenie pozostawania osoby w określonym miejscu; 35) decyzja w sprawie o uznanie za obywatela polskiego; 36) decyzja w sprawie o przywrócenie obywatelstwa polskiego; 37) decyzja w sprawie potwierdzenia posiadania obywatelstwa polskiego; 38) decyzja w sprawie o uznanie za repatrianta; 39) zaświadczenie o niekaralności osoby, wydane

państwie). W odniesieniu do niektórych typów dokumentów powstawać będą z pewnością wątpliwości, czy podlegają pod zakres rozporządzenia 2016/1191⁶⁰.

Rozporządzenie 2016/1191 obejmuje swym zakresem wyłącznie dokumenty urzędowe. Nie dotyczy ono dokumentów prywatnych. Pojęcie „dokumentu urzędowego”, zdefiniowane w art. 3 rozporządzenia, jest jednak dość szerokie. Obejmuje ono nie tylko dokumenty pochodzące od wszelkiego rodzaju organów państwa (sądów i „urzędnika sądowego”, prokuratora, organów administracyjnych, przedstawicieli dyplomatycznych i urzędników konsularnych), lecz także akty notarialne oraz „urzędowe zaświadczenia umieszczane na dokumentach podpisanych przez osoby działające w charakterze prywatnym, takie jak urzędowe zaświadczenia stwierdzające zarejestrowanie dokumentu lub fakt jego istnienia w określonej dacie oraz urzędowe i notarialne poświadczenia podpisów”.

Rozporządzenie 2016/1191 znajduje zastosowanie wyłącznie do dokumentów urzędowych wydawanych przez organy państw członkowskich UE. Nie stosuje się go do dokumentów urzędowych wydawanych przez organy państwa trzeciego ani do poświadczonych kopii dokumentów z państw trzecich, sporządzanych przez organy państwa członkowskiego (art. 2 ust. 3 rozporządzenia). W literaturze⁶¹ podawano natomiast w wątpliwość, czy w przypadku umiejscowienia (transkrypcji) aktu stanu cywilnego⁶² (ew. innego dokumentu) pochodzącego z państwa trzecie-

z Krajowego Rejestru Karnego na wniosek tej osoby; 40) zaświadczenie wydawane przez gminę obywatelowi polskiemu mającemu miejsce zamieszkania w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej, który wyraził wolę głosowania lub kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego lub w wyborach lokalnych w państwie członkowskim, w którym ma miejsce zamieszkania.

⁶⁰ W ramach przykładu wskazać można na grecki dokument urzędowy o nazwie „pistopoiitiko eggyteron syggenon” (ang. *next of kin certificate*), co przetłumaczyć można jako „świadcstwo najbliższego krewnego” (zob. <https://jggreeklawblog.wordpress.com/2016/02/16/what-is-a-next-of-kin-certificate/>). Dokument ten wydawany jest przez urzędy gminy i potwierdza istnienie najbliższego pokrewieństwa. Służy głównie celom spadkowym. Czy dokument taki objęty jest zakresem art. 2 rozporządzenia? Wykładając przepis ten literalnie, należałoby stwierdzić, że okoliczność faktyczna w postaci najbliższego pokrewieństwa nie jest objęta jego zakresem. Jednak z funkcjonalnego punktu widzenia dokument tego typu zmierza do potwierdzenia podobnych faktów, jak akty stanu cywilnego. Podobnie jak akty stanu cywilnego, greckie „świadcstwo najbliższego krewnego” odgrywa kluczową rolę przy sporządzaniu stwierdzenia nabycia spadku lub notarialnego poświadczenia dziedziczenia. Jest to argument za twierdzącą odpowiedzią na postawione pytanie. Z pewnością podobnych trudności powstawać będzie więcej.

⁶¹ G.-R.D. Groot, D.D. Groot, *Recognition...*, s. 294—295.

⁶² W Polsce chodzi o procedurę przewidzianą w art. 104 i n. ustawy z 8.11.2014 r. Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz.U. 2014, poz. 1741, która umożliwia przeniesienie do rejestru stanu cywilnego zagranicznego dokumentu stanu cywilnego w drodze „trans-

go, powstały w ten sposób dokument krajowy państwa członkowskiego podlega pod zakres rozporządzenia 2016/1191 (o ile prawo danego państwa członkowskiego w ogóle przewiduje możliwość dokonania transkrypcji zagranicznego aktu stanu cywilnego). Wydaje się, że na pytanie to należy odpowiedzieć twierdząco⁶³. Skoro w wyniku transkrypcji (przynajmniej tak, jak rozumiana jest ona w Polsce⁶⁴) powstaje krajowy dokument (tj. dokument państwa członkowskiego), to nic nie stoi na przeszkodzie, aby podlegał on rozporządzeniu 2016/1191 i w konsekwencji swobodnemu przepływowi w ramach Unii przewidzianemu przepisami rozporządzenia.

Jak była już o tym mowa, rozporządzenie 2016/1191 nie ma wpływu na kwestię uznania stosunków prawnych stwierdzonych danym dokumentem. W domenie rejestracji stanu cywilnego rozporządzenie nie nakazuje też jakiegokolwiek czynności, która miałyby prowadzić czy to do transkrypcji zagranicznych aktów stanu, czy rejestracji okoliczności nimi stwierdzonych. Jedynym skutkiem przepisów rozporządzenia 2016/1191 jest redukcja wymogów formalnych, jakie należy spełnić w celu przedstawienia dokumentu urzędowego z innego państwa członkowskiego (brak konieczności legalizacji lub *apostille*, brak konieczności tłumaczenia). Nawet zatem gdyby w drodze transkrypcji doszło do umiejscowienia w innym państwie członkowskim (np. we Francji) aktu stanu cywilnego pochodzącego spoza UE (np. z USA), którego treść z perspektywy jeszcze innego państwa członkowskiego (np. Polski) mogłaby budzić wątpliwości (np. akt małżeństwa pary jedнопłciowej)⁶⁵, to objęcie zakresem roz-

---

krypcji”. Zgodnie z art. 104 ust. 2, „Transkrypcja polega na wiernym i literalnym przeniesieniu treści zagranicznego dokumentu stanu cywilnego zarówno językowo, jak i formalnie [...]”.

⁶³ Tak też G.-R.D. Groot, D.D. Groot, *Recognition...*, s. 294.

⁶⁴ Jak wyjaśnił SN w uchwale z 20.11.2012 r. (III CZP 58/12), transkrypcja polega na: „przetransportowani[u] pod względem językowym i formalnym obcego aktu stanu cywilnego na obowiązujący w Polsce język urzędowy i w formie obowiązującej dla rejestracji urodzeń, małżeństw i zgonów”. Określenie to przeniknęło następnie do treści art. 104 ust. 2 PrASC. Przyjmuje się, że transkrypcja stanowi jedynie reprodukcję zagranicznego aktu stanu cywilnego w polskim rejestrze. W jej wyniku powstaje jednak polski dokument urzędowy. Zob. szerzej J. Litwin, *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa, 1961, s. 522; M. Wojewoda, *Transkrypcja zagranicznego dokumentu stanu cywilnego — kilka uwag na temat ewolucji konstrukcji w prawie polskim*, „Metryka” 2016, nr 2, s. 54; M. Wojewoda, *Transkrypcja aktu urodzenia dziecka, które zostało uznane za granicą*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2017, z. 26, s. 340.

⁶⁵ W ocenie autora transkrypcja aktów małżeństwa par jedнопłciowych jest — choć nie bez wątpliwości — w Polsce dopuszczalna. Zob. szerzej M. Zachariasiewicz, *Klauzula porządku publicznego jako instrument ochrony materialnoprawnych interesów i wartości fori*, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 130 i n. Pogląd ten nie został jednak, jak na

porządzenia 2016/1191 takiego dokumentu (tj. francuskiego aktu małżeństwa powstałego w drodze transkrypcji) niczego nie zmienia w kwestii akceptacji materialnoprawnego stosunku stwierdzonego takim dokumentem w innych państwach UE (w tym w Polsce). Nie ma tu zatem ryzyka naruszenia podstawowych zasad porządku publicznego, które zachodzi w przypadku zaakceptowania możliwości uznawania orzeczeń zagranicznego sądu, których przedmiotem jest uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku pochodzącego z innego państwa (tzw. równoległe uprawnienie)⁶⁶.

Należy natomiast podkreślić, że stosowanie rozporządzenia 2016/1191 nie zależy od okoliczności, czy osoba, która posługuje się określonym dokumentem urzędowym, albo której dokument dotyczy, jest obywatelem UE, czy obywatelem państwa trzeciego (np. akt małżeństwa obywatela kanadyjskiego wydany przez bułgarski urząd stanu cywilnego)⁶⁷. Znaczenie ma w tym kontekście jedynie to, czy dokument urzędowy pochodzi od organów państwa członkowskiego Unii oraz czy chodzi o fakty, o których mowa w art. 2 rozporządzenia. Obywatel państwa trzeciego również zatem korzysta z dobrodziejstw rozporządzenia 2016/1191, o ile przedkłada dokument wydany przez organy państwa członkowskiego.

Wreszcie, nie ma znaczenia, czy przedstawiany dokument urzędowy został wydany po dniu rozpoczęcia stosowania rozporządzenia 2016/1191 (16 luty 2019 r.), czy przed tym dniem. Rozporządzenie nie zawiera żadnych ograniczeń w tym względzie. Należy zatem przyjąć, że znajduje ono zastosowanie również do dokumentów urzędowych wydanych przed dniem 16 lutego 2019 r.⁶⁸ Także zatem one będą zwolnione z konieczności uzyskiwania legalizacji lub *apostille* dla potwierdzenia ich autentyczności.

---

razie, zaaprobowany w orzecznictwie. Zob. NSA, 28.02.2018, II OSK 1112/16; WSA Warszawa, 8.01.2019, IV SA/Wa 2618/18; WSA Warszawa, 25.01.2019, IV SA/Wa 2717/18; WSA Warszawa, 18.09.2019, IV SA/Wa 1638/19; wyr. WSA w Gdańsku z 14.01.2016 r., III SA/Gd 835/15.

⁶⁶ Orzeczenia, których przedmiotem jest uznanie lub stwierdzenie wykonalności wyroku pochodzącego z innego państwa, nie powinny być — w mojej ocenie — samodzielnym przedmiotem uznania (stwierdzenia wykonalności). Nie mają one tzw. zdatności uznaniowej, zgodnie z francuską sentencją *exequatur sur exequatur ne vaut*. Argumenty przeciwko takiej możliwości przedstawiłem szerzej w innym miejscu: M. Zachariasiewicz, *Klauzula porządku publicznego a uznawanie zagranicznych orzeczeń, których przedmiotem jest uznanie wyroku lub stwierdzenie jego wykonalności*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2019, T. 24, s. 21 i n.

⁶⁷ G.-R.D. Groot, D.D. Groot, *Recognition...*, s. 284—285.

⁶⁸ Tak S. Schlauß, *The EU Regulation...*, s. 122.

6. Likwidacja wymogu legalizacji w rozporządzeniu 2016/1191 a konwencja haska z 1961 r.

Jak już zasygnalizowano, jednym z podstawowych założeń rozporządzenia 2016/1191 jest zwolnienie z wymogu uzyskiwania legalizacji (we wszelkiej formie) dokumentów urzędowych objętych zakresem rozporządzenia (art. 4). Dotyczy to także kopii tych dokumentów poświadczonych za zgodność z oryginałem. W oczywisty sposób oznacza to również zwolnienie z obowiązku uzyskiwania klauzuli *apostille* na dokumentach urzędowych wydanych w innych państwach członkowskich i objętych rozporządzeniem⁶⁹. Rozporządzenie 2016/1191 nie zastępuje jednak konwencji haskiej z 1961 r. Czyni natomiast korzystanie z klauzuli *apostille* fakultatywnym w wewnątrzunijnym obrocie dokumentami urzędowymi objętymi rozporządzeniem. Rozporządzenie 2016/1191 nie stoi zatem na przeszkodzie, aby państwa członkowskie wydawały *apostille*, jeżeli strona o to wnosi. Nie pozbawia również stron możliwości korzystania z klauzuli *apostille* wydanej w innym państwie członkowskim⁷⁰. Innymi słowy, organ nie może odmówić przyjęcia dokumentu objętego zakresem rozporządzenia 2016/1191 tylko z tego powodu, że opatrzone go klauzulą *apostille*. Systemy rozporządzenia 2016/1191 i konwencji haskiej z 1961 r. mają w konsekwencji współistnieć.

Wydaje się, że taka decyzja prawodawcy europejskiego była trafna. Po pierwsze, z formalnego punktu widzenia brak jest przeszkód, aby uważać, że spełnienie dalej idących wymogów (klauzula *apostille*) pozbawia dokument urzędowy cechy autentyczności, którą posiada on już bez spełnienia tych wymogów (na tle rozporządzenia). Po drugie, konwencja haska z 1961 r. jest powszechnie znana i solidnie ugruntowana w praktyce prawniczej. Nie sposób liczyć, że likwidacja wymogu klauzuli *apostille* w obrocie wewnątrzunijnym (dokonywana rozporządzeniem 2016/1191) doprowadzi do zmiany wieloletniej praktyki w krótkim czasie, zwłaszcza zważając na okoliczność, że zakres zastosowania rozporządzenia 2016/1191 jest na chwilę obecną stosunkowo wąski.

⁶⁹ Motyw 5. preambuły rozporządzenia 2016/1191.

⁷⁰ Motyw 5. preambuły rozporządzenia 2016/1191.

7. Likwidacja wymogu legalizacji w rozporządzeniu 2016/1191 a art. 1138 k.p.c.

Skoro art. 1138 k.p.c. co do zasady nie przewiduje wymogu legalizacji zagranicznych dokumentów w jakiegokolwiek postaci, to powstaje pytanie o wartość dodaną rozporządzenia 2016/1191 w polskim porządku prawnym. W tym zakresie należy przypomnieć, że dokumenty dotyczące przeniesienia własności nieruchomości nie są — przynajmniej jak dotąd — objęte zakresem zastosowania rozporządzenia 2016/1191. Nadal zatem, zgodnie z art. 1138 zd. 2 k.p.c., będzie w tym zakresie wymagana legalizacja dokumentów urzędowych pochodzących z innych państw członkowskich⁷¹.

Rola rozporządzenia 2016/1191 ujawnia się jednak w następujących kontekstach. Po pierwsze, rozporządzenie gwarantuje swobodny przepływ dokumentów wydawanych przez polskie organy władzy publicznej i przedstawianych następnie w innych państwach członkowskich, w których wymagano dotychczas klauzuli *apostille*⁷² na podstawie konwencji haskiej z 1961 r.⁷³ Wobec dokumentów objętych zakresem rozporządzenia organy takich państw żadnej legalizacji (w tym *apostille*) wymagać już nie mogą. Oznacza to, że polscy obywatele (i inne osoby) nie muszą uzyskiwać klauzuli *apostille* na polskich dokumentach urzędowych objętych rozporządzeniem, jeśli zamierzają przedstawiać je w innych państwach członkowskich UE.

Po drugie, w mojej ocenie, wejście w życie i popularyzacja rozporządzenia 2016/1191 mają szansę, by stać się impulsem do zmiany wspomnianej już wadliwej praktyki wielu organów w Polsce, które wymagają klauzuli *apostille* na wszystkich zagranicznych dokumentach urzędowych. Wobec organu, który bezzasadnie wymaga *apostille*, strona zawsze może powołać się na wyraźne brzmienie art. 4 rozporządzenia 2016/1191. Brzmienie tego przepisu ma tę przewagę nad art. 1138 k.p.c., że koncentruje się na zwolnieniu z wszelkich form legalizacji, a nie na mocy dowodowej dokumentu urzędowego.

---

⁷¹ Jeżeli jednak zakres rozporządzenia zostanie rozciągnięty także na tego typu dokumenty (co w przyszłości nie jest wykluczone), to będzie ono zwalniało z konieczności uzyskiwania legalizacji wymaganej przez art. 1138 zd. 2 k.p.c.

⁷² Warto przypomnieć, że wszystkie państwa członkowskie są stronami konwencji haskiej z 1961 r.

⁷³ Na znaczenia rozporządzenia z niemieckiego punktu widzenia zob. np. S. Schlauß, *The EU Regulation...*, s. 117 i n.

Po trzecie, rozporządzenie uchyla konieczność legalizacji dokumentu (nadania mu *apostille*), którego autentyczności strona zaprzeczyła w rozumieniu art. 1138 k.p.c. Przypadek ten wymaga nieco szerszego wyjaśnienia.

Istotnym *novum* wprowadzanym przez rozporządzenie 2016/1191 jest współpraca administracyjna, dotycząca powstających w praktyce wątpliwości co do autentyczności przedstawianego dokumentu. Rozporządzenie oferuje w tym zakresie przydatne narzędzie oparte na wspomnianym już systemie IMI⁷⁴, umożliwiające wyjaśnianie takich wątpliwości. Zgodnie z art. 14 ust. 1 rozporządzenia 2016/1191, jeżeli organ państwa, w którym przedłożono dokument urzędowy, ma „uzasadnione wątpliwości”⁷⁵ co do jego do autentyczności, to podejmuje następujące kroki w celu ich rozwiązania: a) w pierwszej kolejności sprawdza w repozytorium w IMI dostępne wzory dokumentów, b) w drugiej kolejności zaś, jeżeli wątpliwości pozostają, wystosowuje za pośrednictwem IMI wnioski o udzielenie informacji do organu, który wydał dokument urzędowy, lub do odpowiedniego organu centralnego. Organ ten musi odpowiedzieć w ciągu 5 dni roboczych (a organ centralny w ciągu 10 dni)⁷⁶. Rozporządzenie stwarza zatem formalną podstawę komunikacji (bezpośredniej lub pośredniej) pomiędzy organem, przed którym dokument przedłożono, a organem, który dokument wydał. Organ, który powziął wątpliwość co do autentyczności dokumentu, może ją zatem wyjaśnić w bezpośrednim kontakcie z organem, który dokument wydał, ewentualnie korzystając z pośrednictwa organu wyznaczonego w danym państwie członkowskim jako „centralny” na potrzeby rozporządzenia.

Jak była już o tym mowa na tle art. 1138 k.p.c., zaprzeczenie przez strony autentyczności dokumentu powoduje konieczność dokonania legalizacji (w braku zaprzeczenia sąd nie może z urzędu nakazać legalizacji⁷⁷). Jeśli dokument pochodzi z państwa strony konwencji haskiej z 1961 r., to taka legalizacja może się odbyć za pomocą klauzuli *apostille*. *Apostille* przywraca w takim wypadku domniemanie autentyczności dokumentu, które uchyliło zaprzeczenie.

---

⁷⁴ „System wymiany informacji na rynku wewnętrznym (IMI) to bezpieczny, wielojęzyczny serwis internetowy, który umożliwia wymianę informacji organom publicznym zaangażowanym we wdrażanie przepisów unijnych”. Zob. https://ec.europa.eu/internal_market/imi-net/about/index_pl.htm.

⁷⁵ Uzasadnione wątpliwości mogą dotyczyć w szczególności: autentyczności podpisu, charakteru, w jakim działała osoba podpisująca dokument, tożsamości pieczęci lub stempla albo sfalszowania dokumentu lub ingerencji w jego treść. Zob. art. 14 ust. 2 rozporządzenia 2016/1191.

⁷⁶ Art. 14 ust. 5 rozporządzenia 2016/1191.

⁷⁷ Tak Ł.D. Dąbrowski, *Moc dowodowa...*, s. 130. Sąd mógł działać z urzędu przed nowelizacją k.p.c. z 2009 r., kiedy to żądanie legalizacji uzasadniać mogły „wątpliwości” co do autentyczności dokumentu.

Pytanie, które należy w tym miejscu postawić, jest następujące: Czy zastosowanie rozporządzenia 2016/1191 uchyla konieczność uzyskania legalizacji (*apostille*) na podstawie art. 1138 k.p.c. w sytuacji, w której strona zaprzeczyła autentyczności dokumentu? W mojej ocenie należy tu udzielić odpowiedzi twierdzącej.

Po pierwsze, trzeba wziąć pod uwagę nadrzędność prawa unijnego względem prawa krajowego. Skoro rozporządzenie 2016/1191 znajduje zastosowanie i nie przewiduje konieczności dokonywania legalizacji w żadnej formie w razie zaprzeczenia autentyczności dokumentu (nie zna takiego wyjątku), to regulacja ta przeważa nad art. 1138 k.p.c., który w takim wypadku wymaga legalizacji.

Po drugie, rozporządzenie przewiduje własny tryb wyjaśniania wątpliwości co do autentyczności dokumentu poprzez system IMI. Oczywiście, przesłanką uruchomienia tej procedury wyjaśniającej są „uzasadnione wątpliwości”, a nie „zaprzeczenie przez stronę”. Jednak wartość autoryzacyjna samej klauzuli *apostille* bywa w praktyce kwestionowana czy wręcz jest określana jako iluzoryczna⁷⁸. I tak, podpis na dokumencie może być podrobiony, a organ nadający klauzulę weryfikacyjną ma ograniczone możliwości rzeczywistej weryfikacji jego autentyczności. Zaprzeczenie przez stronę oznacza zatem tylko tyle, że zmusza przedstawiającego dokument do uzyskania na nim *apostille*. Nie oznacza to jednak, że kwestia autentyczności dokumentu jest jednoznacznie przesądzona. Sąd może (i powinien — w razie wątpliwości) badać, czy dokument jest rzeczywiście autentyczny i w tym zakresie dowód może dopuścić także z urzędu⁷⁹. System IMI pozwala na rzeczywistą weryfikację autentyczności dokumentu poprzez kontakt z organem, który dokument wydał. Z funkcjonalnego punktu widzenia weryfikacja poprzez system IMI pozwala zatem na osiągnięcie lepszych (bo bardziej pewnych) rezultatów niż uzyskanie klauzuli *apostille* na dokumencie.

„Uzasadniona wątpliwość” w rozumieniu art. 14 rozporządzenia może powstać w wyniku powzięcia podejrzeń z urzędu lub na skutek podjętej inicjatywy strony, np. przez uzasadnione zaprzeczenie, rzucające uzasadnione wątpliwości na autentyczność dokumentu (przy czym nie każde zaprzeczanie będzie prowadzić do zaistnienia „uzasadnionych wątpliwości” w rozumieniu art. 14 rozporządzenia). Rozporządzenie 2016/1191 zastępuje zatem procedurę ustanowioną w art. 1138 k.p.c. (zaprzeczenie — legalizacja) inną (uzasadnione wątpliwości — weryfikacja poprzez IMI), bardziej skomplikowaną, ale pozwalającą na osiągnięcie pewniej-

⁷⁸ M. Boryczko, *Wyjątki...*

⁷⁹ Tak Ł.D. Dąbrowski, *Moc dowodowa...*, s. 130.

szych efektów⁸⁰. W konsekwencji, sądzę, że nie ma uzasadnionych powodów dla podtrzymywania stanowiska, że procedury te współistnieją obok siebie (oczywiście, przy założeniu, że dokument, o który chodzi, objęty jest zakresem zastosowania rozporządzenia 2016/1191).

8. Uproszczenia dotyczące tłumaczeń dokumentów

Rozporządzenie 2016/1191 przewiduje uproszczenia odnośnie do tłumaczeń dokumentów urzędowych pochodzących z innych państw członkowskich. W szczególności wprowadza ono wielojęzyczne standardowe formularze, których dołączenie do dokumentu urzędowego z innego państwa członkowskiego znosi wymóg dokonania tłumaczenia danego dokumentu w państwie, w którym dokument jest przedstawiany. Udzielenie stronie wielojęzycznego formularza (na jej wniosek) jest obowiązkiem organu, który wydaje dany dokument urzędowy (art. 7 ust. 1). Jeżeli strona uzyskała w państwie pochodzenia dokumentu taki formularz, w państwie przyjmującym organy nie mogą (co do zasady) wymagać tłumaczenia dokumentu na lokalny język (art. 6 ust. 1 lit. b). Organ w państwie przyjmującym może jednak zażądać tłumaczenia, jeśli „uznaje, że informacje zamieszczone w wielojęzycznym standardowym formularzu są wystarczające do tego, by nadać bieg sprawie w oparciu o dany dokument urzędowy” (art. 6 ust. 1 lit. b *in fine*). Należy sądzić, że tego typu sytuacje powinny należeć do zupełnie wyjątkowych. W przeciwnym bowiem wypadku rezygnacja z konieczności tłumaczenia dokumentów urzędowych byłaby iluzoryczna.

Należy podkreślić, że formularze wprowadzone zostały tylko w stosunku do niektórych rodzajów dokumentów objętych zakresem rozporządzenia. Są to dokumenty urzędowe dotyczące urodzenia, pozostawania osoby przy życiu, zgonu, małżeństwa (w tym zdolności do zawarcia małżeństwa oraz stanu cywilnego), zarejestrowanego związku partnerskiego (w tym zdolności do zawarcia zarejestrowanego związku partnerskiego i statusu związanego z zarejestrowanym związkiem partnerskim), miejsca zamieszkania lub miejsca pobytu oraz braku wpisu do rejestru karnego (art. 6 ust. 1 lit. b rozporządzenia). W odniesieniu do pozostałych

---

⁸⁰ Opór państw członkowskich przeciwko zastąpieniu istniejącego systemu weryfikacji autentyczności dokumentu na podstawie konwencji haskiej z 1961 r. (*apostille*) mechanizmem przewidzianym w art. 14 rozporządzenia 2016/1191 (na ten temat zob. C. Tsouka, *Simplifying...*, s. 47) jest zatem nietrafiony.

dokumentów urzędowych objętych zakresem rozporządzenia brak jest wielojęzycznych standardowych formularzy, co oznacza, że tłumaczenia można wymagać na normalnych zasadach.

Wzory wielojęzycznych standardowych formularzy określone zostały w załączniku nr I do rozporządzenia 2016/1191. Ponadto, ich edytowalne wersje dostępne są na portalu informacyjnym e-Justice⁸¹. Ściśle rzecz biorąc, formularze są zawsze dwujęzyczne: wydawane są w języku państwa pochodzenia dokumentu i państwa, w którym ma on być przedłożony⁸². Formularze obejmują jednak również część określoną jako „wielojęzyczny glosariusz”, w którym zdefiniowane są tytuły pól formularza we wszystkich oficjalnych językach Unii. Formularze składają się z tzw. części standardowej (identycznej dla wszystkich państw członkowskich) oraz niestandardowej (na którą składają się tytuły rubryk właściwe dla poszczególnych państw)⁸³.

Ważne ułatwienie w odniesieniu do tłumaczeń wynika także z wprowadzonego rozporządzeniem 2016/1191 zrównania kompetencji tłumaczy przysięgłych ze wszystkich państw członkowskich. Zgodnie z art. 6 ust. 2, „Uwierzytelnione tłumaczenie sporządzone przez osobę posiadającą kwalifikacje do jego sporządzenia zgodnie z prawem jednego z państw członkowskich jest przyjmowane we wszystkich państwach członkowskich”. Oznacza to, że organy w państwie przyjmującym dokument nie mogą żądać, aby został on przetłumaczony przez tłumacza przysięgłego z własnego państwa członkowskiego, jeśli został on już przetłumaczony przez uprawnionego tłumacza w państwie pochodzenia dokumentu (lub jeszcze innym). Wybór tłumacza należy do strony.

9. Wielojęzyczne standardowe formularze na podstawie rozporządzenia 2016/1191 a wielojęzyczne akty stanu cywilnego na podstawie konwencji ICCS

Wielojęzyczne standardowe formularze sporządzane zgodnie z przepisami rozporządzenia 2016/1191 „są stosowane jako tłumaczenie pomoc-

---

⁸¹ https://e-justice.europa.eu/35981/EN/public_documents_forms [Dostęp: 16.11.2021 r.]. Pobierając edytowalny plik pdf, należy zaznaczyć państwo pochodzenia dokumentu i państwo jego przeznaczenia.

⁸² Art. 10 rozporządzenia 2016/1191.

⁸³ Art. 9 rozporządzenia 2016/1191.

nicze i nie mają żadnej autonomicznej wartości prawnej” (art. 8 ust. 1). Nie są one samodzielnymi dokumentami urzędowymi i jako takie nie korzystają ze swobody przepływu. Mają wartość wyłącznie wtedy, gdy towarzyszą dokumentom urzędowym, których dotyczą. W szczególności, nie stanowią np. samoistnych odpisów skróconych lub pełnych aktów stanu cywilnego (art. 8 ust. 2 rozporządzenia 2016/1191).

W tym miejscu należy przypomnieć, że w Polsce szeroko znane i stosowane są wielojęzyczne odpisy aktów stanu cywilnego przewidziane w Konwencji nr 16 Międzynarodowej Komisji Stanu Cywilnego z 8 września 1976 r. dotyczącej wydawania wielojęzycznych odpisów skróconych aktów stanu cywilnego [dalej: konwencja ICCS]⁸⁴. Konwencja przygotowana została przez Międzynarodową Komisję Stanu Cywilnego (International Commission on Civil Status). W Polsce konwencja ICCS obowiązuje od 1 listopada 2003 r.⁸⁵ W przeciwieństwie jednak do standardowych formularzy sporządzanych na podstawie rozporządzenia 2016/1191, wielojęzyczne odpisy aktów stanu cywilnego posiadają wartość prawną jako autonomiczne dokumenty urzędowe — odpisy skrócone z rejestrów stanu cywilnego⁸⁶. Istotne są tu także kwestie czysto praktyczne. Wielojęzyczne odpisy na podstawie konwencji ICCS są krótkimi i przejrzystymi dokumentami, podczas gdy wielojęzyczne formularze na podstawie rozporządzenia 2016/1191 (wraz z glosariuszami we wszystkich językach Unii) liczą kilkanaście stron. Czyni to te drugie droższymi i mniej przyjaznymi środowisku.

Konwencja dotyczy aktów stanu cywilnego, tj. aktów stwierdzających urodzenie, zawarcie małżeństwa lub zgon. Jej zakres w istotnym zakresie pokrywa się więc z zakresem wielojęzycznych standardowych formularzy wydawanych na podstawie rozporządzenia 2016/1191. Trafnie zatem podnosi się w doktrynie, że w odniesieniu do aktów stanu cywilnego rozporządzenie 2016/1191 będzie miało niewielki wpływ na dotychczasową praktykę⁸⁷. Już bowiem w tej chwili powszechnie stosuje się wielojęzyczne odpisy skróconych aktów stanu cywilnego na podstawie konwencji ICCS. Brak zatem zapotrzebowania na wielojęzyczne standardowe formularze na podstawie rozporządzenia 2016/1191.

Nie jest jednak tak, że rozporządzenie 2016/1191 jest całkowicie bez znaczenia w tym obszarze, ponieważ konwencja ICCS nie wiąże wszyst-

⁸⁴ Dz.U. 2004, nr 166, poz. 1735.

⁸⁵ Oświadczenie rządowe z dnia 13 kwietnia 2004 r. w sprawie mocy obowiązującej Konwencji nr 16 dotyczącej wydawania wielojęzycznych odpisów skróconych aktów stanu cywilnego, sporządzonej w Wiedniu dnia 8 września 1976 r., Dz.U. 2004, nr 166, poz. 1736.

⁸⁶ S. Schlauß, *The EU Regulation...*, s. 123.

⁸⁷ P. Mostowik, *Kwestia...*, s. 107.

kich krajów Unii Europejskiej. W relacjach z krajami, w których konwencja ICCS nie obowiązuje (Czechy, Słowacja, Węgry, Łotwa, Cypr, Malta⁸⁸), wielojęzyczne odpisy aktów stanu cywilnego nie znajdują zastosowania. W to miejsce przydatne będą zatem wielojęzyczne standardowe formularze wydawane na podstawie rozporządzenia 2016/1191.

Ponadto, należy jeszcze raz podkreślić, że rozporządzenie 2016/1191 nie dotyczy wyłącznie aktów stanu cywilnego. Jego zakresem — również w odniesieniu do wielojęzycznych formularzy — objęte są także inne rodzaje dokumentów. Spośród polskich dokumentów urzędowych są to: poświadczenie o pozostawaniu osoby przy życiu, zaświadczenie o zameldowaniu na pobyt stały lub czasowy oraz zaświadczenie o karalności. W odniesieniu do innych państw członkowskich mogą to być również inne dokumenty urzędowe, o ile mieszczą się w przedmiotowym zakresie art. 7 rozporządzenia 2016/1191.

10. Rozporządzenie 2016/1191 a klauzula porządku publicznego

Wbrew pojawiającym się niekiedy sugestiom⁸⁹, rozporządzenie 2016/1191 nie ma wpływu na sposób rozstrzygnięcia rozmaitych trudnych kwestii dotyczących przyjmowania dokumentów urzędowych, które stwierdzają stosunki prawne nieznanne w Polsce. Może chodzić przykładowo o takie dokumenty, jak: akty małżeństwa par jedнопłciowych, akty urodzenia dzieci, które jako rodziców wpisane mają osoby tej samej płci, akty urodzenia osób o płci nieokreślonej lub „trzeciej” czy też o akty potwierdzające rejestrację związku partnerskiego (hetero- lub homoseksualnego). Rozporządzenie 2016/1191 dotyczy wyłącznie kwestii autentyczności dokumentu urzędowego wydanego w innym państwie członkowskim. Nie przesądza ono nie tylko uznania materialnoprawnego stosunku stwierdzonego dokumentem (co wyraźnie podkreślono w art. 2 ust. 4 rozporządzenia), lecz nawet nie rozstrzyga o mocy dowodowej przyjmowanych dokumentów urzędowych.

Z uwagi na ten wąski zakres skutków rozporządzenia 2016/1191 nie jest na jego tle potrzebna klauzula porządku publicznego i takowej

⁸⁸ Zob. witrynę Międzynarodowej Komisji Stanu Cywilnego: <http://ciec1.org>.

⁸⁹ Report of the event: DXB — Identities on the move — Documents cross border, 30.04.2021, <https://www.identitiesonthemove.eu/events/contents-and-application-of-the-regulation-eu-2016-1191/>.

w jego treści nie zastrzeżono. Pytanie o sprzeczność zagranicznego dokumentu urzędowego z podstawowymi zasadami porządku prawnego państwa przyjmującego w istocie byłoby przede wszystkim pytaniem o treść dokumentu, która wydaje się nieakceptowalna. Można sobie także wyobrazić przypadek, w którym powstają zasadnicze wątpliwości co do rzetelnego i bezstronnego traktowania strony w postępowaniu przed organem innego państwa członkowskiego, który wydał określony dokument⁹⁰. Jednej i drugiej wątpliwości nie rozstrzygamy z pomocą rozporządzenia 2016/1191. W tym zakresie zastosowanie znajdują przepisy prawa krajowego. Może tu zwłaszcza chodzić o art. 1146 k.p.c. (jeżeli zagraniczny dokument objęty zakresem rozporządzenia 2016/1191 stanowi orzeczenie sądu, nieobjęte zakresem żadnego z unijnych rozporządzeń z obszaru współpracy sądowej w sprawach cywilnych) lub o art. 1149¹ k.p.c. w zw. z art. 1146 k.p.c. (jeżeli zagraniczny dokument stanowi rozstrzygnięcie innego niż sąd organu w sprawach cywilnych).

Natomiast zarzuty co do autentyczności dokumentu urzędowego pochodzącego z innego państwa członkowskiego (i objętego zakresem rozporządzenia 2016/1191) rozstrzygać należy w trybie przewidzianym w art. 14 rozporządzenia, tj. za pośrednictwem systemu IMI. Jeśli zaś zastosowanie tego trybu miałyby nie przynieść rozstrzygnięcia kwestii autentyczności zagranicznego dokumentu urzędowego, zastosowanie znajdują ogólne przepisy Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące weryfikacji autentyczności dokumentów urzędowych (tj. w szczególności art. 252 k.p.c.).

Nieco na marginesie warto zauważyć, że wątpliwości budzi, czy klauzula porządku publicznego ma do odegrania jakąś istotną rolę w zakresie, w jakim miałyby działać przeciwko przyjmowaniu mocy dowodowej zagranicznych dokumentów urzędowych (czy to na tle art. 1138 k.p.c., czy innych przepisów zrównujących skutki dowodowe zagranicznych dokumentów urzędowych z krajowymi⁹¹). Z pewnością klauzula nie ma do spełnienia żadnej funkcji w jej aspekcie materialnoprawnym, skoro w przyjmowaniu mocy dowodowej chodzi jedynie o uznanie wartości do-

⁹⁰ Choć w praktyce najprawdopodobniej będzie tak, że nierzetelne lub stroniczne traktowanie będzie prowadziło raczej do odmowy wydania dokumentu urzędowego. W braku dokumentu nie powstaje kwestia jego przyjęcia w innym państwie.

⁹¹ Należy jednak odnotować, że w niektórych przepisach prawa europejskiego, przewidujących przyjmowanie mocy dowodowej dokumentów urzędowych z innych państw UE, zastrzeżono klauzulę *ordre public* jako wyjątek od obowiązku akceptowania takich samych skutków dowodowych, jakie dokument wywołuje w państwie pochodzenia. Zob. art. 59 rozporządzenia spadkowego. Doktryna ma jednak wyraźną trudność, aby na tle tego przepisu ustalić realną rolę klauzuli *ordre public*. Zob. I. Somarakis, w: *EU Succession Regulation No 650/2012. A Commentary*, Nomiki Bibliothiki—C.H. Beck—Hart—Nomos, Athens, 2017, s. 544.

wodowej zagranicznego dokumentu, a więc o przyjęcie za udowodniony określonego faktu⁹². Otwarte wydaje się natomiast pytanie, czy klauzula porządku publicznego mogłaby zostać użyta w celu zanegowania skutków dowodowych zagranicznego dokumentu urzędowego w przypadku wykazania, że organ, który dokument wydał, nie cechował się w swym działaniu elementarną niezależnością i bezstronnością, wymaganą od władz publicznych, co skutkowało naruszeniem podstawowych uprawnień proceduralnych strony⁹³. Chodziłoby zatem wyłącznie o klauzulę porządku publicznego w jej procesowym aspekcie.

Do wyobrażenia jest także przypadek, w którym wątpliwości powstają w odniesieniu do charakteru zagranicznego dokumentu, tj. gdy nie można mu przypisać cechy dokumentu urzędowego (bo np. pochodzi od podmiotu, który nie jest organem władzy publicznej). Tego typu kwestii nie rozstrzygamy jednak z pomocą klauzuli porządku publicznego⁹⁴, ponieważ jest to jedynie pytanie o charakter podmiotu, który dokument wydał, względnie o urzędowy charakter takiego dokumentu (np. dokument podpisany przez urzędnika, ale pozbawiony urzędowego charakteru, bo wydany jako dokument prywatny).

11. Podsumowanie

Praktyczne znaczenie rozporządzenia 2016/1191 w obrocie prawnym między państwami członkowskimi jest z pewnością ograniczone. Dzieje się tak z kilku powodów, o których była mowa w niniejszym opracowaniu. Po pierwsze, z uwagi na fakt, że dotyczy ono wyłącznie ułatwień w formalnościach w przyjmowaniu zagranicznych dokumentów urzędowych (legalizacja, tłumaczenia), ale już nie uznawania stosunków materialnoprawnych stwierdzonych danymi dokumentami. Po drugie, zakres przedmiotowy dokumentów, do których rozporządzenie się stosuje, jest stosunkowo wąski. Po trzecie, w zakresie tłumaczeń rozporządzenie wkracza w obszar dawno już zajęty przez wielojęzyczne odpisy ak-

⁹² Tak M. Wojewoda, *Zagraniczne rodzicielstwo osób jednej płci a rejestracja stanu cywilnego w Polsce — glosa do uchwały Naczelnego Sądu Administracyjnego (7) z 2.12.2019 r., II OPS 1/19*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2020, nr 8, s. 34.

⁹³ Negatywnie na to pytanie odpowiada — na tle wspomnianego art. 59 rozporządzenia spadkowego — P. Wautelet, in: *Le droit européen des successions. Commentaire du Règlement n° 650/2012 du 4 juillet 2012*, ed. 2, eds. A. Bonomi, P. Wautelet, Bruylant, Bruxelles, kom. do art. 59, pkt 32.

⁹⁴ Podobnie, jak się wydaje, I. Somarakis, in: *EU Succession...*, s. 545.

tów stanu cywilnego wydawane na podstawie konwencji ICCS. Wreszcie, po czwarte, w Polsce praktyczne znaczenie rozporządzenia dodatkowo umniejsza fakt, że na tle art. 1138 k.p.c. zasadniczo nie jest wymagana legalizacja zagranicznych dokumentów urzędowych w żadnej postaci.

Pomimo powyższego, rozporządzenie 2016/1191 zasługuje na uwagę, a z czasem będzie ono — jak się wydaje — nabierało znaczenia. W mojej ocenie rozporządzenie należy przede wszystkim traktować jako kolejny (po wcześniejszych rozporządzeniach z obszaru współpracy w sprawach cywilnych i handlowych) krok w kierunku całkowitej likwidacji w całej Unii Europejskiej obowiązku dokonywania legalizacji (w tym za pomocą *apostille*) w odniesieniu do wszystkich dokumentów urzędowych wydawanych przez organy państw członkowskich. W tym celu konieczne jest oczywiście rozszerzenie zakresu zastosowania rozporządzenia, co już teraz — przynajmniej w niektórych obszarach — jest w planach. Ma ono także szanse na przełamanie wadliwej praktyki wymagania od stron klauzuli *apostille* tam, gdzie obowiązek jej uzyskania nie istniał wcześniej. Taka praktyka ma miejsce w wielu urzędach w Polsce, choć jest sprzeczna z art. 1138 k.p.c. Można żywić nadzieję, że rozporządzenie będzie impulsem do zmiany tej praktyki, chociażby z tego powodu, że strony mogą się powoływać na jednoznaczne brzmienie art. 4 rozporządzenia.

Należy także dostrzec obszary, w których już teraz rozporządzenie wprowadza realne ułatwienia w formalnościach dotyczących zagranicznych dokumentów urzędowych, w szczególności: brak konieczności uzyskiwania *apostille* na polskich dokumentach przedstawianych w innych państwach członkowskich (gdzie dotąd taki obowiązek istniał), uchylenie konieczności legalizacji dokumentu, w tym przez nadanie mu *apostille*, którego autentyczności strona zaprzeczyła w rozumieniu art. 1138 k.p.c., możliwość rezygnacji z tłumaczeń dokumentów tam, gdzie dotąd obowiązek taki istniał, czy wreszcie ułatwienia dotyczące kopii dokumentów.

Niedocenionym jak dotąd (zwłaszcza, jak się wydaje, w Polsce) instrumentem oferowanym przez rozporządzenie 2016/1191 jest współpraca administracyjna za pomocą systemu IMI, która pozwala na weryfikację autentyczności dokumentu urzędowego wydanego w innym państwie członkowskim. Można wręcz powiedzieć, że system IMI jest modelowym przykładem tego, jak współcześnie powinna wyglądać współpraca administracyjna w Unii Europejskiej. Oparty jest on na nowoczesnych metodach komunikacji i pozwala na bezpośredni kontakt pomiędzy organami publicznymi poszczególnych państw członkowskich. System IMI zawiera przy tym ułatwienia językowe (zestawy gotowych, przetłumaczonych pytań, zintegrowany automatyczny translator), które pozwalają pokonać

barierę nieznamości języka pomiędzy urzędnikami państwa, w którym dokument wydano, i państwa, w którym dokument jest przedstawiany.

Bibliografia

- Boryczko M., *Wyjątki, które stały się regułą*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 14.03.2014.
- Czubik P., *Oddziaływanie europejskiego rozporządzenia legalizacyjnego nr 2016/1191 oraz ustawy o przedkładaniu niektórych dokumentów urzędowych w państwach członkowskich Unii Europejskiej na zakres czynności notariusza polskiego*, „Rejent” 2021, nr 4.
- Dąbrowski Ł.D., *Moc dowodowa zagranicznych dokumentów urzędowych. Wybrane zagadnienia procesowe*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2016, vol. 14.
- Groot G.-R.D., Groot D.D., *Recognition of Civil Status (Certificates), with Special Attention to Secondary Recognition of Documents Already Recognized in Another Member State*, in: *Researches in European Private Law and Beyond: Contributions in Honour of Reiner Schulze’s Seventieth Birthday*, eds. A. Janssen, H. Schulte-Nölke, Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, Baden-Baden, 2020.
- Kochanowska K., *Dokumenty zagraniczne: klauzula apostille nie zawsze konieczna*, „Rzeczpospolita”, 25.09.2015.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, C.H. Beck, Warszawa, 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 506—1217. T. 2*, red. T. Szancilo, C.H. Beck, Warszawa, 2019.
- Litwin J., *Prawo o aktach stanu cywilnego. Komentarz*. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa, 1961.
- Mostowik P., *Kwestia zakresu zastosowania rozporządzenia UE nr 1191/2016 do zagranicznej rejestracji stanu cywilnego*, „Rodzina i Prawo” 2016, nr 37.
- Mostowik P., *O planach ujednolicenia reguł dowodzenia oraz wzajemnej skuteczności rejestracji stanu cywilnego w państwach członkowskich Unii Europejskiej (Zielona księga z 14 grudnia 2010 r.)*, „Metryka” 2011, nr 1.
- Pelc W., Dolatowski M., *Wymóg legalizacji zagranicznych dokumentów urzędowych*, Co do zasady, <https://codozasady.pl>, 17.05.2012.
- Schlauß S., *The EU Regulation on Public Documents. A first step towards the abolition of the Apostille in the EU*, „ERA Forum” 2020, vol. 21.
- Somarakis I., in: *EU Succession Regulation No 650/2012. A Commentary*, Nomiki Bibliothiki—C.H. Beck—Hart—Nomos, Athens, 2017.
- Tsouka C., *Simplifying the Circulation of Public Documents in the European Union—Present and Future Solutions*, „ELTE Law Journal” 2015.

- Vettorel A., *Eu regulation no. 2016/1191 and the circulation of public documents between EU member states and third countries*, „Cuadernos Derecho Transnacional” 2017, vol. 9, no. 1.
- Wautelet P., in: *Le droit européen des successions. Commentaire du Règlement n°650/2012 du 4 juillet 2012*, wyd. 2, eds. A. Bonomi, P. Wautelet, Bruylant, Bruxelles, kom. do art. 59.
- Wojewoda M., *Jeszcze o uznawaniu stanu cywilnego w stosunkach transgranicznych*, „Metryka” 2020, nr 1.
- Wojewoda M., *Swobodny przepływ i uznawanie aktów stanu cywilnego. Uwagi na tle Zielonej księgi poświęconej ograniczeniu formalności administracyjnych w stosunku do obywateli*, „Metryka” 2011, nr 2.
- Wojewoda M., *Transkrypcja aktu urodzenia dziecka, które zostało uznane za granicą*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2017, z. 26.
- Wojewoda M., *Transkrypcja zagranicznego dokumentu stanu cywilnego — kilka uwag na temat ewolucji konstrukcji w prawie polskim*, „Metryka” 2016, nr 2.
- Wojewoda M., *Zagraniczne rodzicielstwo osób jednej płci a rejestracja stanu cywilnego w Polsce — glosa do uchwały Naczelnego Sądu Administracyjnego (7) z 2.12.2019 r.*, II OPS 1/19, „Europejski Przegląd Sądowy” 2020, nr 8.
- Zachariasiewicz M., *Klauzula porządku publicznego a uznawanie zagranicznych orzeczeń, których przedmiotem jest uznanie wyroku lub stwierdzenie jego wykonalności*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2019, T. 24.
- Zachariasiewicz M., *Klauzula porządku publicznego jako instrument ochrony materialnoprawnych interesów i wartości fori*, C.H. Beck, Warszawa, 2018.

Maria-Anna Zachariasiewicz^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0002-9356-4133>

Metoda unilateralna w prawie prywatnym międzynarodowym Uwagi na marginesie orzeczenia TSUE w sprawie C-135/15 Republika Grecji przeciwko Grigoriosowi Nikiforidisowi*

Abstract: The article confronts the unilateral and multilateral methods in private international law. The author first identifies the basic differences between the two. She then moves to describe the instruments and concepts resulting from the unilateral method: the theories of the Statutists in the period between 12th to 19th centuries, the solutions offered by the so called new American school, the method of recognition of private law situations crystallized in a foreign legal system, the rules governing the spatial scope of the EU provisions, including the regulations and the directives, and finally the paradigm of the overriding mandatory rules.

The second part of the paper provides a comment to the Nikiforidis case. The author makes a number of critical remarks with respect to the restrictive and rigid interpretation of Article 9(3) adopted by the CJEU. The argument is made that the more flexible and functional approach proposed by the Attorney General Maciej Szpunar in his Opinion should be preferred. Finally, the author makes her own proposition regarding the Nikiforidis case. She advocates a unilateral methodology that rejects the distinction between the overriding mandatory rules of the *legis fori*, *legis causae* and these of a third country.

Keywords: unilateralism — unilateral method — conflict of laws — private international law — statutists — overriding mandatory rules — Nikiforidis — spatial scope

^{a)} Dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach.

* Publikacja powstała w ramach projektu badawczego *Współczesne kierunki zmian metodologii prawa prywatnego międzynarodowego*, finansowanego przez NCN (nr UMO-2017/27/B/HS5/01258).

Uwagi wprowadzające

Metoda unilateralna stanowi zaprzeczenie multilateralnej metody rozwiązywania kolizji praw, polegającej na neutralnej lokalizacji ocenianej sytuacji za pomocą miarodajnej dla niej normy kolizyjnej, która wskazuje prawo właściwe do jej oceny. Punktem wyjścia analizy unilaterальной nie jest norma kolizyjna, lecz — przeciwnie — norma prawa merytorycznego, będąca przedmiotem zainteresowania (sporu). Norma ta sama określa zakres swego zastosowania. Wskazania co do jej przestrzennego (międzynarodowego) zasięgu działania mogą wynikać bezpośrednio z jej treści albo pośrednio — w drodze interpretacji — z jej natury lub celu. Wyrażają one bezpośredni związek pomiędzy celem normy merytorycznej a jej zakresem działania w sytuacjach wykraczających poza granice danego państwa¹. Od czasów Savigny’ego metodą dominującą jest analiza multilateralna, niemniej metodologia charakterystyczna dla unilaterializmu jest ciągle obecna w prawie prywatnym międzynarodowym², a nawet zyskuje na znaczeniu, zwłaszcza gdy chodzi o sposób określania zakresu działania przepisów prawa Unii Europejskiej³.

Paradygmat metody multilateralnej, zapoczątkowanej przez Savigny’ego, opisywany jest za pomocą określeń: neutralność, równorzędność, wymiennosc systemów prawnych różnych państw. U podstaw jego kopernikańskiej rewolucji leży przekonanie, że prywatnoprawne statuty (ustawy) poszczególnych państw są do siebie podobne. Stanowią różne wersje wspólnych koncepcji prawnych (*Institutionen*), wywodzących się z prawa rzymskiego i spuścizny chrześcijaństwa. W taki sam sposób określają one przestrzenny zakres swego zastosowania. Są zatem wzajemnie „wymienne”, każdy z nich jest odpowiednikiem pozostałych systemów prawnych. Tak naprawdę nie ma dużego znaczenia, który

¹ Na temat metody unilaterальной por. zwłaszcza S. Francq, in: *Encyclopedia of Private International Law*, eds. J. Basedow, G. Rühl, F. Ferrari, P. de Miguel Asensio, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2017, s. 1779 i n.; S. Francq, *Public Policy and Overriding Mandatory Rules as Mirrors of the EU System of Thought and Integration*, in: *How European is European Private International Law? Sources, Court Practice, Academic Discourse*, eds. J. von Hein, E.M. Kieninger, G. Rühl, Intersentia, Cambridge, 2019, s. 305 i n.; J. Basedow, *EU private law: anatomy of a growing legal order*, Intersentia, Cambridge, 2021, s. 659 i n.; J.J. Kuipers, *EU Law and Private International Law. The Interrelationship in Contractual Obligations*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2012, s. 22, 178, 218 i n., 318 i n.

² Por. M. Sośniak, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2014, s. 51 i cyt. tam autorzy. Por. także S. Francq, in: *Encyclopedia...*, s. 1780—1782.

³ Por. J.J. Kuipers, *EU Law...*, s. 178 i n.

z nich zostanie zastosowany; są one wzajemnie równorzędne. Może to być także prawo obce (jako obca wersja wspólnych przepisów). Pozwoliło to przenieść punkt ciężkości z pytania o zakres zastosowania konkretnego przepisu na pytanie o system prawny stanowiący naturalną siedzibę stosunku prawnego (*der Sitz*). Zmiana paradygmatu umożliwiła ewolucyjny rozwój obiektywnych i działających z zewnątrz danego statutu (tj. prawa merytorycznego) podstaw rozstrzygnięcia (norm kolizyjnych), kreujących obowiązek zastosowania określonego prawa, z zastrzeżeniem ograniczeń mających na celu dobro publiczne. Poza zakresami statutów pozostały normy o silnie pozytywnej, imperatywnej naturze, chroniące porządek publiczny.

Szkoła statutowa

Metoda unilateralna na przestrzeni wieków występowała w różnych formach, kryjąc się za fasadą różnych teorii i koncepcji. Chodzi zwłaszcza o cały dorobek prawa prywatnego międzynarodowego w okresie od XII w. do końca XIX w. (tj. do czasów Savigny'ego), obejmowany wspólnym mianem „szkoły statutowej”⁴. Rozstrzygnięcie kolizji zależało od sposobu określenia osób (lub rzeczy) poddanych danemu statutowi (ustawie lub przepisom). Zakres przestrzenny statutu określany był na podstawie jego treści, natury i celu. Stanowiły one jedyne źródło rozważań i podstawę rozwoju praktyki sądowej. Przedstawiciele szkoły statutowej nie formułowali stałych reguł kolizyjnych, skoro konkretna decyzja „kolizyjna” zależała wyłącznie od analizy treści danych norm merytorycznych. Najbardziej znane trzy aksjomaty podsumowujące dorobek szkoły statutowej (w wydaniu holenderskim) zostały sformułowane przez Ulrika Hubera (1636—1694)⁵: 1) zarówno prawo, jak i władza sądów danego państwa ogranicza się do jego terytorium; 2) zaś w jego ramach rozciąga się na wszystkie osoby i sprawy, które znajdują się tam trwale lub w sposób przejściowy; 3) państwa dokładają jednak kurtuazyjnych starań, aby prawa każdego narodu realizowane w jego granicach zachowały swą moc (były uznawane) wszędzie, o ile nie łączy się to z uszczerbkiem dla władzy albo rzeczy lub obywateli innego państwa, nie naruszając obowiązującego tam *ordre public*. Huberowi przypisuje się sformułowanie idei *comitas* oraz doktryny praw nabytych.

⁴ Tak M. Sośniak, w: *System...*, T. 20A, s. 38 i n.

⁵ M. Sośniak, w: *System...*, T. 20A, s. 45 i n.

Nowa szkoła amerykańska

Pod wpływem U. Hubera i dokonań szkoły statutowej pozostawały teorie i koncepcje twórców „rewolucji” w amerykańskim prawie kolizyjnym (II połowa XX w.). W Europie postrzegane są one jako wyraz unilateralnej metody rozstrzygnięcia kolizji⁶, w duchu szkoły statutowej. W nowszej literaturze europejskiej pojawił się nawet termin *rule selection techniques* (w przeciwieństwie do *jurisdiction-selecting method*), nawiązujący do metody unilateralnej, przeciwstawianej analizie multilateralnej. Używa się także określeń: *functional or teleological approach*, *interest analysis*, *policy weighing*, *policy-oriented approach* albo *better-rule approach*, charakterystycznych dla metodologii ważenia zaangażowanych interesów i wartości. Na dorobek nowej szkoły amerykańskiej składa się wiele teorii i koncepcji⁷. Ich wspólne cechy to: rezygnacja ze stałych norm kolizyjnych (charakterystycznych dla metody multilateralnej) na rzecz indywidualnej analizy racji, interesów i wartości chronionych przez określone przepisy merytoryczne, po to, by na ich podstawie ustalić przestrzenny zakres ich działania oraz związek z określonym elementem (*issue*) ocenianego stanu faktycznego. Przedmiotem analizy jest zawsze konkretny (a nie typowy) stan faktyczny, a nawet wyłącznie określona kwestia będąca przedmiotem sporu.

Znaczenie metody unilateralnej ujawnia się przede wszystkim w odniesieniu do przepisów obcych, przepisy własne stosowane są bowiem w sposób naturalny i oczywisty. Nie dostrzega się konfliktu norm, dopóki nie okaże się, że dana kwestia pozostaje również w kręgu „zainteresowania” określonego przepisu obcego państwa. „Prawdziwy konflikt” powstaje dopiero wtedy, gdy obcy przepis konkuruje „w sposób uzasadniony” (*legitimate claim*), tzn. chroni odmienne interesy, racje lub wartości. Konkurujące przepisy mogą należeć także do prawa publicznego, o ile wpływają na stosunek prawa prywatnego i są istotne dla rozstrzygnięcia sporu (granica pomiędzy prawem prywatnym a prawem publicznym jest zresztą zatarta). Z reguły chodzi o takie przepisy, które odgrywają rolę instrumentów społecznej, administracyjnej lub gospodarczej kontroli państwa. Pod uwagę bierze się — co do zasady — wyłącznie te przepisy, na które

⁶ Por. na ten temat M.A. Zachariasiewicz, w: *System...*, T. 20A, s. 61 i n. oraz cyt. tam literaturę.

⁷ Do najważniejszych zalicza się: *local law* W.W. Cooka, *governmental interest* B. Gurrie’go, *principles of preference* D. Caversa, *choice-influencing considerations* R. Leflora, *functional approach* A. von Mehrena i D. Trautmana, *lex-foi approach* A. Ehrenzweiga oraz *comparative impairment* W. Baxtera i sędziego Tobrinera (por. bliżej M.A. Zachariasiewicz, w: *System...*, T. 20A, s. 61 i n. oraz cyt. tam literaturę).

powołują się strony, i których treść zostanie przez nie wystarczająco „udowodniona”.

Jeżeli oceniana kwestia sporna znajdzie się w zasięgu zainteresowania przepisu własnego i przepisu obcego, a przepisy te chronią odmienne racje, interesy lub wartości, to o rozwiązaniu konfliktu przesądzą interesy (racje, wartości) silniejsze, bardziej „doniosłe”, a także porównanie skutków ich uwzględnienia („lepsza norma prawna”).

„Doniosłość interesu” zależy od jego wagi, w połączeniu z intensywnością związku pomiędzy zainteresowanym przepisem a ocenianą kwestią sporną. Związek ten wynika z celu lub natury danego przepisu. Im związek ten jest silniejszy, tym mniej doniosłe interesy, racje, wartości zasługują na uwzględnienie (przeforsowanie), i odwrotnie, im racje te, cele lub wartości są dla państwa ważniejsze, tym słabszy związek może okazać się wystarczający. Interesy i wartości fundamentalne, uniwersalne, ponadnarodowe powinny być uwzględniane bez względu na siłę związku, o którym mowa.

Porównanie skutków uwzględnienia konkurujących przepisów („lepsza norma prawna”) ma prowadzić do wyboru rozwiązania, które jest bardziej sprawiedliwe, zgodne z oczekiwaniami stron, nowocześniejsze lub przeważające w świecie względnie sprzyja międzynarodowej (międzystanowej) harmonii rozstrzygnięć, promuje współpracę narodów i nie prowadzi do zastosowania własnego prawa bez wyraźnego uzasadnienia. Porównywanie celów kolidujących przepisów albo chronionych przez nie interesów dokonywane jest jednak z punktu widzenia wartości przyjmowanych w systemie prawnym *fori*.

Autorzy poszczególnych teorii i nurtów zaliczanych do koncepcji nowej szkoły amerykańskiej różnią się w kwestii uprzywilejowania własnego prawa w procesie wartościowania rozwiązań własnych i obcych⁸. Dość często, w ślad za B. Currie, autorem teorii *governmental interest*, przyjmują jednak zasadę pierwszeństwa własnego prawa (własnych przepisów). Na ogół własne prawo (własne przepisy) uważane jest za ważniejsze. Ustępuje ono przepisom obcym tylko wtedy, gdy te ostatnie wpływają na ocenę stanu faktycznego w sposób tak istotny, że wpływu tego nie da się zlekceważyć. Przepisy obce nie są stosowane w pełnym tego słowa znaczeniu, tj. w „kontekście” systemu prawnego, z którego się wywodzą. Traktowane są raczej tak, jak gdyby należały do prawa *fori*. Uprzywilejowaniu własnego prawa przeciwstawia się jednak tendencję do „wstrzemięźliwego” (*self-limiting*) stosowania własnych prze-

---

⁸ Więcej na ten temat piszę w pracy pt. *Nowe prądy w kolizjonistyce Stanów Zjednoczonych i ich wpływ na naukę europejską*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1975, z. 2, s. 187 i n.

pisów w przypadku stanów faktycznych powiązanych z obcym państwem, jeżeli przepisy własne wykazują słabsze „zainteresowanie” niż przepisy obce.

Koncepcje nowej szkoły amerykańskiej kształtowały się pod wyraźnym wpływem idei terytorializmu szkoły statutowej. Oczywiście są także wpływy teorii praw nabytych U. Hubera⁹. To z nich wywodzi się przekonanie, że samo rozstrzygnięcie kwestii będącej przedmiotem sporu swą podstawę i moc prawną wywodzi wyłącznie z własnego prawa (suwerenność), tylko ono może być bowiem odpowiedzialne za nadanie „sankcji prawnej”. Natomiast obce przepisy prawne mogą dojść do głosu jako element stanu faktycznego, brany pod uwagę (tolerowany) — na wniosek strony — przy okazji uwzględniania prawa podmiotowego nabytego zgodnie z tym prawem, o ile jego nabycie zostanie przez stronę właściwie udokumentowane.

Rewolucyjne koncepcje amerykańskie zostały poddane wszechstronnej krytyce, zwłaszcza w nauce europejskiej¹⁰. Krytyka ta nie wydaje się jednak w pełni trafna i uczciwa, ocena osiągnięć nowej szkoły amerykańskiej dokonywana jest bowiem przez pryzmat schematów myślowych i założeń właściwych metodzie multilateralnej.

Metoda uznawania

Przekonujące wydają się także skojarzenia łączące metodę unilateralną z koncepcją uznawania sytuacji (stanów faktycznych) zamkniętych (skrystalizowanych) pod rządami obcego prawa¹¹. Rosnące zainte-

⁹ Na temat teorii praw nabytych i jej związków z koncepcją uznawania sytuacji prawnych ukształtowanych (zamkniętych) pod rządami obcego prawa por. M.A. Zachariasiewicz, w: *System...*, T. 20A, s. 86 i n. oraz cyt. tam orzecznictwo TSUE i literaturę.

¹⁰ Por. w tej kwestii M.A. Zachariasiewicz, *Metoda analizy funkcjonalnej w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Rozprawy z prawa prywatnego, Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, red. M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 265 i n. oraz cyt. tam autorzy.

¹¹ Por. bliżej w literaturze polskiej: A. Dorabalska, *Uznanie stosunku prawnego powstałego za granicą*, „Państwo i Prawo” 2012, z. 4, s. 54 i n.; A. Dorabalska, *Między normą kolizyjną a instytucją uznania — nazwisko w orzecznictwie TS*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2011, nr 3, s. 22 i n.; M. Pilich, *Die Anerkennung der quasi-ehe-lichen Verhältnisse in Polen aus der collisions- und europarechtlichen Perspektive*, „Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht. European Community Private Law Review. Revue de droit privé communautaire” 2011, H. 4, s. 201 i n.; M. Pazdan, w: *System...*, T. 20A, s. 24; M.A. Zachariasiewicz, w: *System...*, T. 20A, s. 86 i n.; M.A. Zachariasiewicz, *Nowa ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym a małżeństwa i związki osób*

resowanie tą koncepcją związane jest z orzecznictwem TSUE¹² w przedmiocie swobody przedsiębiorczości, swobody przepływu osób i zakazu dyskryminacji. Dotyczy ona sytuacji prywatnoprawnych (praw podmiotowych lub stosunków), które wskutek długiego czasu trwania stały się „faktami społecznymi” względnie zostały formalnie udokumentowane przez wpis w odpowiednim rejestrze. Ideę ich prawnego „skryształowania” pod rządami obcego prawa odnosi się zwłaszcza do małżeństw i stosunków filiacyjnych, imion i nazwisk osób fizycznych, niektórych ograniczonych praw rzeczowych oraz do utworzonych osób prawnych¹³. Chodzi tu o jakąś formę ich akceptacji, bez odnoszenia się do krajowych norm kolizyjnych, własnych lub obcych, ani nawet do wskazanego nimi prawa właściwego do oceny przesłanek ich powstania lub ważności. Akceptacji tej, podobnie jak w przypadku uznawania obcych orzeczeń lub dokumentów urzędowych, nie poprzedza ponowne badanie tych przesłanek, chociaż opiera się ono na założeniu, że badanie takie miało już miejsce w kraju powstania sytuacji. Uznanie, o którym mowa, nie ma charakteru formalnego aktu, jego istota sprowadza się do uwzględnienia skutków prawnych danej sytuacji w postaci skryształowanej w kraju pochodzenia.

---

tej samej płci, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2012, vol. 11, s. 83—98 (na temat uznawania małżeństw zawieranych za granicą). Por. także: P. Lagarde, *La reconnaissance des situations en droit international privé: actes du colloque international de la Haye du 18 janvier 2013*, Pédone, Paris, 2013; L. von Hübner, *Die Integration der primärrechtlichen Anerkennungsmethode in das IPR*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 2021, vol. 85, s. 106—145.

¹² Chodzi zwłaszcza o orzeczenia dotyczące „uznania” nazwiska w postaci ukształtowanej pod rządami prawa pochodzenia: wyr. ETS z 30.03.1993 r. w sprawie C-168/91 *Christos Konstantinidis przeciwko Stadt Allensteig i Landratsamt Calw-Ordnungsamt*, ECR 1993, s. I-01191; wyr. ETS z 2.10.2003 r. w sprawie C-148/02 *Carlos García Avello przeciwko Państwo Belgijskie*, ECR 2003, s. I-11613; wyr. ETS z 14.10.2008 r. w sprawie C-353/06 *Stefan Grunkin i Dorothee Regina Paul przeciwko Leonhard Matthias Grunkin-Paul i Standesamt Stadt Niebüll*, Zb.Orz. 2008, s. I-07639; wyr. TSUE z 22.12.2010 w sprawie C-208/09 *Ilonka Sayn-Wittgenstein przeciwko Landeshauptmann von Wien*, Zb.Orz. 2010, s. I-13693. Por. także wyr. TSUE z 12.05.2011 r. w sprawie C-391/09 *Runevič-Vardyn*, Zb.Orz. 2011, s. I-03787, a w literaturze polskiej: M. Pazdan, *Nazwisko w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, C.H. Beck, Warszawa, 2010, s. 458; A. Tusiński, *Ustawa — prawo prywatne międzynarodowe w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Wybrane zagadnienia obywatelstwa i prawa właściwego dla stosunków zobowiązaniowych*, „Palestra” 2007, nr 6—7, s. 31 i n.; A. Mączczyński, *Uznanie nazwiska w świetle konwencji nr 31 Międzynarodowej Komisji Stanu Cywilnego z 2005 r.*, w: *Personal data protection yesterday — today — tomorrow*, GIODO, Warszawa, 2006 oraz A. Dorabalska, *Między normą...*, s. 22—23.

¹³ Por. orzecznictwo i literaturę cyt. w: M.A. Zachariasiewicz, w: *System...*, T. 20A, s. 86 i n.

Aspekty wspólne dla idei uznania i dla metody unilateralnej to pozostawienie stabilności sytuacji prawnej jednostek oraz zaufanie do rozwiązań przyjmowanych w obcych krajach¹⁴. Koncepcja uznawania sytuacji zamkniętych pod rządami obcego prawa, podobnie zresztą jak inne przejawy metody unilateralnej, nie doczekała się precyzyjnego oprzyrządowania. Stoi temu na przeszkodzie, jak sądzę, sama istota tej metody. Nie da się jej wtłoczyć w konkretne i precyzyjne reguły, podobne do norm kolizyjnych charakterystycznych dla metody multilateralnej. Analiza unilateralna musi polegać na indywidualnym podejściu do każdego stanu faktycznego. Nie wydaje się też prawdopodobne, aby mogła ona — w dającej się przewidzieć przyszłości — zastąpić metodę neutralnej lokalizacji Savigny'ego. Może natomiast z nią współdziałać, stanowiąc podstawę i uzasadnienie właściwej korekty bądź uzupełnienia wyników analizy multilateralnej.

Prawo unijne

Szczególnym polem działania metody unilateralnej jest prawo Unii Europejskiej¹⁵, tworzone z myślą o jednolitym wspólnym obszarze, bez związku z prawami lub obszarami państw członkowskich¹⁶, i przeważnie bez konfrontacji z regulacjami prawnymi pozostałych państw świata, będącymi odpowiednikiem regulacji unijnych. Poszczególne akty prawa unijnego (niekiedy nawet poszczególne ich przepisy) same określają zakres swojego zastosowania. Niektóre (zwłaszcza nowsze) zawierają specjalne normy prawne (tzw. *scope rules*), określające swój przestrzenny zakres działania. Posługują się w tym celu własnymi kryteriami, z reguły zupełnie innymi niż łączniki klasycznych norm kolizyjnych tworzonych w ramach metody multilateralnej. W braku stosownych *scope rules* przestrzenny zakres przepisów unijnych wynika z ich natury lub przeznaczenia (celu). Mogą to być ogólne cele polityczne lub gospodarcze, takie jak potrzeba tworzenia wspólnego rynku bez wewnętrznych barier, przez zapewnienie swobodnego przepływu osób, towarów i usług czy kapitału, albo cele bardziej skonkretyzowane, jak zamiar ochrony danej kategorii

---

¹⁴ Tak S. Francq, *Encyclopedia...*, s. 1791.

¹⁵ Por. bliżej np. J. Basedow, *EU private law...*, s. 659, 679 i n.; J.J. Kuipers, *EU Law...*, s. 22 i n., 180 i n.

¹⁶ Jakkolwiek własne normy określające zakres zastosowania aktów prawa wspólnego nie są niczym nowym.

słabszych podmiotów (np. konsumentów, pracowników). Inną metodą ustalania zakresu działania danego aktu prawa unijnego (bądź określonych regulacji prawnych) jest „transformacja” obcego stanu faktycznego w „sytuację unijną”¹⁷. Uzasadnieniem dla uwzględnienia unijnych przepisów o charakterze regulacyjnym (mandatoryjnym) może być wreszcie ich przynależność do „wspólnego, unijnego (lub nawet międzynarodowego) prawa gospodarczego”. Jego normy traktowane są podobnie do *lois de police* w szerokim ujęciu, charakterystycznym dla doktryny prawa francuskiego¹⁸. Wymienionym sposobom towarzyszy praktyka faworyzowania, zarówno przez unijnego ustawodawcę, jak i TSUE, szerokiego zasięgu oddziaływania regulacji prawa wspólnego, między innymi z uwagi na założenie ich gospodarczej atrakcyjności.

Opisana sytuacja stanowi przedmiot troski, a nawet krytyki ze strony niektórych autorów¹⁹, przyzwyczajonych do dokonywania analiz kolizyjnych w kategoriach klasycznej metody multilateralnej Saviny’ego. Zwracają oni uwagę na fragmentację i chaos spowodowany nadmiarem *scope rules* (każdy akt prawa unijnego posługuje się własnymi regulacjami) oraz różnorodnością kryteriów, za pomocą których określają one przestrzenny zakres własnego zastosowania. Z kolei te same kryteria obejmują wspólnie zarówno zagadnienia prawa publicznego, jak i prawa prywatnego, co nie wydaje się właściwe. O treści *scope rules* decydują zwyczajnie nie kolizjoniści, lecz specjaliści z zakresu danej dziedziny prawa merytorycznego, którzy niekoniecznie trafnie postrzegają zewnętrzne granice działania prawa unijnego, poza którymi może dojść do konfliktu z korespondującymi regulacjami prawnymi państw niebędących członkami UE. Jeżeli zaś o zakresie działania określonych przepisów unijnych (lub ich zbiorów) przesądzić ma ich cel lub chronione nimi interesy i wartości, to konflikty pomiędzy nimi wydają się nieuchronne. Przepisy prawa unijnego realizują bowiem rozmaite cele, racje, wartości i interesy, i nie zawsze wiadomo, które z nich mają być decydujące dla określenia zakresu ich działania. Czy ważniejsze powinny być cele polityczne lub gospodarcze wspólnego rynku, czy też zamiar ochrony określonej strony danego stosunku prawnego. Możliwość dowolnego „zonglowania” różnymi celami, racjami i wartościami wydają się dość oczywiste.

Przedstawione zarzuty nie uwzględniają jednak odmienności paradygmatu metody unilateralnej. Nie chodzi tu o wskazanie systemu prawa właściwego, lecz o określenie zasięgu przestrzennego konkretnych norm merytorycznych prawa unijnego, które jak dotąd nie składają się

¹⁷ Tak J. Basedow, *EU law...*, s. 680.

¹⁸ Tak S. Francq, *Encyclopedia...*, s. 1790.

¹⁹ Por. np. J. Basedow, *EU private law...*, s. 681; J.J. Kuipers, *EU Law...*, s. 22, 177 i n.

na kompletny system wspólnego prawa, stanowiącego odpowiednik systemów prawnych innych państw niebędących członkami Unii Europejskiej, a kryteria wykorzystywane przez *scope rules* są nieprzetłumaczalne na łączniki klasycznych norm kolizyjnych metody multilateralnej. Odmienności wspólnego prawa UE, ani jego relacji do praw krajowych, nie da się jednak opisać za pomocą klasycznych norm kolizyjnych.

W pełni aktualne są natomiast pytania o wzajemne współistnienie obu metod, o konieczność skorelowania *scope rules* metody unilateralnej z normami kolizyjnymi metody multilateralnej²⁰. Niełatwo jest określić relację pomiędzy pierwotnym prawem unijnym a normami kolizyjnymi państw członkowskich²¹. Sytuacja jest jeszcze trudniejsza w odniesieniu do dyrektyw unijnych. Zakres ich zastosowania może wynikać z treści *scope rules* albo z celu samych przepisów merytorycznych. Zdarza się jednak, że dyrektywy zawierają przepisy podobne do norm kolizyjnych typowych dla metody multilateralnej. Sytuację komplikuje fakt implementacji dyrektyw przez państwa członkowskie. Dokonując implementacji, mogą one zmodyfikować ich zakres zastosowania za pomocą klasycznych łączników, mogą też oryginalny zakres interpretować na swój sposób²². Określone problemy powstają także na tle art. 3(4) rozporządzenia Rzym I w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych.

Uprawnione wydaje się też pytanie o aktualność metody unilateralnej w miarę rozwoju prawa wspólnego, gdy zacznie ono przypominać coraz to bardziej kompletny i jednolity system prawny, porównywalny z krajowymi porządkami prawnymi innych państw niebędących członkami UE.

W doktrynie prawa prywatnego międzynarodowego, w związku z zagadnieniem przestrzennego zakresu działania prawa unijnego, formuluje się postulat wypracowania spójnej podstawy teoretycznej dla metody unilateralnej, tak by mogła stanowić źródło tworzenia konkretnych, a zarazem bardziej uniwersalnych norm kolizyjnych²³. Aspiracje te nie wydają mi się realne. Sceptycyzm w tej mierze potwierdzają nie tylko doświadczenia zarówno szkoły statutowej, jak i nowej szkoły amerykańskiej. Stoi im na przeszkodzie przede wszystkim istota samej metody

²⁰ Tak zwłaszcza J.J. Kuipers, *EU Law...*, s. 23 i n., 177 i n.

²¹ Por. W. Roth, *Der Einfluss des Europäischen Gemeinschaftsrechts auf das Internationale Privatrecht*, „*Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*” 1991, vol. 55, s. 637, którego zdaniem pierwotne prawo UE oraz normy kolizyjne prawa prywatnego międzynarodowego państw członkowskich są wzajemnie powiązane. Te ostatnie stanowią instrumenty umożliwiające realizację celów wspólnego rynku, natomiast pierwotne prawo unijne może nakładać ograniczenia na normy kolizyjne państw członkowskich, jeżeli kolidują one z „wolnościami” promowanymi przez Traktat UE.

²² Por. bliżej J.J. Kuipers, *EU Law...*, s. 181 i n., 223 i n.

²³ Tak S. Francq, *Encyclopedia...*, s. 1791 oraz cyt. tam autorzy.

unilateralnej. O zastosowaniu danej normy merytorycznej przesądza — autonomicznie — wyłącznie „jej własne zainteresowanie” daną sytuacją faktyczną, jej „własna wola” wymuszenia swego zaangażowania. Norma ta może określić swój zakres zastosowania także w sposób negatywny (*self-limiting rules*), decydując o tym, kiedy skłonna jest ustąpić na rzecz innej, obcej normy merytorycznej, zainteresowanej daną sytuacją. Nie ma natomiast żadnej zewnętrznej, swojej lub obcej, normy kolizyjnej, która mogłaby odgórnie wypowiedzieć się na temat zastosowania miarodajnych norm prawa merytorycznego. Co więcej, nie istnieje w ogóle jakikolwiek konflikt o charakterze międzynarodowym, dopóki nie „ujawni się” konkretna obca norma merytoryczna o podobnym zasięgu działania (która także samodzielnie i autonomicznie określa zakres swego zastosowania). Jeżeli obie normy obejmą swym zakresem tę samą sytuację będącą przedmiotem sporu (tzw. prawdziwy konflikt), tj. wtedy, gdy sąd każdego z państw zastosowałby swój własny przepis, rozstrzygnięcie kolizji wymagać będzie znalezienia wspólnego rozwiązania. Rozwiązanie to znajdzie się „na zewnątrz” zakresu zastosowania każdej z konkurujących norm, i powinno być podyktowane względami bardziej pragmatycznymi niż teoretycznymi. Przypomina to trochę sposoby rozstrzygania konfliktów w ramach prawa międzynarodowego publicznego. Sąd musi przedstawić konkretne uzasadnienie dokonanego wyboru, ze szczególnym uwzględnieniem procesu wyważenia zaangażowanych interesów i wartości (zasada *common conciliation*), jak również dbałości o poszanowanie słuszych interesów obcego państwa (tzw. *moderate and restrained approach*). Przypadki tzw. prawdziwych konfliktów są o tyle kłopotliwe, że zdają się wykraczać poza istotę unilateralizmu.

Przepisy wymuszające

Wzorcowym i najszerzej komentowanym przejawem metody unilateralnej jest instytucja przepisów wymuszających swoje zastosowanie, chociaż jej fenomen ciągle jeszcze częściej opisywany jest w kategoriach metody multilateralnej. Wielu autorów²⁴ zwraca jednak uwagę na odmienny

---

²⁴ Tak np.: B. Audit, *A Continental Lawyer Looks at Contemporary American Choice-of-Law Principles*, „American Journal of Comparative Law” 1979, vol. 27, s. 602—603; S.C. Symeonides, *Conflict of Laws: American, Comparative, International. Cases and Materials*, St. Paul, MN, 2012, s. 234—236; F. Vischer, „*Revolutionary Ideas*” and the *Swiss Statute on Private International Law*, in: *Convergence and Divergence in Private*

paradygmat instytucji przepisów wymuszających, odpowiadający założeniom metody unilateralnej²⁵. Są to przepisy o kluczowym znaczeniu dla ochrony porządku publicznego państwa, które ze względu na swój cel lub charakter znajdują zastosowanie niezależnie od prawa właściwego dla ocenianej sytuacji. Same wyznaczają zakres swojego zastosowania. Wynika on z ich treści i/lub celu. Podstawę ich uwzględnienia stanowi wyłącznie ich „własna wola działania”, nie zaś jakakolwiek norma kolizyjna. Korygują one rezultat zastosowania prawa właściwego, wskazanego za pomocą norm kolizyjnych metody multilateralnej. Decyzja sądu co do ich zastosowania lub uwzględnienia zależy od analizy okoliczności konkretnego przypadku, ocenianych z punktu widzenia chronionych nimi

---

International Law — Liber Amicorum Kurt Siehr, eds. K. Boele-Woelki, T. Einhorn, D. Girsberger, S. Symeonides, The Hague—Zürich, 2010, s. 107 i n.; A. Bonomi, *Mandatory Rules in Private International Law*, „Yearbook on Private International Law” 1999, s. 219; P. Lagarde, *The European Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations: an Apologia*, „Virginia Journal of International Law” 1981, s. 103; J. von Hein, *Something Old and Something Borrowed, but Nothing New? Rome II and the European Choice-of-Law Evolution*, „Proceedings of the Duke Law Center for International and Comparative Law and Tulane Law Review Symposium”; R. Michaels, *The New European Choice-of-Law Revolution: Lessons for the United States? Contract and Tort Law*, „Tulane Law Review” 2008, vol. 82, no. 5, s. 1663—1706, którego zdaniem (s. 1684) ewolucja europejskiego prawa kolizyjnego w kierunku unilateralizmu, dokonywana przez koncepcję przepisów wymuszających, przebiega pod wpływem amerykańskiej rewolucji; A. Bonomi, in: *European Commentaries on Private International Law*, eds. U. Magnus, P. Mankowski, vol. 2, *Rome I Regulation*, Köln, 2017, s. 632 i cyt. tam autorzy; J.J. Kuipers, *EU Law...*, s. 67 i n., 79 i n.; M. Renner, in: *Rome Regulations: Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws*, ed. G.-P. Calliess, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2020, s. 268; S. Francq, *Public Policy and Overriding Mandatory Rules as Mirrors of the EU System of Thought and Integration*, in: *How European is European Private International Law? Sources, Court Practice, Academic Discourse*, eds. J. von Hein, E.M. Kieninger, G. Rühl, Intersentia, Cambridge, 2019, s. 316; T. Szabados, *Economic Sanctions in EU Private International Law*, Oxford, London, New York, New Delhi, Sydney, 2021, s. 87 (przepisy wymuszające nazywa inkarnacją *governmental analysis*); A. Mills, *Party Autonomy in Private International Law*, Cambridge, 2018, s. 464, 477 (przepisy wymuszające dochodzą do głosu poza zakresem działania norm kolizyjnych metody multilateralnej). W literaturze polskiej por. M. Mataczyński, *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze, Kraków, 2005, s. 113—116 (przepisy wymuszające są autonomiczne i wchodzą w grę poza ustawowo uregulowanym mechanizmem kolizyjnym, stąd krytycznie należy się odnieść do analogicznego stosowania do nich założeń tego mechanizmu — jak ma to miejsce w koncepcji tzw. ukrytej normy kolizyjnej); a także M.A. Zachariasiewicz, *Nowe prądy...*, s. 213—218 oraz cyt. tam literatura.

²⁵ Tak S. Francq, *Encyclopedia...*, s. 1788, która w instytucji przepisów wymuszających identyfikuje trzy zasadnicze cechy metody unilateralnej: „przepisy te same określają swój zakres zastosowania, który odzwierciedla ich szczególny cel; jest nim ochrona kluczowych interesów państwa; cel ten uzasadnia konieczność korekty rozstrzygnięcia wynikającego z prawa wskazanego normą kolizyjną”.

interesów, racji lub wartości oraz porównania rezultatów ich zastosowania lub pominięcia.

Przepisy wymuszające pozostają zatem poza zakresem działania klasycznego mechanizmu kolizyjnego (metody multilateralnej). Określają zasięg swego zainteresowania za pomocą własnych kryteriów i przesłanek (takich jak np.: cel lub natura przepisu, doniosłość chronionych interesów, bliskość związku, sprawiedliwy rezultat materialnoprawny), „nieprzetłumaczalnych” na klasyczne łączniki norm kolizyjnych. Ponieważ przepisy wymuszające nie należą — przynajmniej co do zasady²⁶ — do zakresu statutów wskazanych przez klasyczne normy kolizyjne, odmienne ich traktowanie (dość powszechne w doktrynie²⁷) w zależności od systemu prawnego, z którego się wywodzą (*lex fori*, *lex causae*, prawo kraju trzeciego), nie wydaje się uzasadnione²⁸. Rozróżnienie, o którym mowa, charakterystyczne jest bowiem dla metody multilateralnej, a ponadto odnosi się do całego porządku prawnego, postrzeganego w kategoriach teoretycznych, nie zaś do określonych przepisów, których uwzględnienie ma wymiar przede wszystkim pragmatyczny. Jedyną ich klasyfikacja, która odpowiada specyfice metody unilateralnej, to rozróżnienie na przepisy własne i obce. Słusznie²⁹ zatem polski ustawodawca — zresztą w ślad za formułami normatywnymi spotykanymi w ustawach innych państw albo w aktach międzynarodowych lub unijnych³⁰ — w art. 8 polskiej ustawy o p.p.m. z 2011 r. posłużył się podziałem na „przepisy prawa polskiego” (ust. 1) oraz „przepisy innego państwa” (ust. 2).

²⁶ Na temat wątpliwości i odmiennych poglądów por. M.A. Zachariasiewicz, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018, uwagi do art. 8, s. 162, nb. 28 i 29. Po pierwsze, w niektórych państwach do przepisów wymuszających zalicza się zarówno przepisy chroniące interesy publiczne państwa (nie należące do statutu), jak i interesy prywatne jednostek, jeżeli pośrednio realizują także ważne interesy wspólne (przynależne do prawa właściwego). Nie istnieje zresztą wyraźna granica pomiędzy tymi kategoriami. Po drugie, czasami za przynależne do prawa właściwego wskazanego za pomocą miarodajnej normy kolizyjnej (metoda multilateralnej) uważa się także przepisy prawa publicznego, które same uznają, że powinny znaleźć swoje zastosowanie, „wspierając” regulację prywatnoprawną (por. art. 6 polskiej ustawy z 2011 r.).

²⁷ Por. przegląd doktryny S. Szabadosa, *Economic Sanctions...*, s. 63 i n. Por. także J.J. Kuipers, *EU Law...*, s. 133—175 na temat rozwiązań przyjmowanych w poszczególnych państwach.

²⁸ Tak np. A. Bonomi, w: *Rome I Regulation...*, s. 632 i tam cyt. autorzy; S. Francq, *Public policy...*, s. 316.

²⁹ Przeciwnie T. Szabados, *Economic Sanctions...*, s. 98, opowiada się za wyraźnym dopuszczeniem w art. 9 rozporządzenia Rzym I możliwości stosowania przepisów wymuszających *legis causae*.

³⁰ Zwłaszcza w art. 7 konwencji rzymskiej z 1980 r., który stanowił wzorzec dla wielu innych „ogólnych klauzul przepisów wymuszających”.

Koncepcja przepisów wymuszających swoje zastosowanie znajduje się ciągle jeszcze w stadium rozwoju. Zagorzałe spory dotyczą niemal wszystkich jej aspektów. Próbując zdefiniować jej podstawowe cechy, przedstawiciele doktryny sięgają do przeszłości, szukając takich teorii i koncepcji, które przywiązywały znaczenie bardziej do pożądanego rezultatu materialnoprawnego niż do analiz czysto kolizyjnych (typu „skoku w ciemność”). Korzeni instytucji przepisów wymuszających upatruje się zwłaszcza w idei ochrony porządku publicznego (tzw. pozytywny wymiar *ordre public*), w doktrynie „szczególnego powiązania”, w amerykańskich koncepcjach analizy zaangażowanych interesów, racji i wartości oraz w teorii faktu³¹. Porównania te są z reguły trafne, choć zarazem wycinkowe. Nie dotyczą wszystkich aspektów instytucji przepisów wymuszających, podczas gdy ocena dokonana przez pryzmat całkowicie odmiennej metodologii unilateralnej pozwala uzyskać jej pełny i spójny obraz, z uwzględnieniem specyficznych cech i szczególnych zadań. Umożliwia jej lepsze zrozumienie, łatwiejsze rozwiązywanie kwestii wątpliwych i spornych. Pozwala odrzucić pokusę stosowania do przepisów wymuszających schematów myślowych, narzędzi i rozwiązań zaczerpniętych z metody multilateralnej.

Przepisy wymuszające nie są wskazane przez normę kolizyjną. Organ orzekający nie musi ich więc poszukiwać „w ciemno” w różnych porządkach prawnych, obawiając się ich nadmiaru. „Ujawniają się same”³², w miejscu sobie tylko właściwym, gdy okaże się, że od ich uwzględnienia lub pominięcia zależy wynik konkretnego sporu. Ustawodawca nie powinien zatem z góry ograniczać kręgu systemów prawnych (wskazując je za pomocą norm kolizyjnych należących do metody multilateralnej), z których mogą się wywodzić potencjalne przepisy wymuszające³³.

W ramach metody unilateralnej w odniesieniu do przepisów, które same określają swój przestrzenny zasięg działania, używa się często terminów: „przyznanie skuteczności”, „uwzględnianie”, „branie pod uwagę”, „dopuszczenie do głosu”. Sugerują one nieco inne podejście do przepisu, niż ma to miejsce w przypadku jego „stosowania”. Przepisy wymuszające z reguły dochodzą do głosu razem z własnymi sankcjami, aczkolwiek bez „kontekstu” systemu prawnego, z którego się wywodzą, w sposób zbliżony do uwzględniania elementów stanu faktycznego (teoria faktu). Ocena ich wpływu na stosunek cywilnoprawny może wymagać jakiejś formy ich

³¹ Por. bliżej M.A. Zachariasiewicz, w: *System...*, T. 20A, s. 437 i n.; M.A. Zachariasiewicz, *Metoda analizy funkcjonalnej...*, s. 262 i n.

³² W praktyce powołuje się na nie któraś ze stron sporu. Jeżeli obie strony powołują się na obce przepisy wymuszające, sąd z własnej inicjatywy może wziąć także pod uwagę przepis wymuszający *fori*.

³³ Jak w przypadku art. 9 (3) rozporządzenia Rzym I (o czym dalej).

dostosowania do rozwiązań przewidzianych w prawie wskazanym jako właściwe.

Decyzja o uwzględnieniu lub pominięciu danego przepisu wymuszającego jest zawsze indywidualna i dotyczy konkretnego stanu faktycznego. W żadnym przypadku nie chodzi o tworzenie *a priori* określonych kategorii uprzywilejowanych przepisów, którym raz na zawsze nadaje się charakter wymuszający³⁴, i które uwzględnia się w sposób automatyczny.

Istotnym elementem procesu rozstrzygania sporu jest również analiza chronionych przez dany przepis wymuszający interesów, racji i wartości, wraz z oceną skutków jego uwzględnienia lub pominięcia, z punktu widzenia „międzynarodowej sprawiedliwości”.

Jedną z tradycyjnych koncepcji, mających wyjaśnić mechanizm działania przepisów wymuszających, jest wywodząca się z nauki niemieckiej doktryna „szczególnego powiązania” (*Sonderanknüpfung* lub *Sonderstatut*).

Polega ona na założeniu, że przepis wymuszający, określając swój zakres zastosowania, implikuje szczególną normę kolizyjną, która stanowi podstawę jego zastosowania z pierwszeństwem przed ogólną normą kolizyjną. Wzrastająca świadomość odmienności metodologii unilateralnej wpływa jednak na zmianę sposobu definiowania istoty doktryny „szczególnego powiązania” w nowszej literaturze niemieckiej. Termin ten odnosi się już nie do szczególnej normy kolizyjnej, lecz do odmiennych kryteriów metody unilateralnej³⁵. Kryteria te są wspólne dla wszystkich przepisów wymuszających, bez względu na to, z jakiego systemu prawnego się wywodzą.

Sprawa Grigoriosa Nikiforidisa

Kierunek rozwoju koncepcji przepisów wymuszających w ramach UE zależy w dużej mierze od orzecznictwa TSUE. Szczególnie ważne w tym względzie jest orzeczenie Trybunału w sprawie C-135/15 Republika Grecji przeciwko Grigoriosowi Nikiforidisowi³⁶. Dotyczy ono wykładni art. 9 (3) rozporządzenia Rzym I, w którym przewidziano możliwość przyznania skuteczności wyłącznie przepisom państwa, w którym ma nastą-

---

³⁴ Na przykład gdy ustawodawca za wymuszające uznaje wszystkie przepisy covidowe.

³⁵ A. Bonomi, *Rome I Regulation...*, s. 635.

³⁶ ECLI:EU:C:2016:774.

pić lub nastąpiło wykonanie zobowiązań wynikających z umowy, i tylko w takim zakresie, w jakim przepisy te powodują, że jej wykonanie jest niezgodne z prawem. Trybunał przyjął ścisłą wykładnię art. 9 (3) rozporządzenia Rzym I, wychodząc z założenia, że ustawodawca unijny świadomie wyłączył możliwość bezpośredniego uwzględniania innych przepisów wymuszających. Nie wykluczył natomiast możliwości wzięcia ich pod uwagę jako okoliczności faktycznych na podstawie i w zakresie, w jakim pozwała na to prawo właściwe dla kontraktu. Orzeczenie spotkało się z żywą reakcją doktryny, zarówno życzliwą³⁷, jak i bardzo krytyczną³⁸. Ta druga może się przyczynić do zmiany kierunku rozwoju koncepcji przepisów wymuszających³⁹.

W sprawie C-135/15 Republika Grecka przeciwko Grigoriosowi Nikiforidisowi Bundesarbeitsgericht skierował do Trybunału trzy pytania prejudycjalne. Pierwsze z nich dotyczyło temporalnego zakresu zastosowania rozporządzenia Rzym I (art. 28) i nie miało znaczenia z punktu widzenia koncepcji przepisów wymuszających. Dwa pozostałe pytania odnosiły się do możliwości bezpośredniego lub pośredniego uwzględnienia greckich ustaw o redukcji wynagrodzeń pracowników sektora publicznego, na podstawie art. 9 (3) rozporządzenia Rzym I, oraz znaczenia dla tej kwestii zasady lojalnej współpracy przewidzianej w art. 4 (3) TUE⁴⁰. G. Nikiforidis był nauczycielem zatrudnionym w greckiej szkole podstawowej w Norymberdze. W 2010 r., w związku z kryzysem finansowym, parlament grecki dokonał implementacji porozumienia zawartego przez Republikę Grecką z Komisją Europejską, Europejskim Ban-

³⁷ Tak: E. Avato, M.W. Winkler, *Reinforcing the public law taboo: a note on Hellenic Republic v Nikiforidis*, „European Law Review” 2018, vol. 43, no. 4, s. 569—582 (za wydobycie koncepcji przepisów wymuszających z zaciśza debat akademickich, ochronę integralności i pewności międzynarodowych transakcji handlowych przed niebezpieczeństwem ingerencji przepisów kraju trzeciego i za prawidłowe stanowisko w kwestii art. 4 (4) TFU); T. Kadner Graziano, M.J. Reymond, *The Application of the Rome I and Rome II Regulations before the Court of Justice of the European Union*, in: *Rome I and Rome II in Practice*, ed. E. Guinchard, Intersentia, Cambridge, 2020, s. 16—18 (za przyjęcie ścisłego związku z prawem niemieckim oraz ochronę stron stosunku pracy); T. Szabados, *Economic Sanctions...*, s. 96 (za ochronę przewidywalności i pewności, aczkolwiek TSUE nie wykazał w tej kwestii pełnej konsekwencji, dopuszczając możliwość pośredniego uwzględniania obcych przepisów jako elementów stanu faktycznego). Por. także T.K. Graziano, F. Garcimartin Alferez, G. Van Calster, *Choice of Law in International Commercial Contracts. Global Perspectives on the Hague Principles*, Oxford University Press, Oxford, 2021, s. 771 i n. Ostatecznie pozytywna, choć nie bez zastrzeżeń, jest także ocena A. Wowerki, *Obce przepisy wymuszające swoje zastosowanie*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2019, T. 25, s. 99 i n.

³⁸ Tak S. Francq, *Public Policy...*, s. 318—332 i cyt. tam autorzy niemieccy.

³⁹ Nadzieję taką wyraża S. Francq, *Public Policy...*, s. 318.

⁴⁰ Dz.U. UE z 2012, C 326, s. 1 i n.

kiem Centralnym oraz Międzynarodowym Funduszem Walutowym (tzw. Trójką) w formie dwóch ustaw nr 3833/2010 oraz nr 3845/2010⁴¹. Ustawy te stanowiły podstawę obniżenia wynagrodzenia wszystkich greckich pracowników sektora publicznego, zatrudnionych zarówno w Grecji, jak i za granicą. G. Nikiforidis domagał się od swojego pracodawcy, Republiki Greckiej, zwrotu obniżonego wynagrodzenia za pracę za okres od października 2010 r. do grudnia 2012 r. Zgodnie z prawem niemieckim, któremu stosunek pracy podlegał na podstawie art. 8 (2) Rzymu I, obniżenie wynagrodzenia za pracę było możliwe, wymagało jednak formalnej (dokonanej na piśmie) zmiany umowy o pracę (*Änderungsvertrag*) lub wypowiedzenia zmieniającego (*Änderungskündigung*). Charakter wymuszający przepisów greckich ustaw nr 3833/2010 i nr 3845/2010 nie budził wątpliwości sądów niemieckich. Obiekcje wynikały z faktu uznania obszaru państwa niemieckiego za wyłączne miejsce wykonywania umowy o pracę, wskutek czego mandatoryjne przepisy greckie znalazłyby się poza zakresem art. 9 (3) Rzymu I, gdyby rozumieć go dosłownie.

Trybunał — wbrew Opinii rzecznika generalnego⁴² — przyjął literalną wykładnię art. 9 (3) Rzymu I. Nie kierował się również krytycznym podejściem doktryny⁴³ do ograniczeń dotyczących przepisów wymuszających kraju trzeciego. Zignorował także historię legislacji art. 9 (3) rozporządzenia (fakt dość przypadkowego odejścia od treści art. 7 ust. 1 konwencji rzymskiej z 1980 r. po to, by usatysfakcjonować delegację brytyjską). Odrzucił proponowane w doktrynie⁴⁴ i sugerowane przez rzecznika generalnego⁴⁵ rozumienie pojęcia „miejsce wykonania zobowiązania wynikającego z umowy”, z uwzględnieniem funkcji, jaką pełnią przepisy wymuszające. Zdaniem M. Szpunara, „chodzi tu zatem nie tylko o materialne (faktyczne) wykonywanie przez stronę umowy czynności w określonym miejscu geograficznym, lecz także o [ich] powiązanie ze sferą władczą danego państwa”⁴⁶. Ponadto zwrot „wykonanie zobowiązań wynikających z umowy”

⁴¹ Opinia rzecznika generalnego M. Szpunara z 20.04.2016 r., ECLI:EU:C:2016:28, pkt 14 [dalej: Opinia].

⁴² Który zasugerował elastyczną i funkcjonalną wykładnię art. 9 (3) rozporządzenia: „Sąd rozpatrujący sprawę dysponuje dużym zakresem swobody decyzyjnej, która ma mu umożliwić wydanie sprawiedliwego rozstrzygnięcia uwzględniającego słuszne interesy stron, a także interesy państw, których prawo oddziałuje na dany stosunek prawny” (pkt 109). Por. również pkt. 74 i 88 Opinii.

⁴³ Opinia, pkt 80; A. Wowerka, *Obce przepisy...*, s. 100; M.A. Zachariasiewicz, w: *System...*, T. 20A, s. 455 i tam cyt. literatura.

⁴⁴ Por. bliżej autorów cyt. przez M.A. Zachariasiewicz, w: *System...*, T. 20A, s. 467. Podobnie S. Francq, *Public policy...*, s. 331.

⁴⁵ Opinia, pkt. 92—95.

⁴⁶ Opinia, pkt 92.

nie dotyczy wyłącznie świadczenia charakterystycznego. Finansowanie przez państwo greckie usług edukacyjnych jest także wykonywaniem zobowiązań, a te powiązane są, jeżeli nie z obszarem Grecji, to ze sferą władczą Republiki Greckiej⁴⁷.

Uzasadnienie orzeczenia⁴⁸ oscyluje wokół ochrony dwóch podstawowych principów: autonomii woli stron oraz bezpieczeństwa obrotu, rozumianego jako konieczność oceny stosunku pracy wyłącznie przez pryzmat przepisów miejsca jej wykonywania. Względy te przesądziły o ścisłej interpretacji art. 9 (3) rozporządzenia. Powołanie się na autonomię woli oraz interesy stron stosunku pracy w kontekście przepisów wymuszających, które chronią najbardziej kluczowe polityczne interesy państwa greckiego (występującego zresztą także w roli pracodawcy), wydaje się jednak nieporozumieniem⁴⁹. Podobnie jak próba konfrontacji niemieckich przepisów prawa prywatnego, przewidujących formalne ograniczenia, od których zależy ważność porozumienia obniżającego wynagrodzenie pracownika, z regulacjami w najwyższym stopniu imperatywnymi, ratującymi system finansowy państwa przed bankructwem. Do podobnych wniosków prowadzi konfrontacja interesów pracownika z interesami państwa greckiego: dążenia do utrzymania wynagrodzenia na poprzednim poziomie, zderzonego z koniecznością przyjęcia pakietu ratunkowego w samym środku kryzysu finansowego⁵⁰. Co więcej, interesy publiczne Grecji w istocie rzeczy pokrywają się z interesami całej strefy euro, w tym również z interesami państwa niemieckiego, zaangażowanego w roli pożyczkodawcy.

Proces porównywania dotyczy wreszcie rezultatów uwzględnienia albo pominięcia przepisów wymuszających z punktu widzenia spra-

⁴⁷ Opinia, pkt. 93 i 95. Podobnie S. Francq, *Public Policy...*, s. 320; A. Wowerka, *Obce przepisy...*, s. 100.

⁴⁸ ECLI:EU:C:2016:774, pkt. 46 i 48.

⁴⁹ Tak S. Francq, *Public Policy...*, s. 320 i n.

⁵⁰ Szkoda, że autorzy orzeczenia zignorowali pkt 88 Opinii rzecznika generalnego M. Szpunara: „Po pierwsze, jak wskazałem powyżej, analiza poprzedzająca decyzję, czy w konkretnym postępowaniu należy uwzględnić dany przepis wymuszający swoje zastosowanie, ma charakter funkcjonalny. Sąd podejmujący taką decyzję dokonuje wartościowania racji i celów, które dany przepis wyraża, a także rozważa konsekwencje, jakie przepis ów może wyrzucić na oceniany stosunek prawny. Służyć to ma wydaniu sprawiedliwego rozstrzygnięcia, które uwzględni słuszny interes innego państwa. W wielu przypadkach może tu chodzić także o interes innego państwa członkowskiego. Trudno nie zauważyć, że taka możliwość sprzyja szeroko pojętemu wzajemnemu zaufaniu pomiędzy państwami członkowskimi. Nie można również wykluczyć, że w niektórych sytuacjach uwzględnienie przepisu wymuszającego swoje zastosowanie państwa trzeciego będzie leżało w interesie państwa, którego sąd rozpatruje sprawę. Państwo to może mieć słuszny interes w tym, aby również jego przepisy imperatywne były uwzględniane przez sądy innych państw”.

wiedliwości oraz promocji międzynarodowej współpracy i solidarności państw. Proces ten przypomina analizy charakterystyczne dla międzynarodowego prawa publicznego.

Szczególnie ważnym wątkiem w sprawie Nikiforidisa jest znaczenie wspólnych interesów Unii Europejskiej: stabilności strefy wspólnej waluty, budowy wspólnego rynku, harmonijnego współzycia państw na zasadzie wzajemnego zaufania. Względy te wpływają także na sposób rozumienia zasady bezpieczeństwa i pewności obrotu. Aspektów tych dotyczy trzecie pytanie prejudycjalne sformułowane przez niemiecki BGA oraz odpowiadające mu uwagi zawarte w Opinii rzecznika generalnego. Zdaniem M. Szpunara, „obowiązek lojalnej współpracy państw członkowskich, ustanowiony w art. 4 ust. 3 TUE, jest niewątpliwie jedną z fundamentalnych zasad ustrojowych prawa Unii” (pkt 115 Opinii), niemniej wchodzi ona w grę „wyłącznie w zakresie, w jakim stosują one prawo Unii” (pkt 116 Opinii). I choć nie da się — jego zdaniem — z samej zasady lojalnej współpracy⁵¹ „wywieść obowiązku przyznania skuteczności przepisom innego państwa członkowskiego, nawet wówczas, gdy służą one wywiązywaniu się przez to państwo z obowiązków wobec Unii” (pkt 125 Opinii), to podstawę taką można znaleźć w samym art. 9 (3) *in fine* rozporządzenia Rzym I, który nakazuje uwzględnienie charakteru i celu przepisów wymuszających oraz skutków ich zastosowania lub niezastosowania. Tym samym „sąd powinien uwzględnić okoliczność, że przepisy takie zostały przyjęte przez inne państwo członkowskie w celu wywiązania się z obowiązków wynikających z członkostwa w Unii” (pkt 126 Opinii). Szkoda⁵², że sugestie te zostały ostatecznie zignorowane przez niemiecki BGA, który — mimo zadanych wcześniej pytań prejudycjalnych oraz „furtki” pozostawionej przez orzeczenie TSUE — nie dostrzegł żadnej możliwości uwzględnienia greckich przepisów wymuszających.

⁵¹ Przeciwnego poglądu broni J.J. Kuipers, *EU Law...*, s. 89 i n. (oraz autorzy cyt. w przyp. 198—200), wywodząc z zasady lojalnej współpracy obowiązek powstrzymania się od działań niepotrzebnych lub niesprawiedliwie szkodzących innemu państwu członkowskiemu. Podobnie, choć już nie tak stanowczo, S. Francq, *Public Law...*, s. 322 i cyt. tam literatura.

⁵² Bundesarbeitsgericht, 26.04.2017, 5 AZR 962/13 [2017]. Podobnie S. Francq, *Public Policy...*, s. 322; E. Avato, M.M. Winkler, *Reinforcing...*, s. 576.

Ocena sprawy Nikiforidisa w kategoriach metody unilateralnej

Obraz sprawy G. Nikiforidisa w świetle przesłanek i kryteriów charakterystycznych dla metody unilateralnej wydaje się o wiele bardziej klarowny i spójny. Proces analizy należałoby rozpocząć od oceny greckich przepisów ustaw nr 3833/2010 i nr 3845/2010, tj. od pytania, czy chronią one kluczowe interesy publiczne państwa greckiego w sposób tak przemożny i z tak ważnych powodów, że pozostają poza zakresem prawa właściwego dla danego stosunku, tym samym wychodząc poza zakres działania metody multilateralnej. Przepisy wymuszające to normy strategiczne dla ochrony fundamentalnych interesów publicznych, same interesy i wartości zaś powinny być godne tej ochrony (*application-worthy*). Najchętniej uznajemy wartości aprobowane także w innych krajach (*shared-values-test*) albo wartości wspólne. Nie jest wykluczona możliwość ochrony interesów specyficznych, chronionych tylko w danym państwie, byleby nie były to interesy egoistyczne lub wyłącznie grupowe. Żaden z sądów orzekających w sprawie Nikiforidisa nie miał wątpliwości, że greckie ustawy o redukcji wynagrodzeń w sektorze publicznym odpowiadały powyższej charakterystyce⁵³.

Zastosowanie lub uwzględnienie greckich przepisów o redukcji wynagrodzeń w sferze publicznej zależy od przesłanki ścisłego związku. Przesłanka ta bywa różnie rozumiana, zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze. Niekiedy w kategoriach metody multilateralnej, gdy chodzi o związek pomiędzy całym ocenianym stosunkiem a systemem prawnym wskazanym jako właściwy (*significant connection*). Kiedy indziej bierze się pod uwagę związek ocenianej sytuacji z porządkiem publicznym państwa (z jego sferą władczą), przepisy wymuszające chronią bowiem *ordre public* (*Inlandsbeziehung*). Czasami natomiast podkreśla się aspekt „bliskości” (*proximity*) pomiędzy przepisem wymuszającym a daną kwestią, będącą przedmiotem sporu. Chodzi o związek na tyle bliski, aby uzasadnić jego „wymuszający wpływ”. Nierzadko — choć nie zawsze — utożsamia się ową „bliskość” z kryterium przestrzennym, za pomocą którego określony przepis wymuszający rozciąga swą ochronę na powiązane z nim sytuacje. Kryterium to wynika z jego treści lub celu. Wydaje się ono oczywiste, i nie jest postrzegane jak osobna przesłanka. Związek, o którym mowa, powinien być wreszcie istotny (mieć kluczowe znaczenie) z punktu widzenia wpływu na sposób rozstrzygnięcia sporu.

⁵³ Opinia, pkt 26.

W sprawie Nikiforidisa spełnienie przesłanki „ścisłego związku” nie powinno, moim zdaniem, budzić jakichkolwiek wątpliwości, i to bez względu na sposób jego rozumienia. Niewątpliwie istnieją klasyczne, czyisto kolizyjne powiązania, charakterystyczne dla metody multilateralnej, pomiędzy stosunkiem pracy a prawem greckim. Umowa zawarta jest pomiędzy greckimi podmiotami (Republika Grecka i grecki obywatel), a grecki pracodawca spełnia tu świadczenie charakterystyczne, organizując usługę edukacyjną i zapewniając miejsce pracy⁵⁴. Ponadto jest to umowa „zawarta z państwem”, co ma nadal pewne (wprawdzie dużo mniejsze niż kiedyś) znaczenie „łącznikowe”.

Pozostałe aspekty „związku” przynależą, jak się wydaje, do metodologii unilateralnej. Niewątpliwie istnieje związek (*Inlandsbeziehung*) pomiędzy ocenianą sytuacją a *ordre public* Republiki Greckiej⁵⁵, jeśli przyjąć, że chodzi o związek ze sferą władczą państwa greckiego⁵⁶ (a nie z jego terytorium), chronione interesy publiczne (pakiet ratunkowy przed kryzysem finansowym) zaś są dla Grecji kluczowe.

Przestrzenny zakres zastosowania ustaw o redukcji wynagrodzeń wynikał z ich treści. Dotyczyły one pracowników sektora publicznego, także tych, którzy świadczyli pracę za granicą. Kryterium związku przestrzennego nie jest tożsame z przedmiotowym zakresem działania wspomnianych ustaw, z których — jak zauważył rzecznik generalny⁵⁷ — nie wynikał wprost obowiązek redukcji samych wynagrodzeń. Mowa w nich była jedynie o jego określonych, dodatkowych elementach.

Kolejne przesłanki lub kryteria właściwe metodzie unilateralnej dotyczą oceny rezultatu uwzględnienia przepisów wymuszających w konfrontacji z rezultatem ich pominięcia. Należy wybrać wynik bardziej sprawiedliwy i zgodny z duchem międzynarodowej współpracy. Analiza obejmuje także przewidzianą w przepisach wymuszających sankcję. Powinna być ona konieczna i adekwatna do osiągnięcia chronionych celów (test proporcjonalności).

W większości przypadków ocenie poddane są wyłącznie te przepisy wymuszające, które stały się przedmiotem sporu. Rzadko dochodzi do kolizji własnych i obcych przepisów wymuszających, które chroniłyby kolidujące interesy każdego z zaangażowanych państw.

W sprawie Nikiforidisa nie ujawniły się żadne niemieckie przepisy, które mogłyby bądź to zastąpić przepisy wymuszające greckie, stanowiąc

⁵⁴ Rzecznik generalny M. Szpunar nie zgodził się z BGA, że miejscem wykonania zobowiązania są wyłącznie Niemcy (Opinia, pkt 95).

⁵⁵ Odsyłający BGA uznał przestrzeganie ustaw o redukcji wynagrodzeń za istotny element ochrony interesów gospodarczych Grecji (Opinia, pkt 26).

⁵⁶ Opinia, pkt 92.

⁵⁷ Opinia, pkt 123.

podstawę podobnego rozstrzygnięcia (test proporcjonalności), bądź to wejść z nimi w kolizję, chroniąc odmienne, lecz równie kluczowe interesy państwa niemieckiego. Niemieckie prawo pracy nie stoi na przeszkodzie obniżeniu płac pracowników, wymaga jedynie dotrzymania określonych wymagań formalnych dla zmiany umowy o pracę lub wypowiedzenia zmieniającego⁵⁸. Nie da się ich przeciwstawić przepisom greckim, chroniącym — jak się wydaje — w sposób zarówno konieczny, jak i adekwatny kluczowe interesy Republiki Greckiej. Pozostaje zatem wartościujące porównanie skutków uwzględnienia greckich ustaw nr 3833/2010 i nr 3845/2010 ze skutkami ich pominięcia, z punktu widzenia sprawiedliwości, w duchu współpracy międzynarodowej. W szczególności ten ostatni argument — potrzeba promowania solidarności i lojalnej współpracy zaprzyjaźnionych państw — powinien przesądzić o dopuszczeniu greckich ustaw do głosu. Historycznie rzecz ujmując, jest to najważniejszy powód uwzględniania obcych przepisów publicznoprawnych.

Metoda unilateralna nierzadko zakłada jedynie uwzględnianie, nie zaś stosowanie, przepisów obcych, a nawet jedynie samo uznanie skutków ich zastosowania, które miało już miejsce w obcym państwie. „Uwzględnianie” to trudno odróżnić od „wzięcia ich pod uwagę w charakterze elementu stanu faktycznego”⁵⁹. Także z tego względu kluczowy dla sprawy Nikiforidisa spór o „otwarty” lub „zamknięty” charakter art. 9 (3) rozporządzenia Rzym I pozbawiony jest znaczenia. Uwaga ta nie dotyczy jednak samej podstawy prawnej dopuszczenia przepisu wymuszającego do głosu. Zgodnie z orzeczeniem TSUE, greckie przepisy wymuszające mogą być uwzględnione (jako fakt) wyłącznie na podstawie i w zakresie, w jakim pozwala na to *lex causae*, podczas gdy metodologia unilateralna oparta jest na założeniu pełnej autonomii samego przepisu wymuszającego. Autonomia przepisów wymuszających usprawiedliwia również dość swobodne, wręcz nonszalanckie, podejście do treści formuł normatywnych, określanych mianem „klauzuli przepisów wymuszających” (na wzór klauzuli porządku publicznego). Ich sens sprowadza się do stwierdzenia, że potencjalne przepisy wymuszające pozostają poza zakresem działania norm kolizyjnych⁶⁰. Formuły te mogą także definiować kryteria uznania określonego przepisu za wymuszający względnie określać w sposób ogólny przesłanki jego uwzględniania, niemniej jednak sama decyzja w sprawie konkretnego przepisu zależy zawsze od oceny organu orzekającego. Rzecz jasna, podlega ona kontroli realizowanej w trybie środków zaskarżenia.

⁵⁸ Opinia, pkt 124.

⁵⁹ Podobnie M. Szpunar, Opinia, pkt 101.

⁶⁰ Tak np. A. Mills (*Party Autonomy...*, s. 479) rozumie sens art. 9 (2) rozporządzenia Rzym I: zawarte w nim normy kolizyjne „nie stoją na przeszkodzie [ewentualnemu] zastosowaniu przepisów wymuszających” państwa sądu orzekającego.

Bibliografia

- Audit B., *A Continental Lawyer Looks at Contemporary American Choice-of-Law Principles*, „American Journal of Comparative Law” 1979, vol. 27, s. 602.
- Avato E., Winkler M.W., *Reinforcing the public law taboo: a note on Hellenic Republic v Nikiforidis*, „European Law Review” 2018, vol. 43, no. 4, s. 569—582.
- Basedov J., *EU private law: anatomy of a growing legal order*, Intersentia, Cambridge, 2021.
- Bonomi A., *Mandatory Rules in Private International Law*, „Yearbook on Private International Law” 1999, s. 219.
- Bonomi A., in: *European Commentaries on Private International Law*, eds. U. Magnus, P. Mankowski, vol. 2, *Rome I Regulation*, Köln, 2017.
- Dorabialska A., *Między normą kolizyjną a instytucją uznania — nazwisko w orzecznictwie TS*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2011, nr 3, s. 22 i n.
- Dorabialska A., *Uznanie stosunku prawnego powstałego za granicą*, „Państwo i Prawo” 2012, z. 4, s. 54 i n.
- Franco S., *Public Policy and Overriding Mandatory Rules as Mirrors of the EU System of Thought and Integration*, in: *How European is European Private International Law? Sources, Court Practice, Academic Discourse*, eds. J. von Hein, E.M. Kieninger, G. Rühl, Intersentia, Cambridge, 2019, s. 305—332.
- Graziano T.K., Garcimartin Alférez F., Van Calster G., *Choice of Law in International Commercial Contracts. Global Perspectives on the Hague Principles*, Oxford University Press, Oxford, 2021.
- von Hein J., *Something Old and Something Borrowed, but Nothing New? Rome II and the European Choice-of-Law Evolution*, „Proceedings of the Duke Law Center for International and Comparative Law and Tulane Law Review Symposium”.
- von Hübner L., *Die Integration der primärrechtlichen Anerkennungsmethode in das IPR*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 2021, vol. 85, s. 106—145.
- Kadner Graziano T., Reymond M.J., *The Application of the Rome I and Rome II Regulations before the Court of Justice of the European Union*, in: *Rome I and Rome II in Practice*, ed. E. Guinchard, Intersentia, Cambridge, 2020, s. 11—40.
- Kuipers J.J., *EU Law and Private International Law. The Interrelationship in Contractual Obligations*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston, 2012.
- Lagarde P., *La reconnaissance des situations en droit international privé: actes du colloque international de la Haye du 18 janvier 2013*, Pédone, Paris, 2013.
- Lagarde P., *The European Convention on the Law Applicable to Contractual Obligations: an Apologia*, „Virginia Journal of International Law” 1981, s. 103.

- Mataczyński M., *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w prawie prywatnym międzynarodowym*, Zakamycze, Kraków, 2005.
- Mączyński A., *Uznanie nazwiska w świetle konwencji nr 31 Międzynarodowej Komisji Stanu Cywilnego z 2005 r.*, w: *Personal data protection yesterday — today — tomorrow*, GIODO, Warszawa, 2006.
- Michaels R., *The New European Choice-of-Law Revolution: Lessons for the United States? Contract and Tort Law*, „Tulane Law Review” 2008, vol. 82, no. 5, s. 1663—1706.
- Mills A., *Party Autonomy in Private International Law*, Cambridge, 2018.
- Opinia rzecznika generalnego M. Szpunara z dnia 20.04.2016 r., ECLI:EU:C:2016:28.
- Pazdan M., *Nazwisko w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Współczesne problemy prawa prywatnego, Księga pamiątkowa ku czci Profesora Edwarda Gniewka*, C.H. Beck, Warszawa, 2010.
- Pazdan M., w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2014.
- Pilich M., *Die Anerkennung der quasi-ehelichen Verhältnisse in Polen aus der collisions- und europarechtlichen Perspektive*, „Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht. European Community Private Law Review. Revue de droit privé communautaire” 2011, Nr. 4.
- Renner M., in: *Rome Regulations: Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws*, ed. G.-P. Calliess, Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2020, uwagi do art. 9.
- Roth W., *Der Einfluss des Europäischen Gemeinschaftsrechts auf das Internationale Privatrecht*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 1991, vol. 55.
- Sośniak M., w: *System Prawa Prywatnego*, T.20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2014.
- Symeonides S.C., *Conflict of Laws: American, Comparative, International. Cases and Materials*, St. Paul, MN, 2012.
- Szabados T., *Economic Sanctions in EU Private International Law*, Oxford—London—New York—New Delhi—Sydney, 2021.
- Tusiński A., *Ustawa — prawo prywatne międzynarodowe w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Wybrane zagadnienia obywatelstwa i prawa właściwego dla stosunków zobowiązaniowych*, „Palestra” 2007, nr 6—7.
- Vischer F., „*Revolutionary Ideas*” and the Swiss Statute on Private International Law, in: *Convergence and Divergence in Private International Law — Liber Amicorum Kurt Siehr*, eds. K. Boele-Woelki, T. Einhorn, D. Girsberger, S. Symeonides, The Hague—Zürich, 2010.
- Wowerka A., *Obce przepisy wymuszające swoje zastosowanie*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2019, T. 25.
- Zachariasiewicz M.A., *Metoda analizy funkcjonalnej w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Rozprawy z prawa prywatnego, Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*, red. M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017.

- Zachariasiewicz M.A., *Nowa ustawa o prawie prywatnym międzynarodowym a małżeństwa i związki osób tej samej płci*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2012, T. 11.
- Zachariasiewicz M.A., *Nowe prądy w kolizjonistyce Stanów Zjednoczonych i ich wpływ na naukę europejską*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1975, z. 2.
- Zachariasiewicz M.A., w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Zachariasiewicz M.A., w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2014.

Jacek Górecki^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0002-0812-1654>

Statut spadkowy w postępowaniu dotyczącym podatku od spadku Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 16 maja 2019 r., II FSK 1811/18

Abstract: The Supreme Administrative Court has correctly adjudicated that without determining which inheritance law is applicable to the inheritance from the testator, the tax authority cannot categorically claim that an heir subject to inheritance and donation tax acquired the ownership of things or rights by inheritance at the time of the testator's death. The ruling of the Supreme Administrative Court is also an opportunity to take a broader look at the provisions of the Act of the 28th of July 1983 on inheritance and donation tax which go beyond the issues covered by this jurisdiction. That act also raises other issues the resolution of which requires the application of conflict-of-law rules or, at the very least, of the methods of qualification specific to private international law.

The position adopted by the Supreme Administrative Court in this verdict should contribute to the increase of the interest of tax authorities in conflict-of-law issues. Inheritance and donation tax is a public levy with which, due to the nature of the legal events covered by it, there are cases with the so-called „foreign element”. These are also of interest to the conflict-of-law rules. When considering them, as follows from the ruling of the Supreme Administrative Court, it is necessary to refer not only to our own (Polish) provisions of civil law, but also, by applying appropriate conflict-of-law rules, to the provisions of foreign civil law.

Keywords: inheritance — acquisition of inheritance — inheritance tax — tax exemption — citizenship — place of residence — place of permanent residence

---

^{a)} Prof. dr hab., Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Tezy

1. Bez określenia, jakie prawo spadkowe powinno zostać w sprawie zastosowane, organ podatkowy nie może kategorycznie twierdzić, że spadkobierca nabył własność rzeczy lub praw w drodze dziedziczenia w chwili śmierci spadkodawcy. Bez ustalenia, jakie prawo spadkowe należy stosować do określenia momentu nabycia własności rzeczy lub praw majątkowych przez spadkobiercę, przedwczesne jest kategoryczne twierdzenie organu, że podatnik nabył własność rzeczy lub praw majątkowych z chwilą śmierci spadkodawcy.
2. Stosując przepisy ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn w zakresie zwolnienia podatkowego przewidzianego w art. 4a ust. 1 pkt 1, istnieje konieczność uwzględnienia specyfiki obcego prawa spadkowego, które może określać nie tylko odrębny moment nabycia praw własności majątku spadkowego, lecz również odmienny sposób udokumentowania nabycia tych praw. Według prawa polskiego, udokumentowanie nabycia majątku w drodze dziedziczenia następuje w drodze postanowienia sądu stwierdzającego nabycie spadku, poświadczenia dziedziczenia bądź europejskiego poświadczenia dziedziczenia i od tych zdarzeń ustawodawca nakazuje liczyć termin do złożenia oświadczenia. Jeżeli jednak w państwie, którego prawo jest decydujące dla określenia chwili nabycia majątku spadkowego, następuje to w drodze inaczej udokumentowanej czynności, bieg terminu do zgłoszenia oświadczenia uprawniającego do zwolnienia podatkowego powinien być liczony od daty tej czynności. Tylko przy przyjęciu takiego poglądu podatnik będzie mógł skorzystać ze zwolnienia podatkowego określonego w art. 4 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn. Zrealizowany zostanie również w ten sposób społeczny cel wprowadzenia omawianego zwolnienia, którym było zapewnienie szczególnej ochrony majątku najbliższej rodziny.

Glosa

1. Uwagi wprowadzające

W wyroku z dnia 16 maja 2019 r. (II FSK 1811/18) NSA zajął się zagadnieniami kolizyjnoprawnymi, które pojawiły się w związku z koniecznością przesądzenia o możliwości powołania się na zwolnienie podatkowe przewidziane w art. 4a ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn [dalej: u.p.s.d.]¹. W rozpatrywanej sprawie istotną dla rozstrzygnięcia okolicznością okazało się ustalenie chwili przejścia składników spadku na spadkobierców oraz chwili, od której należy liczyć początek biegu terminu do złożenia zgłoszenia umożliwiającego skorzystanie ze zwolnienia z podatku od spadków i darowizn. Obie te kwestie NSA powiązał z zastosowaniem statutu spadkowego.

W sprawie niesporne było, że spadkodawca stale zamieszkały w Wielkiej Brytanii zmarł 15 grudnia 1990 r. Jego spadkobierczyni (córka) otrzymała 25 listopada 2015 r. dokumenty, z których wynikało, że Sąd w Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii wydał 2 czerwca 2014 r. orzeczenie o nabyciu przez nią udziału w spadku. Jednak dopiero 18 października 2016 r. dowiedziała się, w jakiej wysokości spadek otrzymała, potwierdzając to wydrukiem z rachunku bankowego. Zgodnie bowiem z prawem brytyjskim, w momencie śmierci spadkodawcy spadkobiercy ustawowi nie nabywają majątku spadkowego, lecz przechodzi on we władanie zarządcy spadku wyznaczonego przez sąd².

Dyrektor Izby Administracji Skarbowej w R., decyzją z 20 czerwca 2017 r., utrzymał w mocy decyzję Naczelnika Pierwszego Urzędu Skarbowego w R. z 17 lutego 2017 r., ustalającą dla spadkobierczyni zobowiązanie podatkowe w podatku od spadków i darowizn z tytułu dziedziczenia po jej ojcu. W uzasadnieniu decyzji wskazano, że pomimo złożenia stosownego oświadczenia, nie może ona skorzystać ze zwolnienia określonego w art. 4a ust. 1 u.p.s.d. Jak wynika bowiem z art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn oraz ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych³, zwolnienie to dotyczy nabycia własności rzeczy lub praw majątkowych, które nastąpiło po 1 stycznia 2007 r. Tymczasem ojciec spadkobierczyni zmarł

¹ T.j. Dz.U. 2019, poz. 1813 ze zm.

² Szerzej zob. K. Osajda, *Ustanowienie spadkobiercy w testamencie w systemach prawnych „common law” i „civil law”*, C.H. Beck, Warszawa, 2009, s. 236 i n.

³ Dz.U. nr 222, poz. 1629.

15 grudnia 1990 r. Powyższa decyzja została uchylona przez Wojewódzki Sąd Administracyjny w Rzeszowie wyrokiem z 31 stycznia 2018 r. (I SA/Rz 560/17). W motywach tego rozstrzygnięcia WSA wskazał, że w sprawie nie została wyjaśniona kwestia obywatelstwa ojca spadkobierczyni. Nie pozwala to ustalić, jakie prawo spadkowe powinno mieć w sprawie zastosowanie i w konsekwencji nie wiadomo, kiedy nastąpiło nabycie własności w drodze dziedziczenia, co ma znaczenie dla możliwości zastosowania zwolnienia przewidzianego w art. 4a ust. 1 u.p.s.d.

W skardze kasacyjnej skierowanej do NSA Dyrektor Izby Administracji Skarbowej w R. wyrokowi WSA zarzucił m.in. naruszenie:

- art. 2 u.p.s.d. w zw. z art. 924 i 925 k.c. przez ich niezastosowanie i przyjęcie, że rozstrzygnięcie statutu spadkowego ma kluczowe znaczenie dla ustalenia, kiedy doszło do nabycia mienia tytułem spadkobrania, podczas gdy nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych następuje z chwilą otwarcia spadku, tj. z chwilą śmierci spadkodawcy;
- art. 3 ust. 1 ustawy z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy o podatku od spadków i darowizn oraz ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych przez jego błędną wykładnię i przyjęcie, że nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych z zagranicy wymaga określenia momentu przejścia własności na rzecz spadkobierczyni, podczas gdy nabycie spadku, o którym mowa w tym przepisie, oznacza nabycie praw rzeczy lub praw majątkowych z chwilą otwarcia spadku, tj. z chwilą śmierci spadkodawcy;
- art. 4a ust. 1 pkt 1 u.p.s.d. przez błędną wykładnię i zastosowanie przez przyjęcie, że moment nabycia spadku należy oceniać na podstawie przepisów prawa właściwego dla spadkodawcy, podczas gdy wskazany przepis nie wprowadza żadnych wyjątków w jego stosowaniu w odniesieniu do nabyć z zagranicy; niezależnie od różnych reżimów prawa polskiego i brytyjskiego definicje zawarte w tym przepisie odnoszą się zarówno do spadku nabytego w Polsce, jak i za granicą.

Rozpatrując skargę kasacyjną, NSA swe kolizyjnoprawne rozważania oparł na uchylonym już art. 64 ustawy z dnia 4 lutego 2011 r. — Prawo prywatne międzynarodowe [dalej: p.p.m.]⁴, ale podobne zagadnienia powstają także na tle przepisów aktualnie obowiązującego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego

⁴ T.j. Dz.U. 2015, poz. 1792 ze zm.

poświadczenia spadkowego [dalej: rozp.sp.]⁵, dlatego mają one istotny walor praktyczny i będą rzutować na sposób stosowania przepisów u.p.s.d. przez organy podatkowe i sądy administracyjne⁶. Należy jednak zauważyć, że z uwagi na chwilę śmierci spadkodawcy NSA powinien w swych kolizyjnoprawnych rozważaniach uwzględniać przepisy ustawy z dnia 12 listopada 1965 r. — Prawo prywatne międzynarodowe⁷, a w szczególności jej art. 34⁸.

Wyrok NSA stanowi również okazję do szerszego spojrzenia na przepisy u.p.s.d. wykraczające poza kwestie objęte tym judykatem. W u.p.s.d. pojawiają się bowiem także inne zagadnienia, których rozstrzygnięcie wymaga zastosowania norm kolizyjnych albo przynajmniej metod kwalifikacji charakterystycznych dla prawa prywatnego międzynarodowego. Niektóre z nich zostaną poruszone przy okazji omawiania też przedstawionych przez NSA.

2. Podatek od spadków i darowizn oraz wybrane wyłączenia i zwolnienia od tego podatku

Podatkowi od spadków i darowizn [dalej: podatek] podlega nabycie przez osoby fizyczne (niezależnie od ich obywatelstwa, miejsca zamieszkania oraz miejsca stałego pobytu) własności rzeczy znajdujących się

⁵ Dz.Urz. UE L 201 z 27.07.2012 r., s. 107 ze zm. Zob. także art. 66a p.p.m.

⁶ Rozporządzenie spadkowe nie ma jednak bezpośredniego wpływu na opodatkowanie spadkobrania w państwach członkowskich. Zgodnie z art. 1 ust. 1 zd. 2 rozp.sp., nie znajduje ono zastosowania do spraw podatkowych. Motyw 10. Preambuły rozp.sp. wskazuje ponadto, że to prawo państwa członkowskiego określa sposób naliczania i zapłaty podatku związanego z dziedziczeniem oraz ustala, czy przekazanie majątku spadkowego beneficjentom na podstawie rozp.sp. lub wpis tego majątku do odpowiedniego rejestru mogą być objęte podatkiem (w tej kwestii zob. także motyw 18. Preambuły rozp.sp.). Wyłączenie stosowania rozp.sp. do spraw podatkowych nie oznacza jednak, że nie może ono znaleźć zastosowania do oceny kwestii kolizyjnoprawnych, które pojawiają się w postępowaniu dotyczącym podatku od spadków i darowizn. Zob. też M. Margoński, w: *Komentarz Prawa Prywatnego*, T. 4B, *Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz*, red. K. Osajda, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 17.

⁷ Dz.U. nr 46, poz. 290 ze zm. Ustawa utraciła moc 16 maja 2011 r. wraz z wejściem w życie p.p.m. Zob. też art. 80 p.p.m. oraz postanowienie SN z dnia 14 lutego 2013 r., II CSK 294/12, LEX nr 1365634, w którym omówiono m.in. sposób rozstrzygania kwestii intertemporalnych dotyczących spraw spadkowych.

⁸ Zgodnie z jego treścią, w sprawach spadkowych właściwe jest prawo ojczyście spadkodawcy z chwili jego śmierci.

na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub praw majątkowych wykonywanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, m.in. na podstawie: dziedziczenia, zapisu zwykłego, dalszego zapisu, zapisu windykacyjnego, polecenia testamentowego, a także zachowku, jeżeli uprawniony nie uzyskał go w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny lub w drodze dziedziczenia albo w postaci zapisu⁹. Natomiast zgodnie z art. 2 u.p.s.d., nabycie własności rzeczy znajdujących się za granicą lub praw majątkowych wykonywanych za granicą podlega podatkowi, jeżeli w chwili otwarcia spadku nabywca był obywatelem polskim lub miał miejsce stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej¹⁰. Przy nabyciu w drodze dziedziczenia obowiązek podatkowy powstaje z chwilą przyjęcia spadku (art. 6 ust. 1 pkt 1 u.p.s.d.). Podstawa opodatkowania, zgodnie z art. 7 ust. 1 u.p.s.d., ustalana jest według stanu rzeczy i praw majątkowych w dniu ich nabycia oraz na podstawie cen rynkowych z dnia powstania obowiązku podatkowego.

Wyłączenia i zwolnienia od podatku ujęte są w art. 3—4b u.p.s.d. Spośród wyłączeń na uwagę zasługuje to wskazane w art. 3 pkt 1 u.p.s.d., zgodnie z którym podatkowi nie podlega nabycie własności rzeczy ruchomych¹¹ znajdujących się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub praw majątkowych podlegających wykonaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli w dniu nabycia ani nabywca, ani też spadkodawca nie byli obywatelami polskimi i nie mieli miejsca stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto, warto zwrócić uwagę, że zwolnienia określone w art. 4 ust. 1 oraz w art. 4a i art. 4b u.p.s.d. stosuje się, jeżeli w chwili nabycia nabywca posiadał obywatelstwo polskie lub obywatelstwo jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej, lub państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) — stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, lub miał miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, lub terytorium takiego państwa. Oznacza to, że obywatel państw innych niż wymienione nie korzysta z tych zwolnień, chyba że w chwili nabycia miał on miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub terytorium jednego z wymienionych państw. Należy też zauważyć, że

---

⁹ Dalsze rozważania zostaną ograniczone do zagadnień związanych z opodatkowaniem nabycia własności rzeczy i innych praw majątkowych, które następuje na podstawie dziedziczenia.

¹⁰ Szerzej o transgranicznym opodatkowaniu spadków i darowizn zob. J.K. Szczepański, *Opodatkowanie transgranicznych spadków i darowizn*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, 2017, *passim*. Zob. także K. Chustecka, *Podatek od spadków i darowizn. Praktyka i orzecznictwo*, Difin, Warszawa, 2010, s. 49 i n.

¹¹ Wyłączenie to nie odnosi się zatem do nieruchomości położonych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

ustawodawca, określając okoliczności, od których zależy powstanie omawianego obowiązku podatkowego, posługuje się zarówno pojęciem miejsca stałego pobytu, jak i pojęciem miejsca zamieszkania, co pośrednio wskazuje, że nie należy tych pojęć utożsamiać. Ponadto, dla dalszych rozważań istotne jest stwierdzenie, że powstanie obowiązku podatkowego nie jest zależne od tego, jakie prawo jest właściwe dla określenia kręgu spadkobierców obciążonych tym obowiązkiem, i innych kwestii związanych ze spadkobraniami, a zatem z przepisów u.p.s.d. nie wynika założenie, że obowiązek podatkowy powstaje tylko w przypadku, gdy statutem spadkowym jest prawo polskie.

Dla jasności dalszych rozważań należy jeszcze wskazać, że o obywatelstwie danej osoby fizycznej rozstrzyga prawo państwa, o którego obywatelstwo chodzi¹². Pojęcie miejsca zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na użytek u.p.s.d. ustalać należy na podstawie art. 25 k.c. Jeśli chodzi o miejsce zamieszkania na terytorium innego państwa, to można brać także pod uwagę przepisy obowiązujące w tym państwie¹³. Natomiast pojęcie stałego pobytu odnosi się w u.p.s.d. przede wszystkim do osób niebędących obywatelami polskimi. W tym ujęciu operuje nim ustawa z 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin¹⁴ oraz ustawa z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach¹⁵. Nie powinno się go utożsamiać z miejscem zamieszkania¹⁶.

¹² Zob. M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 69. W Polsce o obywatelstwie stanowi ustawa o obywatelstwie polskim z 2 kwietnia 2009 r., t.j. Dz.U. 2020, poz. 347. Zgodnie z art. 3 ust. 2 tej ustawy, obywatel polski nie może wobec władz Rzeczypospolitej Polskiej powoływać się ze skutkiem prawnym na posiadane równocześnie obywatelstwo innego państwa i na wynikające z niego prawa i obowiązki. W związku z tym na potrzeby u.p.s.d. osoba posiadająca obywatelstwo polskie nie może powoływać się na obywatelstwo innego państwa i z tego wywodzić np. wyłączenia stosowania wobec niej tej ustawy. Szerzej na temat ustalania obywatelstwa na użytek stosowania norm kolizyjnych zob. M. Pilich, *Zasada obywatelstwa w prawie prywatnym międzynarodowym. Zagadnienia podstawowe*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2015, s. 430 i n.

¹³ W kwestii pojmowania miejsca zamieszkania jako łącznika norm kolizyjnych zob. M. Pazdan, *Prawo...*, s. 70 i n. Na tle u.p.s.d. miejsce zamieszkania odgrywa inną rolę, dlatego zasadniczo należy je ustalać na podstawie przepisów Kodeksu cywilnego, a jedynie posiłkowo stosować przepisy obowiązujące w miejscu przebywania danej osoby fizycznej.

¹⁴ T.j. Dz.U. 2019, poz. 293 ze zm.

¹⁵ T.j. Dz.U. 2020, poz. 35 ze zm. Szerzej zob. K.J. Musiał, w: P. Borszowski i in., *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2018, s. 76 i n.

¹⁶ Zob. jednak S. Bogucki, w: S. Bogucki i in., *Podatek od spadków i darowizn. Komentarz*, ODDK, Gdańsk, 2015, s. 125 i n., a także art. 25 ust. 1 ustawy z dnia 24 września 2010 r. o ewidencji ludności (t.j. Dz.U. 2019, poz. 1397 ze zm.), zgodnie z którym poby-

Sprawa rozpatrywana przez NSA dotyczyła zwolnienia od podatku wynikającego z art. 4a u.p.s.d. Na jego podstawie zwalnia się od podatku nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych przez małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, rodzeństwo, ojczyma i macochę, jeżeli zgłoszą nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego w przypadku nabycia w drodze dziedziczenia — w terminie 6 miesięcy od dnia uprawomocnienia się orzeczenia sądu stwierdzającego nabycie spadku. Jeżeli dokumentem potwierdzającym nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych jest akt poświadczenia dziedziczenia lub europejskie poświadczenie spadkowe, termin 6 miesięcy do zgłoszenia tego nabycia właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego liczy się od dnia zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia lub wydania europejskiego poświadczenia spadkowego. Jeżeli nabywca dowiedział się o nabyciu własności rzeczy lub praw majątkowych po upływie powyższych terminów, zwolnienie stosuje się, gdy nabywca zgłosi te rzeczy lub prawa majątkowe naczelnikowi urzędu skarbowego nie później niż w terminie 6 miesięcy od dnia, w którym dowiedział się o ich nabyciu, oraz uprawdopodobni fakt późniejszego powzięcia wiadomości o ich nabyciu¹⁷. Dla zastosowania wskazanego zwolnienia nie ma znaczenia miejsce położenia rzeczy należących do spadku oraz miejsce wykonywania praw majątkowych objętych spadkiem. Mogą być one położone/wykonywane zarówno na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak i za granicą.

---

tem stałym jest zamieszkanie w określonej miejscowości pod oznaczonym adresem z zamiarem stałego przebywania.

¹⁷ Podobnie ukształtowane w art. 4b u.p.s.d. zostało zwolnienie od podatku w związku z nabyciem w drodze dziedziczenia własności przedsiębiorstwa osoby fizycznej lub udziału w nim. Można z niego skorzystać pod warunkiem: 1) zgłoszenia przez nabywcę nabycia własności przedsiębiorstwa lub udziału w nim właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego w terminie 6 miesięcy od dnia uprawomocnienia się orzeczenia sądu stwierdzającego nabycie spadku, zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia lub wydania europejskiego poświadczenia spadkowego; 2) prowadzenia tego przedsiębiorstwa przez nabywcę przez okres co najmniej 2 lat od dnia jego nabycia.

3. Zagadnienia kolizyjnoprawne wpływające na powstanie obowiązku podatkowego oraz istnienie podstaw do zwolnienia z niego albo zastosowania wyłączenia

Na tle powyżej zarysowanego stanu prawnego pojawia się szereg zagadnień, które należy rozstrzygnąć, aby przesądzić o powstaniu obowiązku podatkowego ciążącego na spadkobiercach oraz istnieniu podstaw do zwolnienia z niego albo zastosowania wyłączenia. Do najistotniejszych spośród nich zaliczyć należy ustalenie:

- zawartości spadku,
- miejsca położenia składników spadku,
- statutu spadkowego,
- chwili otwarcia spadku,
- kręgu spadkobierców oraz chwili nabycia przez nich składników spadku,
- obywatelstwa, miejsca zamieszkania, miejsca stałego pobytu spadkodawcy i spadkobierców,
- chwili przyjęcia spadku,
- chwili uprawomocnienia się orzeczenia sądu stwierdzającego nabycie spadku, zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia lub wydania europejskiego poświadczenia spadkowego.

Ponadto, w przypadku stosowania zwolnienia z art. 4a u.p.s.d. istotne jest ustalenie kręgu osób, które mogą z tego zwolnienia skorzystać. Do osób tych zaliczono: małżonka, zstępnych, wstępnych, pasierba, rodzeństwo, ojczyrna i macochę. Na tym tle także wyłonić się mogą zagadnienia kolizyjnoprawne związane z ustaleniem prawa właściwego dla przesądzenia o tym, czy osoba ubiegająca się o zastosowanie względem niej zwolnienia podatkowego była ze spadkodawcą związana stosunkami rodzinnoprawnymi uzasadniającymi to zwolnienie (małżeństwo, pokrewieństwo, powinowactwo). W związku z tym pojawia się wątpliwość, czy organ podatkowy dla rozstrzygnięcia tych kwestii powinien stosować własne prawo materialne (polskie), czy też na podstawie norm kolizyjnych z p.p.m. ustalić prawo właściwe dla danego stosunku i rozstrzygać zgodnie z tym prawem. Trafny jest ten ostatni punkt widzenia. Należy jednak zwrócić uwagę, że w przypadku, gdy do określenia kręgu spadkobierców dojdzie za granicą (np. w europejskim poświadczeniu spadkowym¹⁸),

¹⁸ Szerzej na temat europejskiego poświadczenia spadkowego zob. np.: J. Górecki, *Europejskie poświadczenie spadkowe — nowy sposób potwierdzania praw do majątku*

to może się okazać, że np. małżonek dziedziczący z ustawy po spadkodawcy, według prawa właściwego ustalonego na podstawie p.p.m., nie jest małżonkiem i nie skorzysta ze zwolnienia, o którym mowa w art. 4a u.p.s.d. Zagraniczny organ dla przesądzenia, kto jest małżonkiem dziedziczącym z ustawy po spadkodawcy, zastosuje bowiem prawo właściwe ustalone na podstawie własnych norm kolizyjnych, które doprowadzić mogą do stosowania innego niż według p.p.m. prawa materialnego miarodajnego dla ustalenia, kto w chwili śmierci spadkodawcy był jego małżonkiem. Organy podatkowe mogą zatem autonomicznie ustalać istnienie stosunku łączącego spadkodawcę ze spadkobiercą ubiegającym się o zwolnienie podatkowe nawet wówczas, gdy stosunek ten stanowił podstawę dla dziedziczenia ustawowego przez danego spadkobiercę. Jeśli spadkobranie następuje na podstawie testamentu, to jego podstawy bezpośrednio nie stanowi taki stosunek, ale powołanie spadkobiercy do dziedziczenia w testamencie. Wówczas na użytek przepisów u.p.s.d. organ podatkowy powinien przesądzić o istnieniu stosunku rodzinnego uzasadniającego zwolnienie, o które ubiega się spadkobierca. Oprzeć należy się wtedy na prawie właściwym ustalonym na podstawie norm kolizyjnych zamieszczonych w p.p.m.

Przechodząc do wyszczególnionych powyżej zagadnień, rozpocząć należy od tego, że zgodnie z powszechnie przyjętym poglądem zawartość spadku (dziedziczność składników majątku spadkodawcy) ustala się na podstawie przepisów prawa właściwego dla własności i innych praw majątkowych należących w chwili śmierci do spadkodawcy¹⁹. I tak, prawo właściwe dla stwierdzenia dziedziczności praw rzeczowych ustalać należy na podstawie art. 41 p.p.m., a w przypadku praw własności intelektualnej powinno się to uczynić zgodnie z art. 46 p.p.m. Zatem to przepisy odpowiedniego prawa właściwego, a nie statut spadkowy, przesądzają zasadniczo o tym, jak ukształtuje się zawartość spadku, którego nabycie jest objęte podatkiem. Statut spadkowy może jednak doprowadzić do wyłączenia niektórych składników ze spadku²⁰.

Ustawa o podatku od spadków i darowizn posługuje się pojęciem „rzeczy znajdujące się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej” oraz „rzeczy znajdujące się za granicą”. Ustalenie tego, czy w konkretnym przypadku

spadkowego, „Rejent” 2015, nr 9, s. 9 i n.; M. Załucki, w: *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 334 i n.; A. Köhler, in: *Internationales Erbrecht*, Hrsg. W. Gierl et al., Nomos, Baden Baden, 2020, s. 138 i n.

¹⁹ Zob. np. J. Pazdan, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20C, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015, s. 698; M. Pazdan, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 1181.

²⁰ Dotyczy to np. przedmiotu objętego zapisem windykacyjnym, dla którego statutem spadkowym jest prawo polskie.

chodzi o rzecz, a nie inny przedmiot majątkowy, i czy znajduje się ona na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej albo za granicą powinno następować według podobnych zasad jak w przypadku ustalania miejsca położenia rzeczy jako przedmiotu praw rzeczowych na tle art. 41 p.p.m.²¹ Jeśli chodzi o inne niż rzeczy składniki spadku, to u.p.s.d. operuje w odniesieniu do nich pojęciem miejsca „wykonywania praw majątkowych”. W związku z tym pojawia się pytanie, czy należy to pojęcie rozumieć analogicznie do miejsca położenia prawa, o którym mowa w art. 41 p.p.m.²² W odniesieniu do innych niż własność praw rzeczowych można przyjąć, że miejsce położenia przedmiotu praw rzeczowych pokrywa się z miejscem wykonywania tych praw. Jeśli chodzi o inne prawa majątkowe, ustalenie miejsca ich wykonywania może być niejednoznaczne. Przykładowo, dla praw związanych z prawami udziałowymi w spółkach za miejsce ich wykonywania można uznać miejsce siedziby spółki, a w przypadku wierzytelności wynikającej z umowy miejsce wskazane w jej treści jako miejsce spełnienia świadczenia, a w braku takiego wskazania — miejsce ustalone na podstawie prawa właściwego dla danej wierzytelności. Nie jest też jasne, czy ustalając miejsce wykonywania prawa powinno się brać pod uwagę wykonywanie go przez spadkodawcę, czy przez jego następców prawnych. Ponieważ w u.p.s.d. mowa o nabyciu „praw majątkowych wykonywanych”, należy przyjąć, że są to prawa, które były lub przynajmniej mogły być wykonywane przez spadkodawcę i to miejsce faktycznego albo przynajmniej prawdopodobnego wykonywania tych praw przez niego powinno przesądzać o tym, czy były one wykonywane na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, czy za granicą. Natomiast nie jest w tym zakresie istotne miejsce wykonywania tych praw przez ich nabywców (np. spadkobierców).

Statut spadkowy ustala się aktualnie na podstawie rozp.sp. Znajduje ono zastosowanie, jeśli śmierć spadkodawcy nastąpiła po 16 sierpnia 2015 r. Prawo właściwe w sprawach spadkowych ustalone na podstawie rozp.sp. stosuje się niezależnie od tego, czy jest to prawo państwa, w którym rozp.sp. obowiązuje (art. 20 rozp.sp.)²³. Statut spadkowy wyznaczyć może spadkodawca, dokonując wyboru prawa (art. 22 rozp.sp.). W razie braku wyboru prawa prawem właściwym dla spraw spadkowych jest zasadniczo prawo państwa, w którym spadkodawca miał miejsce zwykłe-

²¹ Szerzej zob. J. Górecki, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan..., s. 381—382. Zob. jednak P. Borszowski, w: P. Borszowski i in., *Ustawa o podatku...*, s. 22 i n., który wywodzi, że pojęcie rzeczy należy rozumieć w znaczeniu przyjętym w Kodeksie cywilnym. Podobnie A. Cudak, w: S. Bogucki i in., *Podatek od spadków...*, s. 34 i n.

²² Zob. M. Pazdan, *Prawo...*, s. 265; J. Górecki, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan..., s. 382—383.

²³ Zob. też art. 34 rozp.sp.

go pobytu w chwili śmierci (art. 21 ust. 1 rozp.sp.)²⁴. Zakres zastosowania statutu spadkowego określa art. 23 rozp.sp., wskazując, że podlega mu ogół spraw dotyczących spadku i jednocześnie wyliczając przykładowo te sprawy²⁵. Zaliczono do nich m.in.: chwilę otwarcia spadku²⁶, określenie spadkobierców (w tym ich zdolność dziedziczenia²⁷) i ich udziałów w spadku, przejście na nich składników spadku, warunki i skutki przyjęcia spadku²⁸. Wśród tych spraw nie wymieniono jednak kwestii związanych ze stwierdzeniem praw do spadku, o czym jeszcze poniżej.

Statut spadkowy rozstrzyga m.in. o tym, kiedy dochodzi do nabycia przez spadkobierców składników spadku. Tę kwestię należy omówić szerzej, gdyż jak trafnie zauważył NSA chwila ta przesądza także o możliwości skorzystania ze zwolnień przewidzianych w u.p.s.d. Według stanu z tej chwili ocenia się bowiem, czy spadkobierca posiadał obywatelstwo polskie lub obywatelstwo jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej, lub państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) — stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, lub miał miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub terytorium takiego państwa. Przyjęte m.in. w Polsce rozwiązanie oparte na założeniu, że spadek przechodzi na spadkobiercę w chwili śmierci spadkodawcy nie jest jedynym występującym na świecie. Nabycie spadku przez spadkobierców może być uzależnione od spełnienia przez nich dodatkowych przesłanek określonych w statucie spadkowym, np.: faktyczne objęcie spadku, złożenie oświadczenia o przyjęciu spadku, wydanie przez sąd lub inny organ dokumentu potwierdzającego dziedziczenie, wpis do odpowiedniego rejestru²⁹. Spadek może być także przed jego nabyciem przez spadkobierców poddany obligatoryjnemu zarządowi wykonywanemu przez inne osoby, np. stosowany w państwach *common law* system administracji spadkiem, sprawowanej przez wyzna-

²⁴ Zob. ponadto art. 21 ust. 2 rozp.sp.

²⁵ Szerzej zob. M. Margoński, w: *Komentarze...*, s. 38 i n.; A. Köhler, in: *Internationales...*, Hrsg. W. Gierl et al., s. 67 i n.

²⁶ M. Pazdan, w: *Prawo...*, s. 1181—1182 zwraca uwagę, że śmierć osoby fizycznej jest zdarzeniem biologicznym i jej chwilę należy ustalać zgodnie z wiedzą medyczną.

²⁷ Zob. M. Pazdan, w: *Prawo...*, s. 1182.

²⁸ Oddzielnie wyznacza się prawo właściwe dla czynności prawnych zawierających rozrządzenia na wypadek śmierci, w tym powołanie spadkobierców. Zob. art. 24—27 rozp.sp. oraz M. Pazdan, *Prawo...*, s. 367 i n.; A. Wysocka-Bar, *Prawo właściwe dla formy rozrządzeń na wypadek śmierci według rozporządzenia spadkowego*, w: *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2015, s. 134 i n.; M. Pazdan, w: *Prawo...*, s. 1189 i n.

²⁹ M. Pazdan, w: *Prawo...*, s. 1183. Zob. także K. Peroń, *Zarząd spadkiem w systemach prawnych kręgu germańskiego*, „Rejent” 2006, nr 2, s. 149 i n.; K. Osajda, *Ustanowienie spadkobiercy...*, s. 226 i n.

czonogo administratora³⁰, który znalazł m.in. zastosowanie w rozpatrywanej sprawie.

Dopiero po przesądzeniu, na podstawie statutu spadkowego, o chwili nabycia spadku przez spadkobiercę można przystąpić do ustalenia, czy w tej chwili posiadał on obywatelstwo polskie lub obywatelstwo jednego z państw członkowskich Unii Europejskiej, lub państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) — stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, lub miał miejsce zamieszkania na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub terytorium takiego państwa, a tym samym czy może skorzystać ze zwolnienia przewidzianego w art. 4a u.p.s.d. W efekcie tych ustaleń może okazać się, że niektórzy spośród spadkobierców mogą z tego zwolnienia skorzystać, natomiast pozostali takiej możliwości są pozbawieni.

Chwila nabycia spadku ma także znaczenie dla przesądzenia tego, w jakim zakresie nabycie spadku podlega omawianemu podatkowi. Nie podlega mu bowiem nabycie własności rzeczy ruchomych znajdujących się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub praw majątkowych podlegających wykonaniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli w dniu nabycia ani nabywca, ani też spadkodawca nie byli obywatelami polskimi i nie mieli miejsca stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. W związku z tym w Polsce nie podlega podatkowi nabycie należących do cudzoziemca, który nie miał w Polsce miejsca stałego pobytu, własności rzeczy ruchomych znajdujących się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych praw majątkowych wykonywanych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o ile jego spadkobiercy także są cudzoziemcami, a ich miejsce stałego pobytu w chwili nabycia tych składników znajdowało się poza terytorium Rzeczypospolitej Polskiej³¹.

W odniesieniu do opodatkowania nabycia składników spadku, takich jak własność rzeczy znajdujących się za granicą lub prawa majątkowe wykonywane za granicą, u.p.s.d. przywiązuje wagę do chwili otwarcia spadku, a nie do chwili nabycia tych składników przez spadkobiercę. Jeżeli bowiem w chwili otwarcia spadku spadkobierca był obywatelem polskim lub miał miejsce stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, to podlega podatkowi także nabycie przez niego wymienionych składników. W tym przypadku dla obywateli polskich będących spadkobiercami nie ma znaczenia, czy ich miejsce stałego pobytu lub miejsce

³⁰ Zob. A. Koziół, *System administracji spadku w porządkach prawnych państw kręgu anglosaskiego*, „Rejent” 2006, nr 2, s. 119 i n.; K. Osajda, *Ustanowienie spadkobiercy...*, s. 236 i n.

³¹ W takim przypadku nie można jednak wykluczyć objęcia nabycia wymienionych praw podatkiem w państwie, którego spadkobierca jest obywatelem, lub w państwie, w którym znajduje się miejsce jego stałego pobytu.

zamieszkania w chwili otwarcia spadku znajduje się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, czy poza jej granicami. Podatkiem objęte jest więc nabycie przez nich w drodze dziedziczenia własności rzeczy znajdujących się za granicą lub praw majątkowych wykonywanych za granicą niezależnie od miejsca ich stałego pobytu lub zamieszkania w chwili otwarcia spadku. Z kolei spadkobierca, który nie jest obywatelem polskim, o ile w chwili otwarcia spadku ma miejsce stałego pobytu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, zostanie objęty podatkiem z tytułu nabycia w drodze dziedziczenia własności rzeczy znajdujących się za granicą lub praw majątkowych tam wykonywanych. We wskazanych powyżej przypadkach chwilę otwarcia spadku ustalać należy na podstawie statutu spadkowego, a nie *a priori* zakładać, że otwarcie spadku następuje zawsze w chwili śmierci spadkodawcy, jak stanowi art. 924 k.c.

4. Ocena stanowiska NSA

Oddzielnym zagadnieniem poddanym analizie przez NSA było ustalenie początku biegu terminu do zgłoszenia przez spadkobiercę nabycia własności rzeczy lub praw majątkowych właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego. Według u.p.s.d., powinno to nastąpić w terminie 6 miesięcy od dnia uprawomocnienia się orzeczenia sądu stwierdzającego nabycie spadku. Jeżeli dokumentem potwierdzającym nabycie własności rzeczy lub praw majątkowych jest akt poświadczenia dziedziczenia lub europejskie poświadczenie spadkowe, termin 6 miesięcy do zgłoszenia tego nabycia właściwemu naczelnikowi urzędu skarbowego należy liczyć od dnia zarejestrowania aktu poświadczenia dziedziczenia lub wydania europejskiego poświadczenia spadkowego. Zgłoszenie dokonane we wskazanym terminie jest przesłanką skorzystania ze zwolnienia podatkowego z art. 4a ust. 1 pkt 1 u.p.s.d. Początek biegu terminu został określony w u.p.s.d. jedynie w odniesieniu do przewidzianych przez polskie prawo procedur potwierdzających nabycie spadku przez spadkobierców. Trafnie zauważył NSA, że za granicą udokumentowanie praw do spadku może następować na podstawie innych czynności niż te znane polskiemu prawu. W związku z tym stwierdził, że jeżeli w państwie, którego prawo jest decydujące dla określenia chwili nabycia majątku spadkowego, następuje to w drodze inaczej udokumentowanej czynności, bieg terminu do zgłoszenia oświadczenia uprawniającego do zwolnienia podatkowego powinien być liczony od daty tej czynności. Zdaniem NSA, tylko w razie przyjęcia takiego poglądu podatnik może skorzystać ze zwolnienia podatkowego

określonego w art. 4a ust. 1 pkt 1 u.p.s.d. i jednocześnie zrealizowany zostanie społeczny cel wprowadzenia rozpatrywanego zwolnienia, którym było zapewnienie szczególnej ochrony majątku najbliższej rodziny.

Pogląd zaprezentowany przez NSA opiera się na błędnym założeniu, że czynności związane z dokumentowaniem praw do spadku podlegają statutowi spadkowemu, a jak wskazano już powyżej nie są one objęte zakresem jego zastosowania określonym w art. 23 ust. 2 rozp.sp. Owszem, jednym z założeń przyjętych w rozp.sp. jest dążenie do tego, aby rozpatrywanie spraw spadkowych (w tym stwierdzanie praw do spadku) odbywało się w państwie, którego prawo jest właściwe dla rozstrzygania tych spraw³². Nie zawsze jednak tak być musi. Przepisy rozp.sp. regulujące jurysdykcję w sprawach spadkowych dopuszczają bowiem, aby sprawy spadkowe były rozstrzygane także przed organami innych państw, a nie wyłącznie w państwie, którego prawo jest właściwe w sprawach spadkowych³³. W związku z tym przyjęte przez NSA stanowisko należałoby skorygować w taki sposób, że jeśli za granicą organ wyposażony w jurysdykcję w sprawach spadkowych udokumentował prawa do spadku w innej niż znana polskiemu prawu czynności, to bieg terminu do zgłoszenia uprawniającego do zwolnienia podatkowego z art. 4a ust. 1 pkt 1 u.p.s.d. powinien być liczony od daty tej czynności, a ściślej od chwili, kiedy zgodnie z prawem obowiązującym w państwie jej dokonania wywołuje ona skutki prawne (w tym także na skutek uprawomocnienia lub zarejestrowania). Z uwagi na charakter omawianego postępowania podatkowego możliwość powołania się na taką czynność nie powinna być uzależniona od jej uznania w Polsce w trybie przyjętym dla zagranicznych orzeczeń i dokumentów, z których strona chce skorzystać w sprawach cywilnych³⁴. Zgodnie bowiem z art. 180 §1 Ordynacji podatkowej³⁵, jako dowód w postępowaniu podatkowym należy dopuścić wszystko, co może przyczynić się do wyjaśnienia sprawy, a nie jest sprzeczne z prawem³⁶. Moc dowodowa zagranicznych dokumentów urzędowych nie jest ani w Ordynacji podatkowej, ani w k.p.a. odrębnie uregulowana. Dokumenty te podlegają swobodnej ocenie dowodów dokonywanej przez organ orzekający w sprawie³⁷.

³² Szerzej o jurysdykcji w sprawach spadkowych zob. np. K. Weitz, *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia spadkowego*, w: *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki..., s. 45 i n.; A. Köhler, in: *Internationales...*, Hrsg. W. Gierl et al., s. 35 i n.

³³ Zob. np. art. 10 rozp.sp.

³⁴ Zob. np. art. 39 i n. oraz art. 59 rozp.sp. albo art. 1145 i n. k.p.c.

³⁵ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r., t.j. Dz.U. 2020, poz. 1325 ze zm.

³⁶ Tak samo stanowi art. 75 §1 zd. 1 k.p.a.

³⁷ Zob. B. Adamiak, w: B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa, 2021, s. 531.

W podsumowaniu należy zatem stwierdzić, że stanowisko przyjęte przez NSA w omawianym wyroku, z zastrzeżeniem wskazanej powyżej korekty, jest trafne. Powinno się ono przyczynić do zwiększenia zainteresowania organów podatkowych zagadnieniami kolizyjnoprawnymi. Podatek od spadków i darowizn jest bowiem daniną publiczną, z którą, ze względu na naturę zdarzeń prawnych nim objętych, pojawiają się sprawy z tzw. elementem obcym, stanowiące również przedmiot zainteresowania norm kolizyjnych. Przy ich rozpatrywaniu, jak wynika z wyroku NSA, nieodzowne jest sięganie nie tylko do własnych (polskich) przepisów prawa cywilnego, lecz także, poprzez zastosowanie odpowiednich norm kolizyjnych, do przepisów obcego prawa cywilnego.

Bibliografia

- Adamiak B., w: B. Adamiak, J. Borkowski, *Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa, 2021.
- Bogucki S., w: S. Bogucki i in., *Podatek od spadków i darowizn*, ODDK, Gdańsk, 2015.
- Borszowski P., w: P. Borszowski i in., *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2018.
- Chustecka K., *Podatek od spadków i darowizn. Praktyka i orzecznictwo*, Difin, Warszawa, 2010.
- Cudak A., w: S. Bogucki i in., *Podatek od spadków i darowizn*, ODDK, Gdańsk, 2015.
- Górecki J., *Europejskie poświadczenie spadkowe — nowy sposób potwierdzania praw do majątku spadkowego*, „Rejent” 2015, nr 9.
- Górecki J., w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Köhler A., in: *Internationales Erbrecht*, Hrsg. W. Gierl, A. Köhler, L. Kroiß, H. Wilsch, Nomos, Baden Baden, 2020.
- Kozioł A.: *System administracji spadku w porządkach prawnych państw kregu anglosaskiego*, „Rejent” 2006, nr 2.
- Margoński M., w: *Komentarze Prawa Prywatnego*, T. 4B, *Prawo i postępowanie spadkowe. Komentarz*, red. K. Osajda, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Musiał K.J., w: P. Borszowski i in., *Ustawa o podatku od spadków i darowizn. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2018.
- Osajda K., *Ustanowienie spadkobiercy w testamencie w systemach prawnych „common law” i „civil law”*, C.H. Beck, Warszawa, 2009.
- Pazdan J., w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20C, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015.

- Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017.
- Pazdan M., w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Peroń K., *Zarząd spadkiem w systemach prawnych kręgu germańskiego*, „Rejent” 2006, nr 2.
- Pilich M., *Zasada obywatelstwa w prawie prywatnym międzynarodowym. Zagadnienia podstawowe*, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2015.
- Szczepański J.K., *Opodatkowanie transgranicznych spadków i darowizn*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań, 2017.
- Weitz K., *Jurysdykcja krajowa w sprawach spadkowych w świetle rozporządzenia spadkowego*, w: *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2015.
- Wysocka-Bar A., *Prawo właściwe dla formy rozrządzeń na wypadek śmierci według rozporządzenia spadkowego*, w: *Nowe europejskie prawo spadkowe*, red. M. Pazdan, J. Górecki, Lex a Wolters Kluwer business, Warszawa, 2015.
- Załucki M., w: *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012. Komentarz*, red. M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa, 2018.

Witold Kurowski^{a)}

 <https://orcid.org/0000-0002-3151-3031>

Wybór prawa dla umowy o pracę Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 15 lipca 2021 r. w sprawach połączonych DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL (C-152/20) oraz Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL (C-218/20)

Abstract: This paper comments on a recent ruling concerning the choice of law to the individual employment contract according to the Rome I Regulation. In the judgement in the joined cases C—152/20 and C—218/20 (*DG, EH v. SC Gruber Logistics SRL and Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD v. SC Samidani Trans SRL*), the Court of Justice of the European Union (CJEU) provided the interpretation of Article 8 of the Rome I Regulation on two issues.

At first, the EU Court was asked about the freedom of choice of law applicable to the individual employment contract if (a) national law required the inclusion of a clause into that contract under which the contractual provisions are supplemented by national law and (b) the contractual clause concerning that choice was drafted by the employer. The second issue was connected with the concept of the employee's protection, under which the choice of law may not have the result of depriving the employee of the protection afforded to him (her) by provisions that cannot be derogated from by agreement, under the law that would have been applicable to the contract in the absence of choice.

---

^{a)} Dr hab., prof. UŚ, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

Regarding the first question, the CJEU admitted that the parties to an individual employment contract dispose of freedom to choose the law applicable to that contract, even if the contractual provisions are supplemented by national labour law under a (relevant) national provision, if „the national provision in question does not require the parties to choose national law as the law applicable to that contract”. Secondly, the Court found that the parties to an individual employment contract were „to be regarded as being, in principle, free to choose the law applicable to that contract, even if the contractual clause concerning that choice is drafted by the employer”. Therefore, the CJEU confirmed the application of the rules concerning the choice of law resulting from Article 3 of the Rome I Regulation to the individual employment contracts.

Referring to the second issue of the commented ruling, the CJEU confirmed that Article 8 (1) of the Rome I Regulation must be interpreted as meaning that, where the parties have chosen the law governing the individual employment contract, the application of the law that would apply to the contract in the absence of choice must be excluded, with the exception of „provisions that cannot be derogated from by agreement”, if those provisions offer the employee concerned greater protection than those of the law chosen by the parties. The EU Court underlined that rules on the minimum wage could be treated as „provisions that cannot be derogated from by agreement” and the law that, in the absence of choice, would be applicable should decide about it. Unfortunately, it is necessary to follow the commented judgment’s justification to correctly understand the concept of an employee’s protection applied in Article 8 (1) of the Rome I Regulation. The thesis of the ruling in this regard seems to be too laconic, and it can be misinterpreted.

Keywords: a choice of law to the individual employment contract — the law applicable to the individual employment contract in the absence of a choice — an employee’s protection, a concept of „provisions that cannot be derogated from by agreement” — the minimum wage — Rome I Regulation

Uwagi ogólne

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w połączonych sprawach *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL* (C-152/20) oraz *Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL* (C-218/20) jest, po rozstrzygnięciach *Heiko Koelzsch c/a Wielkie Księstwo Luksemburga* (C-29/10)¹ oraz *Anton Schlecker c/a Melitcie Josefie Boedeker* (C-64/12)², kolejnym orzeczeniem wskazującym sposób wykładni unijnych przepisów rozstrzygających o prawie właściwym dla stosunku pracy wynikającego z umowy, objętych najpierw art. 6 konwencji

¹ Wyr. TSUE z dnia 15.03.2011 r., C-29/10, *Heiko Koelzsch c/a Wielkie Księstwo Luksemburga*.

² Wyr. TSUE z dnia 12.09.2013 r., C-64/12, *Anton Schlecker c/a Melitcie Josefie Boedeker*.

rzymskiej³, a później — art. 8 rozporządzenia Rzym I⁴. Nie sposób przy tym uznać tego orzeczenia za niepotrzebne, czy też niewnoszące wiele wartościowego do prawniczego dyskursu, gdyż regulacja obu aktów prawnych w zakresie dotyczącym omawianego zagadnienia, ze względu na stopień skomplikowania, wymaga pogłębionych analiz. Wykładnia przywołanych przepisów, dokonana w szczególności przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, jest tym bardziej wskazana, że problematyka stosunków pracy, obok spraw konsumenckich, ma szczególny wymiar praktyczny, gdyż dotyczy stosunków zobowiązaniowych, których stronami są podmioty zasługujące na szczególną ochronę⁵.

Każde ze wskazanych powyżej orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej dotyczyło innego zagadnienia wpływającego na ustalenie prawa właściwego dla stosunku pracy wynikającego z umowy. W sprawie *Anton Schlecker c/a Melitcie Josefie Boedeker* (C-64/12) sąd europejski uznał, że nawet jeżeli pracownik świadczy pracę w wykonaniu umowy zazwyczaj długotrwale i nieprzerwanie w tym samym państwie, to sąd krajowy może, na podstawie art. 6 ust. 2 *in fine* konwencji rzymskiej, odstąpić od stosowania prawa państwa, w którym pracownik zwykle wykonuje swoje obowiązki pracownicze, jeżeli z całokształtu okoliczności wynika, że istnieje ściślejszy związek pomiędzy tą umową i innym państwem. Z kolei w sprawie *Heiko Koelzsch c/a Wielkie Księstwo Luksemburga* (C-29/10) istota zagadnienia sprowadzała się do przesądzenia, że w przypadku gdy pracownik wykonuje swoje obowiązki w więcej niż jednym kraju, za państwo, w którym zazwyczaj świadczy pracę, co — w myśl art. 6 konwencji rzymskiej — decyduje o właściwości prawa tego państwa, należy uznać to, w którym lub z którego — przy uwzględnieniu ogółu elementów cechujących działalność pracownika — wywiązuje się on z zasadniczej części swoich obowiązków wobec pracodawcy⁶.

³ Konwencja z dnia 19 czerwca 1980 r. o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, Dz.Urz. WE L nr 266, s. 1 [dalej: konwencja rzymska].

⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) Nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I), Dz.Urz. UE L nr 177, s. 6 [dalej: rozporządzenie Rzym I].

⁵ Z tego też powodu TSUE, oprócz wskazanych wyżej spraw dotyczących wprost interpretacji art. 6 konwencji rzymskiej i art. 8 rozporządzenia Rzym I, miał okazję wypowiadać się w kwestiach ściśle związanych z prawem właściwym dla indywidualnych stosunków pracy, a dotyczących problematyki delegowania pracowników do pracy w innym państwie niż to, w którym zwykle świadczą oni pracę. Zob. m.in. wyr. TSUE z dnia 12.02.2015 r. w sprawie *Sähköalojen ammattiliitto ry c/a Elektrobudowa Spółka Akcyjna* (C-396/13) oraz z dnia 1.12.2020 r. w sprawie *Federatie Nederlandse Vakbeweging c/a Van den Bosch Transporten BV, Van den Bosch Transporte GmbH, Silo-Tank Kft* (C-815/18).

⁶ Zob. więcej na ten temat W. Kurowski, *Stosunek pracy wynikający z umowy w prawie prywatnym międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa, 2016, s. 125—128.

Co istotne, tym ostatnim wyrokiem Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie tylko ustalił sposób wykładni art. 6 konwencji rzymskiej, lecz dał także asumpt do zmiany treści tego przepisu, co też nastąpiło przy okazji prac nad rozporządzeniem Rzym I; art. 8 tego aktu zawiera bowiem doprecyzowanie łącznika występującego w art. 6 ust. 2 lit. a) konwencji rzymskiej poprzez uzupełnienie go słowami „lub z którego”⁷, zaczerpniętymi wprost z omawianego orzeczenia.

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w połączonych sprawach *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL* (C-152/20) oraz *Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL* (C-218/20) dotyczy z kolei oceny możliwości, swobody i zakresu wyboru prawa dla umowy o pracę oraz wpływu na wybrany statut stosunku pracy prawa, które byłoby dla niej właściwe, gdyby do takiego wyboru nie doszło. Przedmiotem zainteresowania Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, w przypadku obu pytań prejudycjalnych, stały się zatem unormowania przepisów art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rzym I w zw. z art. 3 tego aktu.

Pytania prejudycjalne

Sprawy, które stały się podstawą do wydania przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej komentowanego orzeczenia, nie były szczególnie skomplikowane, przy czym stan faktyczny każdej z nich stanowił wcielenie dość często stosowanego przez przedsiębiorców zajmujących się międzynarodowym transportem drogowym modelu prowadzenia działalności gospodarczej, opierającej się na wykorzystaniu mobilności kierowców pochodzących z państw, które ostatnio zostały członkami Unii

---

⁷ Zob. W. Sanetra, O „indywidualnej umowie o pracę” unormowanej w prawie prywatnym międzynarodowym, w: *Stosunki zatrudnienia w dwudziestoleciu społecznej gospodarki rynkowej. Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu 40-lecia pracy naukowej Profesora Barbary Wagner*, red. A. Sobczyk, Wolters Kluwer, Warszawa, 2010, s. 73; R. Clerici, *Quale favor per il lavoratore nel regolamento Roma I*, in: *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber Fausto Pocar*, eds. G. Venturini, S. Bariatti, Giuffrè, Milano, 2009, s. 227; A. van Hoek, *Private international law rules for transnational employment. Reflections from the European Union*, in: *Research Handbook on Transnational Labour Law*, eds. A. Blackett, A. Trebilcock, Edward Elgar Publishing, Cheltenham—Northampton, 2015, s. 441; W. Kurowski, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, Warszawa, 2015, s. 476.

Europejskiej⁸. Co istotne, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej przyjął założenie (podobnie jak sądy krajowe kierujące pytania prejudycjalne), że w sprawach nie zachodzą przesłanki zastosowania dyrektywy 96/71/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 16 grudnia 1996 r. dotyczącej delegowania pracowników w ramach świadczenia usług⁹. Spór stanowiący przedmiot postępowań głównych dotyczył wynagrodzenia rumuńskich kierowców samochodów ciężarowych¹⁰.

W jednej ze spraw umowy o pracę, sporządzone zarówno w języku rumuńskim, jak i włoskim, przewidywały, że ich postanowienia są uzupełniane przepisami rumuńskiego kodeksu pracy. W odniesieniu do miejsca wykonywania obowiązków pracowniczych strony wskazały, że praca miała być świadczona w „(sekcji/warsztacie/biurze/dziale) warsztatu samochodowego na terenie siedziby/zakładu/innego zorganizowanego miejsca pracy w gminie Oradea w Rumunii oraz zgodnie z delegacją/oddelegowaniem w biurach lub zakładach klientów, obecnych i przyszłych dostawców, w dowolnym miejscu w kraju i za granicą, w zależności od potrzeb wykorzystania pojazdu, którym pracownik posługuje się przy wykonywaniu swoich obowiązków, lub w każdym innym miejscu, w którym pracownik wykonuje działalność związaną z transportem”. Jednakże — zgodnie z zapewnieniami powodów — swoje obowiązki zwykle wykonywali nie w Rumunii, a we Włoszech. Tam bowiem rozpoczynali i kończyli powierzane im zadania transportowe; tam też otrzymywali polecenia ich dotyczące. Poza tym większość transportów była przez nich realizowana na terytorium Włoch.

W drugiej sprawie umowa rumuńskiego kierowcy również zawierała klauzulę przewidującą, że jej postanowienia są uzupełniane przez przepisy rumuńskiego kodeksu pracy, przy czym nie wskazywała wyraźnie miejsca, w którym pracownik miał wykonywać swoje obowiązki. Powód wywodził przy tym, że miejscem, z którego świadczył pracę i w którym otrzymywał polecenia, były Niemcy, a samochody ciężarowe, którymi rozwoził towary w granicach tego państwa, tam też stacjonowały.

W obu sprawach przedmiotem sporu było wynagrodzenie za pracę, a właściwie różnica pomiędzy płacą minimalną, do której pracownicy —

⁸ Stan faktyczny obu spraw podobny jest (jeśli chodzi o założenia, na jakich opiera się model prowadzenia działalności gospodarczej przez przedsiębiorcę zajmującego się międzynarodowym transportem drogowym) do okoliczności leżących u podstaw wyr. SN z dnia 1.07.2020 r., I PK 267/18. Zob. też głosę do tego orzeczenia: W. Kurowski, *Prawo właściwe dla umowy o pracę. Komentarz do wyroku Sądu Najwyższego z 1.07.2020 r. (I PK 267/18)*, „Palestra” 2021, nr 7/8, s. 131—139.

⁹ Dz.Urz. L 018, 21.01.1997, s. 1—6.

¹⁰ Zob. szerzej M.C. Sánchez-Bordon w opinii rzecznika generalnego z dnia 22.04.2021 r. w sprawach C-152/20, C-218/20, DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL, pkt. 13—26.

jak twierdzili — byli uprawnieni, zgodnie z — odpowiednio — prawem włoskim i niemieckim, regulującymi płacę minimalną w tych krajach, a wynagrodzeniem faktycznie przez nich otrzymanym (zgodnie z prawem rumuńskim). W obu też sprawach istotną kwestią rzutującą na okoliczności faktyczne było krajowe prawo rumuńskie, nakładające na strony umowy o pracę obowiązek objęcia jej treścią „elementów wskazanych w standardowym wzorze [umowy o pracę]”, zgodnie z którym „przepisy [kodeksu pracy] oraz postanowienia układu zbiorowego obowiązującego [...] w danym sektorze uzupełniają postanowienia niniejszej indywidualnej umowy o pracę”¹¹.

Na tle tak zarysowanych stanów faktycznych sądy krajowe wystąpiły do Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z pytaniami prejudycjalnymi sprowadzającymi się do ustalenia: a) czy w przypadku, gdy strony dokonały wyboru prawa dla umowy o pracę, wybór ten wyłącza zastosowanie prawa, które byłoby właściwe w braku takiego wyboru, a jeśli tak — to w jakim zakresie, oraz b) czy strony umowy o pracę mogą być uważane (w świetle art. 8 w zw. z art. 3 rozporządzenia Rzym I) za dysponujące swobodą wyboru prawa dla niej właściwego, w przypadku gdy przepis prawa krajowego ustanawia obowiązek włączenia do tej umowy klauzuli, zgodnie z którą jej postanowienia są uzupełniane przez przepisy prawa krajowego albo gdy klauzula wyboru prawa została zredagowana przez pracodawcę, a pracownik ograniczył się do jej zaakceptowania¹².

Mimo przyjętej przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, a opisanej powyżej, chronologii pytań, omówienie wyroku warto zacząć od drugiej z poruszanych kwestii; wszak dopiero uznanie wyboru prawa za skuteczny implikuje konieczność oceny, w jakim stopniu — pomimo że strony skorzystały z kolizyjnoprawnej autonomii woli — znajdzie zastosowanie i — ewentualnie — w jakim zakresie prawo państwa, które byłoby właściwe w braku wyboru.

---

¹¹ Wyr. TSUE z dnia 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt. 8—11, 13—18.

¹² Zob. wyr. TSUE z dnia 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt. 12, 19.

Rozstrzygnięcie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Rozważając możliwość wyboru prawa właściwego dla umowy o pracę, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uznał, że pracodawca i pracownik dysponują pełną swobodą w tym zakresie, nawet jeśli postanowienia umowy, zgodnie z wyraźnym przepisem prawa krajowego, mają być uzupełniane przez regulacje wynikające z tego prawa, chyba że ów przepis zmusza strony umowy do wyboru danego prawa krajowego jako prawa dla niej właściwego; swobodą wyboru prawa właściwego dla umowy o pracę strony dysponują — co do zasady — nawet wówczas, gdy klauzula wyboru prawa została zredagowana przez pracodawcę, a pracownik ograniczył się do jej zaakceptowania.

W tym zakresie Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej dokonał wykładni przepisów art. 8 ust. 1 zd. 1 rozporządzenia Rzym I w zw. z art. 3 tego aktu.

Nieprzypadkowo w pkt. 11 preambuły do rozporządzenia Rzym I znalazła się deklaracja, że „swoboda wyboru przez strony prawa właściwego powinna stanowić jeden z fundamentów systemu norm kolizyjnych w odniesieniu do zobowiązań umownych”. Kolizyjnoprawna autonomia woli stron stosunków obligacyjnych stanowi bowiem aksjomat prawa prywatnego międzynarodowego. Nie inaczej jest w zakresie umów, których jedną ze stron jest podmiot uznawany za słabszy w danej relacji prawnej. Za takiego uważany jest tradycyjnie, obok konsumenta, także pracownik¹³. W rozporządzeniu Rzym I przewidziano mechanizm ograniczający skutki wyboru prawa dokonanego przez strony umowy z udziałem konsumenta lub pracownika, chroniący stronę słabszą przed pogorszeniem jej pozycji prawnej w odniesieniu do stanu, jaki zapewniałoby temu podmiotowi prawo, które byłoby właściwe, gdyby wyboru nie dokonano (o czym niżej). Nie wprowadzono jednak — słusznie — szczególnych unormowań odnoszących się do samego wyboru prawa (jako czynności prawnej prawa prywatnego międzynarodowego¹⁴), dokonywanego w umowach konsu-

¹³ A. Junker, *Arbeitsverträge*, in: *Ein neues Internationales Vertragsrecht für Europa — Der Vorschlag für eine Rom I-Verordnung*, Hrsg. F. Ferrari, S. Leible, JWV, Jena, 2007, s. 114—120; K. Brucko-Stępkowski, *Wybór prawa właściwego dla stosunku pracy, cz. 1*, „Monitor Prawa Pracy” 2010, nr 9, s. 459—463; M. Franzen, N. Gröner, in: *Rome Regulations: Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws*, ed. G.-P. Calliess, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2015, s. 222—226; M. Czepelak, *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej. Komentarz do rozporządzeń rzymskich*, LexisNexis, Warszawa, 2012, s. 222; U. Grušić, *The European Private International Law of Employment*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, s. 140—155.

¹⁴ M. Czepelak, *Międzynarodowe...*, s. 106—107; M. Pazdan, w: *System...*, T. 20B, s. 79.

menckich lub o pracę. Komentowany wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej potwierdził jedynie wskazane wyżej założenia, na jakich opiera się rozporządzenie Rzym I w zakresie kolizyjnoprawnej autonomii woli stron umowy¹⁵.

Biorąc pod uwagę specyfikę stosunku pracy, w celu uniknięcia wątpliwości w tym zakresie (unormowanie „indywidualnej umowy o pracę” zostało bowiem wyłączone z ogólnego przepisu art. 4 rozporządzenia, określającego prawo właściwe w braku wyboru prawa dla poszczególnych typów i rodzajów umów), art. 8 ust. 1 zd. 1 rozporządzenia Rzym I wyraźnie wskazuje przepisy art. 3 tego aktu jako podstawę do dokonania wyboru prawa¹⁶. Jednocześnie, zgodnie z art. 3 ust. 1 rozporządzenia Rzym I, wybór prawa właściwego może zostać dokonany wyraźnie lub w sposób jednoznaczny wynikać z postanowień umowy, lub okoliczności sprawy¹⁷. Nie powinno zatem ulegać wątpliwości, że w odniesieniu do umowy o pracę jej strony mogą wyraźnie wskazać prawo, które ma dla niej znajdować zastosowanie, ale też taka wola może zostać wyrażona w sposób dorozumiany¹⁸. Zawsze przy tym do dokonania wyboru konieczna jest rzeczywista wola poddania umowy o pracę danemu prawu¹⁹. Rozważając, czy strony dokonały dorozumianego wyboru prawa, należy brać pod uwagę całokształt danej sprawy²⁰. Nie sposób określić zamkniętego zbioru przesłanek, które za takim wyborem prawa mogą jednoznacznie przemawiać. Wskazuje się zatem jedynie przykładowo, że okolicznością tą może być powołanie się przez strony umowy na instytu-

¹⁵ Zob. szerzej W. Kurowski, *Stosunek...*, s. 80—97.

¹⁶ O wyborze prawa na tle rozporządzenia Rzym I zob. m.in.: S. Francq, *Le règlement «Rome I» sur la loi applicable aux obligations contractuelles*, „Journal du Droit International” 2009, № 1, s. 50—56; R. Plender, M. Wilderspin, *The European Private International Law of Obligations*, Sweet & Maxwell, London, 2015, s. 133—174; M. Czepelak, *Międzynarodowe...*, s. 104—150; Ł. Żarnowiec, w: *System Prawa Handlowego*, T. 9, *Międzynarodowe prawo handlowe*, red. W. Popiołek, C.H. Beck, Warszawa, 2013, s. 204—205; M. McParland, *The Rome I Regulation on the law applicable to contractual obligations*, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 289—334.

¹⁷ A. Junker, *Internationales Arbeitsrecht in der geplanten Rom I-Verordnung*, „Recht der internationalen Wirtschaft” 2006, Nr. 6, s. 403; zob. także R. Plender, M. Wilderspin, *The European...*, s. 146—159; O. Lando, P.A. Nielsen, *The Rome I Regulation*, „Common Market Law Review” 2008, no. 6, s. 1698; M. Czepelak, *Międzynarodowe...*, s. 135—143; U. Gruśić, *The European...*, s. 142—143.

¹⁸ Zob. w szczególności: M. Czepelak, *Autonomia woli w prawie prywatnym międzynarodowym Unii Europejskiej*, Poltext, Warszawa, 2015, s. 215—238; M. Mandery, *Party Autonomy in Contractual and Non-Contractual Obligations*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014, s. 30—67; M. McParland, *The Rome I...*, s. 292—316; W. Kurowski, *Stosunek...*, s. 89—90.

¹⁹ U. Gruśić, *The European...*, s. 143; W. Kurowski, *Stosunek...*, s. 89.

²⁰ M. McParland, *The Rome I...*, s. 313—316.

cje prawne swoiste dla danego systemu prawnego, posłużenie się przez nie charakterystyczną terminologią prawniczą, czy też odwołanie się do konkretnych regulacji z niego wynikających²¹. Za przesłankę przemawiającą za wyborem, choć raczej niesamodzielną i wymagającą powiązania z innymi, bywa też uznawana klauzula prorogacyjna²². Warto przy tym pamiętać, że rzadko o domniemanym wyborze prawa świadczy jedna tylko okoliczność. Z reguły to ich powiązanie pozwala uznać, że strony rzeczywiście skorzystały z kolizyjnoprawnej autonomii woli w tym zakresie.

W jednym z pytań prejudycjalnych sąd odsyłający wyraził wątpliwość, czy strony umowy o pracę mogą być uważane za „dysponujące swobodą wyboru prawa” dla niej właściwego, gdy klauzula na taki wybór wskazująca została zredagowana przez pracodawcę, a pracownik ograniczył się jedynie do jej zaakceptowania²³. *De facto* pytanie to odnosiło się nie tyle do swobody stron umowy, ile do swobody samego pracownika, któremu wola pracodawcy miałyby być narzucona.

Nie sposób oczywiście autorytatywnie odpowiedzieć na pytanie postawione na takim poziomie uogólnienia; Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej takiej odpowiedzi wprost też nie udzielił. Wskazał jednak, że decydować w tym zakresie powinny — o czym była mowa wcześniej — okoliczności konkretnego stanu faktycznego. Sąd ten nakreślił przy tym dyrektywę interpretacyjną art. 3 rozporządzenia Rzym I, zgodnie z którą włączenie przez pracodawcę do uprzednio zredagowanej umowy klauzuli przewidującej wybór prawa właściwego nie przesądza o wyłączeniu swobody wyboru prawa, a rozporządzenie Rzym I nie zabrania korzystania z uprzednio zredagowanych przez pracodawcę standardowych klauzul umownych. Innymi słowy, wymagana przez art. 3 tego aktu swoboda wyboru nie dozna uszczerbku w przypadku wyrażania przez pracownika zgody na włączenie określonych postanowień do umowy i nie podważa

²¹ Zob. w szczególności: M. Zachariasiewicz, Ł. Żarnowiec, *Dorozumiany wybór prawa. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2003 r., II CKN 1077/00*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2007, T. 1, s. 164—165; U. Gruś, *The European...*, s. 142—143.

²² Zob. w tym zakresie pkt 12 preambuły do rozporządzenia Rzym I, zgodnie z którym „jednym z czynników branych pod uwagę przy ustalaniu, czy wybór prawa wynika w sposób jednoznaczny, powinna być umowa stron przyznająca sądowi lub sądom danego państwa członkowskiego wyłączną jurysdykcję do rozpatrywania sporów wynikających z umowy”, choć dyrektywa ta na skutek szczególnego unormowania jurysdykcji w sprawach z zakresu stosunków pracy nie ma dużego znaczenia. Por. też M. McParland, *The Rome I...*, s. 309—310.

²³ Wyr. TSUE z dnia 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 35.

jej sam fakt, że klauzula wyboru została zredagowana przez pracodawcę²⁴. Co więcej, właśnie z takim modelem postępowania najczęściej można się spotkać w praktyce. To pracodawca z reguły redaguje treść umowy o pracę (a najczęściej w niej znajduje się klauzula wyboru prawa, choć z formalnego punktu widzenia traktowana jest ona jako czynność prawna odrębna od umowy o pracę). Pracodawca sam też może wyjść z inicjatywą poddania stosunku pracy prawu innego państwa, niż wynikałoby to ze wskazania normy kolizyjnej posługującej się łącznikiem obiektywnym. Samo to nie podważa przecież swobody pracownika przy podejmowaniu decyzji w tej kwestii. Trzeba też pamiętać, że nawet wówczas, gdy z propozycją wyboru prawa wystąpi pracownik, to z reguły pracodawca zajmuje się przygotowaniem projektu takiej klauzuli, a najczęściej też całej umowy o pracę klauzulę tę zawierającej. Słusznie zatem Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie uznał *a priori* za sprzeczną z wynikającą z art. 3 ust. 1 w zw. z art. 8 rozporządzenia Rzym I zasadą swobody wyboru prawa praktykę redagowania klauzuli wyboru przez pracodawcę, na którą pracownik wyraża jedynie zgodę. Decydować w tym zakresie powinna rzeczywista wola stron (w tym przypadku — przede wszystkim pracownika), a ta nie jest determinowana przez redakcję lub jedynie akceptację odpowiedniej klauzuli umownej.

W sprawie będącej przyczynkiem do pytania prejudycjalnego wątpliwości sądu odsyłającego wzbudzało także unormowanie prawa rumuńskiego, ustanawiające obowiązek włączenia do umowy o pracę klauzuli, zgodnie z którą postanowienia tej umowy są uzupełniane przez przepisy prawa krajowego²⁵. Sąd *meriti* uznał bowiem, że taka regulacja może być traktowana jako ograniczenie wynikającej z art. 3 w zw. z art. 8 rozporządzenia Rzym I swobody wyboru prawa dla umowy o pracę, gdyż jej strony „w ramach stanów faktycznych objętych postępowaniami głównymi są — wbrew temu wymogowi — zmuszone do wyboru prawa rumuńskiego”²⁶.

W odpowiedzi na taki zarzut rząd rumuński podniósł jednak, że prawo krajowe nie przewiduje obowiązku wyboru prawa rumuńskiego jako właściwego dla umowy o pracę. Dopiero wówczas, gdy strony skorzystają

---

²⁴ Wyr. TSUE z dnia 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 35.

²⁵ Wyr. TSUE z dnia 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 35.

²⁶ Wyr. TSUE z dnia 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 37.

z kolizyjnoprawnej autonomii woli i wskażą jako właściwy rumuński system prawny, uaktualnia się obowiązek zredagowania umowy zgodnie ze standardowym wzorem indywidualnej umowy o pracę, co implikuje uzupełniające stosowanie rumuńskiego kodeksu pracy. Innymi słowy, stosowanie tego ostatniego aktu prawnego jest konsekwencją wyboru prawa rumuńskiego jako właściwego dla umowy o pracę, a nie przesłanką uznania, że strony dokonały tego wyboru czy też — tym bardziej — że zostały do niego przymuszone.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w uzasadnieniu do komentowanego wyroku słusznie przyjął, że jeżeli obecność w umowie o pracę klauzuli przewidującej stosowanie rumuńskiego kodeksu pracy nie narzuca (nie stanowi) obowiązku dokonania wyboru przez jej strony prawa rumuńskiego, lecz jedynie potwierdza dorozumiany i swobodny wybór owego prawa, to przepisy te nie naruszają art. 3 rozporządzenia Rzym I. Jednocześnie odpowiedź na pytanie, czy interpretacja prawa rumuńskiego we wskazanym kierunku jest uzasadniona, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej pozostawił sądowi *meriti*. Prawo krajowe nie może jednak — co wydaje się oczywiste — nakładać obowiązku dokonania przez strony wyboru danego systemu prawnego.

Jeszcze ciekawsze wydają się wywody Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej odnoszące się do drugiego ze wskazanych uprzednio pytań sądów odsyłających.

Mimo że „swoboda wyboru przez strony prawa właściwego powinna stanowić jeden z fundamentów systemu norm kolizyjnych w odniesieniu do zobowiązań umownych”²⁷, w odniesieniu do umów o pracę art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I wprowadza mechanizm ograniczający skutki, jakie wiążą się z wyborem prawa dokonanego przez jej strony. Mogą one bowiem skorzystać z kolizyjnoprawnej autonomii woli w myśl art. 3 rozporządzenia Rzym I, choć „taki wybór prawa nie może jednak prowadzić do pozbawienia pracownika ochrony przyznanej mu na podstawie przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy, na mocy prawa, jakie, w przypadku braku wyboru, byłoby właściwe zgodnie z ust. 2, 3 i 4 niniejszego artykułu”²⁸.

W odpowiedzi na pytanie prejudycjalne dotyczące tej kwestii, postawione w kontekście przepisów regulujących minimalne wynagrodzenie za pracę, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wskazał, że jeżeli strony dokonały wyboru prawa, któremu podlega umowa o pracę, a prawo to nie jest prawem właściwym ustalonym na podstawie art. 8 ust. 2, 3 albo 4 rozporządzenia Rzym I, należy wykluczyć stosowanie

²⁷ Tak pkt 11 preambuły do rozporządzenia Rzym I.

²⁸ Zob. szerzej W. Kurowski, *Stosunek...*, s. 97—108.

tego ostatniego, z wyjątkiem „przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy” na mocy tego prawa w rozumieniu art. 8 ust. 1 rozporządzenia. Jak podkreślił sąd europejski, do tej kategorii przepisów mogą co do zasady należeć regulacje dotyczące płacy minimalnej.

Nie ulega wątpliwości, że istnieje konieczność wprowadzenia mechanizmów ochronnych słabszej strony stosunku zobowiązaniowego także na płaszczyźnie kolizyjnej. Nie wystarczy bowiem zapewnienie szczególnej pozycji tym podmiotom w przepisach materialnych, skoro dzięki wyborowi prawa dany stosunek może zostać poddany systemowi prawnemu niezapewniającemu pożądanego standardu ochrony²⁹. Pracodawca (czy też poza nim, tradycyjnie już, kontrahent konsumenta), korzystając z przewagi organizacyjnej, ekonomicznej czy wreszcie — większej świadomości prawnej, może w bardziej lub mniej subtelny sposób wpłynąć na postawę pracownika (konsumenta)³⁰. W takich przypadkach nie zawsze wystarczą regulacje uznające za nieskuteczny wybór prawa dokonany z naruszeniem swobody stron w tym zakresie. Ogólne przepisy normujące kolizyjnoprawną autonomię woli wymagają zatem wzmocnienia.

Jak zatem cel, jakim jest ochrona strony słabszej na płaszczyźnie kolizyjnej, został osiągnięty w art. 8 rozporządzenia Rzym I w odniesieniu do pracownika? Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej udzielił w tym zakresie kilku ważnych wskazówek; nie ustrzegł się przy tym błędu, formułując sentencję orzeczenia.

Na wstępie należy podkreślić, że rozporządzenie Rzym I nie wyłącza ani też nie ogranicza możliwości (dopuszczalności) wyboru prawa dla umowy o pracę³¹. Prawo wybrane stanowi zatem statut stosunku pracy³². W celu kolizyjnoprawnej ochrony pracownika autorzy rozporządzenia Rzym I wykorzystali inny mechanizm, wychodząc z założenia, że poprzez wybór prawa nie może dojść do obniżenia standardów zapewnianych przez prawo państwa, które byłoby właściwe, gdyby wyboru nie do-

---

²⁹ F. Pocar, *La protection de la partie faible en droit international privé*, „Recueil des Cours” 1984, T. 188, s. 373; U. Grušić, *The European...*, s. 20.

³⁰ Zob. F. Gamillscheg, *Conflict of Laws in Employments Contracts and Industrial Relations*, in: *Comparative Labour Law and Industrial Relations in Industrialized Market Economies*, eds. R. Blanpain, C. Engels, Kluwer Law International, Deventer—Boston, 1993, s. 189—190; P. Mayer, *La protection de la partie faible en droit international privé*, in: *La protection de la partie faible dans les rapports contractuels. Comparaisons franco-belges*, LGDJ, Paris, 1996, s. 514—515; P. Nygh, *Autonomy in International Contracts*, Oxford University Press, Oxford, 1999, s. 155—159.

³¹ Zob. więcej na ten temat W. Kurowski, w: *System...*, T. 20B, s. 473.

³² A. Junker, *Die freie Rechtswahl und ihre Grenzen — Zur veränderten Rolle der Parteiautonomie im Schuldvertragsrecht*, „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” 1993, Nr. 1, s. 5.

konano³³. Dzięki temu pracodawca nie jest zmotywowany do poszukiwania, a następnie nakłaniania pracownika do wyboru systemu prawnego przewidującego rozwiązanie prawne mniej dla tego ostatniego przyjazne niż ten uznawany za właściwy przez łączniki o charakterze obiektywnym. Patrząc na to z drugiej strony, zasadne staje się twierdzenie, że wybór prawa dla umowy o pracę działa zawsze jedynie na korzyść pracownika³⁴.

Koncepcja wynikającego z art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I kolizyjnoprawnego mechanizmu ochrony pracownika nie jest skomplikowana³⁵. Mimo dokonania przez strony wyboru prawa dla umowy o pracę i stosunku z niego wynikającego, należy każdorazowo określić (potencjalny) miarodajny w tym zakresie statut na podstawie jednego z łączników o charakterze obiektywnym, wynikających z art. 8 ust. 2—4 rozporządzenia Rzym I³⁶. Do głosu będą zatem dochodzić kolejno poszczególne łączniki wskazujące prawo państwa, w którym lub — gdy takiego brak — z którego pracownik zazwyczaj świadczy pracę w wykonaniu umowy, a jeśli takiego nie sposób ustalić — prawo państwa, w którym znajduje się przedsiębiorstwo, za pośrednictwem którego zatrudniono pracownika, chyba że ze wszystkich okoliczności wynika, że umowa wykazuje ściślejszy związek z innym państwem. Decydować o tym będzie stan faktyczny sprawy³⁷. W kolejnym kroku, po ustaleniu prawa wybranego przez strony umowy o pracę oraz wskazanego przez łącznik obiektywny, trzeba dokonać porównania obu systemów prawnych, zakładając, że wybór prawa nie może prowadzić do pozbawienia pracownika ochrony, która przysługuje mu na podstawie bezwzględnie wiążących i semiimperatywnych przepisów prawa, jakie znalazłoby zastosowanie, gdyby do wyboru prawa nie

---

³³ R. Smith, V. Cromack, *International Employment Contracts — The Applicable Law*, „Industrial Law Journal” 1993, no. 1, s. 5; M. Franzen, N. Gröner, in: *Rome Regulations...*, ed. G.-P. Calliess, s. 223—224; A. Staudinger, in: *Rome I Regulation. Pocket Commentary*, ed. F. Ferrari, München, 2015, s. 298.

³⁴ A. Junker, *Internationales...*, s. 405; P. Mankowski, *Employment Contracts Under Article 8(2) of the Rome I Regulation*, in: *Rome I Regulation. The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*, eds. F. Ferrari, S. Leible, Sellier, München, 2009, s. 212.

³⁵ Zob. więcej na ten temat W. Kurowski, *Stosunek...*, s. 97—108, choć zob. też M. Czepelak, *Autonomia...*, s. 322, 378.

³⁶ M. Franzen, N. Gröner, in: *Rome Regulations...*, ed. G.-P. Calliess, s. 224; A. Zanobetti, *Employment Contracts and the Rome Convention: the Koelzsch Ruling of the European Court of Justice*, „Cuadernos de Derecho Transnacional” 2011, no. 2, s. 339; L. Carballo Piñeiro, *International Maritime Labour Law*, Springer, Berlin—Heidelberg, 2015, s. 187.

³⁷ A. van Hoek, *Private International Law. An Appropriate Means to Regulate Transnational Employment in the European Union?*, „Erasmus Law Review” 2014, no. 3, s. 158; W. Kurowski, w: *System...*, T. 20B, s. 474; M. McParland, *The Rome I...*, s. 655.

doszło³⁸. Konieczne staje się zatem, po pierwsze, zidentyfikowanie w prawie wskazanym przez łącznik o charakterze obiektywnym przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy, a po drugie — porównanie poziomu ochrony gwarantowanej pracownikowi przez wskazane przepisy z poziomem zapewnianym przez prawo wybrane przez strony³⁹. Jeżeli te pierwsze w korzystniejszy sposób kształtują pozycję prawną pracownika, to mimo wyboru innego systemu prawnego, one znajdą zastosowanie⁴⁰. Wnioskowanie *a contrario* — uzasadnione w tym przypadku — prowadzi do konkluzji, że w sytuacji, gdy jako korzystniejszy ze względu na interesy pracownika jawi się system prawny wybrany przez strony umowy o pracę, to on powinien znaleźć w tym zakresie zastosowanie⁴¹. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że o ile w uzasadnieniu do swojego wyroku Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej poprawnie zinterpretował przepis art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I (w sposób opisany powyżej), przychyłając się do stanowiska rzecznika generalnego⁴², o tyle sama teza orzeczenia, zbyt lakoniczna, może prowadzić do nieprawidłowych wniosków. Trybunał stwierdził bowiem, że „artykuł 8 ust. 1 rozporządzenia [...] Rzym I należy interpretować w ten sposób, że jeżeli strony umowy dokonały wyboru prawa, któremu podlega indywidualna umowa o pracę, a prawo to nie jest prawem właściwym na podstawie art. 8 ust. 2, 3 lub 4, należy wykluczyć zastosowanie tego ostatniego, z wyjątkiem »przepisów, których nie można wyłączyć w dro-

³⁸ R. Smith, V. Cromack, *International...*, s. 5; M.S.M. Mahmoud, *Loi d'autonomie et méthodes de protection de la partie faible en droit international privé*, „Recueil des Cours” 2005, T. 315, s. 184; W. Sanetra, *O „indywidualnej umowie o pracę”...*, s. 80—81; U. Grušić, *The European...*, s. 150—152.

³⁹ Tak TSUE w wyr. z 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 27. Zob. także F. Gamillscheg, *Conflict of Laws...*, s. 193; R. Smith, V. Cromack, *International...*, s. 5; A. Sinay-Cytermann, *La protection de la partie faible en droit international privé. Les exemples du salarié et du consommateur*, in: *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*, Dalloz, Paris, 2005, s. 741; P. Wąż, *Delegowanie pracowników do innego państwa celem świadczenia usług*, C.H. Beck, Warszawa, 2011, s. 14; L.M. van Bochove, *Overriding Mandatory Rules as a Vehicle for Weaker Party Protection in European Private International Law*, „Erasmus Law Review” 2014, no. 3, s. 152; L. Carballo Piñeiro, *International...*, s. 187; A. Staudinger, in: *Rome I...*, ed. F. Ferrari, s. 298.

⁴⁰ Wyr. TSUE z 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 27.

⁴¹ U. Grušić, *The Territorial Scope of Employment Legislation and Choice of Law*, „The Modern Law Review” 2012, no. 5, s. 741.

⁴² Tak M.C. Sánchez-Bordon w opinii rzecznika generalnego z 22.04.2021 r. w sprawach C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt. 41—44.

dze umowy« na mocy owego prawa w rozumieniu art. 8 ust. 1 rzeczonego rozporządzenia [...]». Zabrakło zatem w tezie orzeczenia odwołania się do tej części przepisu, w której mowa o „pozbawieniu pracownika ochrony” przez dokonany wybór prawa, co wypacza sens tej regulacji, a co za tym idzie — tezy wyroku. Tam bowiem art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I nakazuje zastosowanie systemu prawnego korzystniejszego dla pracownika, niezależnie od tego, czy jest nim prawo wybrane przez strony, czy też ustalone na podstawie przepisów art. 8 ust. 2—4 tego aktu. Tymczasem dosłowne rozumienie tezy orzeczenia, zgodnie z którą „należy wykluczyć zastosowanie tego ostatniego [prawa wskazanego przez łącznik obiektywny], z wyjątkiem „przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy”, może prowadzić do błędnego wniosku, że w razie wyboru prawa dla umowy o pracę do danego stosunku zastosowanie znajdzie prawo wybrane jedynie w zakresie, w jakim system prawny wskazany za pomocą łącznika o charakterze obiektywnym reguluje go przepisami dyspozytywnymi. W takim przypadku mogłyby znaleźć zastosowanie regulacje wynikające z prawa wybranego, niezależnie od tego, czy są dla pracownika bardziej, czy też mniej korzystne niż prawo ustalone na podstawie obiektywnych reguł z art. 8 ust. 2—4 rozporządzenia Rzym I.

Jak wskazał Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w uzasadnieniu do swojego wyroku, przepis art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I nakazuje dokonanie porównania dwóch systemów prawnych, biorąc pod uwagę „przepisy, których nie można wyłączyć w drodze umowy”⁴³ tego systemu prawnego, który byłby właściwy, gdyby wyboru nie dokonano⁴⁴. Wniosek ten wydaje się oczywisty, skoro opisywany mechanizm ma zabezpieczyć pracownika przed stosowaniem prawa, które może okazać się dla niego mniej korzystne. Regulacje wypływające z prawa, jakie byłoby właściwe, gdyby strony nie skorzystały z możliwości wyboru miarodajnego statutu, określają bowiem minimalny standard ochrony pracownika.

Trzeba jednak pamiętać, o czym Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie wspomniał, że wskazaną powyżej analizę należy przeprowadzić nie tyle w odniesieniu do poszczególnych „przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy”, ile do konkretnych elementów stosunku pracy (instytucji prawnych) unormowanych za pomocą takich przepisów⁴⁵. Innymi słowy, w prawie właściwym dla danej umowy o pracę,

⁴³ Wyr. TSUE z 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 27.

⁴⁴ Wyr. TSUE z 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 29.

⁴⁵ Zob. W. Kurowski, *Stosunek...*, s. 104—106.

określonym na podstawie art. 8 ust. 2—4 rozporządzenia Rzym I w celu porównania poziomu ochrony zapewnionego pracownikowi przez to prawo z poziomem ochrony przewidzianym przez prawo wybrane, należy ustalić krąg instytucji prawnych unormowanych przepisami, „których nie można wyłączyć w drodze umowy”. Jedyne bowiem w tym zakresie oba systemy prawne będą podlegać konfrontacji. Jeżeli zatem w prawie, które byłoby właściwe w braku wyboru prawa, dana instytucja regulowana jest przepisami dyspozytywnymi, to nie znajdą one zastosowania do tego stosunku prawnego, a w związku z tym instytucja ta przybierze kształt nadany przez prawo wybrane przez strony, niezależnie od tego, czy jej regulacja jest bardziej, czy też mniej korzystna od prawa, które byłoby właściwe w braku wyboru.

Nie można przy tym zapominać, że art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I nie pozwala na uznanie jednego z dwóch wchodzących w grę systemów prawnych za „co do zasady” korzystniejszego dla pracownika, a tym samym przyznania mu wyłącznej kompetencji do kształtowania danego stosunku pracy w całości⁴⁶. Nie należy zatem porównywać prawa wybranego oraz wskazanego za pomocą łącznika obiektywnego w ogólności, a w konsekwencji — pomijając tego, który okazał się mniej dla pracownika przyjazny⁴⁷. Stwierdzenie, że „wybór prawa nie może jednak prowadzić do pozbawienia pracownika ochrony przyznanej mu na podstawie przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy”, skłania do dokonywania oceny poszczególnych instytucji prawnych pochodzących z konkurujących systemów prawa, kształtujących pozycję danego pracownika⁴⁸ (w tym przykładowo regulacji minimalnego wynagrodzenia za pracę, jak w komentowanym wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej). Trzeba jednak pamiętać, że omawiany mechanizm nie może prowadzić do kumulacji uprawnień płynących z obu systemów prawnych, możliwej w przypadku dopuszczenia do „wyluskiwania” z dwóch systemów prawnych pojedynczych, a przy tym najkorzystniejszych dla pracownika przepisów⁴⁹ i tworzenia hybryd instytucji prawnych (np. z prawa jednego państwa dłuższego okresu wypowiedzenia,

⁴⁶ M. Franzen, N. Gröner, in: *Rome Regulations...*, ed. G.-P. Calliess, s. 225; L. Carballo Piñeiro, *International...*, s. 188; W. Kurowski, in: *System...*, T. 20B, s. 474; A. Staudinger, in: *Rome I...*, ed. F. Ferrari, s. 298.

⁴⁷ F. Gamillscheg, *Conflict of Laws...*, s. 193; L. Carballo Piñeiro, *International...*, s. 188; U. Grušić, *The European...*, s. 150; W. Kurowski, w: *System...*, T. 20B, s. 474.

⁴⁸ M. Franzen, N. Gröner, in: *Rome Regulations...*, ed. G.-P. Calliess, s. 225; L. Carballo Piñeiro, *International...*, s. 188; A. Staudinger, in: *Rome I...*, ed. F. Ferrari, s. 298.

⁴⁹ M. Franzen, N. Gröner, in: *Rome Regulations...*, ed. G.-P. Calliess, s. 225—226; L. Carballo Piñeiro, *International...*, s. 187; U. Grušić, *The European...*, s. 150; W. Kurowski, in: *System...*, T. 20B, s. 474.

a z drugiego — wyższej odprawy w związku z wypowiedzeniem)⁵⁰. Takie rozumienie mechanizmu wynikającego z art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I w nieuprawniony sposób faworyzowałoby pracownika, którego stosunek pracy regulowany jest przez prawo wybrane. Wniosek taki jest tym bardziej zasadny, że w braku wyboru, niezależnie od tego, który z konkurujących systemów prawnych byłby właściwy na podstawie wskazania prawa za pomocą łącznika obiektywnego, sytuacja pracownika nigdy nie byłaby tak korzystnie — oceniając konkretną instytucję prawa pracy — ukształtowana⁵¹. Analiza korzyści powinna być zatem dokonywana na poziomie poszczególnych instytucji, a nie norm prawnych⁵².

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w uzasadnieniu do komentowanego orzeczenia nie wyjaśnił także, jak należy rozumieć wyrażenie „przepisy, których nie można wyłączyć w drodze umowy”, którym posłużono się w art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I. W tym zakresie z pomocą przychodzi pkt 35 preambuły do tego aktu, zgodnie z którym „nie należy pozbawiać pracowników ochrony przyznanej im na mocy przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy lub od których możliwe jest odstępstwo jedynie na korzyść pracowników”. Do grupy „przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy”, należy zatem zaliczyć przepisy bezwzględnie wiążące oraz przepisy semiimperatywne należące do systemu prawnego, który byłby właściwy dla stosunku pracy w braku wyboru prawa⁵³. Co więcej, skoro pozycja prawna pracownika może być kształtowana przez regulacje prawa prywatnego, jak i unormowania o charakterze publicznoprawnym odnoszące się do danego stosunku pracy, obie grupy przepisów należy przy dokonywaniu oceny brać pod uwagę. Chodzi tu jednak zawsze o przepisy współkształtujące stosunek prawny, wchodzące w zakres statutu stosunku pracy, a nie o unormowania kreujące obowiązki pracodawcy względem organów władzy publicznej⁵⁴.

⁵⁰ U. Grušić, *The European...*, s. 149; W. Kurowski, w: *System...*, T. 20B, s. 474; A. Staudinger, in: *Rome I...*, ed. F. Ferrari, s. 298.

⁵¹ Zob. F. Gamillscheg, *Conflict of Laws...*, s. 193; U. Grušić, *The European...*, s. 149; W. Kurowski, *Stosunek...*, s. 105—106.

⁵² L. Carballo Piñero, *International...*, s. 188; U. Grušić, *The European...*, s. 151—152; A. Staudinger, in: *Rome I...*, ed. F. Ferrari, s. 298. Zob. jednak A. Sinay-Cytermann, *La protection...*, s. 741.

⁵³ P. Wąż, *Ochrona interesu pracownika w stosunkach pracy z elementem obcym. Wybrane zagadnienia kolizyjno-prawne*, „Monitor Prawa Pracy” 2009, nr 3, s. 124; W. Sanetra, *O „indywidualnej umowie o pracę”...*, s. 80.

⁵⁴ D. Martiny, in: *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Internationales Privatrecht I*, Hrsg. J. von Hein, Bd. 10, München, 2015, s. 489.

Co istotne, „przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy” w rozumieniu art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I, nie należy utożsamiać z przepisami wymuszającymi swoje zastosowanie, o których mowa w art. 9 tego aktu⁵⁵. Inna jest bowiem rola, a przy tym ranga tych ostatnich; odmienne są także przesłanki, jakie muszą zostać wypełnione, by za „wymuszające swoje zastosowanie” uznać przepisy bezwzględnie wiążące określonego systemu prawnego⁵⁶.

Warto także wskazać, że rozporządzenie Rzym I nie określa źródeł „przepisów, których nie można wyłączyć w drodze umowy”. Decyzję w tym zakresie pozostawiono prawu krajowemu. Ono zatem przesądzi, czy za takie przepisy mogą być uznane regulacje zawarte w układach zbiorowych pracy⁵⁷ (albo regulaminach pracy), czy też tylko te, które pochodzą od prawodawcy państwowego.

Odnosząc się wprost do pytań prejudycjalnych, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej słusznie uznał, że przepisy dotyczące płacy minimalnej obowiązujące w państwie, w którym pracownik zazwyczaj świadczy pracę, można co do zasady zakwalifikować jako „przepisy, których nie można wyłączyć w drodze umowy, na mocy prawa, jakie, w przypadku braku wyboru, byłoby właściwe” dla umowy o pracę⁵⁸. Z celu regulacji minimalnego wynagrodzenia za pracę wynika bowiem, że przepisy je wprowadzające muszą mieć charakter semiimperatywny.

Ustalenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w zakresie zastosowanego w rozporządzeniu Rzym I mechanizmu kolizyjnoprawnej ochrony pozycji pracownika prowadzą do następujących wniosków. Po pierwsze, konstrukcja ta, opierająca się na zasadzie współkształtowania stosunku pracy przez dwa systemy prawa, powoduje nie tyle zabezpieczenie, ile polepszenie pozycji prawnej zatrudnionego, gdyż wybór

---

⁵⁵ Zob. P. Grzebyk, *Przepisy bezwzględnie obowiązujące jako jedno z ograniczeń wyboru prawa dla umów o pracę w konwencji rzymskiej o prawie właściwym dla zobowiązań umownych*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2007, nr 7, s. 15; P. Mankowski, *Employment...*, s. 205—206; M.S.M. Mahmoud, *Loi d'autonomie...*, s. 184; R. Plender, M. Wilderspin, *The European...*, s. 317—318; M. Franzen, N. Gröner, in: *Rome Regulations...*, ed. G.-P. Calliess, s. 224; D. Martiny, in: *Münchener Kommentar...*, Hrsg. J. von Hein, s. 490—491.

⁵⁶ Tak też M.C. Sánchez-Bordon w opinii rzecznika generalnego z 22.04.2021 r. w sprawach C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt. 64—68.

⁵⁷ Wyr. TSUE z 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 30.

⁵⁸ Wyr. TSUE z 15.07.2021 r., C-152/20, C-218/20, *DG, EH c/a SC Gruber Logistics SRL, Sindicatul Lucrătorilor din Transporturi, TD c/a SC Samidani Trans SRL*, pkt 31.

prawa może działać jedynie na korzyść tego podmiotu⁵⁹. Po drugie, nie należy utożsamiać opisanego w art. 8 ust. 1 zd. 2 rozporządzenia Rzym I mechanizmu z konstrukcją materialnoprawnego wskazania regulacji prawnej⁶⁰. W przypadku tej ostatniej nie dokonuje się bowiem oceny stosowanych przepisów pochodzących z tak określonego zbioru norm, czy przewidują one korzystniejsze — jak tu — dla pracownika rozwiązania od tych, które wynikają z prawa właściwego. Przy materialnoprawnym wskazaniu regulacji prawnych okoliczność ta pozostaje bez znaczenia i dane unormowanie znajduje zastosowanie, choć jedynie wówczas, gdy miarodajny statut posługuje się w tym zakresie przepisami o charakterze dyspozytywnym (normy z materialnoprawnego wskazania zastępują przepisy dyspozytywne).

Podsumowanie

Komentowane orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej stanowi ważki, nie pierwszy już głos w dyskusji dotyczącej interpretacji art. 8 rozporządzenia Rzym I. Poruszone w nim kwestie — sposobu wyboru prawa dla umowy o pracę (w tym skuteczności jego dokonania w przypadku wprowadzenia klauzuli wyboru do projektu umowy przez pracodawcę) oraz stosowania mechanizmu zapewniającego ochronę pozycji prawnej pracownika przy wyborze prawa dla umowy o pracę, stanowią jedno z kluczowych zagadnień obligacyjnego prawa kolizyjnego, wykraczające poza wąsko ujmowaną regulację „indywidualnej umowy o pracę” w rozporządzeniu Rzym I. Co istotne, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej w swym wyroku potwierdził dotychczasowe zapatrywania doktryny w tym zakresie, dając jednocześnie wytyczne co do wykładni i sposobu stosowania art. 8 tego aktu przez sądy krajowe.

---

⁵⁹ A. Junker, *Internationales...*, s. 405; P. Mankowski, *Employment...*, s. 212; L.M. van Bochove, *Overriding...*, s. 152.

⁶⁰ Zob. w tym zakresie W. Kurowski, *Stosunek...*, s. 95—97. Zob. jednak M. Czepek, *Autonomia...*, s. 322, 378.

Bibliografia

- van Bochove L.M., *Overriding Mandatory Rules as a Vehicle for Weaker Party Protection in European Private International Law*, „Erasmus Law Review” 2014, no. 3.
- Brucko-Stępkowski K., *Wybór prawa właściwego dla stosunku pracy, cz. 1*, „Monitor Prawa Pracy” 2010, nr 9.
- Carballo Piñeiro L., *International Maritime Labour Law*, Springer, Berlin—Heidelberg, 2015.
- Clerici R., *Quale favor per il lavoratore nel regolamento Roma I*, in: *Nuovi strumenti del diritto internazionale privato. Liber Fausto Pocar*, eds. G. Venturini, S. Bariatti, Giuffrè, Milano, 2009.
- Czepelak M., *Autonomia woli w prawie prywatnym międzynarodowym Unii Europejskiej*, Poltext, Warszawa, 2015.
- Czepelak M., *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej. Komentarz do rozporządzeń rzymskich*, LexisNexis, Warszawa, 2012.
- Franco S., *Le règlement «Rome I» sur la loi applicable aux obligations contractuelles*, „Journal du Droit International” 2009, N° 1.
- Gamillscheg F., *Conflict of Laws in Employments Contracts and Industrial Relations*, in: *Comparative Labour Law and Industrial Relations in Industrialized Market Economies*, eds. R. Blanpain, C. Engels, Kluwer Law International, Deventer—Boston, 1993.
- Gruśić U., *The European Private International Law of Employment*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015.
- Gruśić U., *The Territorial Scope of Employment Legislation and Choice of Law*, „The Modern Law Review” 2012, no. 5.
- Grzebyk P., *Przepisy bezwzględnie obowiązujące jako jedno z ograniczeń wyboru prawa dla umów o pracę w konwencji rzymskiej o prawie właściwym dla zobowiązań umownych*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2007, nr 7.
- van Hoek A., *Private International Law. An Appropriate Means to Regulate Transnational Employment in the European Union?*, „Erasmus Law Review” 2014, no. 3.
- van Hoek A., *Private international law rules for transnational employment. Reflections from the European Union*, in: *Research Handbook on Transnational Labour Law*, eds. A. Blackett, A. Trebilcock, Edward Elgar Publishing, Cheltenham—Northampton, 2015.
- Junker A., *Arbeitsverträge*, in: *Ein neues Internationales Vertragsrecht für Europa — Der Vorschlag für eine Rom I-Verordnung*, Hrsg. F. Ferrari, S. Leible, JWV, Jena, 2007.
- Junker A., *Die freie Rechtswahl und ihre Grenzen — Zur veränderten Rolle der Parteiautonomie im Schuldvertragsrecht*, „Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts” 1993, Nr. 1.
- Junker A., *Internationales Arbeitsrecht in der geplanten Rom I-Verordnung*, „Recht der internationalen Wirtschaft” 2006, Nr. 6.

- Kurowski W., *Prawo właściwe dla umowy o pracę. Komentarz do wyroku Sądu Najwyższego z 1.07.2020 r. (I PK 267/18)*, „Palestra” 2021, nr 7/8.
- Kurowski W., *Stosunek pracy wynikający z umowy w prawie prywatnym międzynarodowym*, C.H. Beck, Warszawa, 2016.
- Lando O., Nielsen P.A., *The Rome I Regulation*, „Common Market Law Review” 2008, no. 6.
- Mahmoud M.S.M., *Loi d'autonomie et méthodes de protection de la partie faible en droit international privé*, „Recueil des Cours” 2005, T. 315.
- Mandery M., *Party Autonomy in Contractual and Non-Contractual Obligations*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014.
- Mankowski P., *Employment Contracts Under Article 8(2) of the Rome I Regulation*, in: *Rome I Regulation. The Law Applicable to Contractual Obligations in Europe*, eds. F. Ferrari, S. Leible, Sellier, München, 2009.
- Mayer P., *La protection de la partie faible en droit international privé*, in: *La protection de la partie faible dans les rapports contractuels. Comparaisons franco-belges*, LGDJ, Paris, 1996.
- McParland M., *The Rome I Regulation on the law applicable to contractual obligations*, Oxford University Press, Oxford, 2015.
- Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Internationales Privatrecht I*, Bd. 10, ed. von Hein J., C.H. Beck, München, 2015.
- Nygh P., *Autonomy in International Contracts*, Oxford University Press, Oxford, 1999.
- Plender R., Wilderspin M., *The European Private International Law of Obligations*, Sweet & Maxwell, London, 2015.
- Pocar F., *La protection de la partie faible en droit international privé*, „Recueil des Cours” 1984, T. 188.
- Rome Regulations: Commentary on the European Rules of the Conflict of Laws*, ed. G.-P. Calliess, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2015.
- Rome I Regulation. Pocket Commentary*, ed. F. Ferrari, München, 2015.
- Sanetra W., *O „indywidualnej umowie o pracę” unormowanej w prawie prywatnym międzynarodowym*, w: *Stosunki zatrudnienia w dwudziestoleciu społecznej gospodarki rynkowej. Księga pamiątkowa z okazji jubileuszu 40-lecia pracy naukowej Profesor Barbary Wagner*, red. A. Sobczyk, Wolters Kluwer, Warszawa, 2010.
- Sinay-Cytermann A., *La protection de la partie faible en droit international privé. Les exemples du salarié et du consommateur*, in: *Le droit international privé: esprit et méthodes. Mélanges en l'honneur de Paul Lagarde*, Dalloz, Paris, 2005.
- Smith R., Cromack V., *International Employment Contracts — The Applicable Law*, „Industrial Law Journal” 1993, no. 1.
- System Prawa Handlowego*, T. 9, *Międzynarodowe prawo handlowe*, red. W. Popiołek, C.H. Beck, Warszawa, 2013.
- System Prawa Prywatnego*, T. 20A, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015.
- Wąż P., *Delegowanie pracowników do innego państwa celem świadczenia usług*, C.H. Beck, Warszawa, 2011.

- Wąż P., *Ochrona interesu pracownika w stosunkach pracy z elementem obcym. Wybrane zagadnienia kolizyjno-prawne*, „Monitor Prawa Pracy” 2009, nr 3.
- Wojewoda M., *Zakres prawa właściwego dla zobowiązań umownych*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2007.
- Zachariasiewicz M., Żarnowiec Ł., *Dorozumiany wybór prawa. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2003 r., II CKN 1077/00*, „Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego” 2007, T. 1.
- Zanobetti A., *Employment Contracts and the Rome Convention: the Koelzsch Ruling of the European Court of Justice*, „Cuadernos de Derecho Transnacional” 2011, no. 2.

Konventionen mellan Sverige, Finland, Danmark, Island och Norge undertecknad i Köpenhamn den 19 november 1934, om arv, testamente och bout redning¹

Konwencja z dnia 19 listopada 1934 r. o dziedziczeniu, testamencie oraz zarządzaniu spadkiem

I ARV OCH TESTAMENTE

Artikel 1

Bestämmelserna i denna konvention tillämpas på frågor om arv och testamente efter en person som vid sin död var medborgare och hade hemvist i en fördragsslutande stat, utom när annat följer av Europaparlamentets och rådets förordning (EU nr ---) om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar samt godkännande och verkställighet av officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg.

I. DZIEDZICZENIE I TESTAMENT

Artykuł 1

Postanowienia niniejszej konwencji dotyczą kwestii dziedziczenia oraz testamentu po osobie, która w momencie śmierci była obywatelem i miała miejsce zwykłego pobytu w jednym z umawiających się państw, chyba że co innego wynika z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego.

---

¹ Tłumaczenie na podstawie szwedzkojęzycznej wersji porozumienia zmieniającego konwencję Överenskommelse med Danmark, Finland, Island och Norge om ändring av konventionen med Finland, Danmark, Island och Norge undertecknad i Köpenhamn den 19 november 1934, SÖ 1935:17, om arv, testamente och boutredning Köpenhamn den 1 juni 2012 (SÖ 2015:1) oraz norweskojęzycznej wersji tekstu jednolitego konwencji Konvensjon mellom Norge, Danmark, Finnland, Island og Sverige om arv og dødsboskifte (LOV-1934-11-19).

Artikel 2

När arvlåtaren inte har bestämt annat i enlighet med vad som sägs i artikel 3, tillämpas i fråga om rätt till arv efter honom eller henne lagen i den fördragsslutande stat där han eller hon vid sin död hade hemvist.

Om det undantagsvis framgår av samtliga omständigheter i fallet att den avlidne vid sin död uppenbart hade en närmare anknytning till en annan fördragsslutande stat än den vars lag skulle vara tillämplig enligt stycke 1, ska lagen i den andra staten tillämpas i fråga om rätt till arv.

Artikel 3

En arvlåtare får förordna att rätten till arv efter honom eller henne ska styras av lagen i den fördragsslutande stat där han eller hon vid tidpunkten för förordnandet eller vid sin död är medborgare.

En arvlåtare som är medborgare i flera fördragsslutande stater får välja lagen i en av de stater i vilken han eller hon är medborgare vid tidpunkten för förordnandet eller vid sin död.

Om arvlåtaren har förordnat att lagen i en icke fördragsslutande stat ska tillämpas, prövas lagvalsförordnandets giltighet i varje fördragsslutande stat enligt de där tillämpliga allmänna reglerna.

Artikel 3a

Ett förordnande om tillämplig lag ska ges i den form som gäller för testamente för att vara giltigt eller framgå av villkoren i ett testamente. En återkallelse av förordnandet ska för att vara giltigt göras i den form som gäller för återkallelse av testamente.

Artykuł 2

Gdy spadkodawca nie zdecydował inaczej w stosunku do tego, co wynika z artykułu 3, prawem właściwym w kwestii prawa do dziedziczenia po nim jest prawo tego państwa umawiającego się, w którym miał on miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci.

Jeżeli, w drodze wyjątku, ze wszystkich okoliczności sprawy wynika, że zmarły w chwili śmierci był wyraźnie ściślej związany z innym umawiającym się państwem niż to, którego prawo miałyby zastosowanie na podstawie poprzedniego ustępu, prawo tego państwa stosuje się w odniesieniu do prawa do dziedziczenia.

Artykuł 3

Spadkodawca może zdecydować, że prawo do dziedziczenia po nim będzie podlegało prawu tego państwa umawiającego się, którego w momencie wyboru prawa bądź śmierci jest obywatelem.

Spadkodawca, który jest obywatelem kilku państw umawiających się, może wybrać prawo jednego z tych państw, których był obywatelem w czasie wyboru prawa bądź śmierci.

Jeśli spadkodawca zdecydował, że prawem właściwym ma być prawo państwa niebędącego stroną konwencji, ważność wyboru prawa będzie oceniana, w każdym z państw umawiających się, na podstawie ogólnych zasad tamże obowiązujących.

Artykuł 3a

Wybór prawa właściwego musi być dokonany w formie, która wymagana jest dla ważności testamentu, lub być wyrażony jako postanowienie w testamencie. Odwołanie wyboru prawa dla swojej ważności wymaga formy wymaganej dla odwołania testamentu.

Vid prövningen av förordnandets eller återkallelens giltighet till formen iakttas det som sägs i artikel 8.

Artikel 3b

En fördragsslutande stat får bestämma att ett sådant lagvalsförordnande som avses i artikel 3, av en arvlåtare med hemvist i den staten vid tidpunkten för förordnandet, vid ett arvskitte i denna stat är verksamt mot arvlåtarens make eller sambo endast om förordnandet meddelas den maken eller sambon.

Artikel 4 — upphävd

Artikel 5 — upphävd

Artikel 6 — upphävd

Artikel 7 — upphävd

Artikel 8

Arvlåtarens testamente anses giltigt till formen, om testamentet i fråga om formen uppfyller vad som föreskrivs i lagen på ort där testamentet upprättades eller testator vid upprättandet eller vid sin död hade hemvist eller i lagen i stat där testator vid upprättandet eller vid sin död var medborgare.

Såvitt testamente avser fast egendom ska det också anses giltigt till formen, om testamentet i fråga om formen uppfyller vad som föreskrivs i lagen på den ort där egendomen finns.

Första stycket har motsvarande tillämpning i fråga om ändring eller återkallelse av testamente. Återkallelse ska också anses giltig till formen, om återkallelsen i fråga om formen uppfyller vad som föreskrivs i lag enligt vilken det återkallade testamentet på grund av vad som sägs i första stycket var giltigt till formen.

Sprawdzenie ważności wyboru prawa lub jego odwołania w zakresie formy odbywa się zgodnie z artykułem 8.

Artykuł 3b

Umawiające się państwo może postanowić, że wybór prawa, dokonany, tak jak w artykule 3, przez spadkodawcę mającego zwykły pobyt w tym państwie, w którym go dokonano, będzie skuteczny wobec małżonka spadkobiercy lub jego partnera, jeżeli postanowienie o wyborze prawa będzie notyfikowane temu małżonkowi lub partnerowi.

Artykuł 4 — uchylony

Artykuł 5 — uchylony

Artykuł 6 — uchylony

Artykuł 7 — uchylony

Artykuł 8

Ważność testamentu pod względem formy oceniana jest według prawa państwa, w którym testament został ustanowiony, lub państwa, w którym spadkodawca w momencie ustanawiania testamentu bądź śmierci miał miejsce zwykłego pobytu, albo którego był obywatelem.

Jeżeli testament obejmuje nieruchomości, jego ważność pod względem formy oceniana będzie również na podstawie prawa państwa, w którym nieruchomości się znajduje.

Pierwszy akapit ma odpowiednie zastosowanie w przypadku zmiany lub odwołania testamentu. Odwołanie również uznaje się za ważne pod względem formy, jeśli spełnia wymogi przepisów prawa, zgodnie z którym tenże odwołany testament, na podstawie akapitu pierwszego, jest ważny pod względem formy.

Hade testator enligt lagen i icke fördragsslutande stat domicil i den staten, får detta domicil åberopas i stället för hemvist i fall som avses i första eller andra stycket.

Uppstår i övrigt enligt första, andra eller tredje stycket fråga om tillämpning av lagen i icke fördragsslutande stat, tillämpas de allmänna regler som härom gälla i varje fördragsslutande stat.

Artikel 9

En fråga om arvlåtarens behörighet att upprätta eller återkalla ett testamente ska bedömas enligt lagen i den fördragsslutande stat vars lag enligt artikel 2 eller 3 ska tillämpas i fråga om rätt till arv efter den döde.

Arvlåtaren ska också anses ha haft behörighet att upprätta eller återkalla testamentet om han eller hon hade sådan behörighet enligt lagen i den fördragsslutande stat där han eller hon vid tidpunkten för upprättandet eller återkallelsen hade hemvist.

Om arvlåtaren vid den aktuella tidpunkten hade hemvist i en icke fördragsslutande stat tillämpas de allmänna regler som gäller i varje fördragsslutande stat.

Artikel 10

Fråga om testamentets eller återkallelsens ogiltighet på grund av testators sinnestillstånd eller på grund av svek, villfarelse, tvång eller annan otillbörlig påverkan ska bedömas enligt lagen i den av staterna, där testatorn hade hemvist vid den tid då åtgärden vidtogs.

Jeśli testator, według prawa państwa niebędącego stroną konwencji, miał miejsce zamieszkania w tym państwie, dla kwestii poruszonych w pierwszym i drugim akapicie, zamiast miejsca zwykłego pobytu, można zastosować łącznik miejsca zamieszkania.

Do innych niż poruszone w akapicie pierwszym, drugim lub trzecim kwestii dotyczących stosowania prawa państwa niebędącego państwem umawiającym się zastosowanie mają zasady ogólne obowiązujące w każdym umawiającym się państwie.

Artykuł 9

W kwestii oceny zdolności spadkodawcy do ustanowienia bądź odwołania testamentu prawem właściwym jest prawo tego państwa umawiającego się, którego prawo jest właściwe wg artykułu 2 lub 3 w kwestii prawa do dziedziczenia po zmarłym.

Uważa się również, że spadkodawca jest zdolny do sporządzenia lub odwołania testamentu, jeżeli posiadał takie uprawnienia na mocy prawa umawiającego się państwa, w którym miał miejsce zwykłego pobytu w chwili ustanowienia lub odwołania.

Jeżeli spadkodawca w danym czasie miał miejsce zwykłego pobytu w państwie niebędącym umawiającym się państwem, zastosowanie mają ogólne zasady obowiązujące w każdym umawiającym się państwie.

Artykuł 10

Kwestia podważenia ważności ustanowienia testamentu bądź jego odwołania ze względu na stan psychiczny spadkodawcy lub z powodu oszustwa, błędu, przymusu czy innego bezprawnego wpływu będzie rozpatrywana według prawa państwa umawiającego się, w którym spadkodawca miał

Om testator vid den aktuella tidpunkten hade hemvist i en icke fördragsslutande stat tillämpas de allmänna regler som gäller i varje fördragsslutande stat.

Artikel 11

Hade medborgare i fördragsslutande stat vid sin död hemvist i Finland eller Sverige, ska där gällande lag tillämpas i fråga om klander av testamente.

Bestämmelser i norsk lag om att rätt på grund av testamente och invändningar mot giltigheten av testamente ska göras gällande inom vissa frister tillämpas också i fråga om testamente efter medborgare i annan fördragsslutande stat, om han eller hon vid sin död hade hemvist i Norge.

Artikel 12

Om arvlåtaren har ingått ett arvsavtal eller gett en gåva för dödsfalls skull ska avtalets eller gåvans bindande verkan bedömas enligt den stats lag som då enligt artikel 2 eller 3 gällde för rätten till arv efter honom eller henne.

Detsamma gäller fråga om egendom som arvinge mottagit av arvlåtaren under dennes livstid ska anses som förskott på arv.

Om fråga uppstår enligt första eller andra stycket om tillämpning av lagen i en icke fördragsslutande stat tillämpas de allmänna regler som därom gäller i varje fördragsslutande stat.

miejsce zwykłego pobytu w chwili podjęcia bezprawnego działania.

Jeżeli w tym czasie spadkodawca miał miejsce zwykłego pobytu w państwie niebędącym umawiającym się państwem, zastosowanie mają ogólne zasady obowiązujące w każdym umawiającym się państwie.

Artykuł 11

Jeżeli obywatel umawiającego się państwa miał miejsce zwykłego pobytu w Finlandii lub Szwecji w chwili śmierci, w przypadku podważenia testamentu stosuje się obowiązujące tam prawo.

Przepisy prawa norweskiego, zgodnie z którymi prawa wynikające z treści testamentu oraz sprzeciw wobec ważności testamentu muszą być egzekwowane w określonych terminach, stosuje się również w przypadku testamentów obywateli innego umawiającego się państwa, jeżeli w chwili śmierci spadkodawcy mieli oni miejsce zwykłego pobytu w Norwegii.

Artykuł 12

Jeżeli spadkodawca zawarł umowę spadkową lub dokonał darowizny na wypadek śmierci, wiążący skutek spadku lub darowizny ocenia się zgodnie z prawem państwa, które następnie zgodnie z artykułem 2 lub 3 stosuje się do prawa do dziedziczenia po nim.

To samo dotyczy kwestii majątku otrzymanego przez spadkobiercę od spadkodawcy przed śmiercią, który uważany będzie za zaliczkę na poczet spadku.

Jeżeli powstanie pytanie na podstawie akapitu pierwszego lub drugiego dotyczące stosowania prawa państwa niebędącego umawiającym się państwem, zastosowanie mają ogólne zasady obowiązujące w każdym umawiającym się państwie.

Artikel 13 (język norweski)

De særlige regler som i nogen av statene gjelder om en arvings rett til fast eiendom med tilbehør, eller om en arvelaters adgang til ved testament å råde over sådan eiendom til fordel for enkelte arvinger, får anvendelse på eiendom i denne stat.

Retten til gjennom testament å treffe fideikommisjariske forføininger over fast eiendom eller andre forføininger over fast eiendom til fordel for ufødte bedømmes likeledes efter loven i den stat hvor eiendommen ligger. På retten til å treffe sådanne forføininger over annet enn fast eiendom kommer denne konvensjon ikke til anvendelse.

Artikel 14 (język norweski)

Er der adoptivbarn efter en statsborger i en av statene, og er adopsjonsbevillingen gitt i en av disse stater med forbehold om rett for adoptanten til uten hinder av adopsjonen å råde over sine efterlatenskaper, skal dette forbehold ha gyldighet også i de andre stater.

Artikel 15 — upphävd**Artikel 16**

På fråga om preskription av rätt att ta arv eller testamente efter en arvlåtare tillämpas lagen i den stat som enligt artikel 2 eller 3 gäller för rätten till arv efter honom eller henne.

Artykuł 13

Dla kwestii dotyczących nieruchomości stosuje się szczególne reguły obowiązujące w państwie jej położenia, dotyczące prawa spadkobiercy do nieruchomości wraz z przynależnościami bądźz prawa spadkodawcy do rozrządzenia daną nieruchomością w testamencie na rzecz niektórych spadkobierców.

Prawo do uczynienia w testamencie zapisu powierniczego dotyczącego nieruchomości bądźz innego rozrządzenia nieruchomością na rzecz nienarodzonego dziecka jest oceniane zgodnie z prawem państwa, w którym nieruchomość się znajduje. Niniejsza konwencja nie ma zastosowania do dokonania tego rodzaju rozrządzeń, które nie dotyczą nieruchomości.

Artykuł 14

Jeśli adoptowane dziecko jest obywatelem jednego z umawiających się państw, a zezwolenie na adopcję udzielane jest w jednym z tych państw, z zastrzeżeniem adoptującego do rozrządzenia majątkiem spadkowym bez uszczerbku dla adopcji, zastrzeżenie to powinno mieć zastosowanie również w pozostałych państwach.

Artykuł 15 — uchylony**Artykuł 16**

Dla kwestii przedawnienia² prawa/ upływu terminu do przyjęcia spadku bądźz testamentu po spadkodawcy prawem właściwym będzie prawo ustalone na podstawie artykułu 2 bądźz 3 dla prawa do dziedziczenia.

² Definicja terminu *preskription* odpowiada rozumieniu terminu przedawnienia w polskim prawie cywilnym, jednakże w kontekście poruszonym przez art. 16 określeniem bardziej adekwatnym wydaje się „upływ terminu do dokonania czynności przyjęcia spadku”.

II DEN DÖDES GÄLD

Artikel 17

På fråga om arvinges eller testamentstagares ansvar för gäld efter en medborgare i fördragsslutande stat eller för fullgörande av legat eller ändamålsbestämmelse enligt den dödes testamente tillämpas lagen i den fördragsslutande stat där han eller hon hade hemvist vid sin död.

Artikel 18

Kallelse på okända borgenärer, som utfärdats under boutredning är, om fordringen var känd och borgenären hade hemvist i en annan fördragsslutande stat, utan verkan, om inte borgenären i tid fått särskilt meddelande om kallelsen och dess verkan eller annars känt till den.

III BOUTREDNING, BODELNING OCH ARVSKIFTE

Artikel 19

Boutredning, bodelning, och arvskifte efter medborgare i fördragsslutande stat ska förrättas i enlighet med lagen i den fördragsslutande stat, där den döde hade hemvist. Om enligt den lagen en domstol eller annan myndighet ska medverka, ankommer det på domstol eller myndighet i den staten.

Där efterlevande make, som är medborgare i fördragsslutande stat, suttit i oskiftat bo och boet ska delas, förfars i enlighet med lagen i den stat, där han eller hon har eller vid sin död hade hemvist; och ska, om enligt den lagen en åtgärd ska vidtas av domstol, åtgärden ankomma på domstol i den staten.

II. DŁUGI SPADKOWE

Artykuł 17

Odpowiedzialność spadkobiercy za zobowiązania spadkodawcy będącego obywatelem jednego z umawiających się państw, długi spadkowe bądź wykonania poleceń testamentowych oceniana jest na podstawie prawa tego umawiającego się państwa, w którym spadkodawca miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci.

Artykuł 18

Wezwanie nieznanymi wierzycieli, które ma miejsce po otwarciu spadku, jeżeli roszczenie było znane, a wierzyciel miał miejsce zwykłego pobytu w innym umawiającym się państwie, uważa się za bezskuteczne, jeżeli wierzyciel nie został powiadomiony o wezwaniu we właściwym czasie lub w inny sposób nie dowiedział się o nim.

III. ZARZĄD SPADKIEM, PODZIAŁ MAJĄTKU SPADKOWEGO ORAZ DZIAŁ SPADKU

Artykuł 19

Dla kwestii zarządu spadkiem, podziału majątku spadkowego oraz działu spadku po obywatelu jednego z umawiających się państw stosuje się prawo tego państwa, w którym spadkodawca miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci. Jeśli, według tego prawa, czynności te odbywać się mają przy pomocy sądu bądź innego organu, jurysdykcja przypada sądom bądź organom państwa, którego prawo jest właściwe.

Jeżeli pozostały przy życiu małżonek, będący obywatelem jednego z umawiających się państw, przejął całość majątku spadkowego po śmierci spadkodawcy i majątek ten ma zostać podzielony między spadkobierców, stosuje się prawo tego państwa, w którym małżonek ten ma w czasie podziału

Boutredning, bodelning och arvs-
skifte ska även omfatta till boet hörande
egendom som finns i annan fördrags-
slutande stat.

Artikel 20

Vid bodelning som avses i artikel 19
ska i fråga om efterlevande makes
rätt att, mot eller utan vederlag, ta ut
viss egendom tillämpas den lag som
anges i artikel 19.

Detsamma gäller fråga huruvida ma-
ken äger kräva att vad som vid bo-
delningen tillskiftas arvinge ska hos
maken innestå och arvingen för sin
fordran njuta panträtt; dock att pan-
trätt i egendom som finnes i annan
fördragsslutande stat ej må komma
till stånd annorledes än enligt där
gällande lag.

Artikel 21

Tvist om arv eller testamente efter
medborgare i fördragsslutande stat,
som hade hemvist i sådan stat, eller
om efterlevande makes rätt eller om
fordran mot dödsboet ska tas upp av
domstol i den stat, enligt vars lag bo-
utredning, bodelning och arvs-
skifte enligt artikel 19 ska förrättas.

bådå mial w chwili śmierci miejsce
zwykłego pobytu. Jeśli według tego
prawa czynność ta dokonywana jest
przez sąd, jurysdykcja przypada są-
dom tego państwa.

Zarząd masą spadkową, podział ma-
jątku spadkowego oraz dział spad-
ku mogą obejmować również skład-
niki majątku spadkowego znajdu-
jące się w innym umawiającym się
państwie.

Artykuł 20

Przy podziale majątku spadkowe-
go, o którym mowa w artykule 19,
w kwestii prawa pozostałego przy ży-
ciu małżonka do otrzymania, za wy-
nagrodzeniem bądź bez, składników
majątku spadkowego stosuje się pra-
wo właściwe określone w artykule 19.

To samo dotyczy kwestii, czy małżo-
nek posiada roszczenie, ażeby spad-
kobierca pozostawił mu, do korzystania
bądź w posiadaniu, składnik ma-
jątku, który przypadł temu spadko-
biercy w dziale spadku, a także kwe-
stii przysługiwania spadkobiercy za-
stawu bądź hipoteki na tymże skład-
niku majątku. Jednakże zastaw bądź
hipoteka na majątku znajdującym się
w innym umawiającym się państwie
nie może powstać inaczej, niż zgodnie
z prawem tego państwa.

Artykuł 21

Spory dotyczące dziedziczenia lub te-
stamentu po obywatelu umawiającego
się państwa, który miał miejsce zwy-
kłego pobytu w tym Państwie, oraz
kwestii praw i roszczeń co do spad-
ku przysługujących pozostałemu przy
życiu małżonkowi spadkodawcy będą
rozstrzygane przez sądy tego pań-
stwa, którego prawo, zgodnie z arty-
kułem 19, stosuje się do kwestii za-
rządu spadkiem, podziału majątku
spadkowego i działu spadku.

Äro parterna därom ense, må tvisten upptagas i annan fördragsslutande stat, dock ej där boet är föremål för behandling av domstol, testamentsexekutor, bobestyrer eller av domstol förordnad boutredningsman eller skiftesman eller tvisten avser klander av bodelning eller arvskifte i sådant bo eller av testamente efter någon som hade hemvist i Finland eller Sverige, eller av bodelning eller arvskifte efter någon som hade hemvist i Finland.

Artikel 22 (język norweski)

Er der i en annen av statene enn den hvis lov er bestemmende for bobehandlingen, formuegjenstander som tilhører boet, skal domstolene i den stat hvor gjenstandene finnes, efter begjæring sørge for registrering og midlertidig bevaring av gjenstandene og for salg av gjenstander som ikke hensiktsmessig lar sig opbevare. For øvrig skal myndighetene i den sistnevnte stat efter begjæring yde bistand ved bobehandlingen i den utstrekning det kan kreves efter loven i denne stat. Begjæringen kan rettes umiddelbart til vedkommende myndighet. Omkostningene kan, om fornødent, kreves betalt forskuddsvis.

Skriftstykker som er avfattet på finsk eller islandsk, skal være ledsaget av bekreftet oversettelse til dansk, norsk eller svensk. Er dødsfallet inntruffet i en annen stat enn den hvor den avdøde var bosatt, skal efterlatte eiendeler også uten begjæring tas i forvaring efter de på stedet gjeldende forskrifter.

Jeżeli strony wyrażą na to zgodę, spór może zostać rozstrzygnięty w innym umawiającym się państwie, z wyjątkiem przypadków, gdy spadek podlega rozpatrzeniu przez sąd, wykonawcę testamentu lub inne instytucje, albo spór dotyczy roszczeń związanych z sukcesją lub testamentem po zmarłym, który miał miejsce zwykłego pobytu w Finlandii lub Szwecji, lub kwestii podziału majątku spadkowego i działu spadku po osobie, która miała miejsce zwykłego pobytu w Finlandii.

Artykuł 22

Jeżeli w innym państwie niż państwo, którego prawo jest właściwe ze względu na miejsce zwykłego pobytu, znajdują się przedmioty majątku należące do spadku, sądy państwa, w którym znajduje się składnik majątku, na żądanie zarządzą rejestrację i tymczasowe jego zabezpieczenie oraz sprzedaż składników majątku, które nie są odpowiednio przechowywane/zabezpieczone. Ponadto, władze tego państwa, na wniosek, udzielają pomocy w zabezpieczeniu mieszkania w zakresie wymagany przez prawo tego państwa. Wniosek może zostać niezwłocznie skierowany do właściwego organu. W razie potrzeby koszty można uiścić z góry.

Pismom w języku fińskim lub islandzkim musi towarzyszyć uwierzytelnione tłumaczenie na język duński, norweski lub szwedzki. Jeżeli śmierć nastąpiła w innym państwie niż to, w którym zmarły miał miejsce zwykłego pobytu, majątek pozostały powinien zostać zatrzymany i zabezpieczony bez wniosku, zgodnie z obowiązującymi tam przepisami.

Artikel 23

Är dödsbo som avses i artikel 19 föremål för behandling av bobestyrer i Danmark eller offentligt skifte i Island eller Norge, ska vad där stadgas om inskränkning i borgenärs rätt att utmättningsvis njuta betalning ur dödsbo äga tillämpning jämväl å egendom i annan fördragslutande stat.

Vad nu är sagt gälle dock ej då fråga är om utmätning för skatt eller annan allmän avgift, som pålagts i den staten, eller om fordrans uttagande ur egendom, som häftar såsom pant eller må kvarhållas till säkerhet för fordringen.

Artikel 24

Är dödsbo som avses i artikel 19 föremål för behandling av bobestyrer i Danmark eller offentligt skifte i Island eller Norge, ska i fråga om förmånsrätt för fordran bestämmelserna i artikel 7 av konventionen den 7 november 1933 om konkurs äga motsvarande tillämpning.

Artikel 25 (język norweski)

Lovbestemmelser i en av statene om at tinglysning er nødvendig for at rettigheter som er erhvervet ved rettshandel eller ved utlegg eller utpantning, skal ha gyldighet overfor et dødsbo, kommer ikke til anvendelse på formuegjensstander som ved dødsfallet finnes i de andre stater.

Artikel 26 (język norweski)

Forsåvidt anvendelsen av foranstående bestemmelser avhenger av hvor en formuegjensstand finnes, skal en fordring som tilhørte arvelateren, ansees for å være i den stat hvis lov

Artykuł 23

Jeżeli majątek, o którym mowa w artykule 19, podlega administrowaniu przez zarządcę majątku spadkowego w Danii lub publicznemu podziałowi w Islandii, lub Norwegii, ograniczenia w prawie wierzyciela do zaspokojenia się z majątku spadkowego będą miały zastosowanie w równym stopniu do majątku w innym umawiającym się państwie.

Nie ma to jednak zastosowania w kwestii należności podatkowych lub innych opłat ogólnych nałożonych w tym państwie, a także windykacji wierzytelności z majątku, która stanowi zabezpieczenie roszczenia lub może być utrzymywana jako zabezpieczenie roszczenia.

Artykuł 24

Jeżeli majątek, o którym mowa w artykule 19, podlega administrowaniu przez zarządcę majątku spadkowego w Danii lub publicznemu podziałowi w Islandii, lub Norwegii, w odniesieniu do prawa pierwszeństwa roszczenia, stosuje się odpowiednio postanowienia artykułu 7 konwencji z dnia 7 listopada 1933 r. w sprawie upadłości.

Artykuł 25

Przepisy jednego z państw, w których rejestracja własności jest niezbędna do tego, aby prawa nabyte w drodze postępowania sądowego lub przez tytuł egzekucyjny, lub w drodze praw z zastawu były ważne w stosunku do spadku, nie mają zastosowania do przedmiotów znajdujących się w chwili śmierci w innych państwach.

Artykuł 26

W zakresie, w jakim zastosowanie powyższych przepisów zależy od położenia majątku, roszczenie spadkobiercy uważane jest za istniejące w państwie, którego prawo na podstawie

efter artikkel 19 er bestemmende for behandlingen av boet. Er fordringen knyttet til gjeldsbrev eller annet dokument hvis forevisning er nødvendig for å gjøre den gjeldende, ansees den dog for å være i den stat hvor dokumentet finnes.

Registrert skib eller luftfartøi ansees for å være i den stat hvor det har hjemsted.

IV ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

Artikel 27

Har domstol i fördragsslutande stat fattat beslut att dödsbo som avses i artikel 19 ska omhändertagas av domstolen, arvsdomstol, boutredningssman, bobestyrer eller testamentsexekutor, eller att boet ska bliva föremål för utredning och skifte genom delägarnas försorg eller skiftas under medverkan av skiftesman, vare beslutet gällande i övriga fördragsslutande stater.

Artikel 28

I fråga om erkännande och verkställighet av dom eller förlikning om rätt på grund av arv eller testamente, efterlevande makes rätt, boutredning eller skifte i anledning av dödsfall eller ansvarighet för den dödes gäld gäller lagen i den stat där erkännande eller verkställighet begäres.

Artikel 29

Konventionen skall ej äga tillämpning där arvlåtaren dött före konventionens ikraftträdande, ej heller där efterlevande make suttit i oskiftat bo och den först avlidne maken dött före nämnda tidpunkt.

artykułu 19 określa sposób traktowania spadku. Jeżeli jednak roszczenie jest powiązane z wekslem lub innym dokumentem, którego dowód jest niezbędny do jego realizacji, uznaje się za istniejące w tym państwie, w którym dokument się znajduje.

Za miejsce położenia zarejestrowanego statku wodnego bądź powietrznego uznaje się miejsce pochodzenia bądź rejestracji.

IV. OGÓLNE POSTANOWIENIA

Artykuł 27

Jeżeli sąd w umawiającym się państwie zdecyduje, że majątek, o którym mowa w artykule 19, trafi pod zarząd sądu, sądu spadkowego, zarządcy majątku spadkowego, powiernika lub wykonawcy testamentu, lub że majątek będzie przedmiotem podziału przez współuprawnionych lub zostanie podzielony pod nadzorem osoby do tego wyznaczonej, decyzja ta obowiązuje również w innych umawiających się państwach.

Artykuł 28

Prawo państwa, w którym ma nastąpić uznanie lub wykonanie orzeczenia, stosuje się do uznawania i wykonywania orzeczeń i ugód dotyczących prawa do dziedziczenia, praw pozostającego przy życiu małżonka, podziału majątku spadkowego i odpowiedzialności spadkobiercy.

Artykuł 29

Postanowienia niniejszej konwencji nie mają zastosowania, jeżeli spadkodawca zmarł przed wejściem w życie konwencji, ani w przypadku, gdy pozostały przy życiu małżonek przejął całość majątku spadkowego po śmierci spadkodawcy, a pierwszy zmarły małżonek zmarł przed tą datą.

Artikel 30 (język norweski)

Konvensjonen skal ratificeres, og ratifikasjonsdokumentene skal deponeres i det danske Utenriksministeriums arkiv så snart skje kan.

Konvensjonen trer i kraft mellem de ratificerende stater den 1 januar eller den 1 juli som inntreffer når tre måneder er forløpet efterat minst tre av statene har deponert sine ratifikasjonsdokumenter. I forhold til senere ratificerende stater trer konvensjonen i kraft den 1 januar eller den 1 juli som inntreffer når tre måneder er forløpet fra deponeringen av ratifikasjonsdokumentet.

Enhver av statene kan i forhold til hver av de andre si op konvensjonen med en frist av ett år til ophør den påfølgende 1 januar eller 1 juli.

Artykuł 30

Konwencja zostanie ratyfikowana, a dokumenty ratyfikacyjne będą przechowywane w archiwum Duńskiego Ministerstwa Spraw Zewnętrznych niezwłocznie.

Konwencja wejdzie w życie między państwami umawiającymi się 1 stycznia lub 1 lipca, co nastąpi po upływie trzech miesięcy od złożenia przez co najmniej trzy państwa dokumentów ratyfikacyjnych. W odniesieniu do późniejszych państw ratyfikujących konwencja wejdzie w życie 1 stycznia lub 1 lipca, co nastąpi po upływie trzech miesięcy od złożenia dokumentu ratyfikacyjnego.

Każde państwo może, w stosunku do każdego z pozostałych, wypowiedzieć konwencję z zachowaniem okresu jednego roku do następnego 1 stycznia bądź 1 lipca.

Z języka szwedzkiego przetłumaczyła

Jagoda Klimala

 <https://orcid.org/0000-0002-2766-884X>

Redakcja i korekta: Barbara Todos-Burny

Projekt okładki: Grzegorz Nowak

Przygotowanie okładki do druku: Paulina Dubiel

Łamanie: Marek Zagniński

ISSN 2353-9852

Czasopismo wcześniej ukazywało się w formie drukowanej
ISSN 1896-7604

Publikacja na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersją pierwotną (referencyjną) czasopisma jest wersja elektroniczna, ukazująca się na platformie www.journals.us.edu.pl

W formie elektronicznej publikacja dostępna jest również w zasobach Central and Eastern European Online Library (www.ceeol.com)

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 12,75. Ark. wyd. 14,5.

Egzemplarz bezpłatny

ISSN 2353-9852

9 772353 985105 14

Więcej o książce

